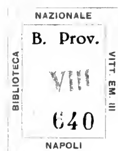

VITT. EMANUELE III

FONDO PROVINCIA

NAZIONALE
B. Prov.
VIII
640
BIBLIOTECA
VITT. EM. III
NAPOLI

BIBLIOTECA PROVINCIALE
Armadio
Palchetto
Num.° d' ordine 121

BIBLIOTHECA MANUSCRIPTA

AD

S. MARCI VENETIARUM

DIGESSIT ET COMMENTARIUM ADDIDIT

JOSEPH VALENTINELLI PRAEFECTUS

CODICES MSS. LATINI
TOM. V.

VENETIIS
EX TYPOGRAPHIA COMMERCII
MDCCCLXXII.

CLASSIS XII.

PHYSICA.

Cod. I membr., saec. XVI, a. 268, l. 195 [L. VI, XLIX]. Ma.

1. Aristotelis, *de physico auditu, libri octo.* « Quoniam quidem intelligere et scire contingit circa omnes scientias quarum » sunt principia ... », f. 1-75.

2. —— *de indivisibilibus lineis.* « Utrum sunt indivisibiles lineae et totaliter in omnibus quantitatibus ... », fol. 75-78.

3. —— *de coelo liber, ex graeco in latinum translatus.* « De natura, scientia fere plurima videtur circa corpora et ma» gnitudines ... », f. 79-126.

4. —— *de generatione et corruptione, libri duo.* « De » generatione autem et corruptione natura generatorum et cor» ruptorum ... », f. 127-154.

5. —— *meteorologicorum, libri quatuor.* « De primis » quidem igitur causis naturae, ac de omni motu naturali ... », f. 155-211.

6. —— *de inundatione Nili.* Liber perperam Aristoteli tributus. « Propter quid aliis fluminibus in hyeme quam augmen» tatis in aestate ... », f. 212-213.

7. —— *de anima, libri tres.* « Bonorum honorabilium » noticiam opinantes, magis autem alteram ... », f. 214-243.

8. —— *de sensibus et sensibilibus.* « Quoniam autem » de anima secundum ipsam determinatum est, atque de virtu» tum qualibet ... », f. 243-254.

9. —— *de memoria* seu *de memoria et reminiscentia,*

liber. « De memoria autem et memorari dicendum quidem est... », f. 254-258.

10. Aristotelis, *de sompno et ea quae per sompnium divinativa.* « De sompno autem et vigilia considerandum est quid sint, atque » utrum animae vel corporis . . . », f. 256-265.

Uno libro concluduntur tres **a.** *de somno et vigilia,* **b.** *de somniis,* **c.** *de divinatione per somnium.*

11. —— *de longa et brevi vitabililate, liber.* « De eo » autem quod est hoc quidem esse longae vitae animalium . . . », f. 268-270.

Idem est ac liber *de longitudine et brevitate vitae.*

12. —— *de iuventute et senectute, et vita et morte, et respiratione.* « De iuventute et senectute, et vita et morte nunc » dicendum . . . », f. 271-285.

13. —— *de motu animalium, liber.* « De motu autem » eo qui animalium quoque . . . », f. 288-290.

Liber appellatus in editionibus *de communi animalium motione.*

14. —— *de progressu animalium.* Liber, nomine quoque: *De incessu animalium,* seu *de partibus incessui inservientibus.* « De partibus autem opportunis animalis ad motum eum » qui secundum locum considerandus est . . . », f. 290-299.

15. —— *de physiognomia, liber.* « Quoniam et animae » sequuntur corpora, et ipsae secundum seipsas non suut impas- » sibiles . . . », f. 299-307.

16. —— *de astrologia navali, liber.* « Signa aquarum » et ventorum et tempestatum, et serenitatum sic scripsimus, in » quantum possibile fuit . . . », f. 307-314.

Pluries editus liber Aristoteli tributus, non tamen hoc nomine, sed verbis ex principio sumptis: *De signis pluviarum, ventorum, tempestatis et serenitatis,* ab Aldo primum graece Ven. a. 1497: Περὶ σημείων καὶ πνευμάτων ἀνέμων ec., item latine serius.

17. —— *de mundo, liber.* « Multociens divina quaedam » ac mirabilis quippe res, Alexander visa est esse philosophia... »; finit vero: « Aristotelis *de mundo* a Nicolao Siculo ex greco in » latinum translatus, Parisiis, » f. 314-324.

Est epistola *de universo ad Alexandrum.* Senteutias, non

opellam, Aristoteli asserendas, melioris notae scriptores testati sunt.

18. Aristotelis, *de bona fortuna, liber.* « Habitum autem erit » de hiis dicere quorum de felicitate est sermo de bona fortuna... ».

Capitula duo translata e secundo *magnorum moralium* libro.

19. —— *de coloribus, liber.* « Simplices colores, quin- » que elementis consequuntur, ut igni et aeri . . . », f. 327-334.

Sub fine: *Liber canonicorum regularium sancti Joannis in Viridario, Padue.*

Litterae librorum initiales egregiae auropictae occurrunt.

Cod. 2 membr., saec. XIV, a. 307, l. 215 [Z. L. CCXXXII]. B.

I. Aristotelis, *naturalium, sine interpretis nomine.*

a. *De physico auditu, libri octo,* f. 1-84.

b. — *generatione et corruptione, libri duo,* f. 85-110.

c. — *anima, libri tres,* f. 111-142.

Postillae marginales adduntur frequentiores.

d. — *sensu et sensato,* aut *sensili,* f. 142-155.

e. — *memoria et reminiscentia,* f. 155-159.

f. — *sompno et vigilia,* f. 159-172.

g. — *motu animalium,* f. 172-180.

h. — *longitudine et brevitate vitae,* f. 181-184.

i. — *iuventute et senectute, expiratione et respiratione, morte et vita,* f. 184-199.

II. Procli, *de causis, cum commento, sine interpretis nomine,* « Omnis causa primaria plus est influens super causatum » suum . . . », f. 200-214.

Sub fine: *Expliciunt libri naturales scripti Cameraco.*

III. Aristotelis, *de coelo et mundo,* f. 215-265.

IV. —— *meteorologicorum, libri quatuor,* f. 265-320.

V. *Libellus de bona fortuna,* f. 320-322.

VI. Averrois, *de substantia orbis,* f. 323-334.

V. Valent., *bibliotheca,* t. IV, p. 36-38.

Principio et fine legitur : *Thomas notarius subscripsit.* Imagunculae folio primo depictae, litterae initiales, tituli vel coloribus simplicibus, vel floribus ornantur.

Cod. 3 membr., saec. XIV, a. 338, l. 230 [Z. L. CCXXXIV]. P.

Aristotelis, *naturalia, interprete anonymo.*

a. *De anima, libri tres,* f. 1-17.

b. — *sensu et sensato,* f. 17-22.

c. — *memoria et reminiscentia,* f. 22-25.

d. — *sompno et vigilia, et ea quae per sompnum divinativa,* f. 25-30.

e. — *motu animalium,* seu *de communi animalium motione,* f. 30-34.

f. — *longitudine et brevitate vitae,* f. 34-38.

g. — *spiritu et respiratione.* « De respiratione enim ali- » qui quidam pauci priorum physicorum dixerunt ... », f. 38-47.

Pars opellae *de iuventute ac senectute, de vita et morte, ac de respiratione,* a cap. 4 ad decimum tertium absolutum.

h. — *morte et vita liber.* « Est quidem igitur omnibus a- » nimalibus commune generatio et mens ... », f. 41-43.

Item pars alia eiusdem operis a cap. 14 ad finem.

i. — *physiognomia,* f. 43-48.

k. — *coloribus animalium,* f. 48-52.

Verbum *animalium* expungendum.

l. — *progressu animalium,* f. 52-63.

Est liber *de causa motus animalium, secundum locum.*

m. — *causis proprietatum elementorum, liber,* f. 58-63.

Desunt folia quibus inerant finis praecedentis libri et huius initium. Opellam, Aristoteli perperam tributam (1), editam leges inter Aristotelis opera latina, cum Averrois commentariis. Venet., 1551, fol., tomo VII, p. 110.

n. — *lineis et inundatione, libri,* f. 63-65

Liber non absolutus, deficientibus folisi.

o. — *inundatione fluvii.* Fragmentum extremum, f. 66, ob foliorum defectum.

p. — *mundo, liber,* f. 66-72.

q. *Epistola ad Alexandrum.* « Aristoteles Alexandro. « Mi-

(1) V. Fabricii, *bibl. graeca,* III, p. 280-281.

» sisti mihi quae saepe sustinuisti multos ad nos disceptantes... », f. 72-74.

r. *De vita Aristotelis, liber.* « Aristoteles philosophus de » gente quidem fuit macedo; de patria vero stagyiritanus ... », f. 74-76.

s. Aristotelis, *de bona fortuna,* f. 76-77.

t. —— *de secretis secretorum.* Nuncupatio inc.: « Do» mino suo excellentissimo, in cultu religionis christianae stre» nuissimo, Guidoni de Valencia civitatis tripol ..... glorioso » pontifici, Philippus suorum minimus clericorum ... Quantum » luna ceteris stellis est lucidior, et solis radius luciditate lunae » fulgentior ... ». Nuncupationis epistolam excipiunt **a.** series capitulorum trium super octoginta, **b.** *prologus doctoris in commendationem.* « Deus omnipotens custodiat regem nostrum, glo» riam credentium, et confirmet regnum suum ad tuendam le» gem »; **c.** *prologus Joannis qui transtulit librum.* « Joannes... » filius Patricii, linguarum interpretator peritissimus et fidelis» simus inquit: Non relinquam locum ac templum in quibus » philosophi consueverunt... »; **d.** *Aristotelis epistola ad Alexandrum Magnum:* « O fili gloriosissime, imperator iustissime, con» firmet te Deus in via cognoscendi et in semita veritatis et » virtutis, et reprimat appetitus bestiales ... », f. 77-103.

V. Valent., *bibliotheca,* t. IV, p. 61.

Finit tractatus « Completus est tractatus de signis et mo» ribus naturalibus hominum ad regem magnificum Alexandrum » qui dominatus fuit toti orbi, dictusque monarcha in semptem» brione ». Ulterius: « Explicit liber Aristotelis de secretis secre» torum, sive de regimine principum, vel regum, vel domi» norum ».

Codicem, belle duabus columnis exscriptum, ornant picturae auratae egregii operis, in librorum initialibus litteris.

Cod. 4 membr., saec. XIV, a. 370, l. 253 [Z. L. DXX].

I. Procli philosophi, *de causis liber, cum commento anonymo,* f. I-VIII.

II. Aristotelis, *physicorum, libri octo,* f. 1-32. Postillae mar-

ginales et interlineares occurrunt frequentiores ac in aliis tractatibus.

III. Aristotelis, *de coelo et mundo*, f. 32-50.

IV. —— *de causis longitudinis et brevitate vitae*, f. 50.

V. —— *de sensu et sensato*, f. 51-56.

VI. —— *de respiratione*. « De respiratione quidem ni-» si aliquod pauci physicorum dixerunt . . . », f. 56-58.

Pars opellae *de iuventute ac senectute, de vita et morte*, ac *de respiratione*, a cap. 4 ad finem.

VII. —— *de iuventute et senectute*, f. 58.

Pars opellae a capitulo primo ad tertium completum.

VIII. —— *de generatione et corruptione, libri duo . . .* », f. 58-67.

IX. —— *de memoria et reminiscentia*, f. 67-68.

X. —— *de anima, libri tres*, f. 69-80.

XI. —— *meteoreorum* seu *meteorologicorum, translationis novae, libri quatuor*, f. 80-99.

Fini subsunt rhythmi de anima.

« In hiis versibus breviter continentur omnes opiniones an-» tiquorum, qui locuti sunt de anima ».

« Ingnem Democritus animam facit atque calorem ».

« Impar ex atomis spiritum dicit esse rotnudis ».

« Idem Leucippo Pitagoraeque placet ».

« Secundum Plato numerum se praedicat esse moventem ».

« Ponit Anaxagoras intellectumque movere ».

« Empedocles cunctis animam facit ex elementis ».

« Ast Italici ponunt animam quodcumque motivum ».

« Aeera Diyones Certaditus vult esse vaporem ».

« Dixit et Alvieno immortalemque moventem ».

« Dixit Ypus aquam, Tricias putat esse ceronem ».

A principio et sub fine, quaedam, sine nexu, in Aristotelem. Manus serior scripsit initio: « Fata fo la baxe dela liga » de Venetiani con el duca de Milan, a ore 6 de note, di 1428, » di 16 avril, crià fo la paxe adì 16 maso di domenega, da puo » fata la procession dele scuole ec. e griala Vetor de Venier coman-» dador de misser lo doxe çoe misser Francesco Foscari. » Sub fine vero: « Questo libro è di Daniel Fedel, 1408 di 20 zener ».

Cod. 5 membr., saec. XIV, a. 300, l. 212 [Z. L. CCXXXIII]. B.

Aristotelis, *naturalium*, i. e:

1. *Physicorum* seu *de physico auditu, libri octo, translati de graeco in latinum*, f. 1-71.

2. *De coelo et mundo, libri quatuor, translati de graeco in latinum*, f. 72-109.

3. *De generatione et corruptione, libri duo*, f. 109-129.

4. *Meteoreorum*, seu *meteorologicorum, libri quatuor*, fol. 129-170.

5. *De anima, libri tres, ex antiqua translatione*, f. 170-194.

Sub fine, alia manu, legitur: 1389, *die* 18 *sept.*, intus vero: 17 *maii*, 1441.

6. *De sensu et sensato*, seu *sensibili, liber*, f. 195-204.

7. *De memoria et reminiscentia, liber*, f. 204-207.

8. *De causa motus animalium, secundum locum, liber*, fol. 207-215.

Liber venit quoque nominibus: *De progressu, incessu animalium*, et *de partibus incessui inservientibus.*

9. *De causa cuiuslibet motus animalium*, f. 215-220.

Libri nomen in editis: *De communi animalium motione, et de motu animalium.*

10. *De morte et vita*, f. 220-222.

Liber idem est ac *de longitudine et brevitate vitae, de longa et brevi vitabilitate.*

11. *De iuventute et senectute*, f. 222-232.

Communis appellatio est: *De iuventute ac senectute, de vita et morte* ac *de respiratione.*

12. *De sompno et vigilia*, f. 232-242.

Postillae tum marginales, tum interlineares superfluunt, si tractatus excipias num. 8, 9, 12.

Litterae initiales universi codicis diagrammatibus egregii operis conspicuae sunt.

Foliis duobus extremis morborum aliquot definitiones et medicamentorum compositiones inscriptae sunt, ut et quae se-

quuntur : « 1386, die 12 novembris. Domina Violata, filia quond. » m. dni dni Galeatii, nec non uxor illustris et excelsi magni- » fici dni dni Comitis Virtutum transmigravit ab hoc saeculo, » cuius anima requiescat » — « Taddeus monacus emi apud lar- » gum Sancti sepulchri... » — « D. magister Franciscbus de Ver- » zellis, die 8 aug., dic 16 sept. ».

Cod. 6 membr., saec. XIV, a. 256, l. 188 [L. VI, XLVII]. Ma.

Aristotelis *naturalium*, scilicet:

a. *Physicorum*, seu *de physico auditu, libri octo*, f. 1-67.

b. *De coelo et mundo, libri quatuor*, f. 68-115.

Postillarum marginalium magna copia est.

c. *De anima, libri tres*, f. 116-145.

d. *De generatione et corruptione, libri duo*, f. 146-166.

e. *Meteoreorum, libri quatuor*, f. 167-195.

f. *De plantis*. « Vita in animalibus et plantis inventa est...», f. 195-207.

g. *De morte et vita*, f. 207-209.

Est liber *de longitudine et brevitate vitae.*

h. *De sensu et sensato*, f. 209-217.

i. *De sompno et vigilia*, f. 217-225.

Folio extremo obverso lego: *Frater Continus de Marnate studuit fortiter*, 1348.

k. *Metaphysicorum, libri primus usque decimum et duodecimus.* « Omnes homines natura scire desiderant: signum au- » tem est sensuum ... », f. 226-307.

Codex belle est exscriptus, cum litteris initialibus pictis, iis folio primo adnotatis: « ... postea reponatur aqua clara in fiala » vitrea, valet enim contra nigredinem faciei, quae causatur ex » adustione lunae » — « Physica Aristotelis ducati. III ... 1440 » Joannes Marchanova, artium et medicinae doctor p. s. pec. em. » Patavii ». Hic idem, ut ex memoria sub fine, dono dedit coenobio s. Joann. in Viridario, Patavii, a. 1467.

Cod. 7 membr., saec. XV, a. 333, l. 228 [L. VI, XXXVII]. Ma.

I. Aristotelis, *de coelo et mundo, libri quatuor.* Sub fine vero: « Completus est liber Aristotelis phylosophi in quatuor tractati- » bus super librum coeli et mundi », f. 1-31.

II. —— *de generatione et corruptione, libri duo.* « Opor- » tet nos determinare de esse generationis et corruptionis in eis » quae generantur et corrumpuntur ... », f. 31-45.

Tractationi utrique sylvae seu anacephaleoses in marginibus sociantur.

III. —— *libri physicorum octo, ex translatione et cum commentis Gerardi Cremonensis.* « Quoniam dispositio scientiae » et veritatis in omnibus viis, quibus sunt principia aut cau- » sae ... », f. 47-86. Desunt folia in fine.

Hanc interpretis versionem allegat cum septuaginta tribus aliis codex Vaticanus 2392, fol. 97-98: *Liber Aristotelis de naturali auditu tractatus VIII.*

Ex principio constat codicem anno 1438 Joanni Marchanova pertinuisse.

Cod. 8 membr., saec. XIV, a. 260, l. 170 [L. VI, XXIII[b].]. Ma.

I. Anonymi, *in Aristotelis libros commentarii, cum initiis textus aristotelici,* nempe:

a. *Physicorum,* vel *de physico auditu, libri octo.* « Libro » physicorum praemittens prologum dicit, pro quo oportet con- » siderare primum et causas agentes ... »; sub fine: « Explicit » sententia summata totius libri physicorum », fol. 1-31.

b. *Super libro meteoreorum.* « In isto libro meteoreorum » determinat Aristoteles de ipsis sermonibus factis in superiori- » bus partibus aeris ... », f. 31-39.

c. *De coelo et mundo.* « Aristoteles libro de coelo et mun- » do, applicando ad spiritualia quae dicta sunt in libro physi- » corum ... », f. 40-60.

Sub fine expositionis, aliena manu exscriptum: *Anno Domini* 1334, *in crastinum conceptionis beatae Mariae virginis.*

II. Fratris Alberti, de ordine Praedicatorum, *tractatus de universalibus*. « Philosophia dividitur in tres partes, scilicet in » loicam, ethicam et physicam, seu universalem, moralem et » naturalem, de quibus, aliis duabus ad praesens omissis, de sola » physica... », f. 60-73.

Num Alberto Magno tractatus sit tribuendus, quod amanuensis testatur, dubium est.

III. *De causis, cum commento Aristotelis.* Est textus Procli cum commento, pericopis 32 loco 38. Incipit textus: « Omnis » causa primaria plus est influens super causatum suum quam » causa secunda universalis... », f. 74-79.

IV. Alberti Magni, *paucula quaedam, compendii modo,* in *de sensu et sensato Aristotelis.* « Quoniam autem de anima, in » isto libro de sensu et sensato determinat Aristoteles... », fol. 79-80.

Codicem sub fine exscriptum: *Tenui pro pretio duorum florenorum auri,* Joannes de Marchanova dono dedit coenobio s. Joannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 9 chart., saec. XV, a. 410, l. 287 [L. VI, LXXXII]. Ma.

I. Anonymi, *expositio per quaestiones in Aristotelis parva naturalia,* scilicet:

a. *De sensu et sensato, quaestiones triginta quinque.* « Utrum » de communibus passionibus animae et corporis possit esse scien- » tia, videtur quod non... », f. 1-35

b. *De memoria et reminiscentia, quaestiones duodecim.* « Cir- » ca istum librum primo quaeritur utrum de futuris possit esse » scientia... », fol. 35-47.

c. *De somno et vigilia, quaestiones viginti tres.* « Quaeritur » primo utrum de sompno et vigilia possit esse scientia, impli- » cando simpliciter de subiecto huius libri... », fol. 47-68.

d. *De causa longitudinis et brevitatis vitae, quaestiones septemdecim.* « Quaeritur primo utrum de longitudine et brevi- » tate vitae possit esse scientia: arguitur quod non... », fol. 68-75.

e. *De iuventute et senectute et inspiratione ac reparatione,*

quaestiones duodecim. « Quaeramus primo circa quasdam sup-
» positiones, quas supponit philosophus; supponit enim pri-
» mo . . . », f. 76-81.

f. *De morte et vita, quaestiones duodecim.* « Quaeritur pri-
» mo utrum scientia de morte et vita sit naturalis ... », f. 81-89.

g. *De motu animalium, quaestiones binae supra viginti.*
« Circa istum librum, qui est de causa motus animalium, quae-
» ram et primo utrum de motibus animalium sit scientia . . . »,
f. 89-105.

II. Anonymi, *quaestiones in libros duos oeconomicae Aristotelis.* Occurrunt initia textus aristotelici. « Circa librum yco-
» nomicae Aristotelis, quem, Deo adiuvante, exposuimus, quae-
» renda sunt primo aliqua in communi, et primo de corpo-
» re . . . », f. 105-130.

Pleraeque quaestiones finiunt: *Et haec de quaestione.*

III. Magistri Bartholomaei de Brugis, *scriptum supra librum yconomicae Aristotelis libri duo,* cum initiis textus aristotelici.
« Conservativum animae est eruditio. Haec propositio scribitur a
» phylosopho in epistola ad Alexandrum, et declaratur triplici-
» ter . . . », f. 130-154.

Auctor cum opus *magnae sapientiae ac nobili viro dom. dom. Abaldo de Tectano, atrebatensi canonico, ac rev. in Christo patris dom. dom. Jacobi Gaietani cardinalis nepoti* nuncupaverit, satis dedicationis littera significavit eum et opus quod antecedit elaborasse: « Cognoscens . . . . . . nil fore divinius ac melius,
» nec vobis ac praedecessoribus vestris praeclaris sapientiae
» dono . . ., duo volumina, unum expositionis libelli perutilis et
» difficilis yconomicae Aristotelis, alterum quaestionum propria-
» rum eidem libro, quae, de praecepto vestro, amore permanen-
» tiae philosophiae, nec non propter communem studiosorum
» utilitatem, cum non modico compilavi labore . . . ».

Jacobus Tomasi Caietani de Anagnia, nepos pontificis Bonifacii VIII, presbyter cardin. s. Clementis, obiit a. 1300.

IV. Alberti Magni, *expositio in libros tres Aristotelis de somno et vigilia.* « Sompnus et vigilia non sunt passiones nisi
» animalis . . . », f. 154-177.

V. —— *de natura et origine animae, tractatus*

duo. « De anima quidem secundum quod est perfectio corporis et » de partibus eius ... », f. 177-195.

VI. Alberti Magni, *de aetate, sive de iuventute et senectute.* « Jam explevimus omnia quae de passionibus et operibus ani- » mae videbantur esse dicenda », f. 195-199.

VII. Index generalis, minime absolutus, omnium titulorum voluminis, f. 199-200.

Codicem, quem Joannes Marchanova *pro sua pecunia faciendum* curavit a. 1443, idem dono dedit s. Joanni de Viridario Paduae a. 1467.

Cod. 10 membr., saec. XIV, a. 330, l. 218 [Z. L. CCL]. B.

Averrois, *commenta in libros Aristotelis.*

1. *Commentum in tres de anima libros, cum textu.*

Raro occurrunt postillae variis temporibus additae.

Textus cum commentis, f. 1-70, editus Patavii anno 1472, *impensa nob. vicentini Joannis Philippi Aureliani et fratrum,* opera impressoris Laurentii Canozii, Iendinariensis, folio maximo, prodiit quoque Venetiis, a. 1483, *impensa atque diligentia Andreae de Asula.*

2. *In duos de generatione et corruptione libros Aristotelis,* f. 72-86.

Nec Casiri in *Biblioth. arab.-hispana,* nec Renan in *Averroes,* operis notitiam ingerunt.

3. *De sensu et sensato.* « Virtutes quidem sensibiles quae- » dam sunt de necessitate in esse animalis ... », f. 86-90.

4. *De somno et vigilia,* f. 90-94.

5. *Super libro de causis longitudinis et brevitatis vitae,* fol. 94-95.

6. *Tractatus de substantia orbis, qui continet quinque tractatus,* f. 95-100.

Cod. 11 membr., saec. XIV, a. 360, l. 243 [L. VI, XX]. Ma.

I. Alberti Teotonici (Magni), *super libris meteoreorum Aristotelis.* « In scientia naturali corpus mobile ... », f. 1-24.

II. Alberti Teotonici, *de anima, libri tres.* « Omnibus quao de » corpore transmutabili et mobili, secundum locum... », f. 26-46.

III. —— *liber mineralium.* « De commixtione et » coagulatione, similiter et congelatione et liquefactione . . . », f. 47-53.

Folio 54 quaedam insunt *de splene, de colore oculorum et de coloribus multae humanitatis, de diversitate conceptionis temporis animalium, de diversitate vocis in animalibus.*

IV. —— *super libro Aristotelis de generatione et corruptione.* « Cum duae sint considerationes de mobili...», f. 55-62.

V. —— *de sensu et sensato, libri duo.* « Quoniam » de anima secundum se ipsam considerata . . . », f. 63-70.

Includuntur libri *de sensu et sensato* ac *de memoria et reminiscentia.*

VI. —— *de morte et vita.* « Probatum est in fine » primi *coeli et mundi* . . . », f. 71-72.

VII. —— *de somno et vigilia,* f. 72-77.

VIII. —— *de immortalitate animae,* f. 79-82.

Nomine *liber de natura et origine animae,* editus pluries.

IX. —— *de spiritu et respiratione, tractatus duplex.* « Multa sunt animalia . . . », f. 83-85.

X. —— *de motibus animalium.* « Tempus et » ordo expostulat . . . », f. 85-87.

XI. —— *de aetate, scilicet de iuventute et senectute,* f. 87-88.

XII. —— *de intellectu et intelligibili.* « Sicut a » principio huius operis . . . », f. 88-89.

XIII. Fratris Thomae de Aquino, *de esse et essentia,* f. 89-90.

XIV. —— *utrum liceat uti iudiciis astrorum* « Quia » petisti a me ut scriberem tibi an liceat iudiciis astrorum uti... », fol. 90.

Opusculum ad Fratrem Reginaldum, pluries editum.

XV. Alberti Magni, *de causis proprietatum electorum, libri duo.* « Quoniam autem complevimus iam communiter ea quae » de natura locorum . . . », f. 91-96.

XVI. —— *de nutrimento et nutrito,* f. 96-97.

XVII. Alexandri Aphrodisaei, *tractatus de intellectu et intel-*

lecto [ex Aristotolis institutione]. « Aristoteles intellectum tribus » modis distinguit; unus est intellectus materialis . . . », f. 98.

In *interpretationem Alexandri Aphrodisaei* [ann. 199-210] *de intellectu* exstat opusculum Hieronymi Bagolini veronensis, ad Joannem Baptistam Turrium veronensem, editum Veronae, a. 1516, 4.° Praefatio inc.: « Enarrationem Alexandri Aphrodisaei » de trino intellectu ex Aristotelis placitis . . . ».

XVIII. *De perfectione naturali intellectus.* « Post hoc autem » de perfectione animae intellectualis videtur esse agendum ... », f. 99-100.

XIX. Alberti Magni, *libellus contra eos qui dicunt quod post separationem ex omnibus animabus, non remanet nisi intellectus unus et anima una.* « Quia apud nonnullos eorum qui phi- » losophiam profitentur . . . », f. 100-102.

Idem est ac *de unitate intellectus contra Averroem,* et *de diversitate intellectuum,* pluries editus.

XX. —— *de natura locorum habitabilium.* « De » natura locorum tractaturi quae provenit ex habitudine loci ad » coelum . . . », f. 103-106.

Dicitur quoque *de natura loci ex longitudine et latitudine eiusdem provinciae.* De Alberti Magni operibus codicibus 8-9, 11-14 confer quae *biblioth. ms.*, t. IV, p. 50-52, 130, scripsi.

XXI. Fratris Thomae Aquinatis, *super secundo sententiarum.* « Primo quaeritur utrum sit tantum unum priucipum . . . », fol. 107-128.

Folio 129, pluribus erasis, legitur: « . . . exscriptus per me, » a Marsilio de Carrara . . . . decem ducatorum auri, de quo » habui optimum forum, considerando libri utilitatem et ope- » rum multitudinem ». Joannes Marchanova testamento reliquit coenobio s. Joannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 12 chart., 1435-1442, a. 413, l. 288 [Z. L. CCXCI]. B.

I. Alberti Magni, *expositio super libris Aristotelis de anima,* sine initiis textus, f. 1-79.

II. —— *super libros meteorcorum quatuor Aristotelis,* f. 81-195.

Finit liber secundus: « Expletus Senis, die 20 februarii » 1435. Burgius scripsit ». Tabula operis universi occurrit fol. 118-121. Folio extremo legitur: « Explicit feliciter...... hora 16.ª die 13.ª aprilis, 1443 ».

III. *Libellus seu tractatus aureus Averrois commentatoris, de substantia orbis summi per totum notandus*, f. 200-204.

Appellatus quoque *de compilatione coelesti.*

Sub fine: « Explicit liber Averrois, *de substantia orbis*, in » quo maiores difficultates philosophicae sunt tactae ».

A principio occurrit exemplum epistolae adulterinae Lentuli in Judaea iudicis, senatoribus Romae, de Jesu Christo.

Cod. 13 membr., saec. XV, a. 374, l. 269 [Z. L. CCXCII]. B.

I. Alberti Magni, *expositio super libro Aristotelis, de coelo et mundo*. Libri quatuor. « De coelo et mundo in hoc se- » cundo libro nostrarum naturarum loqui cupientes ... », fol. 1-101.

II. —— *de causis proprietatum electorum, libri duo*, f. 102-123.

III. —— *de natura loci ex longitudine et latitudine eiusdem provinciae*, f. 124-140.

IV. —— *de morte et vita tractatus, et de longitudine et brevitate vitae*, f. 140-147.

V. —— *expositio in libros Aristotelis duos, de generatione et corruptione*, f. 147-175.

Codex, cum litteris initialibus auropictis, habet a principio insignia Bessarionis cardinalis.

Cod. 14 membr., saec. XV, a. 373, l. 265 [Z. L. CCXC]. B.

I. Alberti Magni, *commentarius super libris tribus Aristotelis, de anima*, f. 1-85.

II. —— *in duos Aristotelis libros de sensu et sensato*, ac *de memoria et reminiscentia*, f. 85-121.

In aliis codicibus ut et in editionibus duo libri singulatim excussi sunt.

III. Alberti Magni, *expositio librorum meteoreorum Aristotelis quatuor*, f. 121-224.

IV. —— *mineralium libri quinque*, f. 224-252.

V. —— *de natura et origine animae.* « De anima » quidem secundum quam est perfectio corporis.... », f. 253-273.

Liber etiam appellatus *de generatione et statu animae secundum naturam*, et *de immortalitate animae.*

VI. Alexandri Aphrodisaei, peripatetici, *de intelligentia et intellectu, secundum sententiam Aristotelis, translatus de graeco in arabicum.* « Dixit Alexander quod intellectus apud Aristotelem » est tribus modis unus . . . », f. 273-277. Videntur addita verba *Dixit Alexander quod . . .*

VII. Alberti Magni, *contra unicum intellectum*, f. 277-288.

Tractatus quoque appellatus *de unitate intellectus contra Averroem*, et *libellus contra eos qui dicunt quod post separationem ex omnibus animabus, non remanet nisi intellectus unus et anima una.*

VIII. —— *de spiritu et respiratione, libri duo*, fol. 289-300.

IX. —— *de motibus animalium, libri duo*, fol. 300-313.

X. —— *de principiis motus processivi* seu *de motu processivo, vel de motibus progressivis, liber.* « Generaliter autem intelligendum est quod animalia habentia motum . . . », f. 313-326.

XI. —— *de somno et vigilia*, f. 326-354.

Liber tertius *de divinatione.*

XII. —— *de morte et vita et de longitudine et brevitate vitae*, f. 354-363.

XIII. —— *de aetate sive de iuventute et senectute*, f. 363-368.

XIV. —— *de intellectu et intelligibi*, f. 368-381.

Liber secundus est *de perfectione naturali intellectus.*

XV. —— *de nutrimento et nutrito*, f. 381-386.

Codicis egregie scripti, cum prima tantum littera initiali auropicta, indicem a principio dedit sua manu Bessarion.

Cod. 15 membr., saec. XIV, a. 330, l. 237 [L. VI, XXIII[a]]. Ma.

I. Alberti Magni, *in librum physicorum seu physici auditus commentarius.* « Intentio nostra in scientia naturali est satisfa-» cere pro nostra possibilitate fratribus ordinis . . . », f. 1-78, 83-108.

II. S. Thomae Aquinatis, *de aeternitate mundi* [contra murmurantes]. « Supposito secundum fidem catholicam mundum » non fuisse ab aeterno, sicut quidam philosophi errantes posue-» runt . . . », f. 78-80.

III. Alberti Magni, *in librum de generatione et corruptione, Aristotelis,* cum initiis textus aristotelici, f. 109-132.

Codicem, *quem sua pecunia emit Bononiae,* a. 1457, Joannes Marchanova, dono dedit coenobio s. Joannis in Viridario Paduae, a. 1467.

Cod. 16 chart., a. 1443-1444, a. 432, l. 290 [L. VI, XXIV]. Ma.

I. Eiusdem, *in libros physicorum Aristotelis.* Libri octo, fol. 6-191.

Fol. 191-194 occurrit index *libri physicorum* ut et proxime insequentis *de generatione et corruptione.*

II. —— *in libros duos Aristotelis de generatione et corruptione,* cum initiis textus aristotelici, f. 195-224.

Subest rhythmus ex historia naturali et hygiene.

« Haec lapidem frangunt: scolopendria, genaque solis,
» Abrotanum, nitrum, saxifragia, squilla, lupinum,
» Ircinus sanguis, sparagus, pulvisque cicadae,
» Ius ciceris, cipperi et petroxillinus uterque.
» Mingere si bene, commonia semina iunge ».

III. —— *in libro tres Aristotelis de anima,* cum initiis textus aristotelici et indice in fine, f. 225-314.

Librarius qui codicem universum exaravit a die 23 novembris 1443 ad 23 augusti 1444, in domo dom. Bartholomaei de Lambertanis, haec in fine expositionis librorum *de anima* adiecit: *Finis commenti profundissimi Alberti Magni super libro de*

anima, quem scripsi ego Joannes Abioxius de Bagnacavallo, Bononiae studens in artibus, sub egregio ac famosissimo artium doctore, nec non sacrae paginae professore magistro Gaspare de Sancto Joanne, comitatus Bononiae, ordinis Praedicatorum, et hoc 1444, *die* 23 *augusti, (anno quarto studii mei) quo tempore comes Franciscus de Cutignola habuit victoriam in quodam castello dicto Monte Ulmo, in quo captus fuit Franciscus Picininus et multi alii ex suis, et destructi sunt omnes sui tam pedestres quam equestres: hoc vero die Bononienses habuerunt novam de supradictis.*

VI. Eiusdem, *in tres de sensu et sensato tractatus Aristotelis,* f. 315-340.

V. —— *in tractatus duos Aristotelis de memoria et reminiscentia.* « Reliquum autem considerandum est de memoria, » cum agamus de communibus . . . », f. 341-347.

Codex habet omnes litteras initiales librorum auro pictas.

Cod. 17 membr., saec. XIV, a. 320, l. 220 [L. VI, CII]. Ma.

I. Joannis de Janduno, *quaestiones in sermonem Averrois, de substantia orbis.* « *In hoc tractatu intendimus* ec. Liber iste » qui intitulatur *de substantia orbis,* dividitur in procemium et » execucionem . . . », f. 1-23.

Opus prodiit Venetiis, ann. 1488, 1496, 1501, sub forma folii.

II. *Quaestiones litterales super omnes libros physicorum Aristotelis, secundum fratrem Gratiadeum Aesculanum, ordinis fratrum Praedicatorum.* « Sicut dicit philosophus in sexto meta» physicae, tres sunt partes philosophiae speculativae, videlicet » physica, moralis et mechanica . . . », f. 34-97.

De Joanne de Janduno et fratre Gratiadeo Aesculano vide Valent. *biblioth. ms.*, t. IV, p. 54-56.

Codicem Joannes Marchanova obtulit coenobio s. Joannis de Viridario, a. 1467.

Cod. 18 chart., saec. XIV, a. 413, l. 284 [L. VI, CCXVIII]. Ma.

I. Alberti de Saxonia, *quaestiones super libris octo physicorum Aristotelis.* « Circa primum librum physicorum, quaeritur » a magistro Alberto de Saxonia, utrum scientia naturalis tra» ctet de mobili ... », f. 1-110.

Sub fine tertii libri legitur: *anno Domini* 1395, *in vigilia sancti Jacobi;* sub fine quinti: *Et sic est finis quaestionum quinti libri physicorum, magistri Petri de Veneciis.* Quaedam quaestiones finiunt verbis: *Laurentius — Finit quaestio in die s. Laurentii — Magister Petrus hora terciarum — In vigilia Assumptionis Mariae — Est magistri Petri — Hic liber est magistri Petri de Veneciis — Rationes solutae — Alberto teste episcopo haluerstadiensi* [halberstadiensi]. Ante titulorum indicem legitur: « Expliciunt quaestiones super omnes octo libros physi» corum, compositae per magistrum Albertum de Saxonia, Pa» risiis disputatae », postea vero: « Expliciunt tituli quaestio» num omnium octo librorum physicorum, scripti in Padua per » Angelinum, pro magistro Petro de Veneciis ... ».

II. —— *quaestionum super totum [libros tres] de coelo et mundo Aristotelis, quas conscripsit Parisiis magister Albertus episcopus halberstadiensis, dioeceseos in Saxonia.* « Ari» stoteles in libro *de coelo et mundo,* qui est secundus in ordine » librorum naturalium de totali mundo ... », f. 111-176.

Sub fine, loco verborum expunctorum *magistri Joannis a Limnasiis venet.,* legitur: *ser Joannis Petri de Fusculiis de Urbino.* Quaestiones Venetiis excusae a. 1497.

III. *In Gentilis a Fulgineo tractatum de partu et temporibus partus, secundum sententiam physicorum maiorum a Graecis arabibus.* « Tria autem nobis declarat praesens tractatus, primum » non est unius horae determinati temporis in partu cum gene» ratione ... », f. 177-178.

Gentilis de Fulgineo, Joannis papae XXII archiater, defunctus est Perusiae, a. 1348.

Utriusque operis titulos exornant picturae in margines digredientes, ut et primi marginem inferiorem tria stemmata gentium mihi ignotarum.

Codicem a principio inscriptum: *Visto per me Cristofano Rimodo da Rezo,* 1470, dono dedit monasterio s. Bartholomaeī de Vicetia, ad usum Canonicorum regularium in eo commorantium, *artium doctor, mag. Nicoletus Theatinus.*

Cod. 19 membr.-chart., saec. XV, a. 336, l. 233 [L. VI, CLXXIII]. Ma.

I. Ioannis Wiclefi, *quaestiones et dubia super tres primos libros physicorum Aristotelis.* « Philosophia realis dividitur in tres » partes, in primam scientiam divinam theologicam vel meta- » physicam ... », f. 1-58.

Sub fine legitur: « Et patent dubia super tertium librorum » physicorum Aristotelis, secundum sententiam magistri Joan- » nis Wycliff ».

Joannem Zug amanuensem revelat rhythmus.

« Et Io ponatur, han simul associatus.

» Zug addatur, qui scripsit sic vocitatus ».

II. Joannis de Jandunο *tractatus et quaestiones in Averrois librum de substantia orbis,* cum initiis textus averroistici. « Sicut » scribit philosophus secundo metaphysicae, vocari philosophiam » veritatis scientiam, recte habet ... », f. 61-96.

Insunt principia particularum Averrois.

Joannes Marchanova codicem *sua pecunia* emptum Patavii a. 1442, legavit coenobio s. Joannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 20 chart., 1439, a. 440, l. 290 [L. VI. LXXII]. Ma.

I. Caietani de Thienis, *recollectae in librum [octo libros] physicorum Aristotelis.* Prooemium inc.: « Saepe animadverti, insi- » gnes ac litteratissimi viri, ex veteri consuetudine diu observa- » tum fuisse ... ». Sub fine: « Expliciunt quaedam utiles recolle- » ctiones super libro physicorum compilatae et editae per egre- » gium ac famosum artium et medicinae doctorem, dominum » Gaietanum de Tyenis, speculum studii paduani, finitae 1439, » die 18 novembris », f. 1-76.

Opus impressum est Vicetiae, die 23 aprilis, a. 1487, per Henricum de Santo Urso.

II. *Quatuor quaestiones compilatae a reverendo viro magistro Ricardo super libro physicorum* [Aristotelis]. « Quaestio est » ista: utrum in omni motu potentia motoris excedit potentiam » rei motae... », f. 81-112.

III. Hugonis de Senis, *quaestio de augmentatione.* « Quaeri» tur utrum in vero augmento, quaelibet pars corporis quod » augetur... », f. 113-116.

Edita est in Ugonis Senensis, *in primam fen Avicennae de febribus.* Venet., 1515, per Georgium Arrivabenum, f. 74-77.

IV. *Quaestio de materia coeli.* « Quaestio est utrum in coelo » sit materia, vel si coelum sit corpus simplex, ut ponit commen» tator... », f. 123-132.

V. Magistri Marsilii de Sancta Sophia, *quaestio de elementis.* Articuli duodecim. « Quaestio est utrum definitio elementorum sit » bona, dicens: elementa sunt corpora... ». Sub fine legitur: « Ex» plicit quaestio disputata per venerandum artium et medicinae » doctorem, magistrum Marsilium de Sancta Sophia, scripta » 1440 », f. 133-153.

Marsilius, Nicolai filius, patavinus, eius archigymnasii medicinae professor, ann. 1367-1389 patria exul., a. 1392 restituitur; inde in archigymnasiis ticinensi et placentino, demum bononiensi professus, mortuus est a. 1405.

VI. Hugonis Senensis, *de modo generationis mixtorum ex elementis, quaestio Bononiae disputata,* f. 153-155.

VII. *Quaestio subtilis et profunda venerabilis artium et medicinae doctoris, magistri Marsilii de Sancta Sophia, utrum ad sensationem requiratur productio specierum sensibilium ab obiecto in medium et sensitivam potentiam.* « Dubitatur utrum ad sensa» tionem requiratur productio... », f. 155-162.

VIII. *Hae sunt quatuor quaestiones, compilatae a reverendo viro magistro Ricardo, super libro physicorum.* Deest initium, f. 163-169.

Codicem ornant plures litterae initiales coloribus et auro pictae, ac insignia gentis Ioannis Marchanovae. Idem *pro sua pecunia faciendum* curavit Patavii, a. 1439, dono autem dedit coenobio s. Io. in Viridario, a. 1467.

Cod. 21 chart., 1451, a. 293, l. 216 [L. VI, CXXVII]. Ma.

Pauli Veneti, *expositiones in libros Aristotelis naturalium.* Has nomine vario: *philosophiam naturalem, summam philosophiae, summam totius philosophiae, summam, summulas,* sex partibus distributas, ordine eodem ac in nostro codice, ex proprio auctoris originali, publici iuris fecerunt a. 1476, Io. de Colonia de Venetiis et Christophorus Valdarfer ratisponensis, Mediolani.

a. *In octo physicorum libros.* Praefatio inc.: « Plurimorum » abstrictus precibus, quorum pridem meae introductionis elo- » quium in facultatem loicae mentes vulserat... ». Sub fine: « *Explicit physica .... quam scripsi ego Lambertus Neerden de* » *Almania, a. dom.* 1451, *mensis madii die quinta* », f. 1-39.

b. *De coelo et mundo, pars utraque.* Prooemium inc.: « Fi- » nita parte prima, in qua de motu agitur in communi, iam ad » motus speciales... », f. 39-60.

c. *De generatione et corruptione.* Prooemium inc.: « Tra- » ctaturus de generatione et corruptione, per actionem et passio- » nem qualitatum... », f. 60-84.

d. *Methaurorum* [*Meteoreorum,* seu *meteorologicorum*]. Prooemium inc.: « Necesse est mundum hunc inferiorem esse conti- » nuum superioribus latioribus, ut omnis virtus eius guberne- » tur... », f. 84-116.

e. *De anima, in Aristotelis libros tres de eadem.* Prooemium inc.: « Quoniam scientia de anima est de numero bonorum » honorabilium.... », f. 117-168.

f. *Metaphysicae.* Prooemium inc.: « Naturalium pars ultima » difficultates metaphysicas summatim colligendo ab esse et es- » sentia... », f. 169-230.

Capitula cuiusque tractatus pnto seriem lectionum in archigymnasio patavino vel Venetiis quoque traditarum, eo magis quod sub fine quandoque legatur: *Magister Paulus.* In quorum contextu non tantum textus, verum etiam initia pericoparum Aristotelis desiderantur.

Folio primo haec inscripta:

« Quisquis Aristotelis divina volumina tandem
» Vult bene vel fragili credere memoriae,
» Saepius ista legat, brevibus quae Paulus in unum
» Congessit miris sedulus ordinibus.
» Nam quid quisque velit primum sibi terminus ipse
» Declarans, cunctos edocet arte modos.
» Subditur his postquam semper semperque quaterna
» Conclusio; certa quam ratione probet.
» Fortia praeterea totidem argumenta sequuntur,
» Quae solvit signis omnia disparibus.
» Hic igitur primo physicas complectitur artes,
» Ut quid sit proprio mobile principio.
» Post ubi res moveatur, habet quaecumque secundus
» Attribuens causas unicuique suas ».

Extremo vero repetita inscriptio: « Finitum sub anno Dom. » nostri Jesu Christi M. CCCC, LI, die XVI mensis octobris, ex- » scriptum per me Lambertum Nierden de Alemania ».

Cod. 22 chart., 1436, a. 292, l. 213 [Z. L. CLXX]. Ma.

I. Eiusdem, *summa totius philosophiae naturalis*, f. 1-153. Deest tractatus metaphysicae, sub fine. Libro *physicorum* absoluto, scripsit amanuensis, f. 40: *Explicit summa ..... anno Domini* 1436, *in octava sacramenti.*

« Hanc scripsit iuvenis magnoque labore Iohannes.
» Istam vi magna potuit acquirere partem ».

Sub fine libri *de coelo et mundo: Explicit secunda pars summae ... finita per me Iohannem de Brabantia, anno Domini* 1436. Sub fine cuiusque libri amanuensis notat:

Hic spatium detur, nullus defectus habetur.

II. Caietani Thienaei, *quaestiones philosophicae duodecim*, f. 153-178. Singularum dedit argumenta initio codicis Ioannes Marchanova qui volumen a. 1438 Patavii emptum, testamento reliquit coenobio s. Io. in Virid. a. 1467. Sub fine legitur: « E- » dita per me Gaietanum de Thienis, dum Paduae legerem phy- » losophiam ».

Earum tres tantum impressas reperio, sine nota urbis, typo-

graphi, anni, foliis quinque, sub initio saeculi decimisexti; nempe 3.am *Utrum sensibilia communia sint sensibilia per se ;* 10.am *Utrum intellectus humanus sit perpetuus ;* 11.am *Utrum pro sensatione causanda oporteat ponere sensum agentem.* Hos item tractatus tres tantum recenset Tomasinus in *Biblioth. canonic. regular. lateranens. s. Ioannis in Viridario* passim, quod eo magis stupeo, cum hic codex eidem s. Ioannis in Viridario bibliothecae pertinuerit; quanquam librum, temporo Tomasini, bibliothecae deesse suspicor, ob notam extremo folio additam: « Hunc » librum emi ego Franciscus Marinus, venetus artium doctor, » dum essem Paduae, a suprascriptis canonicis regularibus . . . » . . . . ., cum multis aliis codicibus non servatis cum propriis, » 1469 » (1).

Thienaeus ex loco ortus [1387] *Caietanus* dictus, Neapolis et Patavii institutus, in huius archigymnasio, quadraginta annorum spatio [1423-1465] philosophiam tradidit. Eius opera partim edita, partim manuscripta in bibliotheca nostra et Sancti Antonii de Padua servantur (2); haec ab auctore vivente dono data a. 1461; illa testamento relicta a. 1466.

Cod. 23 chart., saec. XV, a. 288, l. 217 [L. VI, CCXXIII]. B.

Pauli Veneti, *philosophia naturalis.*

Insunt tantum tractatus *in octo libros physicorum, de anima, metaphysicae.* Pars prima, fol. 1-30, una manu exscripta, haec habet ad finem : « Explicit prima pars summae naturalium » acta per magistrum . . . . edita anno Domini 1408, ipso » provinciali ». Reliquum codicis, f. 35-133, manu alia, puto, anteriori, sub fine inscribitur : « Explicit ultima pars summae » naturalium, compilatae per solemnissimum artium et sacrae » theologiae doctorem . . . *provincialem benemeritum* ».

(1) *Biblioth. ms*, I, 87.

(2) Minciotti Luigi. *Catalogo dei codici mss. esistenti nella biblioteca di s. Antonio di Padova.* Padova, Minerva, 1842, p. 96-97.

Cod. 24 membr., saec. XV, a. 336, l. 243 [L. VI, CXXV]. B.

Eiusdem, *summa totius philosophiae.* Tractatus eodem ordine quo in codice praecedenti distributi sunt, nisi quod *liber meteoreorum* ultimo loco, f. 240-273, collocatus sit. Index generalis habetur fol. 274-277.

Codicem nitore conspicuum, iussu Bessarionis exscriptum censeo, cuius et gentis insignia primo folio occurrunt auro picta. Litterae quoque cuiusque tractatus initiales, puerulis, frondibus, floribus, ac ornamentis variis aeque pictis. Non infrequentes sunt postillae marginales graecae, manu Bessarionis, qui loca Aristotelis graecorumque interpretum passim adscripsit, et Paulum Venetum nonnunquam refutavit.

Cod. 25 chart., saec. XIV, a. 289, l. 210 [Z. L. CCLVI]. B.

I. Eiusdem, *in octo libros physicorum Aristotelis*, cum principiis particul. Aristotelis, f. 1-36.

II. —— *in Aristotelis de anima libros tres* expositionis prologus. « Tanta litterarum scientiae est amplissima gloria, » ut sempiterna atque immortalis humana intelligentia... », finit: « Sequitur nunc pars executiva. Principium autem: *Quoniam...* », f. 42-63.

Partem hanc operis *de anima*, puto anecdotam.

III. —— *in Aristotelis de anima libros tres expositio*, sine principiis. Capitula quadraginta duo, f. 54-122.

Etsi diversum principium, materies est eadem ac in textu impresso.

Folio extremo: « Explicit quinta pars scientiae naturalis, » acta per excellentissimum arcium et sacrae theologiae magi- » strum Paulum de Veneciis, ordinis fratrum heremitarum sancti » Augustini — Henricus de Noviomagio scripsit ». Identidem in textu: *Martinus Hoyte, Durandus Rubens, Mathas.* — Sub fine, manus serior inscripsit: *Consignatus ad masseriam communis Mantuae, die XXII iunii* 1430. *Bartholomaeus de la misericordia subscripsi.*

Cod. 26 chart., saec. XV, a. 290, l. 212 [L. VI, XCIX]. Ma.

Philosophia fratris Ioannis Cronisbeni, ordinis fratrum Praedicatorum, cum metaphysica.

Habes compendium phylosophiae naturalis et metaphysicae aristotelicae, cuius partes eodem modo ac ab Aristotele distributae sunt. Cuique operi textus aristotelici principia praeeunt.

a. *Physicorum, libri octo.* « Philosophia naturalis docet de » ente naturali : ens autem naturale est quod habet in se . . . », fol. 1-18.

b. *De generatione et corruptione, libri duo.* « Quemadmo- » dum enim videmus ens sive substantiam corrumpi et genera- » ri . . . », f. 18-23.

c. *De anima, libri tres.* « Scientia autem de anima propter » utrumque istorum primitus est quaerenda . . . », f. 23-39.

d. *Meteoreorum, libri quatuor.* « Reliquum autem est nunc » considerare de iis quae generantur in alto . . . », f. 39-63.

e. *De sensu et sensato.* « Sunt autem talia quae sunt conve- » nientia animae et corpori, puta sensus et memoria... », f. 63-70.

f. *De memoria et reminiscentia.* « Reminiscentia vero re- » vocatio intentionis illius ad memoriam . . . », f. 70-72.

g. *De coelo et mundo, libri quatuor.* « Natura enim constan- » cium, haec quidem sunt corpora, sicut elementa prima . . . », » f. 73-92.

h. *De proprietatibus elementorum.* « Est igitur inter ele- » menta infimum terra et gravissimum frigidum . . . », f. 92-95.

i. *De vegetabilibus et plantis.* « Oportet autem inquirere u- » trum habeant animam et virtutem desiderii . . . », f. 95-100.

k. *De somno et vigilia.* « Adhuc autem quid est somnium et » propter quam causam dormientes alii somnient... », f. 100-105.

l. *De causa longitudinis et brevitatis vitae.* « Item, utrum » illa quae sunt longaeva, sicut magis debilia . . . », f. 105-106.

m. *De iuventute et senectute.* « Quae autem et quot sint » partes animae et virtutes . . . », f. 106-107.

n. *De respiratione et expiratione.* « Adhuc omnia alia ani- » malia respirare . . . », f. 107-108.

o. *De morte et vita.* « Est autem mors et corruptio omni-» bus propter calidi alicuius defectum ... », f. 108.

p. *De motu cordis.* « Saltus quidem igitur fit cum constrin-» gitur calor cordis propter refrigerationem ... », f. 108-109.

q. *De mundo.* « Est igitur mundus constitucio ex coelo et » terra ... », f. 109-110.

r. *De motu animalium.* « Nunc autem considerandum est » de primo principio omnium motuum aliorum .... », f. 110-111.

s. *De causis.* « Cum ergo removetur causa secundaria ... », f. 111-120.

t. *De prima philosophia,* seu *metaphysica, libri duodecim.* « Omnis antem homo naturaliter suam perfectionem desiderat... », f. 120-167.

Quaetif et Echard in *Scriptores ordinis Praedicatorum* I, 902, nomen auctoris ex fide huius codicis repetentes, scribunt: « Qui fuerit et qua aetate vixerit, disquirant curiosi, quibus » codicem inspicere licet ».

Codex inscriptus: *Iste liber est monasterii sancti Salvatoris de Venetiis,* coenobio s. Ioannes de Viridario pertinuerat, ex cognatione monasteriorum Canonicorum regularium s. Augustini.

Cod. 27 chart., saec. XVI, a. 215, l. 150 [Z. L. CCXLIII]. E.

I. *Epitome operis Aristotelis, de physica auscultatione,* a libro secundo ad textum trigesimum tertium libri octavi. « Sco-» pus est distinguere illa quae sunt ab arte ab illis quae sunt ob » alias causas ... », f. 1-19.

II. *Conclusiones ex libris Aristotelis primo et secundo de anima.* « In primo contextu proponit dignitatem rei tractandae, » tum ex certitudine demonstrationis ... », f. 22-37.

III. *Digressio num intellectus voluntate praestantior facultas sit.* « Primus veritatis naturalis magister Aristoteles qui ni-» hil sine vehementi ratione motus ... », f. 53-72.

Omnia, una manu exscripta sunt, sine nomine auctoris, qui ceterum quantum stylo ornatiori praestet, operis extremi conclusio apprime demonstrat: « Haec sunt quae in tam perdifficili et » arduo quaesito, de quo in nostrae militiae coriphaeos contro-

» vertitur, mihi dicenda videntur, et tam vastum atque difficul-
» tatibus plenum pelagus ingressi, portum iam nostra quamvis
» levissima cymba laeti attigisse conspicimus ...... Nec ista
» scripsimus ut alios ipsi rudes doceremus, sed ut magis ad ve-
» riorem, si veram nos minus attigerimus, candidioremque pro-
» positae dubitationis, in quo multi doctissimi viri, in quorum
» comparatione elinguis sum, iuvigilarunt ac desudarunt, iuxta
» veritatis dogmata, solutionem indagandam perspicatiora inge-
» nia excitaremus ».

Cod. 28 chart., 1596-1597, a. 202, l. 150 [L. VI, LXX]. Ma.

Caesaris Cremonini, *tractatus varii philosophici*, scilicet:

a. *Paraphrasis* [in duos Aristotelis libros] *de generatione et corruptione.* Prooemium inc.: « Hactenus de motu locali omnium » motuum ... », f. 1-117. Paraphrasim excipiunt, qua mantissa, *dubia quaedam circa statutas elementorum formas contingentia,* fol. 117-120. Sub fine legitur: 8.ª *augusti, a restaur. sal. hum.* 1597.

b. *Compendium in quatuor meteorologicorum Aristotelis libros.* « Post duos libros de generatione et corruptione ... », fol. 123-244.

Folio 142 post extremam librii terti partem, legitur: « Haec de libro tertio meteorologicorum, 11 die iulii, anno » 1596 ». Fol. 226: « Et haec satis dicta sint ante festum » paschatis ».

c. *Compendium trium librorum Aristotelis de anima.* Prooemium inc.: « Bonorum et honorabilium notitiam opinantes ... », f. 249-363.

Sub fine legitur: « Absolutum est opus die 22 augusti, a. » 1596 ».

d. *In sensus particulares paraphrasis.* « De sensibus par- » ticularibus dicturi incipiemus a visu ... », f. 367-425. Fini subiungitur: « 29 augusti, anni a virgineo partu 1597 ».

e. *Paraphrasis in sensum communem appellatum ac alios sensus internos.* « Explicatis sensibus particularibus, ante quam » ad sensum communem ... », f. 426-457.

Sub fine: 9 *septembris*, 1597, *W. clar. dom. Caes. Crem. W. perpetuo W.*

f. *Brevis complexio totius metaphysicae disciplinae Aristotelis.* Prooemium inc.: « Cum nihil veniat in intellectum quod » non aliquo modo . . . », f. 460-489.

Finit auctor: « Ad tocius naturae authorem Deum optimum » maximum transitum faciamus, quem quia in hac vita non » nisi in umbris cognoscimus, faxit sua divina maiestas ut, post » hanc vitam pie sed sancte transactam, inter coelestes incolas » assumpti, ipsius glorioso cultu intellectum et omnia desideria » nostra expleamus. Omnia vero nostra scripta s. r. e. diiudi- » canda submitto et peritissimis viris. V. T. D. B. Q. V. M. ac » Sanctis omnibus laus, honor et gloria, amen. Absolvimus 28 » die augusti, anno Dom. 1596, vesperi circiter hora 22 ».

Cod. 29 chart., saec. XVII, a. 293, l. 200 [L. VI, CLXXVIII]. Yc.

I. Eiusdem, *expositio in librum de memoria et reminiscentia* [Aristotelis]. « De memoria autem cum intentionem et scopum » huius libri declarant verba praedicta cum illis quae sequun- » tur . . . », f. 1-66.

Lectiones viginti tres in archigymnasio patavino habitae.

II. —— *explanatio in librum de somno et vigilia* [Aristotelis]. « De somno autem et vigilia cum . . . Argumentum hu- » ius operis quod vocant subiectum est satis manifestum . . . », f. 67-119.

Lectiones septemdecim in eodem archigymnasio habitae.

III. *Summa dictorum Caesaris Cremonini de memoria et reminiscentia.* « Post tractatum de sensu et sensibili, reliquum » est ut sermo fiat . . . », f. 120-144.

Compendium lectionum viginti trium.

IV. *Summa dictorum in librum de somno et vigilia.* « Sermo » est de somno et vigilia et intercedentibus de somnio et vigi- » lia . . . », f. 145-159.

Compendium lectionum septemdecim.

Cod. 30 chart., saec. XVII, a. 290, l. 193 [L. VI, CLXXXIX]. Yc.

Caesaris Cremonini, *varia in Aristotelem.*

a. *Explicatio libelli de longitudine et brevitate vitae.* « Tra- » ctatio quae fuit habita de anima, est nobis norma disponendo- » rum . . . », f. 2-35.

Lectiones decem.

b. *Expositio libelli de iuventute, et senectute, vita, morte et respiratione.* « De iuventute autem . . . Sunt aliquae considera- » tiones propter litteram . . . », f. 36-130.

Lectiones vigintiquinque.

c. *Considerationes super dicta parvorum naturalium.* « Ex- » plicavimus ad litteram Aristotelem in libris de longitudine . . . », f. 131-181.

Lectiones duodecim.

d. *De longitudine et brevitate vitae summa.* « Ordo librorum » ad quamlibet animae speciem attinentium . . . . », f. 183-185.

Compendium decem lectionum.

e. *De iuventute, senectute, vita, morte et respiratione.* « A- » nimal proprie vivit solum cum potest exercere . . . », fol. 186-201.

Compendium lectionum vigintiquinque.

f. *Summa considerationum super dicta parvorum naturalium.* « Quaeritur utrum eadem criteria quae longae vitae . . . », f. 202-214.

Compendium duodecim lectionum.

Cod. 31 chart., saec. XVII, a. 294, l. 200 [L. VI, CLXXXV]. Yc.

Eiusdem, centensis, *expositiones in libros Aristotelis.*

a. *Explicatio libelli de somniis.* « Post hoc autem quaeren- » dum est de somniis. In principio huius operis Aristoteles pro- » ponebat . . . », f. 1-36.

b. —— *libelli de divinatione per somnium.* « De di- » vinatione. Antea enim dictum est de somno et vigilia . . . », f. 37-54.

Lectiones septem.

c. *Explicatio libelli de sensu et sensibilibus.* « Quoniam au-
» tem de anima secundum se ipsam. Cum pro introductione ex-
» plicationis . . . », f. 56-194.

Lectiones quadragintaquinque.

d. *Summa dictorum Caesaris Cremonini in libellum de somniis.* « Post tractatum de somno et vigilia, agendum est . . . », f. 196-207.

Lectiones undecim, ut litt. **a**, habitae sunt per compendium.

e. *Explicatio libelli de divinatione per somnia.* « Explicatis » somno et somnio, superest dicere de divinatione . . . », fol. 208-214.

Lectiones item septem, ut litt. **b**, compendio exhibitae.

f. *Summa dictorum Caes. Cr. de sensu et sensibili.* « Post » tractatum de substantia et natura animae, agendum . . . », fol. 215-259.

Lectiones pari modo quadragintaquinque, ut litt. **c**, tamen quasi per regesta.

Cod. 32 membr., saec. XIII, a. 272, l. 197 [L. VI, XXXVI]. Ma.

Aristotelis, *physicorum*, seu *de physico auditu, libro octo.* « Quoniam quidem intelligere et scire contingit circa omnes » scientias, cum ratione quarum sunt principia et causae . . . ».

Emendationes frequentius occurrunt, seriori manu eius qui sub fine scripsit : *liber bene correctus de auditu.*

Codex, folior. 102, in quorum extremo occurrit *tabula signorum*, unde liquet *in quo signo sit luna.*

Cod. 33 membr., saec. XIV, a. 320, l. 240 [L. VI, XLVIII]. Ma.

Eiusdem, *physicorum* seu *de physico auditu, libri octo.*

Amanuensis scripsit sub fine : *Dextera scriptoris benedicta sit omnibus horis.*

Codex, folior. 49, cum pluribus postillis marginalibus et versionis emendationibus interlinearibus, habet spatiola litteris initialibus appingendis parata.

Cod. 34 membr., saec. XIV, a. 345, l. 260 [L. VI, CCXLVI]. Ma.

Eiusdem, *physicorum libri octo, cum commento Averrois.* « Intencio mea est in hoc opere glossare librum Aristotelis, qui » dicitur *auditus naturalis* ».

Pictor miniarius, colore rubro annotatis litteris initialibus, titulis ec., semper textui praeposuit: *dicit Aristoteles;* commento: *dicit commentator.* Opus editum est Patavii, a. 1472, folio maximo, *impensa vicetini Ioannis Philippi Aureliani et fratrum, opera et ingenio Laur. Canozii, lendinar. impressoris.*

Codicem folior. 172, cuius initio prooemium Averrois alia manu exscriptum, possederat anno 1440 Ioannes Marchanova, *pecunia sua emptum* Venetiis, coenobio autem s. Ioannis in Viridario Paduae dono dedit a. 1467. A Gallis Parisios delatum nuntiat signum inscriptum *Bibliothèque nationale.*

Cod. 35 membr., saec. XV, a. 416, l. 260 [Z. L. CCXLVII].

Eiusdem, *physicorum libri octo, cum commento Averrois.*

Codex, folior. 122, non una manu exscriptus, habet postillas veteres et recentiores, ac initiales fere omnes minutatim depictas.

Codd. 36-37 chart. saec., XV, a. 434, l. 287 [L. VI, CIII-CIV]. Ma.

Expositio commentariorum Averrois in libros octo physicorum Aristotelis, secundum Ioannem Marchanovam, doctorem artium et medicinae patavinum, cum principiis capitulorum Averrois. « Liber iste prima sui divisione dividitur in partes duas, » quarum prima commentator exponit prooemium . . . ».

Emendationes et annotationes, manu auctoris, ut videtur, accedunt: operis autem nemo eorum, qui de Marchanova scripsere, mentionem fecit. Scripti codices sunt Bononiae anno 1456, et posterior quidem manu Alardi Ioannis de Hollaudia.

Ioannes de Marchanova, venetus, anno 1440 artium et medicinae lauream Patavii adeptus, iu eo archigymnasio philoso-

phiam docuit, usquequo Bononiam paululum se transtulit, unde rediens obiit Patavii, a. 1467.

Codices, foliorum summatim 580, auctor a principio declaravit anno 1456 Bononiae *pro sua pecunia faciendos* curasse: idem coenobio s. Ioannis in Viridario legavit.

Cod. 38 membr., saec. XV, a. 387, l. 269 [Z. L. CCXCVI]. B.

Fratris Alberti Magni, *super libros physicorum, Aristotelis, expositio.* « Intencio nostra in scientia natnrali est satisfacere » pro nostra possibilitate fratribus ordinis ... ». Folio extremo 240 legitur: « Expliciunt libri physicorum, secundum fratrem » Albertum, qui totus per consequens ».

Codex, ad normam exscriptus, conspicuus est prima littera initiali, ornamentis frondescentibus, et insigniis familiae, quam puto Mudatio, cum libro nigro in campo viridi, etsi colores minime conveniant.

Cod. 39 chart., 1465, a. 412, l. 292 [L. VI, XXV]. Ma.

Eiusdem, *physicorum libri octo, secundum Aristotelem.*

Codex folior. 136, cum littera primi libri initiali auro picta et insigniis familiae anonymae [forte venetarum Grego, Pisani, Sanudo, Zane], sub fine inscriptus: « Explicit octavus liber phy- » sicorum secundum fratrem Albertum, et totus scriptus per Iaco- » bum de Muratis de Martinengho, de anno 1465 ». Manu recentiori additum: *Liber domini magistri Christophori de Martinengo.*

Cod. 40 membr., saec. XV, a. 389, l. 260 [Z. L. CCLII]. B.

I. *Glossae fratris Thomae de Aquino, super libro physicorum.* Libri octo. « Quia liber physicorum, cuius expositioni in- » tendimus, est primus liber scientiae naturalis ... », f. 1-57.

Sub fine: « Explicit sententia super librum physicorum, se- » cundum fratrem Thomam de Aquino, ordinis fratrum Praedi- » catorum, quam sententiam scripsit Ioachim de Brixia, et sunt » octo quinterni et unum folium ».

Praeeunt expositioni aliquot tantum verba veteris translationis, non autem et Argyropuli, ut in editione veneta Hier. Scoti, a. 1558.

II. Anonymi, *glossae in libros eosdem*. « Naturalis phyloso- » phiae subiectum est corpus mobile, unde scientiae dividuntur... », f. 68-163.

Hanc codicis partem in Gallia, ex characterum formis, exscriptam dixerim.

Cod. 41 membr., saec. XIV, a. 332, l. 212 [L. VI, CCXXII]. Ma.

I. Roberti Lincolniensis, *summa super octo libros physicorum, Aristotelis*. « Cum scire, etiam intelligere aliqua ex princi- » piis, ut sciantur et intelligantur naturalia... », f. 2-30.

II. —— *expositio posteriorum analyticorum Aristotelis*. « Intentio Aristotelis in libro isto est investigare et manife- » stare essentialia demonstrationis... », f. 30-81.

Utraque Venetiis pluries edita.

Codicem, quem sibi coemit *pecunia sua* Ioannes Marchanova Patavii, a. 1440, idem legavit coenobio s. Ioannis in Viridario, Patavii, a. 1467.

Cod. 42 membr., saec. XIII, a. 353, l. 240 [L. VI, X]. Ma.

Fr. Aegidii Romani, *commentarius in octo physicorum libros, Aristotelis*, cum initiis textus. Prooemium inc.: « Na- » turalis scientia est aliquantum scientiarum speculativarum, ut » dicitur sexto methaphysicae; speculativa autem scientia dif- » fert a practica quantum ad finem... »; expositio vero: « Li- » ber iste physicorum, quem prae manibus habemus, dividitur » in partes duas... ».

Frequentiores in marginibus notae, quarum plures propositiones ad Aegidio prolatas doctrinae s. Thomae conformari asserunt.

Codex fol. 135, quorum primo, tenuioribus litteris coaevis: *Anno d. M. CC. LXXXIII.*

Cod. 43 membr., saec. XIV, a. 378, l. 258 [L. VI. IX]. Ma.

Sententia super libro physicorum, edita a fratre Aegidio Romano, ec.

Codex, fol. 195, habet pictas litteras initiales, praesertim primam auro quoque illitam, cum ornamentis in margines digredientibus.

Foliis duobus extremis haec leguntur: *Iste liber est fratris Gregorii Herculani — Iste Aegidius est mei Gulielmi de petra royba* [Pederoba], *physici, doctoris in artibus, quem emi a filio ser Boni q. Alberti de Crespano, fratre Magistro Laçero, in castro hoc massario et Magistro Paulo .... anno M. CCC. LX. — Anno Domini millesimo quadringentesimo primo, die decima mensis maii, ego Ioannes de Serravallo, artium et medicinae doctor, Feltri physicus, emi istum Aegidium super libro physicorum a Nicolao de Crespano, commissario q. Guilielmi de Petrarubea, physici, precii ducatorum ......, in praesentia Martini, apotecarii, morantis in apotecha Andreae de Repotello ...... hoc in domo dicti ser Nicolai de Crespano — Praedicatorum.*

Cod. 44 chart., saec. XV, a. 438, l. 293 [Z. L. CCLV]. B.

Gualteri Burlaei, *in Aristotelis physicorum libros octo.* « Aristoteles determinaturus de rebus naturalibus, in primo libro » scientiae naturalis determinat in generali de principiis ... ».

Interpretationem in duas partes distributam; quarum prima libris primo et altero comprehensam, *determinat de principiis corporis mobilis;* altera caeteris, *de passionibus corporis et de proprietatibus istarum passionum,* publici iuris fecit Nicoletus Vernias Theatinus, Venetiis, a. 1491.

Codicem, fol. 325, cum litteris initialibus pictis, ornat titulus referens imaginem b. Mariae virginis cum puero sedentis, cui sanctus Gualterus episcopus praesentat auctorem, librum virgini offerentem: sinistrorum stat divus Christophorus. In margine inferiori insignia alicuius deleta sunt.

Cod. 45 chart., 1445, a. 220, l. 148 [Z. L. CCLIV]. B.

Mag. Pauli de Venetia, *epitome librorum physicae auscultationis,* seu *super libro physicorum Aristotelis, et in eosdem quaestiones.* « Plurimorum astrictus precibus, quorum pridem meae » introductionis eloquium in facultate loycae mentes demulse- » rat... ». Finit: « Explicit prima pars summae naturalium ma- » gistri Pauli Veneti, ordinis Heremitarum, per me fratrem Pau- » lum de Lucha, ordinis Minorum M.CCCC.XLV, Venetiis, hora V. » noctis, in vigilia Angelorum de mense septembris ».

Codex foliis 72 absolvitur.

Cod. 46 chart., saec. XV, a. 404, l. 288 [L. VI, CXXIV b]. Ma.

Eiusdem, *in libros physicorum, Aristotelis.*

Est volumen operis alterum, continens expositionem valde promissam in libros V-VIII, cum initiis textus aristotelici : ideo inscribitur : *secunda pars super libro physicorum.* Textus voluminis primi desideratur, cum caeteri *de libro physicorum* codices, continenti sermone afferrantur.

Operis universi editionem, etsi minime iuris publici factam mihi constet, meditatum fuisse fratrem Jacobum Baptistam de Aloysiis, ravennatensem, post opus eiusdem *de constitutione mundi* ab eo prolatum cod. sexagesimo septimo monet documentum, quod ex tabulario generali veneto [*Notatorio Collegio,* 1489-1498, f. 174] per fragmenta profero : « 1498, die 29 iulii. Se- » renissimo principi. Humiliter supplica il fedeliss. servitor di » vostra sublimità fra-Jacomo Baptista di Aloysi, cittadin vo- » stro di Ravenna, dell' ordine di s. Stephano di questa inclita » città di Venetia, lector al presente in dicto monasterio. Cum- » ciosiachè esso supplicante .... Essendoli al presente per- » venuta alle man una utilissima e di gran dottrina opera di » Paulo Veneto, della patria nostra vero splendore, *sopra la » Phisica di Aristotele,* opera degna et singolare non mai stam- » pata, non senza qualche iactura di molti studenti, et maxime » in simili studj di philosophia ; pertanto esso supplicante com-

» par davanti al conspecto della vostra celsitudine, quella sup- » plicando se degni concedergli lui possi far solo stampar ditta » opera per anni diexe continui, la qual cosa sarà non solum » utilissima a tutti li studi, ma sarà etiam di grandissimo de- » coro et ornato di questa ill. città vostra di Venetia ec. ». Sub fine consiliarii decernunt *quod suprascripto supplicanti concedatur prout petit.*

Sub fine codicis, folior. 424, iuxta normam excripti addita memoria *anni M. III...*, *octava die mensis novembris.*

Cod. 47 chart., 1525-1526, a. 203, l. 147 [L. VI, CCLXXIII]. D.

Ioannis Montedochae, *lectiones numero* 161 *in libros primum et secundum physicorum Aristotelis, publice habitae in gymnasio patavino, anno* 1523-1524.

Has *annotationes* Aurelius Thedoldus [patavinus, artium doctor] rescripsit *die primo novembris quae fuit dies Mercurii, a. Dom.* 1525, *hora* 12ª, *in studiolo meo, sub magnifico dom. Hieronymo Cardano* [*mediolanensi*], *almae universitatis nostrae rectore felicissimo, meque existente massario universitatis atque consiliario collegii nostri* — *Frustra* — Nota fere similis occurrit eadem manu, fol. 331, nisi quod hora inceptae transcriptionis est 18.ª 25 iunii a. 1526.

Codex habet folia 365.

Ioannes Montedocha, hispanus, artium et medicinae doctor, sacrae theologiae magister, in gymnasio patavino, ad philosophiam ordinariam, tertio nonas septembris anni 1520, conductus est. Errasse Facciolatum puto cum in *fastis gymnasii patavini* II, p. 274, asserit: « Cum [Ioannis Montisdocha] decessisset, » suffectus est anno 1525 idibus octobris Marcus Antonius Zi- » marra ... »; amanuensis enim folio extremo habet: « Et sic » sit finis huius lecturae nostrae pro praesenti anno 1525, ec. ».

V. Valent. *biblioth. ms.*, t. IV, p. 60.

Cod. 48 chart., saec. XVI, a. 218, l. 155 [Z. L. CCXLIV]. E.

I. *Epitome super librum quintum physicorum Aristotelis.*

« Circa intelligentiam eorum quae nobis proponit Aristoteles in » hoc libro physicorum quinto, plura sunt animadversione di- » gna . . . » ; finit : « Et haec de compendiaria libri huius trac- » tatione dicta sunt. Cetera in sequentibus absolvemus », f. 1-12.

II. *De scopo librorum sexti et septimi physicorum* [Aristotelis], *nec non de sectione utriusque.* « Haec autem tractatio, ut » facilis, brevis et distincta sit, ita accipienda est . . . . », f. 12-17.

III. *De scopo et sectione libri octavi physicorum, Aristotelis.* « In ipsa Socratis apologia legimus: quousque mihi vita suppe- » tet, phylosophari non desinam . . . » ; finit vero : « Et haec » per modum compendii dicta sint super librum physicorum » octavum. Exactiores contemplationes alibi absolvemus », f. 17-114.

IV. *Quaesita miscellanea super librum physicorum Aristotelis octavum.* « Etsi res altissimas et difficillimas, ob ipsarum » celsitudinem et dignitatem intelligere non valeamus . . . », f. 117- 136.

V. *Decalogi moralis et mixti praecepta decem.* Dicendorum ratio inc : « Etsi mundum, quaeque in eo sunt universa, maxi- » mo consilio divinitatisque providentia regi et administrari ... », f. 139-226.

VI. *Index omnium contemplationum primae usque tertiam partem operis antecedentis,* f. 230-231.

VII. *De subalternatione opinio propria. Et haec omnia in hoc tomo absolvuntur, reliqua vero in secundo tomo advertemus.* Prooemium inc.: « Nil quod iustum et sanctum sit amico petenti ne- » gandum esse Evantes persa docuit . . . », finit: « Haec enim » evasio nulla est, primo quia nihil eo . . . », [ceteris ad alterum volumen amandatis], f. 231-284.

Anonymus idem qui cod. septimum supra vigesimum exaravit, philosophiam fortasse Venetiis vel Paduae professus est, quod ernis ex prooemio *de subalternatione,* fol. 231 : « Quare cum li- » brum *Ethicorum* sextum interpretatus hoc anno sim, obnixe » non semel tantum, sed iterum atque iterum rogasti ut con- » templationes miscellaneas quas praelegi circa habitus intelle- » ctus tibi mitterem ; quod ea lege facio ut illam copiam nemini

» concedas, quousque eas oscitantias lustravero; nam inter » praelegendum, dixi saepenumero quidquid memoria ministra- » vit, et formavit ingenium ... ».

Cod. 49 chart., saec. XVI, a. 220, l. 153 [Z. L. CCXLV]. E.

Anonymi, *praelectiones in Aristotelis libros de physico auditu primum usque quartum.* Prooemium inc.: « Humano inge- » nio id proprium et peculiare esse philosophi gravissimi prodi- » dere, ut in tradendis disciplinis a magis communibus ad mi- » nus communia, et ex universalibus ad singularia progre- » diatur ... ».

Primi libri sylva, f. 9-41, antecedit eiusdem expositionem, quae inc.: « Ex his quae superius definita sunt in eam devenio » sententiam Aristotelis, ut demonstrant principia tria esse ... ». Ceteris tribus desunt argumenta et conclusiones.

Codex folia numerat 489.

Cod. 50 chart., saec. XVI, a. 312, l. 212 [L. VI, LXXXVII]. Yc.

Francisci Piccolhominaei, *in libros physicorum Aristotelis praeclarissima expositio.* Prooemium inc.: « Quamvis homo mor- » talibus omnibus praestet, tamen omnium maxime est ege- » nus ... »; textus vero: « Explicaturus primordia physicae, » Dei auxilio, hanc explicare conabor ... ».

Sunt praelectiones nonaginta in libros Aristotelis *de physico auditu,* quas auctor senensis, phylosophus perspicacissimus, in patavino gymnasio *philosophus ordinarius et primae cathedrae locum tenens,* habuit.

Caesaris Cremonini praecessor, a. 1561 ad primam phylosophiae extraordinariae scholam, ex gymnasio perusino ad patavinum accitus, triennio post ad secundam ordinariae, a. 1565 ad primam translatus, a. 1601 rude donatus est: obiit in patria a. 1604. In opere: *Universa philosophia de moribus* [Venetiis, 1583, f.], uno mihi noto, auctor gloriatur quod *innumeri nobiles veneti ex mea schola prodierint;* senatusque veneto grates agit, nam *honorificentissime semper et ad votum, a splendidissimo se-*

natu auctus honestatusque fui: iam enim duodeviginti praeterie-re anni, cum ego dignitate primi loci fui decoratus, annum agens meae aetatis quadragesimum primum; in quo temporis cursu nil petii quod non receperim, nil optavi quod non sim consecutus.

Codd. 51-53 chart., saec. XVII, a. 300, l. 200 [L. VI, CXCIII-CXCV]. Yc.

Caesaris Cremonini, *commentaria in octo Aristotelis libros physicorum,* seu *de physico auditu.*

Volumini primo insunt liber primus lectionibus vigintisex, qui inc.: « Scientiae dividuntur, sicut etiam res dividuntur; res » vero dupliciter accipi possunt ... », f. 1-77; alter lectionibus vigintinovem, f. 79-154; tertius una supra viginti, fol. 156-217; alteri libri; quartus lectionibus triginta octo, f. 1-117; quintus lectionibus quiudecim, f. 118-165; sextus vigintiduobus, f. 166-221; tertio septimus lectionibus undecim, f. 1-24; octavus trigintasex, f. 25-112.

Auctor, centensis, professus est philosophiam aristotelicam in via Averrois, primum Ferrariae annos septemdecim, dein in archigymnasio patavino annis 1590-1631. Fama adeo inclaruit ut eius praelectiones a pluribus exscriberentur: eapropter earum exempla in bibliothecis Italiae superioris frequenter occurrunt; nullum tamen par nostro voluminum duorum supra viginti, una sed aliena manu exaratorum, ab auctore *decemvirum consilio* Venetiis oblatorum, anno scilicet 1626, quo cardinalis Millinus, constituto iurato medici veneti Maria Antonii a Ruvere insistens, nuncium apostolicum Venetiis impulerat ut in Cremoninum inquireret (1). Quibus eum laudibus coaevi prosecuti sint testatur Imperialis: « Illud nobis mirandum quod elaborata eius opera typis excusa » in officinis hactenus evilescant, scripta vero Peripati more di- » scipulis ab ipso deambulante dictata sic excellunt, ut nihil ad

(1) Constitutum, testimonium in Cremoninum, Romae factum a sacerdote veneto Angelo Castellari, ut et epistola cardinalis nuncio, latent in scrimniis tabularii veneti. *Processi del Sant' Officio,* 1626.

» arcana philosophiae detegenda perfectius ac suavius desiderari » possit » (1).

Codd. 54-55 chart., saec. XVII, a. 300, l. 200 [L. VI, CXCVI-CXCVII]. Yc.

Eiusdem, *quaestiones in Aristotelis physicorum libros octo.*

Volumina duo. Illud offert *quaestiones* in librum primum, lectionibus viginti, f. 1-40; in secundum, lectionibus vigintitribus, f. 41-83; in tertium, lectionibus duodecim, f. 85-110; in quartum, lectionibus quinquaginta septem, f. 111-233. Adduntur eiusdem tractatus **a.** *de maximo et minimo*, qui inc. « Pro» portio de maximo et minimo habet longas disputationes... », fol. 234-235; **b**: *de motu proiectorum*, lectionibus octo, fol. 236-253.

Volumine altero sunt *quaestiones* in librum **a.** quintum physicorum, lectionibus octo, f. 1-20; **b.** sextum, lectionibus decem, f. 22-47; **c.** septimum, lectionibus quatuor, f. 49-59; **d.** octavum, lectionibus quinquaginta, f. 61-188.

Cod. 56 chart., 1620, a. 310, l. 212 [L. VI, CCXC]. D.

Expositio in physicam Aristotelis. « Tot hominum praeco» niis, tot sapientum laudibus olim celebrata est phylosophia, ut » nostris non magnopere exeant... ».

Praelectiones mensibus augusto-decembri a. 1620 exscriptas, habuisse professorem in studio patavino ex analogia coniicio.

Codex, in fine mutilus, habet folia 394.

Cod. 57 chart., saec. XVII, a. 200, l. 147 [L. VI, CCC].

I. *Expositio in primum librum physicorum Aristotelis,* prolegomenis longioribus additis. « Quatuor, ante textum expositio» nis inquirere decrevi... », f. 1-60.

(1) Brucker, *historia critica phylosophiae*, IV, p. 226.

II. *Quaestiones physicae.* « Quaeritur quid sit primum co-
» gnitum ab intellectu, ubi notatur ... », f. 61-101.

Auctor fortasse est *Quirinus* quidam, cuius nomen codicis dorso inscriptum.

Cod. 58 chart., saec. XV, a. 360, l. 250 [Z. L. CCXLVI]. B.

I. Simplicii philosophi, *expositio super libros Aristotelis de coelo et mundo,* ex versione Guilelmi de Moërbecka, saeculi XIII, vel Guilelmi Dorothei. Interpretis prooemium inc.: « Intencio-
» nem tractatus Aristotelis de coelo, Alexander ait de mundo :
» coelum est tripliciter ab Aristotele, videlicet planornm speram,
» et totum divinum et circulare corpus ... », f. 1-145.

Textus cum notis graecis marginalibus, manu Bessarionis, iisdem scatet vel interpretationis, vel scripturae erroribus, quibus editiones huius versionis [Guilelmi de Moërbecka], a Scoto, annis 1540, 1543, 1548, 1555, 1567, 1584, Venetiis datae sunt.

II. Diogenis Laertii, *de vitis philosophorum, libri decem,* ex versione Ambrosii Camaldulensis. « Philosophiam a barbaris ini-
» tia sumpsisse plerique antumant, nam Persis Magos .... », f. 142-222.

Freqnentiores occurrunt notae marginales autographae Bessarionis.

Versionem hanc, pluries ab incunabulis typographiae editam, habent quoque alii codices.

Cod. 59 chart., saec. XV, a. 420, l. 279 [L. VI, XVIII]. Ma.

Alberti Magni, *de coelo et mundo libri quatuor, secundum Aristotelem.* « De caelo et mundo in hoc secundo libro ... ».

Codex, foliorum 101, nitidissimus, gerit in margine tituli inferiori insignia gentis venetae Battaggia.

Cod. 60 chart., saec. XV, a. 334, l. 230 [L. VI, LXXIII]. Ma.

Cajetani Thienaei, *expositio in Aristotelis libros quatuor de coelo et mundo :* Prooemium inc.: « Maxime cuperem, insignes

» atque ornatissimi viri, eam in me ingenii vim et facultatem » esse . . . », expositio vero sine ullo textu aristotelico : « De na- » turali scientia, postquam Aristoteles in libro physicorum de- » terminavit de corpore mobili . . . ».

Sub fine codicis, fol. 75, legitur : « Et hic sit finis huius » nostrae expositionis libri *de coelo et mundo*, quam iamdiu in- » coepimus, nunc autem perfecimus ad laudem . . . 3 novembris, » 1443 ». Librum dono datum coenobio s. Ioannis in Viridario a Io. Marchanova a. 1467, testatur nota folio extremo apposita.

Cod. 61 chart., saec. XVI, a. 202, l. 146 [L. VI, CCXXXII]. D.

Ioannis Montedochae, *annotationes in libros de coelo, Aristotelis*. « Solent, scholastici amantissimi, expositores in principiis » librorum tria facere, primo laudes facultatis . . . ».

Auctor, de quo cod. 47, annis 1522-1523 ultra centum praelectiones, fere omnes in primum Aristotelis *de coelo*, extremas in quartum obtulit. Fol. 38 ante lectionem 92^{mam} legitur : « huic lectioni interfuit dom. Petrus Bembus, dom. Andreas Nau- » gerius, dom. Leonicus patruus, et hoc fuit 13 iunii, 1523 ». Obiit antecessor post annum 1526.

Aurelius Tedoldus amanuensis, idem qui cod. 47, a principio scripsit : « Hae quidem annotationes habuerunt initium » die sabbati, quae fuit prima octobris 1524, hora 12.^{a} in stu- » diolo meo, sub magnifico domino Alfonso Tafuro, almae nostrae » universitatis rectore infelicissimo, nec non sub humano ac » piissimo regimine domini Francisci Pisauri, nostri praetoris et » Nicolai Venerii praefecti ».

Folio extremo 420 anonymus scripsit : « 1530, in die Mar- » tis quae fuit 12 mensis iulii veni Chersi, et cives acceperunt » me in suum medicum ».

Codd. 62-63 chart., saec. XVII, a. 288, l. 200 [L. VI, CLXXXIII-CLXXXIV]. Yc.

Caesaris Cremonini, *varia philosophica*, volumine duplici.
Insunt volumini primo, eius *commentaria in primum librum*

Aristotelis de coelo, quae inc.: « Contemplatio de substantia cae» lesti, quod habebimus in hoc opere... », f. 1-201. Lectiones sexaginta in archigymnasio patavino habitae. Alteri quae sequuntur.

a. *Commentaria in secundum Aristotelis de coelo*, f. 3-57. Lectiones septendecim.

b. —— *in tertium* ec., f. 58-63. Lectiones duae.

c. —— *in quartum* ec., f. 94-114. Lectiones septemdecim.

Opus impressum, quo caret Marciana, sacra inquisitio aggressa est obiectionibus in plura loca, quas sic David monachus et Ducanus, congregationis Casinensis, anglus, die 24 sept. 1614 perstringunt, mandato facto errata in nova impressione emendandi: « sciogliere gli argomenti contro la nostra fede. — Non » difendere le dottrine di Aristotele come sue proprie. — Le ra» gioni con le quali insegna che Dio non intenda se non se » stesso, chiama demonstrationi. — Facendo mentione delle de» monstrationi di Aristotele, le magnifica. — Parla in modo del» la veneratione che si fa a Dio per voti et preghiere, et della » profetia, che... dà occasione di vilipendere le cose di Dio ». Hinc iussum: « Si ristampi il libro *de coelo:* si astenghi da tutte » le cose che possono essere di nocumento et far tenere l' autore » da alcuno in cattivo concetto. — Dopo havere messo la dottrina » d' Aristotele et provatolo di ciascun capo dica che detta dot» trina è falsa e contro la fede cattolica, come si è protestato » nella sua prefazione. — Sciolga tutti gli argomenti, li quali » havrà posti per confermatione della pessima dottrina d' Ari» stotele, essendo che lui dice che facilmente si possono scio» gliere, per adempir il precetto et ordinatione del concilio la» teranense sotto Leone X, sess. 8.ª — Mostri che il lume natu» rale non è contrario al lume della fede ». Obiecta per anacephalaeosim diluenda auctor instituit: « Video in scheda quae » mihi est tradita circa meum editum opus *de coelo* inscri» ptum, aliqua desiderari, aliqua opponi. Desideratur solutio ra» tionum quae sint contra fidem; opponuntur alia, et horum » nonnulla quantum ad modum loquendi, nonnulla quantum ad » rem ipsam. Quantum vero ad rem ipsam aliqua potius sunt

» circa rem, alia magis de re. Circa rem ea sunt qnae de Ari-
» stotele pronunciantur; quae contra theologica, et quae ad re-
» probationem theologorum afferri videntur. De re ipsa sunt ea
» quae doctrinam proprie attingunt. Mihi, qni vere is sum qui
» me in praefatione et peroratione mei operis sum professus, hiis
» omnibus consulendnm » (1).

Attamen inquisitor patavinus contra haereticam pravitatem, die 3 iulii 1619, Cremonino significat pontificis desideriis minime factum, quod ille emendationibus libro primo *de coelo* distinctiones inseruerit quibus gravior nota censoria inurenda. Cl. Renan qui epistolam arguentem ex codice Montis Cassini, n. 483 (2) protulit, dedit quoqne Cremonini rescriptnm, quo haec notatu digniora: « Quanto a metter mano nel primo libro, non
» posso farlo assolutamente, perchè allora che si trattò, fu con-
» cluso di ordine di nostro Signore che si facesse con l' occasio-
» ne dell' apologia, come s' è fatto; e ciò fu saputo in *senato* ...
» Quanto al mutar il mio modo di dire, non so còme poter io
» promettere di tansformar me stesso.... Non posso, nè voglio
» retrattare le espositioni d' Aristotele, perchè l' intendo così, e
» son pagato per dichiararlo qnanto l' intendo ... ».

d. *Tractatus de intelligentiis*, lectionibus triginta tribus: « Tractatus de subiectis abstractis difficilis est, quia est tractatio
» de ente ... », f. 116-240.

Auctor averroisticae haeret sententiae Dei existentiam non alio modo demonstrari posse, nisi physica coeli motus consideratione.

e. —— *de motu.* « Duo circa motum in tertio phy-
» sicorum sunt determinata ... », f. 242-269.

f. —— *de tempore.* « De tempore dicendum est, an
» sit, quid sit ... », f. 271-278.

Lectiones binae.

(1) Tractationem universam ex tabulario generali Venetiarum. *Miscellanea d' atti diversi, Filza*, n. 40, eruo.

(2) *Averroes et l' Averroïsme.* Paris, 1852, p. 359-361; Caesar Cantù in *Gli eretici d' Italia* Torino, 1866, III, p. 146-147.

g. *Tractatus de infinito.* « Circa tractatum de motu relin-
» quitur considerandus ipse motus . . . », f. 279.

h. —— *de loco.* « Succedit locus explicandus, cuius » tractationem . . . », f. 284-290.

Lectiones duae.

i. —— *de vacuo.* « Qui agit de loco debet agere de » vacuo . . . », f. 291-295.

k. —— *de toto et partibus.* « Super capitulo 17 primi libri politicorum fit verbum de toto . . . », f. 295-300.

Lectiones duae.

Cod. 64 chart., saec. XV, a. 288, l. 213 [Z. L. CCLI]. B.

Averrois, *de aeternitate mundi, contra Algazel.* « Ait Averrois cum in cunctis rebus ab intellectuali virtute desiderandis . . . ». Folia sunt 119.

Auctor, cum adverterit hostes veritatis, praviter litigantes, severe esse persequendos, occasionem operis pandit: « Ad manus » nostras quidam liber Algazeli attributus pervenit, cuius *destructio philosophorum* est titulus, quem librum ab eodem Algazele editum fuisse non est ambigendum, ipse enim in principio et fine cuiusdam sui libri *philosophorum intencio* nuncupati praedictum promiserat librum compilare ». Erroribus facilius redarguendis, eos tredecim propositis concludit. **1** Utrum mundus sit ab aeterno. — **2** Sempiternus in futuro. — **3** Effectus Dei. — **4** Ostendit mundum non habere agentem. — **5** Dei unitatem non posse probari. — **6** Errasse philosophos super Dei scientia. — **7** Ac super eius *communione cum aliquo in genere.* — **8** Deum non esse simplicem absque aliqua quidditate. — **9** Eum esse corpus et corporeum. — **10** Eum nescire genera et species modo universali. — **11** Eum non tantum seipsum scire. — **12** Eum particularia cognoscere. — **13** Coelos non esse animatos. His tractatio universa insistit, qua propositio quaelibet incipit: *Dicit Algazel,* responsum *Dicimus nos.* Rite asserit Renan opus idem esse ac « *Destruction de la destruction,* en arabe *Tehafot el-Tehafot,* refutation de l'ouvrage d'Algazali, » entitulé: *Destruction des philosophes;* » de quo sic ille: « La

» traduction hebraïque de cet ouvrage paraît avoir souffert de » graves interpelation [non ita in codicis nostri versione lati- » na]. On peut même croire que dans plusieurs endroits la pen- » sée d' Ibn-Roschd a été altérée. Les cinq dernières disputes » manquent dans l' ancienne versione faite de l' arabe [exstant » omnes in codice nostro]. La doctrine qui y est exposée est » d' ailleurs, sur plusieurs points, en contradiction flagrante avec » celle d' Ibn-Roschd » (1). Opus, nomine *de philosophorum erroribus* exstat, arabice litteris cuphicis, in biblioth. Escorialensi cod. DCXXVIII (2).

Algazel, vere *Abu Hamed Mohamad ben Mohamad,* persa thusaeus, n. 1111, ob. 1177.

Quidam folio extremo scripsit: *Liber reverendissimi domini mei Niceni, quem michi corrigendum tradiderat.*

Cod. 65 membr., saec. XV, a. 297, l. 214 [L. VI, XXVI]. Ma.

Liber editus a fratre Alberto, quondam ratisponense episcopo. Sermones generales de universo. Primus inc.: « Septem sunt re- » giones aeris, ut dicunt philosophi . . . ».

Opus, in libros duodecim tributum, de planetis, elementis, homine, animalibus, avibus, piscibus, arboribus, lapidibus, metallis, aliisque syllogen doctrinarum continet. Inter Alberti Magni opera genuina ninimo censetur. Foliis extremiis 68-70 occurrunt sententiae morales religiosae.

Codici addidit, nullo artis ornamento, litteras initiales et librorum ac capitulorum titulos, rubro colore, qui scripsit: *Simplex Nicolaus me pinxit.* Francisco cardinali Zabarellae pertinuit volumen, antequam in manus deveniret Bartholomaei de Lignamine, episcopi concordiensis, qui a. 1455 dono dedit coenobio s. Ioannis de Viridario Paduae.

(1) *Averroès* ec., p. 49
(2) Casiri, I, p. 184

Cod. 66 membr., saec. XV, a. 310, l. 227 [Z. L. CCXCV]. B.

Alberti Magni, *summa de creaturis.* Exstat prima pars tantum, titulo: *De quatuor coequaevis* seu *coaevis.* « Quaeritur de » creaturis, et primo de creatione, secundo de creaturis . . . ».

Sunt quaestiones duodecim in articulos distributae. Etsi textus idem sit ac in editionibus, differt partitio: quatuor enim sunt tractatus, quaestionibus in universum duabus supra septuaginta in articulos distributis.

Codex, fol. 352, habet titulum valde ornatum, cum monacho in littera initiali insidente, insigniis cardinalis Bessarionis, floribusque pictis et auratis conspicuum.

Cod. 67 membr., saec XV, a. 296, l. 212 [L. VI, CXXIVa]. Ma.

I. Pauli Veneti, *tractatus de compositione mundi, liber aureus* quoque appellatus. « Tractaturus de compositione mundi, » est primo videndum quibus circulis . . . ». Sub fine: « Explicit » liber de compositione seu formatione mundi, collectus per re- » verendum . . . », f. 1-25.

Opus quod et *astronomiae ianua* appellari meretur, curis Jacobi Baptistae Aloyxii de Ravenna, *lectoris in conventu Venetiarum sancti Stephani,* emendatum prodiit Venetiis, XII kal. iun. 1498. Supplicatio senatui pro impetranda licentia edendi libros physicorum Aristotelis hanc proxime impressionem consequitur.

II. —— *quaestiones XXII de Messia adversus Iudaeos.* « Quaeritur primo a reverend. sacrae theologiae doctore » magistro Paulo de Venetiis . . . . utrum scripturis et auctorita- » tibus veteris testamenti . . . », f. 27-108.

Codicem cum duabus librorum initialibus litteris ac insigniis gentis Thieneae, donavit a. 1466 coenobio s. Ioannis de Viridario Paduae, magister Caietanus *de Thienis* vicetinus, canonicus paduanus.

Codd. 68-69 chart., saec. XVII, a. 222, l. 164 [L. VI, CCLXXXIV-CCLXXXV]. D.

Tractatus de mundo et elementis, libri septem, duobus voluminibus digesti.

Operis universi aeconomiam in praefatione auctor excutit. « De principiis ac proprietatibns communibns rerum omnium » natnralium fuit hactenus satis actum : superest tertia et ulti- » ma pars operis philosophica, quae ut omnium longissima, sic » iucundissima ac fructuosissima erit ».

Duplicis de cosmologia et ontologia tractatus puto auctorem fuisse quendam ex antecessoribns archigymnasii patavini.

Cod. 70 chart., saec. XVII, a. 300, l. 213 [L. VI, CLXXVI]. Yc.

Caesaris Cremonini, *tractatus de coeli efficientia.* « Coelo » omnia sublunaria gubernari est Aristotelis propositio ... ».

Praelectiones philosophicae in archigymnasio patavino habitae a die 7 ianuarii, a. 1628. Sectiones tres in capitula distributae sunt, quibus auctor demonstrandum insumit agentem universalem coniiciendum, cui efficiens universi pertinet; unitatis intellectus theoriam refutandam. Anceps haereo num emendarit auctor, ut promiserat a. 1619 inquisitori patavino haereticae pravitatis: « Posso ... nell' ultima parte che darò fuori *de coeli ef-* » *ficientia,* avere riguardo ad ogni cosa che accaderà, e far quan- » to convenga per farmi cognoscere qnel filosofo cattolico e chri- » stiano che dico di essere, e che so che vostra paternità sa chi » io sono, che quì mi vede ogni di essa l' esser mio, e non ha » a stare a Dio sa quali relazioni » (1).

Codex habet folia 60.

Cod. 71 membr., saec. XIV, a. 320, l. 230 [L, VI, VII]. Ma.

I. Aegidii Romani, *summa super libro de generatione et cor-*

(1) Cod. 483, Montis Cassini.

ruptione Aristotelis, sine textu. Libri duo. Prooemium inc. « Anima, ut testatur philosophus, est quodammodo omnia. Quidquid » enim est, vel est sensibile, vel intelligibile... » ; expositio vero textus: « Consuetudo est philosophi suis libris praemittere prooemia, quod et in hoc *libro fecit...* ».

Opus impressum est Patavii, a. 1480, sub forma folii.

Codicem, folior. 48, cum aliquibus litteris initialibus bene pictis, *sua pecunia emit Patavii Ioannes Marchanova artium et medicinae doctor, a.* 1438, testamento autem legavit coenobio s. Ioannis in Viridario, a. 1467.

Cod. 72 membr., saec. XIV, a. 330, l. 214 [Z. L. DXXIV].

I. Eiusdem, *sententia super Aristotelis libros duos de generatione et corruptione,* cum principiis particularum textus, f. 1-40.

II. —— *quaestiones in eosdem.* « *Universaliter itaque* » *de generatione* ec. Hic ad evidentiam textus declaranda sunt » quatuor... », f. 40-53.

Cod. 73 membr., saec. XIV, a. 349, l. 250 [L. VI, VIII]. Ma.

Eiusdem, *in Aristotelis de generatione et corruptione libros duos expositio,* sine textu.

Codex, folior. 34, primo inscribitur: 1397, 18 *octobris, Constantinus.* Aeque ac praecedentem, anno 1438 sibi Patavii coemptum, dono dedit Ioannes Marchanova coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 74 chart., 1393, a. 295, l. 216 [L. VI, CXXI.[a]]. Ma.

Quaestiones duorum librorum de generatione et corruptione [Aristotelis], *secundum magistrum Marsilium de Ingnen, Parisis disputatae.* « Circa primum librum de generatione et corruptione quaeritur a reverendo magistro Marsilio de Alamannia utrum » ens mobile ad formam sit subiectum libri... ». Sub fine legitur: « Expliciunt quaestiones super libris de generatione et corruptione Aristotelis, editae a magistro Marsilio de Alamannia:

» scriptae sunt per fratrem Ioaunem de Colonia, studentem Pa-
» duae, anno Dom. MCCCLXXXX3, in vigilia sanctae Luciae,
» hora completorii ».

Marsilius ab *Ingen*, sive *Inghen*, melius *Inguen*, traiectensis dioecesis, artium doctor, Parisiis Heidelbergam, anno circiter 1386 a Ruperto duce Bavariae ac comite palatino Rheni vocatus, inter primos novae eius academiae doctores cooptatus est: idem canonicus et thesaurarius ecclesiae s. Andreae Coloniae, Heidelbergae occubuit a. 1394. Quaestiones *per magistrum Ioannem Herbort de Silgenstat impressae*, ac *etiam emendatae per doctissimum artium et medicinae doctorem magistrum Nicoletum Verniam, theatinum, ordinarie philosophiam in florentissimo gymnasio patavino legentem*, Patavii, a. 1480 editae sunt. Singulare est quod in nostro impresso exemplari occurrit folio extremo nota autographa Verniae. « 21 iulii, 1483 complevi hoc opus, item librum *de sensu* » *et sensato*, item librum *de memoria et reminiscentia*, et librum » *peri hermenias* Aristotelis Stagiritae. Ego Nicoletus Vernias » theatinus, ordinarie legens in studio patavino ».

Codex habet folia 98.

Cod. 75 chart., 1405 a. 297, l. 213 [Z. L. CCLXIV]. B.

Eiusdem, *quaestiones de eodem*.

Primo libro absoluto, legitur f. 39: « Explicit primus liber » de super generatione et corruptione, editus a reverendo magi- » stro et doctore praecipuo magistro Marsilio Biligam (1). Fra- » ter Leonardus de Monte Ylcino scripsit ». Altero vero f. 75: « Et sic est finis libri de generatione et corruptione Atiragiam » [sic] — Expliciunt quaestiones super libros de generatione et » corruptione, editae ab egregio artium doctore magistro Mar- » silio, scriptae anno Dom. MCCCCV, completae in Dominica » de passione et die 4.ª mensis aprilis, hora 4.ª decima, per me » fratrem Leonardum de Monte Ylicino, ordinis fratrum Eremi- » tarum s. Augustini, illo tempore Arimini studentem ». Ad

(1) Nomen nullibi mihi obvium.

extremum *tabulae titulorum* lego: « Iste liber est ad usum reve-
» rendissimi patris generalis magistri Gerardi de Arimino ».

Utriusque libri frontem exornant picturae florum, avium, ac duplicis littere initialis, qua strato aureo antecessor stans, veste purpurea, tradit praelectiones. Marginem vero inferiorem primi folii occupant insignia alicuius familiae, quibus insidet arcitenens.

Cod. 76 chart., saec. XV, a. 210, l. 143 [L. VI, CCXXI[b]]. Ma.

Eiusdem, *in idem.*

Habentur initia particularum textus aristotelici, ut in editionibus.

Codex, folior. 265, finit: « Et sic est finis omni quaestio-
» ni de generatione et corruptione magistri Marcilii de Inghem
» de Alamannia ».

Codd. 77-78 chart., saec. XVII, a. 293, l. 208 [L. VI, CLXXVII-CLXXVIII]. Yc.

Caesaris Cremonini, *varia in Aristotelem,* scilicet:

Vol. I, fol. 156, *commentaria in primum librum de generatione.* Lectiones quinquaginta quatuor. « Succedunt exponendi
» libri qui inscribuntur de ortu et interitu ... ».

Volumini altero insunt:

a. *Commentaria in secundum librum de generatione.* Lectiones viginti novem. « Connectitur hic liber cum antecedenti hoc sensu ... », f. 2-86.

b. *Tractatus de formis elementorum.* Lectiones novem. « Ex-
» ponentes librum secundum de ortu et interitu ... », f. 88-118.

c. —— *de mixtione.* Lectiones quatuor. « Intentio est
» resumere quaedam de mixtione, exq uibus praecipue appa-
» reat ... », fol. 119-128.

d. —— *de annexione.* Lectiones tres. « Quae dicenda
» sunt de annexione, dicentur ad maiorem ... », f. 129-139.

Cod. 79 chart., saec. XVII, a. 290, l. 200 [L. VI, CLXXXVI]. Yc.

Eiusdem, *paraphrasis in duos libros* [Aristotelis] *de generatione*. « Subiectum huius operis de ortu et interitu ... ».

Pars prima, f. 1-47 lectionibus undecim, altera, f. 49-73, sex digesta est.

Codd. 80-82 chart., saec. XVII, a. 295, l. 202 [L. VI, CLXXX-CLXXXII]. Yc.

Eiusdem, *expositiones in quatuor meteorum libros Aristotelis*. Lectiones ab eo habitae in archigymnasio patavino.

Volumen primum lectiones 42 in librum primum complectitur, f. 1-78. Fol. 179-192 occurrit *tractatus de efficientia coeli, cuiusdam studiosi doctrinae Cremonini*, alius a codice 70.

Volumen alterum continet *lectiones*, numero 35, *privatim habitas in secundum meteoreorum*, f. 1-33, et in tertium lectiones octodecim, f. 134-194. Eas incepit auctor die 14 dec., anni 1613.

Extremum inscriptum: *Expositiones Caesaris Cremonini super quartum librum meteorologicorum Aristotelis, physicis et medicis apprime utilimae* [sic] *et necessariae*, materiem universim lectionibus 48 pertractat, f. 1-221.

Cod. 83 membr., saec. XVII, a. 212, l. 146 [L. VI, II]. F.

Adriani Gratiosi, e Monte Bodio, *de rebus meteorologicis tractatus laconice, ad invictissimum principem Cosmum Medicem, almae reipublicae florentinae ducem II, libri quatuor*. Dedicatio. « Cum animo meo tot animantium genera et illorum » varias naturas intueor. », textus: « Quantum ad primum, » praemitto illud Aristot. in principio meteorum ... ».

Insignia gentis Mediceae ab initio evincunt hunc ipsum esse codicem duci Cosmo nuncupatum. Auctor de Monte Bodio [Monte Alboddo] viginti millibus passuum ab Ancona, libro tertio patrem suum Polidorum, viginti annis medicinam Interamnae professum allegat. Operis inediti auctorem nullus est qui

memoret, nec Augustinus Rossi, etsi in *Notizie intorno a Monte Alboddo* [Sinigaglia, 1694] viros litteris praestantes gentis Gratiosae nuntiet. In praeeunte epistola Pascutius Bodianus [de Monte Bodio] auctorem ciet ut *opusculum tradat calchographo et typis mandet*, laudis epigrammate addito: « Qualis apes ae- » state nova per florida rura . . . ».

Codex, a Persio de Mariottis scriptus, habet folia 37.

Cod. 84 membr., saec. XIV, a. 345, l. 228 [L. VI, CXXVI]. Mk.

Petri de Abano, *expositio problematum Aristotelis*, cum textus principiis. « Iuxta sententiam Aristotelis, secundo coeli et » mundi, promptitudinem inquisicionis difficultatum dignum » quidem magis est verecundiae . . . ».

Codex folio extremo 139 finit: « Explicit expositio succin- » cta compilationis problematum Aristotelis, quam Petrus edi- » dit Padubanensis et a nullo prius interpretante; incepta » quidem Parisis et laudabiliter Padnae terminata, anno legis » Christianorum millesimo trecentesimo decimo, cum laude Dei » altissimi, cuius nomen sit benedictum per saecula, amen ».

Caeterum omnia se habent ut in editione mantuana a. 1475, in qua textus Aristotelis insertus est, in codice tamen praetermissus.

Cod. 85 chart., saec. XIV, a. 283, l. 200 [Z. L. CCLXIII]. B.

I. Anonymi, *expositiones super problemata Aristotelis*. « *Pro-* » *pter quid urina.* Post problemata naturalia circa odorem, agi- » tur de problematibus naturalibus circa pravum odorem seu » faetorem . . . », f 6-155.

Commentum est in problemata a particula duodecima ad vigesimum tertium non absolutum particulae vigesimae sextae. Quas expositiones auctori bononiensi tribuendas censeo, quod in textu se prodat bononiensem.

II. —— *tractatus* [in fine mutilus] *moralis de bono, virtutibus et vitiis, passionibus animi*. « Quaestio est de bono se- » cundum communem intencionem boni, et quaeruntur quinque, » quorum primum est, quid sit . . . », f. 162-411.

Cod. 86 chart., saec. XVIII, a. 207, l. 160 [L. VI, CCXCIX].

Disputationes physicae elementares, capitulis uno supra triginta, anno 1742 habitae. « Existere corpora et quidem duplicis generis, naturalia et simplicia . . . ».

Auctor, certe Franciscus Vezzosi, ut ex collatione huius cum cod. pag. 178 coniicio, plura ex Aristotele, Galilaeo, Gassendo, Francisco Redi, Marcello Malpighi, Newtono, Muschenbroeko, aliisque, in proprios usus convertit.

Codicem, foliorum 170, amanuensis latinae linguae prorsus ignarus exscripsit.

Codd. 87-93 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 215 [L. VIII, CVIII-CXIV]. V.

Simonis Stratico, *praelectiones physicae habitae in archigymnasio patavino, annis* 1779-1788, omnes autographae, per experimenta, hoc ordine:

Cod. 1. Praelectiones ann. 1778-1779 novendecim, quas, nullo servato ordine, auctor ex diversis tractatibus scientiae physicae descripsit.

Cod. 2. —— octodecim ann. 1779-1780, de *gas,* corporibus magneticis et elasticis, nec non eorumdem proprietatibus, de electricitate, de luce.

Cod. 3. —— ann. 1780-1781, 1781-1782, quarum primae quatuordecim de mechanica, reliquae tresdecim de electricitate, gas, magnetis vi et proprietatibus.

Cod. 4. —— ann. 1781-1783 quatuordecim ex hydrostatica, quarum extrema de machina funiculari, experimentis anno 1783 institutis innititur.

Cod. 5. —— ann. 1783-1784 sexdecim de gas et electricitate; earum ultima de igne.

Cod. 6. —— ann. 1784-1785 numero octodecim de mechanica.

Cod. 7. —— ann. 1787-1788 sexdecim de mechanica.

CLASSIS XIII.

HISTORIA NATURALIS.

Cod. 1 membr., saec. XV, a. 345, l. 248 [Z. L. CCLXVI]. B.

C. Plinii Secundi, *historiae naturalis libri triginta sex.* Praeeunt index uniuscuiusque libri et argumenta universi operis tria.

Singularis est locus cap. 58 lib. VII, ex quo Iac. Morellius inscriptionem graecam dom. Petit Radelio sciscitanti dedit. Quam enodandam curabit qui nesciat amanuensem, linguae graece prorsus imperitum, non litteras sed litterarum simulationem effinxisse. Consultis codices qui proxime sequuntur, primus inscriptione caret prorsus, alter dat eam quae in editionibus lectu est; alii plures graecam inscriptionem latinis litteris exhibent.

Codex, fol. 523, eleganter selectiori membrana excriptus refert in initialibus litteris historialas, egregie pictas auroque contextas, eorum quae in libro excutiuntur. Bessarionis iussu facile exaratum puto, ex illius insigniis fol. 6 prolatis.

Cod. 2 membr., 1481, a. 412, l. 283 [L. VI, CCXLV]. Z.

Eiusdem, *historiae naturalis libri triginta sex.*

Codex sub fine inscriptus est: « Hoc opus scripsit Nico- » laus de Mascharinis de Ferraria, ad instantiam magnifici co- » mitis Ioannis de la Mirandula, anno incarnationis dom. no- » stri Iesu Christi MCCCCLXXXI, die 17 augusti ». Qui librorum Apostoli Zeni thesaurum digna laude prosecutus est,

haec de isto: « Or che diremo de' manoscritti! Un superbo Pli-
» nio in carta pecora fatto copiare con bellissime miniature da
» Pico della Mirandola [cuius insignia fol. 3] comperato già per
» trenta zecchini, si sentì tentato a venderlo a Marco Foscarini
» in tempo delle sue disgrazie, ma poi nol fece; e così avrebbe
» lasciata una preda di più alla rapacità straniera, se a farci
» ricuperare il mal tolto, non fosse di recente accorso il favore
» di providissima stella » (1). Signum duplex bibliothecae Natio-
nalis parisinae nuntiat volumen anno 1797 Parisios delatum:
Venetias a. 1816 translatum verba Franc. Negri significant.

Cod. 3 chart., saec. XVI, a. 371, l. 247 [L. VI, CCLIV].

Eiusdem, *historiae mundi libri trigintaseptem, ex postrema ad vetustos codices collatione, cum annotationibus et indice.*

Volumen, Basileae impressum a. 1539, ideo manuscriptis codicibus adnumeramus, quod notas quaquaversus manu sua addiderit Melchior Guilandinus, rei botanicae in archigymnasio patavino professor, qui librorum suorum haeredem rempublicam ex asse instituit a. 1589.

Cod. 4 membr., saec. XIV, a. 328, l. 240 [L. VI, LVI]. Ma.

I. *Incipit liber duodecim tractatuum* [sunt vero novendecim] *Avicennae philosophi arabis, super opiniones Aristotelis, translatus de arabico in latinum,* scilicet *liber de animalibus Avicennae, super libris de animalibus Aristotelis,* f. 1-36.

Opus iam editum, cum solita interpretis dedicatione: *Federice, domine, mundi imperator, suscipe devote hunc librum Michaelis Scoti, ut sit gratia capiti tuo et torques collo tuo.*

II. *Propositiones logicales ex variis philosophiae operibus Porphirii, Aristotelis, Boethii,* seu, ut annotator in fine: *propositiones notabiles super auctoritatibus librorum logicalium Aristotelis, Boethii et aliorum.* Ideo serior amanuensis scripsit a principio: *Auctoritates librorum Aristotelis,* in quem propositiones

(1) Negri Francesco. *Vita di Apostolo Zeno,* p. 379.

excnssae ab origine referuntur: « Genus est uniuscuiusque ge-
» nerationis principium: genus est cui supponitur species... »,
f. 37-49.

III. *Propositiones naturales omnium librorum Aristotelis.* « Numerus ternarius virtutem omnis rei signat; per hunc nu-
» merum adhibnimus in nosmetipsos... », f. 49-56.

Praeeunt in codice paucula quaedam in Aristotelem, ac *tituli quaestionum primae partis secundi Sententiarum.* Sub fine, volumini compingendo folium coaevnm adhibitum est, quo latinae grammaticae regnlae inscripate.

Codicem, qnem *Ioannes Marchanova sua pecunia emit a.* 1440 *Patavii,* idem caenobio s. Ioannis in Viridario anno 1467 testamento legavit.

Cod. 5 chart., saec. XVI, a. 172, l. 108 [L. VI, LI].

Aristotelis et Theophrasti, *historiae, cum de natura animalium, tum de plantis et earum causis.* Lugduni, apud haered. Iacobi Iuntae, 1552-1553, vol. II.

Opus hoc, Melchioris Guilandini pruteni testamento Marciae legatum (1), codicibns mss. rite adnumerandum censemus, quod donator notas physicas, historicas, philologicas, sua manu, frequentiores quaquaversus addiderit, easque summi habendas, ut ex. gr. quae titulo inscripta: « Libris de historiis ani-
» malium Aristoteles tradidit rudem et adumbratam notitiam
» animalium, qnam quia non demonstrando, sed veluti narran-
» do exposuit, appellavit historiam. M. G. B. ».

Cod. 6 chart., saec. XVII, a. 285, l. 200 [L. VI, CLXXVII]. Yc.

Commentaria in librum de communi motu animalium, Aristotelis, expositore Caesare Cremonino centensi. « Librum sumimus
» explicandum qui inscribitur *de motu animalium*... ».

Septem operis capitula distribuit auctor in *lectiones* vigintiquatuor, quas in archigymnasio patavino, anno 1628 habuit.

(1) Vide quae scripsi, tom. I, p. 60-61.

Quae anno proxime insequenti erit tractaturus nunciat ab initio: « Horum consideratio multum confert ad ea quae dicentur in » tertio de anima circa facultatem motivam, quem librum sumus » explicaturi anno sequenti ».

Codex habet folia 93.

Cod. 7 membr., saec. XV, a. 224, l. 170 [L. VI, CCXXXIV]. MI.

Anonymi, *commentum in Aristotelis libros de historia animalium.* « Intentio auctoris huius est determinare de modis ani- » malium, finis est cognitio efficiens Aristotelis ... ». .

Auctor Aristotelis textum presso vestigio minime sequitur, etsi quorundam capitum initia praebeat. Materiem universam, non in libros decem, sed in novendecim volumina [partes] distributam innuit. Sub fine: « Explicit commentum, super libros » de animalibus Aristotelis, mire atque inaudite compendiosita- » tus ex vetustissimo exemplari carie semeso extractum; solerti » diligentia reverendissimi patris et domini domini Petri de Ni- » grono, ianuensis, abbatis sancti Gregorii in urbe dignissimi, » in loco secretissimo reperto, atque hic pro eodem scriptum per » me Raymundum de Saleta, suae reverendae dominationis an- » tiquissimum servitorem, sedente Alexandro papa sexto; pon- » tificatus sui anno sexto, quinto nonas iunii, qui fuit vigilia in- » dividuae Trinitatis, 1498 ».

Codex, duabus columnis, habet folia 303.

Cod. 8 chart., saec. XVII, a. 287, l. 200 [L. VI, CLXXIX]. Yc.

I. Caesaris Cremonini, *expositio primi capitis primi libri de partibus animalium* [Aristotelis]. « Intendimus explicare primum » caput .... hoc praecipue consilio ut bene intelligatis quod ipse » dixit ... », f. 1-74.

Lectiones num. septemdecim in archigymn. patav. habitae.

II. *Expositio Caesaris Cremonini super caput tertium libri secundi de generatione animalium* [Aristotelis]. « Duo sunt capi- » ta in libris de animalibus quae frequenter adduci debent ... », f. 75-142.

Lectiones duodecim ibidem datae.

III. *Tabula sive consideratio utilissima opinionum de anima veterum philosophorum, Caesaris Cremonini.* « Accepta est con- » suetudo ne partes illae librorum Aristotelis, in quibus conside- » rat... », f. 143-186.

Lectiones undecim ibidem.

Cod. 9 membr., saec. XV, a. 290, l. 212 [Z. L. CCLXV]. B.

I. Theophrasti Eresii, *de plantis libri decem, Theodoro Gaza thessalonicensi interprete.* Dedicatio interpretis Nicolao papae V. « Quam magna exultare laeticia possint homines nostrae » aetatis... »; auctoris praefatio: « Praefandum illud Heracliti » dictum arbitror quo abiectae cuiusdam domunculae... », f. 1-141.

II. — — *de causis plantarum, eodem interprete, libri sex.* « Plantarum complures esse generationes, quot et » quae sint inter historias antea exposuimus... », f. 143-279.

Codicem belle exscriptum membrana tereti, candidiori, ornant affabre titulus cum picturis elegantioribus auro superpositis, protomes tres, vasa, flores, insignia Bessarionis a puerulis recta referentibus, nec non litterae initiales in principiis librorum.

Cod. 10 chart., saec. XV, a. 287, l. 200 [L. VI, LIX]. Mk.

Benedicti Rinii, *medici et philosophi veneti, liber de semplicibus.* « Priscorum equidem virorum mores... ».

Inter opera rei botanicae, quae antiquitate simul et copia praestant, hoc maxime locum habet; de quo auctorem ipsum in praefationis fine disserentem primum cognoscere interest. « Sane, » inquit, praescriptorum pro posse sumens exempla virorum, varias perlustrando regiones, in florentissima tandem urbe Venetia, Venetiarum provinciae metropoli, domicilium statui, post » primi studii perfectionem in Patavia urbe, Christi currentibus » annis millenis quadricentenis quindecenis.... Eapropter mente » cum opere decrevi, quae iam vetustate fere deleta sunt, au- » thentice dicta de simplicium notitia in lucem quantum value-

» ro serie quadam moderniori revocare; ut sexagenarii mei Ni-
» colai Rochabonellae coneliancnsis physici aetas frustra non
» elabatur, novave non pauca mihi memoriae reponantur, atque
» pro vanis quicquam recompensem utilitatis; ad fructum quo-
» que nati primi, artium doctoris et medicinae, Iacobi; ut et
» mihi nato suo Ludovicus, medicus doctissimus, maxima in
» hac scientia praestitit beneficia; non parvo mihi collato favore
» pro huius operis complemento, in designatione formae primae
» simplicis cuiusque per magistrum Andream Amadio venetum
» pictorem sublimem, ad intenta descendens infrascripto ordine ».

Variis itaque regionibus perlustratis, absolutoque studiorum curriculo iu gymnasio patavino, Rinius anno 1415 Venetiis sedem fixit, atque ad opus conficiendum omne studium adiunxit. Roccabonellam praeceptorem vel studiorum adiutorem is laudat, quem anno 1410 in gymnasio illo laurea medicinae donatum fuisse cum ex tabulario episcopatus patavini constet, de operis aetate circa dimidium saeculi XV statuenda argumentum inde sumendum.

Plantae de quibus agitur, duae ac quadraginta supra quadringentas sunt. Singulae quibus nominibus latine, graece, arabice, slavonice, theutonice appellentur, indicium fit; praeceptaque adiiciuntur de tempore ad eas colligendas opportuno, deque earundem in arte medica usu. Bibliotheca nostra syllabum asservat manu Io. Baptistae Brocchi, quo plantarum nomina cum Linnaeanis et recentionibus conferuntur. Scriptores de iis tractantes singulatim afferuntur; in quibus, praeter Dioscoridem, Galenum, Plinium, Macrum, Mesuem, Avicennam, Serapionem, Rhazem, Albucasim, Isaacum, Constantinum Africanum, Kiranidis auctorem, Petrum Aponensem, Petrum de Crescentiis, Ioannem Platearium, Bartholomaeum Anglicum, Simonem Iannensem, aliosque pervulgatos, reperiuntur sequentes vel parum cogniti, vel prorsus etiam ignoti; nonnulli tamen suppositicii.

1. *Alexander Magnus in* **tractatu de septem herbis** *secundum septem planetas.* Affertur pag. 82, 290, 300.

2. *Tesilus libro suo* **de virtutibus** *XVIII* **herbarum,** *capitulo* **de berbena,** *licet in hoc nomine* **berbena** *erraverit, ut plures alii volentes* **de peristereon;** *qui Tesilus docet colligi hanc her-*

bam [sclaream] *aprili mense, IX diebus praecedentibus kalendas maji*, pag. 5 — *Tesalus in libello suo* **de virtutibus herbarum** *XIX ;* pag. 115 — *Tesilus philosophus in libello suo* **de virtutibus herbarum** *XX ;* pag. 9, 164, 169, 205, 272, ec.

De utroque scripto apocrypho apud Fabricium [*Bibl. gr.*, t. II, p. 206] haec sunt: « Vetus interpres latinus kyranidum » in prooemio: *volo scire*, inquit, *quod est apud Graecos quidam » liber Alexandri Magni de VII herbis VII planetarum, et alter » qui dicitur Thesali mysterium ad Hermem de XII herbis XII » signis attributis, et de VII aliis herbis per VII alias stellas* ».

3. *Hippocrates in epistola de tempore colligendi herbas*, pag. 24, t. ubi de acetosa : *Colligitur herba et ex ea fit succus et depuratur de mense iulii, semina de mense septembris, radices vero de mense octobris, et luna crescente, secundum dictum Hippocratis in epistola sua quadam de tempore colligendi herbas ec., licet secundum Thesilum debeamus colligere a* 18 *die decembris, praecedente kalendas ianuarii*.

4. *Plato Apuliensis, sive Apuleius in libro suo* **de herbis masculinis** *centum et triginta una*, pag. 5, 7, 20 et passim. *Plato Apuliensis, sive Apuleius in libro suo antiquo historiato* **de herbis femininis**, pag. 5, 7, 18, 23, 25. Opus prius herbarium, Apuleii nomine vulgatum, quod plantas viginti ac novem supra centum continet, esse video; posterius non aliunde mihi notum, veluti brevius quoddam scriptum, Rinius sic affert pag. 25, ubi **de bardana**: *Item idem Apuliensis Plato libro suo* **de herbis femininis**, *capite* 70 *et ultimo* **de aparme** *sive* **philantropos.**

5. *Copho in libro suo* **de simplicibus**, pag. 1 et passim. Cophonis methodum medendi et anatomen porci, ex editione haganoensi an. 1532 et veneta 1582, Io. Georgius Iacobus Bernhold, qui auctorem saeculo XII adiudicavit, Marcobraitae an. 1793 denuo imprimi fecit: de scripto tamen herbario Cophonis nihil iis in editionibus allatum est.

6. *Mundinus de Bononia in sua* **practica de omnibus aegritudinibus a capite usque ad pedes**, pag. 394. Mundini de Luciis bononiensis, praesertim ob anatomiam clarissimi, opus titulo hoc inscriptum non reperiri solet. *Mundinum de Civitate Austriae,*

qui synonima medicinae fecit, Rinius diserte a bononiensi discernit et foroiuliensem appellat pag. 1, 152 et alibi.

7. *Ruphinus in libro suo* **de simplicibus**, pag. 1 et saepissime. *De* **lunaria** *tractat Rufinus satis plene libro suo* **de simplicibus**, pag. 113. *De* **Frasinella** *tractat Rufinus libro suo* **de simplicibus,** *qui in capitulo de* **eringis** *et in capitulo de* **secacul** *visus est ignorasse quid sit cum veritate: sed in capitulo* **de sigillo sanctae Mariae,** *hanc describit herbam cum veritate sub nomine* **sigillum sanctae Mariae**, pag. 148. *De* **oculo bovis** *Rufinus tractat false in suo libro* **de simplicibus**, pag. 274. *De* **kali** *tractat Rufinus libro suo* **de simplicibus**, *capitulis de* **alkali** *et de* **cachile**; **alkali** *qui visus est discedere a veritate in eo quod dixit, quod sit* **cachile**; *cuius contrarium scribit Serapio capite praeallegato; quanquam assimiletur ei multum in forma sua,* pag. 341. Opus incognitum continet liber manuscriptus, in indice librorum *Iulii Saibantis*, patricii veronensis, a. 1734, Veronae impresso in 8.°, p. 203 ita relatus: *Magistri Rufini liber de virtutibus herbarum et earum compositionibus. Membran., saec. XIV*, in f.°

8. *Philippus in libro suo* **de proprietatibus rerum**, p. 45-48 et alibi. *Philippus libro suo* **de proprietatibus rerum, sermone generali de herbis**, *cap.* 386, **de betonica.**

9. *Christoporus de Honestis* [bononiensis] *in problematibus suis de* **venenis**, pag. 383, 408.

10. *Maphaeus de Laude, in quodam tractatu suo de* **vulneribus cassalibus**, pag. 256, 258. *Plures doctores scribentes in chirurgia, ut Lanfrancus de Mediolano, Maphaeus de Laude, ponentes ad vulnera sananda, maxime pectoris cassalia* ec., pag. 188. Maphaei de Laude *problemata medica* manuscripta extant in bibliotheca bernensi.

11. *De caranza, latine* **mormordica** *copiose tractat doctor quidam modernus in libello particulari, quem composuit, intitulato:* **Libellus de virtute herbae momordicae, idest caranzae,** pag. 140.

Longe tamen maius, quam ex doctrina, quae tunc levis incertaque erat, operi pretium inest ex imaginibus plantarum ad vivum depictis *per magistrum Andream Amadio, venetum pictorem sublimem*, ut ex Rinii ipsius attestatione cognoscimus.

Sane tanta in iis naturae aemulatio fere ubique est, nihil ut ei propius in eiuscemodi rebus videri possit. Ad hunc ipsum vero codicem Pandulphus Colleuucius pisaurensis provocat in *defensione pliniana* adversus Nicolaum Leonicenum, Ferrariae anno circiter 1493, ab. Andrea Belforti gallico impressa; ubi Plinium a Leoniceno immerito reprehensum affirmans, quasi pentaphyllum et herbam fraga ferentem pro una eademque acceperit, scribit: « Est Venetiis in eo vico quem *Speciarium* vocant, se- » plasarii cuiusdam non ignobilis taberna, cui pro titulo insi- » gnique sit Aethiopis caput [testa di moro]. In ea liber est her- » barius tanta arte ac diligentia pictus, ut natas paginis illis » suis herbas, non effigiatas credas. In eo pictam vidimus, iis- » dem prorsus, quae hic diximus, signis herbam foliis quinque; » quae et ipsa quinque, ut pinximus, porrectiores angulos si- » nuatosque haberet; sed et fructus quos fraga dicas: tum ad » ipsam herbam latinum nomen *sanicula*, germanicum *sanichel* » scriptum est. Citanturque ibi de *sanicula* hac scribentes in » *dynamidiis* Galenus et Petrus Hispanus, is qui postea sum- » mum pontificatum gessit, et Ioannes XXI nuncupatus, eum » de medicina librum scripsit qui *thesaurus pauperum* inscribi- » tur: tum cerviensis episcopus quidam et Laudensis Maphaeus, » et Gilbertus Anglicus, chirurgi ». Haec vero caput LIX, pag. 58, codicis scriptum respiciunt, quod eiuscemodi est: « Herba » picta in hac charta, quanquam ab auctoribus simplicistis non » reperierim descriptam; tamen per herbolarios in ultramonta- » nis partibus conversatos et fide dignos ostensa hac herba, dic- » tum est quod nominatur in partibus ultramontanis *sanicula* » latine, *sanichel* teotonice. In medicinis utimur tota herba cum » suis radicibus. Colligitur vere, aestate et autumno, in nemori- » bus. Servatur per annum ».

« De ea tractat Galenus libro suo *dynamidiorum* capitulis de » potionibus ad plagatos. Item Gilbertus Anglicus in *practica* » sua, lib. 2, cap. *de vulneribus* capitis, in potionibus ad plaga- » tos. Item Fidelis in *practica* sua intitulata *thesaurus pauperum*, » cap. 64 de *potionibus vulneratorum*. Item Maphaeus de Laude » in tractatu suo de *vulneribus cassalibus*, in fine ubi ponit po- » tiones. Item fere omnes doctores moderni, et specialiter ultra-

» montani tractantes in chirurgia de vulneribus cassalibus, potio-
» nes ponentes ».

Specimen operis maius ut exhibeam, caput aliud profero.

« De papyro. Caput CCCXXXI. Herba picta in hac charta » infrascriptis appellatur nominibus » :

« Graece: *Xilocarti, cataxirion, vaporium, papyros, xifion* ».

« Graece, secundum Paulum: *Xilocartion, xantium, fagasmon* ».

« Arabice: *Kirta, burdhi* ».

« Latine: *Lanaria, papyrus, valvirus, spatula faetida, bibula et biblus, gladiolus, carta* ».

« Sclavonice: *Rotar* ».

« In medicinis utimur foliis et grossitie virgae in summitate eius, quae est ut clavae Tunorum. Colligitur de mense augusti, luna crescente. Servari potest per annum ».

« De ea tractant Dioscorides libro suo de *simplicibus*, cap. » 616 de *vaporio*. Item Serapio libro suo de *simplicibus*, cap. » de *burdhi*. Item Galenus libro suo *dynamidiorum*, libro primo » *simplicium medicinae*, cap. de *virtutibus herbarum*, particula » de *alburdhi*, idest *papyro*. Item Avicena 2. canone, cap. de » *papyro*. Item Rufiuus libro suo de *simplicibus*, cap. de *spatula*. » Item Plato Apuliensis libro suo de 131 *herbis masculinis*, cap. » 79 de *gladiolo*, idest *spatula*. Item Petrus de Crescentiis libro » suo *ruralium commodorum*, lib. 6, cap. 98 de *papyro*. Item frater Bartholomaeus libro suo de *proprietatibus rerum*, particula » 17, cap. de *papyro*. Item Simon Ianuensis et Mundinus in » suis *synonimis*, capitulis de *burdhi* et de *papyro*, et de *spatula faetida* et de *vaporium*, et de *carta*, et de *kirta*, et de » *xilocarti*, et de *lanaria*, et de *biblus*, et de *papyros*, et de *xantium*, et de *fagasmon* ».

Herbae figura eadem est quae *typham palustrem* ob oculos ponit in *historia generali plantarum*, impressa Lugduni apud Guillelmum Rovillium, anno 1586, in f., t. I, pag. 994.

Codicem authographum, eundemque unicum citarunt Iac. Philipp. Tomasini in *Biblioth. ven. ms.*, Iacobus Morelli (1), Leo-

(1) *Notizia d'opere di disegno* Bassano, 1800, p. 223. — *Biblioth. ms graeca et latina*. Bassani, 1802, p. 398. — *Operette minori*. Venezia, 1820

pold. Cicognara (1), recens vero Ioannes Ruskin, artium amaeniorum oxoniensis antecessor, qui et opus enixe laudavit (2); et plantas universas manu Antonii Caldara e Venetiis sibi hiedum curat pingi. Volumen ex testamento (3) Alberti Rinii [10 sept. 1593], an. 1604 in biblioth. fratrum Praedicat. coenobii sanctorum Ioannis et Pauli delatum est, inibique in catalogo codicum mss. illius biblioth. descriptum, tota praefatione vulgata (4), anno demum 1790, senatusconsulto 25 decembris 1789, in Marciam illatum.

Codd. 11-13 chart., saec. XVI, a. 320, l. 218 [L. VI, CCLXV-CCLXVII].

Hieronymi Tragi, germanici, *collectio botanica in tres libros distincta.*

Codices mss. basilice compacti, quorum chartis glutine adhaerent formae plantarum lineari pictura expressae, exsectae ex opere Hieronymi Boek [latine *Tragi*]: *De stirpium, maxime earum quae in Germania nostra nascuntur ec., commentarium li-*

(1) *Fabbriche di Venezia. Palazzo ducale*, tav. XXIX.

(2) « The wonderful ms. in St. Mark's Library at Venice, from whic » this drawing is copied, contains the earliest botanical drawings. I know » of approximate accuracy. They are, however, like all previous work, merely suggestive off the general character of the plant, and are very imaginative in details .... Every plant, whatever its own complexity of » growth, is reduced in this book to some balanced and ornamental symmetry of arrangement ». *Catalogue of examples.* Oxford, 1870, p. 56-58.

(3) « Perchè il q. eccellente missier Benedetto, mio padre carissimo, mi » lasciò per il suo testamento un libro de' semplici che vale un tesoro, » miniato al vivo, chiamato herbolaro, in mia protezione, con strettissimo » obbligo che non lo lasciasse uscire di casa nostra nè di mano mia; et » essendo io rimasto solo senza figliuolo, et venendo occasione della mia » morte, ordino e voglio che il detto libro sia posto nella libraria delli venerandi padri de' santi Giovanni e Paolo: il quale sia bene ed diligentemente custodito, legandolo con una catena di ferro, acciò non sia trasportato, et possi esser goduto et visto da elevati ingegni, che di ciò si » dillettassero; et prego, anzi ordino et voglio, che ne sia fatto nota particolare nelli catastici di essi reverendi padri, dell' obbligo che haranno » et della custodia. et del lasciarlo vedere, ma con l' intervento sempre de » doi padri ».

(4) *Nuova raccolta Calogerà*, 1782, t. XXXVII, p. 51.

bri tres, interprete *Davide Kybero,* argentinensi. Argentinae, 1552, 8.°

Libro primo praeeunt insignia viri mihi ignoti, effigies ligno sculpta inscripta: *Effigies Hieronymi Tragi anno aetatis suae* 46, ac epigramma, manu scriptum, *Ioannis Sapidii* lectori studioso:

« Hoc Hieronymus ore Tragus spirabat, ut annos
» Natus bis ternos, octoque lustra fuit ».

Ad finem cuiusque voluminis exstat calamo scriptus, ordine alphabetico, index plantarum, quarum in primo numerantur 182, altero 167, tertio 135. Nullus textus rem herbariam declarat.

Cod. 14 chart., saec. XVII, a. 320, l. 224 [L. VI, CCXII].

Fabii Columnae Lyncei, *minus cognitarum stirpium pars altera, in qua plantae hucusque non descriptae ac etiam rariores; purpura, testaceum cum animali purpuram fundente, et alia rariora nunc primum proponuntur. Omnia fideliter ad vivum delineata typis aenaeis et praeter elenchum rerum in principio appositum, exstat in fine index locupletissimus,* folia 41.

Est codex celeberrimi auctoris manu perscriptus, lituris, emendationibus et additamentis interspersus. Collatione facta cum textu a. 1616, Romae, typis Yacobi Mascardii edito, nullum discrimen apparet; nisi quod in autographo epistola Fabii deest ad Eduardum Farnesium cardinalem cum opere iam emissa; et ad lectores praefatio paulo brevior est. Opuscula, ut in editione, accedunt de purpura et de glossopetris: omnia iisdem imaginibus aere expressis ac iam editis exornata, quas auctorem ipsum delineasse probatior opinio est.

Cod. 15 chart., saec. XVII, a. 420 l. 275 [L. VI, CCXXIV].

Herbarium plantis exsiccatis [525] *confectum, cum indice alphabetico praevio.*

Nomina sumpta sunt ex Clusio, Prospero Alpino, Dodonaeo, Trago, Lobellio, Ruellio, Tabernamontano, Cornuto, Du Bruy, Fabio Columna, maxime vero Bauhino et Mattioli.

Codex fol. 205 infrascriptus est serius: *Studium botanicum, philosophis, medicis et cunctis bonarum artium cultoribus perutile. Creditur esse cuiusdam Petri* [Pauli] *Bocconi siculi, olim studiosi talis materiae apud sereniss. principem ducam Florentiae, circa annum* 1680.

Cod. 16 chart., saec. XVII, a. 210, l. 145 [L. VI, CCXIII]. O.

Iosephi Baldi, doctoris florentini, *de fungis libri duo.* « Fun- » gus a Latinis sic dictus, quasi *sfungus,* ab aeolico σφόγγος, » pro communi σπόγγος, unde σπόγγια, *spongia ;* quum fungi » omnes spongiosam habeant substantiam . . . ».

Fungi appellationem sic a Baldo ductam quum Petrus Antonius Michelius, herbarius ille praestantissimus in hoc ipso scripto vidisset, nova plantarum genera proferens, prae aliis probavit [p. 200]. Ea sane auctoris perspicacitatem indicat, quemadmodum rei herbariae ac medicae eruditionem liber totus ostentat. Ut disseruit is de nomine, ad naturam et generationem explicandam accedit, fungosque non a putredine, nec ex terra acido succo fermentata nasci statuit ; sed *ex spermatica, informi, aut viscosa, pulverulentaque aliqua cuiuslibet speciei substantia, conformati seminis vicem gerente, genitricemque vim ad tempus conservante.* Quam sententiam aetate illa non sane communem, at a philosophis melioribus fere omnino receptam, dum fungorum anatomen tractat, declarat. *Partes,* inquit, *fructificationis ad conservandam speciem dicatae in quovis genere fungorum nullae manifeste apparent, quae fructificationis organum in aliis constituere solent ; nempe nullas floris partes, nulla prorsus involucra seminis, nullum denique, nisi obscurum et informe semen conceptumque moliuntur, quod ob figurarum exilitatem sensu discerni non potest ; licet genitricem vim informi polline, scobe, tenuissimoque pulvisculo animadversum sit. Nihilominus organicas partes tales esse ad talem fructificationem obscuras, indiscretas, et informes in hoc genere, microscopii praecipue auxilio, possibile est internoscere ; sicut etiam manifeste apparet in capilaribus plantis, flore et semine apparente carentibus, uti filicibus omnibus, adiantho, ceterach, phyllitide, ruta muraria, poly-*

trico utroque maiori et minori Apuleii, musco clavato, abietino, lichene pileato et stellato, quos in silvis annosis et umbrosis observare licet; qui omnes flores habent fugientes quasi obtutum et semina quasi pulvisculum in dorso alarum. Fungorum deinde partes dissimiles ac similes accurate discernit, temperamentum et qualitates expendit, noxii qui sint, quive innocui, qua vi et ratione interimant, quae sit in eorundem esu cautio adhibenda, quibus remediis, si nocueriut, utendum, quidque ex iis boni in re medica trahi possit, toto priore tractatu Baldus ostendit. Posteriore, fungorum omnium historiam persequitur; quorum multos apud scriptores probatissimos invenit, multosque vel ipse per Etruriam cognovit, vel ab amicis accepit, Petro scilicet Natio florentino, et Virgilio Falugio Vallis umbrosae abbate, rei huiusmodi peritissimis. Hos inter pezicam refert ponderi librarum duodenarum ac dimidiae aequalem, rotundae formae, albi coloris, carnosae solidaeque substantiae, quam in colle pistoriensi, Lizanum cui nomen, exortam Pacius Pacionius iurisconsultus anno 1687 ad Cosmum III, magnum Etruriae ducem, dono miserat, huius autem iussu Redius, plura in ea expertus, examinaverat, ac veneno carere, iucundissimeque sapere deprehenderat. Est opus in codice hoc ab ipso auctore exaratum; non tamen perfectum, neque fungorum imagines, quas etiam exhibere constituerat, adiectae. Hinc editio eius nulla facta est, nec aliis, quantum ego scio, quam Michelio innotuit; qui Baldi quoque librum de stirpibus ad vivum depictis in Anglia apud Guillelmum Serhurdium v. cl. extitisse, saepe in opere laudatissimo de novis plantarum generibus indicavit [p. 172, 173, 174, et alibi].

Codex habet paginas 229, quibus praecunt foliis 54 studia, sine ordine, de eadem materia.

Cod. 17 chart., saec. XVIII, a. 240, l. 188 [L. VI, CCCXI]. D.

Catalogus plantarum, methodo varia oblatus.

Raro nomina tantum generis occurrunt, saepe characteres, quandoque usus, praesertim sub fine.

Codex folior. 54, duplici columna.

Cod. 18 membr., saec. XIV, a. 192, l. 130 [L. VI, XXII]. Mk.

I. Alberti Magni, *liber de proprietatibus et virtutibus omnium lapidum preciosorum,* aliter *de mineralibus.* « De commi» xtione et coagulatione, similiter autem et congelatione et li» quefactione ... » ; finit vero : « Explicit liber de lapidibus, se» cundum fratrem Albertum, qui liber *oculo* intitulatur », f. 1-31.

II. *Incipit opusculum de doctrina virtutum et fuga viciorum, editum a magistro Petrobono de Mantua.* Prooemium : « Cum » patria propulsus, bonis exutus, pro beneficio supplicio afflictus » in exilio, Petrusbonus conversans, recreationis gratia, per » amaena civitatis moenia ... » ; textus vero : « Quatuor sunt » quae prudentia nos edocet : praeterita recolere, praesentia dispo» nere, futura praevidere et dubia suspendere ... » ; finit : « Qua» tuor sunt quibus nulli resistere possunt, sortis calamitas et ful» minis severitas, incendii accensio et fluminis irruptio », f. 32-43.

Nil habeo quod auctoris historiam luce quadam affundat, nisi quae ipse sub fine prooemii de se scribit : « Porro si mei de» cerptoris huiuscemodi fructuum nomen et originem noscere » cupis, a primo ecclesiae claverio, adiecto *bonus* nomen assum» psi : urbs vero illa me genuit, quae vatum principi attribuit » ortum ... ». Auctor omnia in classes quasdam distributa ad numerum quaternum reducit.

Sub fine legitur : « Iste liber pervenit et nunc pertinet ad » conventum venetum maiorem, ex divisione facta librorum ma» gistri Antonii Macho, qui obiit dum esset prior venetus ». Eum Faventiae natum, sacri verbi oratorem eximium anno 1444 scriptores tribuunt.

Cod. 19 chart., saec. XVI, a. 318, l. 223 [L. VI, V].

Avium icones ligneis formis impressae.

Folia 169 ex opere impresso execta sunt ac in codicem compacta : manu vero adiecta sunt nomina graeca, latina, vulgaria. Praeeunt foliis 1-11 figura sceletorum humani et avium ad avium anatomen conferendam; partes avium grandiores oblatae ; nidi duo ; totidem homines sylvestres.

Cod. 20 chart., saec. XVII, a. 204, l. 128 [L. VI, CCXIX]. N.

De universo rerum fossilium genere, gemmis, lapidibus, saxis, marmoribus, metallis, metallicisque et ceteris huiusmodi, libri aliquot. Prooem.: « Naturae cognitio est ingentis utilita- » tis et dignitatis, quod mentes humanas ad Dei ipsus cogni- » tionem ... »; finit: « Quamobrem in metallicorum cognitio- » ne ocium tempusque contrivi non exiguum; atquo in ea » tantum quidem assiduitate explorandique studio perfeci ut » quamplurimas fossilium species noverim, eorumque thesaurum » multis impensis collegerim paucis comparabilem », f. 1-89.

Auctor, qui *arcam rerum fossilium* Romae collegerat, Aldrovandi et Ioannis Pontani, medici gothani, saeculo XVII incipiente coaevus, oblatis delineatione arcae suae et catalogo in triginta titulos distributo, dat excerpta ex variis auctoribus, ea de re publici juris facto, opere Conradi Gesneri. Tiguri, 1565, 8.°, plura quoque de lapidibus in corpore humano repertis. Ulterius:

a. *S. patris Epiphanii, episcopi Cypri, ad Diodorum Tyri episcopum, de XII gemmis, quae erant in veste Aaronis, liber Iola hierotarantino interprete,* f. 90-93.

b. *Corollarium incerti auctoris in Epiphanii de duodecim gemmis libellum,* f. 94-95.

c. *Gemmarum in rationali omnium nomina in diversis linguis, secundum diversos interpretes,* f. 95-99.

d. *Metallicae observationes,* f. 100-112.

e. *De generatione succini petrolei, ac reliquis bituminosis succis,* f. 113-121.

f. *Calculorum qui in corpore ac membris hominum innascuntur genera duodecim descripta,* f. 123-132.

g. *De halos antheos, seu spermate ceti,* f. 133-152.

h. *De annulis,* f. 155-165.

Annoto quae ad historiam venetam se referunt, fol. 58: « Fiunt Venetiis vitrei quidam globi, perforati, vario colorum » genere, pulcherrimi ». — Fol. 76: « Augustinus Barbadicus pa- » tritius venetus, cum in corto morbo obiisset, in eius dissecti ie- » core inventus est lapis iuxta feli vesicam, grandior olivae nucleo, » et, quod magis mirum est, viridis ad nigredinem declinans ».

CLASSIS XIV.

MEDICINA.

Cod. I membr., saec. XIV a. 228, l. 160 [L. VII, XVI]. O.

I. Ioannitii, *isagoge ad Tegni Galeni,* f. 1-12.

Eadem, quae in collectione, cui titulus: *Articella,* a. 1483 Venetiis edita, ac postea recusa, exstat, de qua Fabricius in *Bibl. gr.*, XII, 651. V. codic. 12.

II. Hippocratis, *liber aphorismorum.* « Vita brevis, ars vero » longa : tempus acutum, experimentum vero fallax : iudicium » autem difficile . . . », f. 13-31.

Pervulgata est vetus haec translatio, quae, ut alia *prognosticorum* Hippocratis, *Constantinum Africanum,* monachum Cassinatem auctorem, habere videtur.

III. *Aphorismi* [120] *medicinae.* « Liberet te Deus, fili amantissime, a devio erroris, et medicina conservet prosperitatis, » atque meo velle de te dignetur posse concedere, teque in ea» dem agilem facere: sicque desiderium tuum compleat in te ... », f. 31-32.

IV. *Liber prognosticorum Hippocratis.* « Omnis qui medici» nae artis studio, seu gloriam, seu delectationem amicorum con» sequi desiderat . . . », f. 33-41.

V. *Liber urinarum, a voce Theophyli.* « De urinarum diffe» rentia negotium multi veterum medicorum aggressi sunt scri» bere . . . », f. 43-56.

VI. *Liber Phylareti de negotio pulsuum.* « Intentionem ha-

» bemus in praesenti conscriptone de pulsuum negotio . . . », f. 57-60.

Haud primus duo haec eiusdem auctoris, Theophyli nempe protospatarii, opuscula latine reddidit Ponticus Virunius, ut Fabricius (1) putavit: nostra namque translatio duobus circiter saeculis Virunium antecessit; eademque forte est cum illa, quam in *artiscella* Fabricius legit et Virunio tribuit.

VII. *De regimine acutorum*. « Qui de aegrotantium acciden-
» tibus in singulis aegritudinibus pertractantes potius consen-
» sisse ferunt . . . », f. 61-68.

Libellus Hippocratis est de victus ratione in morbis acutis, ab ignoto homine interpretatus.

. Codicem perelegantem, cum picturis, possederat qui folio primo scripserat: « Liber iste est Bartoli alterius Bartoli de Te-
» daldis, quem ipse emit a Ragio venditore, die 26 iunii 1442,
» pro pretio grossorum quindecim ». Serius A. Κοκχ Μυχ. Ε Δεκ αφλη [Antonius Cocchius mucellanus, 5 decembris 1738].

Cod. 2 chart., 1453, a. 435, l. 295 [L. VII, IV].

Hugouis Senensis, *commentarius in sex particulas aphorismorum Hippocratis*. Dedicatio Nicolao Estensi, marchioni Ferrariae: « Praecedentis anni lucubrationum munus, quamvis parvum,
» tuo nomine Nicolae . . . »; textus: « *Vita brevis*. Iste est liber
» aphorismorum Hippocratis, in quo intendit Hippocrates non... ».

Prodiit in eius operibus iunctim editis Venetiis, 1518, vol. II, fol.

Codex, folior. 220 duplici columna, cum titulo auro picto, quo insignia expressa viri G. K., exscriptus est ad finem: « Com-
» plevi anno 1453 die 15 decembris, de mane, tempore maximi
» frigoris, horâ sexta ».

Cod. 3 chart., saec. XVI, a. 205, l. 157 [L. VII, XLIX]. D.

Matthaei Curcii, papiensis, *expositio in secundum librum*

(1) *Bibl gr.*, t. XII, p. 651.

aphorismorum Hippocratis, cum expositione Galeni. Lectiones 47. « *In quo morbo somnus laborem facit* ec. In prima particula de» cernit Hippocrates de enunciatione et repletione, vel ratione » victus... ».

Ubi lectiones habitae fuerint, deprehendo ex appositis extremo loco: « Et sic est finis huius lecturae die Mercurii, quae » fuit 21ª mensis ianuarii, 1540, Cittadellae ».

Codex, cum indice, habet folia 173.

Cod. 4 membr., saec. XIV, a. 178, l. 124 [L. VII, XVII]. O.

I. Hippocratis, *epistola ad Maecenatem,* « Libellum, quem » roganti tibi promisi, habes omni cura adhibita descriptum, nec » non ordinatissimum tuae salutis custodem ... », f. 1-4.

Quamquam falso Hippocratis nomen praeferat, edita est quoque in collectione operum Hippocratis Lindeniana [t. I, p. 650].

II. *Epistola bectonicae, a quibus bona sit.* « Hanc curam me » experimento ex omnium medicorum disciplinis et usu ordina» tam ... », f. 4-7.

Eadem continet quae in epistola Antonii Musae Brasavolae de betonica habentur; re tamen vera ipsamet epistola non est.

III. Apulei Platonis, *tractatus de viribus herbarum, ad concives suos.* « A multis vires herbarum et curationes corporis ad » fidem veritatis adducas stupiditate verborum ... », f. 7-33.

Apuleii doctrinam de herbis anonymis quispiam hoc in tractatu contraxit, ut in sequenti de libris Dioscoridis factum est.

IV. Dioscoridis, *liber medicinae ex virtutibus herbarum.* « Africefana nascitur locis montanis et lapidosis vel arenosis ... », f. 33-49.

Finit: « Explicit liber de herbis masculorum et feminarum, et cura earum ».

V. *Practica magistri Bartholomaei.* « Practica dividitur in » duo, in scientiam conservandae sanitatis et curativam aegri» tudinis ... », f. 50-122.

« Bartholomaei cuiusdam practica exstat de experimentis » ad omne genus morborum, in qua aliqua superstitiosa haben-

» tur, multa tamen bona quoque insunt ». Haec Simlerus in bibliotheca Gesneriana [pag. 85]. Sartius, qui in codice Bodleiano opellam insertam asseruit, eius auctorem Bartholomaeum de Varignana esse suspicatur (1).

Eam Carolus Darembergius, a biblioth. Mazarina Parisiorum, in suos usus transcribendam curavit a. 1854; edidit autem, sine ulla nota, Salvator de Renzi in operis: *Collectio salernitana*, tomo IV [Neapoli, 1856], pag. 320-406.

VI. *Speculum medicinae.* « Cum animadverterem quamplu- » rimos medicorum, non solum iuniores, verum etiam qui docto- » res videbantur... », f. 122-133.

VII. *Liber diaetarum omnium febrium... Collyrica oculorum.*

Rhythmi de aegyptiacis diebus ec., f. 133-136.

Librarii inscientia, codex pluribus, nec levioribus, scatet mendis.

Folio secundo haec manu rudiori exscripta leguntur. « Hoc » libellus pertinebat loco nostro Pisarum.... Questo libro cavai » dalla libreria di santa Chiara, stato gittato in un canto fra » un monte di cartacce per derelitto, anno D. 1530: hora ave- » rete cura voi altri infermieri ». Primo autem scripsit serius qui codicem possidebat: A. Κοκχ. Μυκ. ε. Δεκ. αψλμ [Antonius Cocchius mucellanus, 5 dec. 1738].

Cod. 5 membr., saec. XIV, a. 260, l. 185 [Z. L, CCCXVII].

I. Galeni, *de regimine sanitatis libri sex, a Burgundione, iudice pisano, de graeco in latinum translati.* « Quod temperantia, » quod calidi et frigidi, sicci et humidi... », f. 1-13. Sub fine: « Finis sexti sermonis hygiaene, scilicet sanativae artis, a Bur- » gundione iudice pisano, de graeco in latinum translati, anno » domin. incarnationis millesimo ».

Est compendium operis Galeni *de sanitate tuenda* [nomine *de sanitate fruenda* in Vaticana] pluries editi, numero librorum pari, non item capitulorum partitione, quae nulla est. Codicem,

(1) *De professoribus bononiensibus*, t. I, p. I, p. 484

diligentissimum ceteroquin, Fabricium latuisse puto, quod [*Bibl. gr.* edit. 1795, V, 735] latinum parisiensem, num. 6867, ex arabica versione, vertente Nicolao de Rhegio et Burgundione iudice pisano, nominet, non item nostrum. Versionem anecdoctam puto.

Interpres, theologus, poeta, iurisconsultus, medicus, floruit saeculo decimo. Praefectus apud Fridericum imper., anno 1145 ad Manuelem Bysanthii imperat. missus, concilio lateranensi a. 1180 praesens, obiit Pisis a. 1194.

II. Galeni, *de virtutibus naturalibus, libri tres.* « Quoniam » sentire quidem et moveri secundum electionem, propria anima- » lium sunt . . . », f. 13-25.

Opus in editionibus occurrit sub titulo *de facultatibus naturalibus*, vel *de potentiis naturalibus.*

III. —— *liber alimentorum, translatus a fratre Guillelmo de Morboecka, ordinis Praedicatorum.* Dedicatio: « Viro provido » et discreto magistro Rosello de Aretio, medico praecipuo . . . » ; liber vero primus: « De hiis quae in alimenti virtutibus non » pauci medicorum scripserunt, ponentes in multo studio . . . », f. 25-49.

Libri tres, quorum quilibet in capitula distributus, agunt *de granis seu seminibus, de eduliis fructuum, de alimentis quae sumuntur ab animalibus.* Versio, non adhuc edita, Rosello hortante facta est: « Si autem superfluus iudicetur labor esse, excu- » set me vestra instantia, quae cum quanto affectu id exigereri- » tis tu ipse nosti ». Ea autem absoluta est Viterbii anno 1277, ut ex codice Colbertino 55 coniicio; quam ideo perillustri viro Antonio Rosello de Aretio, ex saeculo XIV, minime nuncupatam liquet.

Guillelmus ex oppidulo Meerbeke, in confiniis Ninive Flandrorum, a. 1268 in Italiam se contulit apud Clementem pp. IV.

IV. —— *malicia complexionis.* « Malicia complexionis di- » versae quantum in toto animal corrupte existit, sicque ea ac- » cidit in specie ydropisis . . . », f. 49-51.

Liber nomine *de marcore* quod maxima ex parte adversus Philippi librum *de marcore* scriptus sit, communiter in editionibus, *de marasmo* appellatur.

Cod. 6 membr., 1305, saec. a. 400, l. 270 [Z. L, DXXXI].

I. Eiusdem, *de febrium differentiis, libri duo, a Burgundione de graeco in latinum translati.* « Differentiae febrium, quae quidem » propriae maximae sunt et principalissimae secundum substan- » tiam earum, sunt... », f. 1-9.

Pluries et in Galeni operibus et separatim editi sunt, non tamen ex Burgundionis versione, quam Fabricius quoque praetermisit (1).

II. —— *de regimine sanitatis, libri sex.* « Quod contem- » perantia... », f. 9-22.

Eadem, ac codicis praecedentis, amanuensis inscriptio, utrumque ex eodem fonte sumptum innuit.

III. —— *de interioribus, libri sex.* « Medicorum non solum » moderni verum etiam antiqui membra corporis, loca appella- » verunt, omnesque laborant scire passiones hiis locis evenien- » tes... », f. 23-53.

Editus liber nomine *de locis affectis.*

IV. —— *de utilitate pulsus.* « Dixit Galenus: oportet nos » inspicere pulsus utilitatem, an sit hanelitus... », f. 54-56.

Opella contra Erasistratum, qui docuerat spiritum arteriarum. per inspirationem trahi, scripta, nomine *de usu pulsuum,* et cum aliis *de pulsibus* et singillatim prodiit.

V. —— *liber introductorius in pulsus.* « Quaecumque hiis » quae introducuntur, dilectissime Teucre, necessaria sciri de » pulsibus sunt... », f. 56-59.

Seorsim quoque Lugduni, anno 1550, editus appellatur etiam in codicibus: *De pulsibus libellus ad tirones,* quod introducat tirones, ex quibus Teucrus, in pulsuum doctrinam.

VI. *Commentum Galeni de pulsibus super libro introductorio, libri quatuor.* « Eas quidem, quae a primis et a princi- » palissimis causis sunt, alterationes pulsuum primus sermo » sufficienter exposuit... », f. 59-65.

Textus Galeni, libris *de causis pulsuum* respondens, per par-

(1) *Biblioth. graeca,* V, 416-417.

ticulas datus, quarum prima est. « Igitur viri quidem mulieribus » quam multum maiorem, multo et vehementiorem ... ».

Commentum graece exaratum fuisse nuntiat subscriptio interpretis: « Finit quartus et ultimus liber de causis pulsuum, a » graeco in latinum a Burgundione, cive pisano, translatus ».

VII. *Sylva eorum quae a Galeno disputata sunt in quatuor de pulsuum differentiis libris.* « Hoc idem de pulsu. Impossibile » est competentem modum circuli ... », f. 66.

VIII. Galeni, *de voce.* « Dixit Galenus: si nervis qui sunt » inter costas acciderit occasio [scissio] prope spondilia, destru- » etur vox et anhelitus ... », f. 66-67.

Libro suspectae originis traditur laryngis anatome, et ductus salivales linguae describuntur. Non una tantum vice prodiit.

IX. —— *de ingenio sanitatis, de graeco in latinum translatus, in quo Galenus determinat de cura malae complexionis, libri a septimo ad decimumquartum.* « Terapeuticam methodum, Eu- » geniane amicissime, olim quod inceperam scribere », f. 68-106.

Folio extremo lego: « Explicit liber Galeni terapeuticae » methodi, et per consequens explicit quod deficiebat hic prae- » sens de translatione Burgundionis li. VIIII, li. terapeuticae fa- » cultatis, complete translatum per magistrum Petrum Padua- » num, et incipit ab primo capitulo .... et durat usque ad finem » X4 libri. ... Scriptus fuit liber hic Bononiae, sub annis Domi- » ni MCCCV, indictione tertia ».

Libri sex priores ad Heronem scripti sunt, quo mortuo, reliqui ad Eugenianum. In editionibus opus, appellatum *methodus medendi*, seu *de morbis curandis*, a Galeni sectatoribus ea dignitate habitum est ac *ars medica*.

Lectio codicis, glossis marginalibus, non raro interlinearibus, redundantis, generatim corrupta est.

Cod. 7 membr., saec. XIV, a. 340, l. 230 [L. VII, XI] Ma.

I. Magistri Petri Hispani, *glossae super tegni, seu in artem parvam Galeni.* « Quoniam circa introductiones Io. multa ad in- » gressum artis medicinae discussimus plene, circa introitum » scientiae tegni ... », f. 1-34.

Ars parva Galeni pluries edita, cuius versio latina ex arabico data est, dicitur quoque *tecni, tegni, microtecni, microtegni, migratagni, articella, artesella.*

Auctor, serius pontifex, nomine Ioannis XXI [1276-1277] electus est. Opus exstat in codicib. biblioth. Regiae n. 6956. Eius *summulae cum expositione magistri Simonis* occurrunt in biblioth. s. Antonii Patavii (1).

II. *Compendium medicinae.* « Medicina dividitur in duas » partes, idest in theoricam et practicam, quarum theorica di- » viditur in tria . . . », f. 35-36.

Est isagoge ad tegni Galeni, auctore Ioannitio, de quo cod. 1.

III. Hippocratis, *de aere, aqua et regionibus.* « Quisquis ad » medicinae statum accedere curat, necesse est prius anni tem- » pora et quae in eis generantur attentius requirat ... », f. 37-38.

IV. —— *de pharmaciis.* « De pharmaciis autem causae » non, ut extimatur, sunt . . . », f. 38.

Est libelius de medicamentis purgantibus.

V. —— *de lege.* « Medicina artium praeclarissima . . . », fol. 38.

VI. —— *de natura humana.* « Quicumque consuevit audi- » re dicentes de natura humana . . . », f. 38.

VII. —— *de natura puerorum.* « Si sperma ab utrisque per- » manserit in matrice . . . », f. 39-40.

Liber, ut in fine, *translatus est de graeco in latinum a magistro Bartholomaeo de Messana,* quod refert quoque Tiraboschius [Historia litter., t. IV, pag. 170, editionis alterius].

VIII. Galeni, *de locis affectis, libri primi caput primum.* « Loca nominant particulas corporis, non iuniores solum sed et » veterum medicorum non pauci . . . », f. 41-43.

IX. Gentilis de Fuligno, tractatus de reductione medicinarum *ad actum.* Dedicatio. « Amice carissime, magister Tho- » mas de Arecio. Sollicitasti multum ut praeter hunc brevem » tractatum quem composui de reductione medicinarum ad a- » ctum . . . », f. 44-48.

(1) Minciotti. *Catalogo dei codici mss. di s. Antonio di Padova*, p. 113.

Sub fine lego: « Gentilis de Fuligno, Perusii, 1342, 17 » aprilis ».

Est quadragesima sexta ex auctoris quaestionibus editis Venetiis a. 1520, fol. 63-71.

X. Eiusdem, *consilium medicum*, cum infrascriptis: « Gentilis de Fuligno, Perusii, 1343, in fine iulii ».

Cod. 8 membr., saec XIII, a. 310, l. 210 [Z. L. DXXXII].

I. *Lectura magistri Ursi Laudensis super microtegni Galeni.* « Volumus explicare super librum Galeni, qui dicitur *microtegni*. Dicimus ergo quod, secundum quosdam, medicinae » scientia ante tempus Galeni . . . », f. 1-43.

Folium primum litteris tenuioribus inscriptum: « Expositio, quae est commentum et glossatio super *microtegni* Galeni, » secundum doctum laudensem Nusum, qui dictus est Ursus, » Advinione ipso regentem scolas in anno MC nonagesimo octa» vo completum est opus . . . . Quare Ursus vocetur indicat ver» sus — Laudensis medicus, medicisque fidelis amicus, — Quos » super hanc partem Avenione duxit in artem — difinitionem » commentans aperitivam »; quadragesimum vero tertium habet: « Ursi Laudensis sermo pertransit ut ensis — Hanc per do» ctrinam, Galeni vel medicinam ».

Occurrunt tantum primae capitulorum propositiones operis Galeni *de arte medica*.

II. *Lectura* seu glossae *super libro* [Galeni] *regiminis acutorum*. « Teste Galeno in fine pronosticorum et Haly super tegni, » perfectior est medicorum, cuius aestimatio artificialis . . . », f. 44-53.

Aliquot tantum verba, ex textu Galeni, notata occurrunt.

Cod. 9 chart., saec. XV, a. 287, l. 169 [L. VII, VIII].

Cornelii Celsi, *de medicina, libri octo*.

Lectionem pravam omnino quidam emendavit, collatione cum editionibus instituta.

Ioannes Rhodius ante annum 1655 codicem hunc apud cleri-

cos regulares Tolentinates Venetiar. excussit, eiusque varias contulit lectiones, ut videre est: in *Scribonii Largi, compositiones medicae. Ioannes Rhodius recensuit,* ec. [Patavii, 1655, pag. 93, 165, 173, 291, 302, 327, 358, 362, 398]. Serius Ioannes Baptista Morgagnus eundem [nomine *venetum*] retractavit, eiusque memoriam ingessit in *epist. sex in Corn. Celsum* [Patavii, 1750, t. II, p. 49-52]. Leonardus Targa qui egregie Celsi opera recensuit, in biblioth. d. Marci iam anno 1810 codicem translatum asseruit: « Codex chartaceus clericorum regularium, qui Venetiis » Tolentini vocabantur, nunc est in bibliotheca d. Marci ». *Corn. Celsi, medicinae libri octo.* Patavii, 1810, in prooemio.

Cod. 10 chart., saec. XVI, a. 170, l. 108 [L. VII, II].

Eiusdem, *de re medica libri octo, cum adnotationibus et correctionibus R. Constantini.* Lugduni, 1566, pag. 499, 8.°

Annotationes autographas, non multas, eas tamen quae ad oppositarum lectionum varietatem probandam conferunt Michael Guilandinus addidit, qui cum codicibus propriis biblioth. nostrae legavit a. 1589.

Cod. 11 membr., saec. XIII, a. 178, l. 113 [L. VII, XX]. O.

Constantini Africani, medici, *liber graduum.* « Quoniam di- » sputacionem simplicis medicinae universaliter, prout ratio po- » stulaverat, explevimus, restat ut ordo sequatur de unaquaque » specie singulariter . . . », folia 17.

Index alphabeticus substantiarum ex triplici naturae regno, earumque usus, qua morbis medendis adhibitae.

Libellus, cum ceteris eius operibus, a. 1536, Basileae impressus est.

Cod. 12 membr., saec. XIV, a. 380, l. 245 [Z. L. CCCXXI]. B.

1. Eiusdem, *liber viaticus.* « Quoniam quidem, ut ait Tullius in » rhetoricis, omne in quid expetendum, vel propter se, vel pro- » pter aliud, vel propter utrumque expetitur . . . », f. 1-62.

Libris septem distributus, si fides amanuensi, habet auctorem *Ysach filium regis Arabum adoptivum;* si Reiskio et Fabricio, *Abu Giafer Ahmed, ben Ibrahimi,* africanum, viventem sub initio saeculi X. Translator, monachus s. Benedicti de Monte Cassino, idem qui supra, artis medicae peritus, arabico, graeco, latino sermone aeque pollens, circa annum 1072, vertit latine. Synesius, verosimiliter inter saeculum X et XIII vivens, octo priora capitula libri septimi graece reddidit, proprii libri *de febribus* substratum, quem Ioannes Stephanus Bernard vertit latine, notis illustravit, edidit Amstelodami, 1749, 8.°

II. Ysaac, *diaetae universales et particulares, libris duobus.* « Quod in primis coegit antiquos disputare de naturis ciborum, studium fuit sanitatum et investigatio earum custodiendarum . . . », f. 64-101, 106-139.

De quibus in opere agatur, nunciat titulus editionis basilensis anni 1570, quem ideo universum exscribo: « Isaaci judaei » Salomonis Arabiae regis adoptivi filii, de diaetis universalibus » et particularibus, libri duo, hoc est de victus salubris ratione » et alimentorum facultatibus, quinque tractatus summopere » utiles: in quibus non solum de ciborum varietate atque dele» ctu generatim, sed etiam de quibuslibet herbarum, fructuum, » leguminum, granorum, carnium, piscium, liquorumque for» mis, naturis, et facultatibus, quaque ratione in cibis quae» libet sint adhibenda, clare et perspicue agitur. Liber omnibus » philosophiae et medicinae, imo sanitatis studiosis, apprime » necessarius, superiori saeculo ex arabica lingua in latinam » conversus, nunc vero opera d. Ioannis Posthii Germershemii » sedulo castigatus et in lucem editus ». Nostri codicis versio eadem est ac impressa, quam propterea antiquiorem esse liquet ac Posthius existimat. Lectio non ita prava ac in codice quo usus est editor.

III. Aristotelis, *de visu.* « Debemus loqui de visu, sed ad » loquendum de eo, necesse est prius loqui de lumine et de lu» minoso, et de colore . . . », f. 101-105.

IV. *Liber antidotarii particularis Nicolai.* « Ego Nicolaus » rogatus a quibusdam in practica medicinae studere volenti» bus . . . », f. 140-154.

Triplex index occurrit a principio, *nominum antidotorum ;* sub fine, *dispositionum omnium confectionum emplastrorum atque unguentorum* nec non *specierum et herbarum, secundum proprium pondus et mensuram.*

V. Gerardi Cremonensis, *modus medendi.* « Cum omnis » scientia ex fine et utilitate sua naturaliter sit appetenda ... », f. 154-165.

VI. *Glossulae exponentes antidotarium universale.* « Liber » iste, quem in praesentiarum legendum assumpsimus, ex mul- » torum antidotis est compilatus ... » ; finit: « Expliciunt glos- » sae exponentes antidotarium universale, complectentes florem » simplicium et compositarum medicinarum . . . », f. 166-179.

VII. *Sententiae Ioannicii.* « Cum quaelibet doctrinalis scien- » tia humanae utilitati deserviat . . . », f. 180-187.

Haec de tegni Galeni et Ioannicio commentator in prooemio: « Galenus .... libellos edidit de hac arte, quorum summam » quaerens, in unum compilare *tegni* [ars] fecit, in quo dum bre- » vitati insuduit, obscuritatis reprehensionem pene incurrit ».

« Ioannicius vero Ioannis Alexandrini filius, seu discipulus, » ut quidam asserit, videns maximam utilitatem sub brevitate » et obscuritate in *tegni* latere, ad ipsum factus est introducto- » rius in eo qui hunc librum composuit, qui Ioannicius dicitur » ut per eum cavillosa verborum serie, tegni denodaretur in- » tencio ».

Commentum [mutilum in fine] est in opus Ioannicii : *Isagoge in medicinam,* Venetiis, cum aliis impressum per Petrum Bergomensem, a. 1507. Codex habet tantum prima capitulorum verba ex Ioannitio.

Cod. 13 membr., saec. XIV, a. 350, l. 237 [Z. L. DXXXV].

I. *Almansor translatus a magistro Gerardo Cremonensi. Albubetir Rasis filii Çacharie liber, qui ab eo Almansorius vocatus est, eo quod regis Almansoris Ysaac filii praecepto editus sit. Verba Albubetri.* Tractatus decem. « In hoc libro aggregationes ne- » cessarias et conceptiones congruas doctrinae medicinalium, et » haec faciam compendiose ... », f. 1-44.

Sic auctor de opere, in prooemio: « Dicam quoque in eo » modos conservandi sanitatem et curandi aegritudinem, et ea » quae sine intromissione sequuntur ista...: hunc autem li- » brum in decem distinguam partes: in unaquaque parte in » prius ponam capitula signata litteris alphabeti, secundum or- » dinem et numerum ipsarum, ut cito possit inveniri quod quae- » ritur... ». Sequitur index signorum ex variis affectionibus. Liber decimus agit de febribus. Glossae alia manu. Foliis 40-44 occurrit index nominum arabicorum cum congruis latinis.

Auctor, *Mohamed-Abou-Bekr-Ibn-Zacaria*, etiam *Albubetri*, *Abu-Baker-Rasis*, *Abubacri*, et *Rasis* vel *Razis* tantum appellatus, nono saeculo in Corassan natus, medicinam et philosophium professus, Syria, Aegypto, Hispania peragratis, pluribus operibus clarus, anno 923 obiit.

II. *Sumptio medicinae ad stuporem et frigus, ad paralisim et ad morsum rabidi canis, et ad dolorem verticis antiquum, et ad dolorem dentium, et ad dolorem aurium, et ad squinanciam et asma, et ad splenem, et ad dolorem renum, et ad lumbos, et ad emorroidas, et ad dolorem epatis et stomachi, et ad ydropisim.* « Rogasti me, amice Marce, ut describerem tibi librum in medi- » catione aegritudinum, secundum experimentum medicinale et » considerationes rationales... », f. 45-51.

Titulum capitulorum octo supra sexaginta index excipit, quibus minime respondet textus divisio.

III. *Capitula de oculis.* « Ad oculos cotidie ablue oculos cum » aqua calida mane in qua cocta sunt radix absinthi et betoni- » ca... », f. 52.

Cod. 14 membr., saec. XIV, a. 348, l. 239 [Z. L. CCCXX].

I. Albubetri Razis filii Zachariae, *liber incipit translatus a magistro Gerardo Cremonensi in Toleto, de arabico in latinum, qui ab eo Almansorius vocatur ex eo quod regis Mansorii Isaac filii praecepto editus sit*, f. 3-52.

Tractatum decimum de febribus claudit arbor earumdem.

II. *Liber divisionum Araçi. Verba Abubacri filii Zachariae Aragi translatus a magistro Gerardo Cremonensi in Toleto, de*

arabico in latinum. « Ventilata fuit in praesentia cuiusdam phi-
» losophi viri rememoratio divisionis aegritudinum et curatio-
» nis earum . . . », f. 52-81.

Auctor idem ac superior, quod in prooemio legatur : « Et » nos quidem scripsimus illud secundum capitula signata litte- » ris, sicut fecimus in Almansoro », de aegritudinibus variis eorumque pharmacis agit.

III. Albucasim, *liber cirurgie, quem transtulit magister Girardus Cremonensis piae memoriae, de arabico in latinum.* Partes tres. Praeest index, f. 82-113.

Desunt primi libri capitula, a primo ad octavum. Artis chirurgicae instrumenta varia, bene delineata coloribusque distincta, in marginibus occurrunt.

IV. Syllabus nominum arabicorum ex medicina, ordine alphabetico, cum congrua latina definitione, f. 114-117.

Cod. 15 chart., saec. XV, a. 437, l. 289 [L. VII, LII].

Sillani de Nigris, expositio super nono libro Almansoris, seu tractatus de omnibus aegritudinibus. « Omnis timor Dei » praeveniat et principiet opera mea . . . . Ideo causa movens me » Sillanum de Nigris de Papia ad scribendum super nonum li- » brum Almansoris tractatum de omnibus aegritudinibus, a ca- » pite usque ad pedes contingentibus, fuit ut complacerem il- » lustri principi ac etiam magnifico domino Galeatio Vicecomiti » virtutum, imperiali vicario, comiti generali . . . », folia 95.

Sub fine : « Edita et completa est practica per rev. magi- » strum Syllanum de Nigris, scripta et expleta per me Fol. dea. » LXXI, die 11 mensis octobris ».

Auctor saeculo decimoquarto medicinam in gymnasio ticinensi profitebatur.

Cod. 16 membr., saec. XIV, a. 300, l. 220 [L. VII, I]. X

Avicennae, *de medicina, seu canonis, libri.*

a. *Index duplex substantiarum simplicium in secundo canonis libro,* fol. 1-6.

b. *Canonis liber alter*, f. 7-153.

Pars potior, scilicet antidotarium, offert nomina *simplicium*, minime eo ordine exposita quo in editionibus, scilicet alphabetica.

c. *Elencus medicinalium usualium*, f. 154.

d. *Synonima Avicennae*, f. 155-166, 168.

Nominibus arabicis, litteris latinis, respondent latina.

e. *Ces sunt cynonimes de me sire Killaine li pulains cher et mestre Iaques Sarasin le ypoticaires noveau chrestien translates de langue darabike en langue et en lectre de fraunceis*, f. 169-175, 167.

Index nominum arabicorum, litteris latinis, cum gallicis ac latinis partim, collatorum, quae historiae linguae gallicae antiquioris et botanicae plurimum conferunt.

Exemplum habeto: *Chilelinelec = Dicitur melilote — Asaron = Dicitur azarabacara — Asnen = Dicitur une pierre que on laue le mains — Primula veris = Cest brais de cucut — Consolida regalis = Cest fleurs de margerite — Ciraglose = Cest kire langue.*

f. *Canonis seu de medicina, liber quintus, qui est antidotarium*, f. 177-268.

g. *Confectio trociscorum de carabe, de libro Ameti, filii Isaac.* « Qui abscidunt sanguinem menstruorum et hemoroida-» rum, et confluunt ad expulsionem sanguinis . . . », f. 267-268.

Haec quae finem libri quinti in editionibus praetergrediuntur, puto esse in contextu, quod ad extremum scribatur: « Ex-» plicit liber quintus Avicennae ».

Codicem possederat Nicolaus Donatus, antequam Venetiarum dux [1618] esset renuntiatus.

Cod. 17 membr., saec. XIV, a. 372, l. 260 [Z. L. DXXXVII].

Avicennae, *liber primus canonis*, folia 50.

Praeit index ut in editionibus. Codex, cum picturis in litteris initialibus, ita mutilus est in fine, ut quarta pars fere ex integro desideretur.

Cod. 18 chart., saec. XVII, a. 278, l. 200 [L. VII, XXIII]. O.

Iosephi del Papa, *medicinae tractatus aliquot ad usum scholae accomodati, videlicet de temperamentis, de humoribus, de differentiis partium, de rebus praeter naturam, de methodo medendi; in quibus tum veterum, tum recentiorum medicinae principum sententiae enarrantur, expenduntur, atque ad invicem comparantur.* Prooemium: « Licet naturae legibus statutum, certumque » sit quaecumque ortum habuere »; tractatus: « Haec ars ad nos » usque perducta, summaque veneratione praedita ... », folia 82.

Luculentissimus commentarius est in primam partem *canonis* Avicennae, quem in gymnasio pisano Papius praelegisse videtur. Editus nequaquam est, paucis exceptis quae in *exercitatione de quatuor humoribus*, a. 1733, Florentiae impressa, aliisque vulgatis libris Papius dedit ipse. Est codex hic praestantissimi auctoris manu, partim non sine mendis, descriptus, partim vero emendatus.

Cod. 19 membr., saec. XIV, a. 420, l. 260 [Z. L. CCCXIX]. B.

Averrois, *liber qui vocatur Colliget.* Libri septem. « Quando » ventilata fuit super me voluntas per nobile praeceptum, ex » parte nobilis domini Audelah Sempseamir Elmomuni de Marocho pro consilio ... », folia 84.

Codex corruptis scatet lectionibus; rescriptus nihil habet in priori textu quod attentionem singularem sibi vindicet.

Cod. 20 membr., saec. XIV, a. 390, l. 238 [Z. L. CCCXVIII]. P.

I. *Liber utilis, sive theorica regulas artis medicinae continens, nominatus Colliget, quem Averrois edidit.* Libri septem, f. 1-53.

Sub fine legitur: « Habitet hic coelum scriptor, ceu Delia » Delum ».

II. Avicennae, *de naturalibus liber sextus.* Partes quinque in capitula distributae. « Iam explevimus in libro primo verbum » de his quae sunt communia naturalibus ... », f. 54-75.

Versiculo: « Laus tibi sit, Christe, quem liber explicit iste », subnexus est index.

III. Hippocratis, *libellus de lege*. « Medicina, artium prae» clarissima, propter indisciplinam utentium et indicantium... », fol. 75.

Νόμον, praescribenda iis continentem, *qui medicinam facere instituunt, ne ignari atque imperiti sub medicorum persona irrepentes nomen artis turpiter prostituant* (1), Mercurialis, Grunerus, Hallerus Hippocrati adiudicant.

Omnia nota et frequenter impressa.

Operis cuiuscumque titulum exornant picturae, non quidem lineis correctioribus, sed quae imaginandi vim in *rubricatore* revelant.

Cod. 21 chart., saec. XVI, a. 214, l. 150 [L. VII, L]. D.

I. *Recollectae in septimum* **Colliget** *Averrois, dom. Matthaei Curcii papiensis, in gymnasio patavino theoricae legentis, anno Dom.* 1527, *die* 8 *mensis aprilis.* « Intendens Averroes in » 7.° *Colliget* ponere curam omnium febrium, incipit a cura » malae complexionis... », f. 1-65.

II. Corradini, *de aegritudine* **le petecchie.** « Circa curam ae» gritudinis quae vulgariter et italice dicebatur *le petecchie,* et » fuit haec aegritudo de anno 1525, primo scire debes... », f. 65-70.

Quam curationem huic morbo adhibendam esse disputat auctor, in multis a Matthaeo Curcio dissentiens: *Et ideo excellentissimus d. Curcius in principio saepe flebotomabat hos patientes — Curcius noster tunc temporis erat satis parcus in extractione sanguinis — Curcius autem qui primam furiosam intelligit.*

III *De exhibitione medicinarum, scilicet qua hora exhibendae sunt.* « Diximus heri esse hodie declarandam difficultatem de ci» bis et medicinis lenientibus et lubricantibus... », f. 70-74.

Lectionem suspicor Matthaeo Curcio tribuendam.

IV. Mag. Matthaei Curcii, papiensis, *expositio in quartum*

(1) Fabricius. *Biblioth. gr.*, II, 502.

regiminis acutorum Hippocratis. Lectiones in usum scholae. « In expositione quarti regiminis acutorum, primo declarabo » quid dicat Galenus in commento . . . », f. 78-235.

Folio 103 scribit auctor : « His visis, restat videre de cibo » et potu, sed de dieta in prima particula aphorismorum anno » futuro, largo processu, tractabimus ».

Matthaei Curcii praelo subiecta sunt **a.** *In Mundini anatomen explicatio.* Papiae, 1550, p. 198, 8.° — **b.** *De prandii ac caenae modo libellus.* Romae, 1562, p. 90, 4.°

Cod. 22 membr., saec. XIV, a. 318, l. 216 [Z. L. CCCLXIV]. P.

I. *Medicinalium introductionum, sive speculum medicinae.* « De definitione medicinae ac primarum eius partium, et subdi- » visione theoricae, introductiones appellantur indebite . . . », f. 1-71.

Tractatus philosophicus, quem apparatum dixerim ad physiologiam et pathologiam.

II. *Passiones interiores morborum non dialectico modo sed medicinali inquirendas esse ostenditur.* Libri duo. « Quoniam di- » versitas membrorum corporis, quae tam veteres quam moder- » ni loca saepius appellant . . . », f. 72-89.

Liber alter *in Archigenem, quia dixit passiones nervorum cognosci dolore congelativo.*

Exposita num. I-II, scientiae vinculo inter se connectuntur.

III. Avicennae, *liber de viribus cordis et medicinis cordialibus, translatus a magistro Rainaldo Barchinone.* Tractatus duo. « Creavit Deus ex concavitatibus cordis sinistrum, ut esset ar- » marium speciebus . . . », f. 90-106.

Tractatus alter inscriptus est : *de medicinis simplicibus cordialibus,* secundum ordinem alfabeti. Est elenchus substantiarum simplicium ad pharmaca.

IV. *Regulae generales morborum.* Doctrinae octo. « Omnis » medela procedit a summo bono, qui iuste ac utiliter voluerit » medicari . . . ». Ad finem : « Expliciunt medicationis parabolae » seu canones generales morborum », f. 106-115.

Extant, cum aunotationibus Nicolai Taurelli, in Arnaldi de Villanova : *Opera omnia,* fol. 913-1038.

Cod. 23 membr., saec. XIV, a. 390, l. 255 [Z. L. DXXXVIII].

I. *Medicationis parabolae secundum instinctum veritatis aeternae, quae dicuntur a medicis regulae generales curationis morborum. Doctrina .. de Pergulis ad praeparandum animum ad utiliter operandum.* « Omnis medela procedit a summo bono », f. 1-3. Sub fine : « Expliciunt parabolae magistri Arnaldi de Villanova, » factae ad honorem illustriss. regis [Philippi] Franciae ».

Eaedem ac codice praecedenti.

II. *Canones magistri Arnaldi de podagra.* « Conservatio sa» nitatis in lapsis corporibus, cum hiis quae lapsum corrigunt... », f. 3.

In operibus editis desiderantur.

III. Arnaldi de Villanova, *abbreviatio regiminis acutorum.* « Nota quod quinque sunt consideraciones, penes quas contine» tur sola utilitas regiminis .... », f. 3-4.

In auctoris operibus, fol. 1463-1466.

IV. —— *tabula.* « Non decet medicum in processu me» dendi per inordinata decurrere, ut qui regimine carens... », f. 4.

V. —— *liber de conservatione sanitatis, factus a magistro* ec. « Prima pars vel consideratio sanitatis conservandae per» tinet ad aeris electionem .... », f. 4-8.

Prodiit col. 787-812 operis citati nomine : *Regimen sanitatis, ad inclytum regem Aragonum.*

VI. —— *de aere aestuoso, electione radicum, carnibus vitandis, potu, regimine somni,* f. 8.

VII. —— *abbreviatio libri pronosticorum.* « Nunciatum » signo futurorum aut significat futurum morbum in sanis, aut » salutem, vel mortem, vel periculum infirmis .... », f. 8-10.

VIII. —— *de iudicio urinae.* « Iudicium de urina tali modo » sumitur in iudicando. Nam cum quatuor sint humores .... », f. 10.

Arnaldus de Villanova, medicus et alchimista saec. XIV, gymnasio parisiensi, qua haereticus, pulsus, Siciliam ad regem

Aragoniae contendit. Aveuionem accedens ut Clementem pp. VI infirmum curaret, in itinere a. 1314 occubuit.

IX. *Tractatus medicinalis astrologiae, per fratrem Nicolaum de Paganica, compilatus ad laudem et gloriam summae et ineffabilis Trinitatis, ac utilitatem ac profectum medicorum et sanitatem infirmancium.*

X. *Tractatus* [medicinae astrologicae] *de effectibus et proprietatibus duodecim signorum.* « Qui cursum lunae recte scire voluerit, sciat primitus quoniam sol per signa vadit ... », f. 11-12.

XI. *Compendium medicinalis astrologiae, a fratre Nicolao de Paganica, compilatum, MCCC. XXX.*

Opus nuncupat *magnae discrecionis et sapientiae viris magistris Rogerio de Manfredonia, Nucio de Esculo et Rainaldo de Adria, medicinalis scientiae professoribus, amicis in Christo carissimis, frater Nicolaus de Paganica, ordinis fratrum Praedicatorum, salutem et ex inspectione coelestium, creatorem ipsorum feliciter contemplari*, f. 12-15.

Tractatus, capitulis quindecim distributus, cum figuris, agit *de figura machinae mundialis, speris, zodiaco eiusque duodecim signis, motu planetarum, proprietatibus naturalibus signorum et planetarum, influentia corporum coelestium in inferiora, ac planetarum in corpora humana, duodecim domorum significatione ; coniunctionibus et aspectibus planetarum ad invicem*, ec.

De auctore nihil Echardus, nisi quod Tomasinus in *biblioth. ven.* de codice hoc retulit.

Manu recentiori adduntur f. 15 quaedam rabi Moysis *maximi* philosophi, *de circulis sive coelis*, eorumque distantiis per annorum spatia supputandis.

Codicem ms. reipublicae dono dedisse Franciscum Petrarcam asserit Fortunatus Ulmus (1).

Cod. 24 chart., saec. XV, a. 210, l. 152 [L. VII, XL].

I. *Medicarum praescriptionum liber, latine et italice*, f. 1-18. Series compositionum pharmaceuticarum, nomine : *Pulve-*

(1) Tomasini. *Bibliothecae venetae ms.* Utini, 1650, p. 56.

res, unguenta, trocisci, sirupi, cerota, confectiones, piperatae, certis morbis adhibitarum, non tantum corporis, sed etiam animae.

II. *Tractatus de passionibus mamillarum* [itale]. « Nota » prima che molti sono li passione de li mamille, e diversi li » quali maximamente sono . . . », f. 19-22.

III. *Medicamentorum compositiones pro variis passionibus, interiectis praescriptionibus caballisticis* [itale], f. 22-27.

IV. *Compositiones medicae pro oculis crudulentis, humoribus purgandis, menstruis evocandis, urinis, corde infortiando; contra tussim, asma, sputum sanguinis, hydropem, hoemmoroydas, morbos intestinorum, pestem, fistulam*, f. 30-34.

V. —— *de oculis curandis*, f. 35-37.

VI. *Signa mortis carminibus expressa*, f. 33-34.

Ea do, quod Salvator de Renzi in *Collectione salernitana* [Napoli, 1852, I, pag. 491], quaedam tantum obtulerit, quaedam varie.

« Extuat atque sitit, vigilat, stupet, est febris ardens.
» Est calor, est vomitus varius, fex ignea, crudens.
» Est liquor, est limus in dentibus et crudor exit.
» Insanit, sudat, febris acrior et sitis instat.

» Haec signa mortem nunciant si omnia vel pulchra con- » currant, non tamen ex necessitate ». Glossis absolutis: « De- » inde videns signa mortalia quae in his versibus compilavit si- » militer:

« Virtus pulmonis, cordis, stomaci cadit, orent.
» Anxius insanit sudore, cruore fluente.
» Naribus absque crisi riget ycterus alget et absens
» Est sitis absque sonat, plorat, decocio cessat.
» Livor in extremis apparet fronte citrina.
» Est urina minor, egestio cruda liquescit.

» Et inferius, post expositionem interpretis:

» His signis moriens certis cognoscitur aeger.
» Fronte rubet primo, pedibus frigescit ab imo.
» Inde supercilium deponit, fine propinquo.
» Sponte sua plorans, mortis praenunciat horas.
» Decidit et mentum, levius minuitur ocellus.
» Decidit auditus, nasus summotenus albet.

» Ante venit pulsus decurrens perpetue cursu.
» Excubias iuvenis patitur si nocte dieque.
» Si senex dormit, rem signat morte resolvi » (1).

Organorum vim physicham.

« Cor sapit, pulmo loquitur, fel commovet iram.
» Splen ridere facit, cogit amare iecur ».

Dedit Renzi loco citato, pag. 486.

VII. *Liber brevis tractatus super arte medicinae, compositus per magistrum Arnaldum de Villanova, pro gubernatione familiaris consortii, sub brevitate.* « Carissime nepos. Licet .... gra» tis auditum ad hanc disciplinam plurimum posse... », f. 38-51.

Compendium ex operibus passim Arnaldi de Villanova pluries editis, quo actum *de humoribus et signis ad cognoscendum urinas ;* ac *de remediis contra* **a.** *infirmitatem oculorum,* **b.** *articulorum dolores et podagras,* **c.** *malum mortuum,* **d.** *fistulam et cancrum,* **e.** *paralysin,* **f.** *infirmitatem pectoris,* **g.** *lumbricos,* **h.** *hoemmoroidas,* **i.** *budellum quod erit in fondamentum ;* pluribus sumptis ex Galeno, Dioscoride, Macro, Sexto, Avicenna, Constantino.

VIII. *Receptae variae ad vinum sanandum vel medicandum, ad colores conficiendos, ad aurum codicibus manuscriptis superponendum, aliaque vitae utilia apparanda* [itale], f. 51-68.

IX. Ioannis de Rupescissa, *de philosophiae famulatu ac de consideratione quintae essentiae, libri duo,* f. 70-116.

F. 100 legitur : « Explicit primus liber qui de considera» tione quintae essentiae intitulatur, scriptus per me Ianellum » de Martinengo, 1466, die primo octobris in arce Pergami ». Folio autem obverso : « Expliciunt certa remedia et experi» menta quae extracta fuerunt ex libro Raimondi de Lullo, » per venerabilem fratrem et theologum dominum fratrem Ioan» nem de Rupescissa ab. de Brogundia, ordinis Minorum, in ci» vitate de Canth. ill. F. ducis Brogundiae, 1466 die 18 novem» bris. — Iste liber est mei Iohanini dicti Ianelli, olim domi» ni Pezoli de Cochis de Martinengo ».

(1) Vide Bandini. *Catal. codd. mss. bibl. Med.* — Laur., tom. II, cod. CCI, n. 4.

Cod. 25 membr., saec. XIV, a. 233, l. 158 [L. VII, XLI]. N.

I. *Summa artis medicae*, f. 1-26.

Folio uno vel altero a principio deeunte, agitur de *dolore capitis e causis privata et remota, yposarca et anasarca, ascite; splene, renum dolore, diabete, emissione sanguinis per urinam, vitio lapidis, emissione urinae involontaria, disuria, ulceratione virgae, inflatione testiculorum, profluvio, defectu menstruorum, suffocatione et lapsu matricis, difficultate partus, difficili mundificatione pro partu, tumore genuum, scabie, denigratione crurium, podagra, serpigine, impetigine, morfea, spasmo, exinanitione, paralisi, sudore immoderato.*

II. *De febribus.* « Cum sufficienter expositum sit de aegri- » tudinibus quae membris aliquibus superacciderunt, de morbis » igitur qui indifferenter membris possunt evenire ... », f. 26-47.

Tractatus est de *febre ephimera, putrida seu vere tertiana, putrida interpolata, tertiana varia, interpolata quartana varia, composita interpolata, epialia, liparia, continua, synocha; augmastico; omotono; tertiana continua, tertiana quotidiana; quartana et composita continua; emitriteo maiori et minori; siccitate linguae; medio emititreo.* Quaedam desunt in fine.

Codicem dono dederat Annibal Pimbioli bibliothecae collegii patavini societatis Iesu.

Cod. 26 chart., saec. XV, a. 292, l. 218 [L. VII, III]. F.

I. Guillelmi a Varignana, *practica medicinae.* Dedicatio: « Cunctis militaribus accincto virtutibus nec minus intellectua- » lium dyademate coronato, magnifico domino suo semper Me- » ladino Croachorum [Croatorum] et Bosne bano, generalique » domino totius territorii Chelin eius subiecti animo Guilglelmus » [sic] de Varignana qualis professor in artibus et medicina ... », f. 1-48.

Sermones quinque in tractatus distributi; quorum quilibet in capitula. Auctor quod in prooemio testatur: « gratia mihi fuit » in veneranda curia, Iadrae, in loco sancti Grisogoni, ut opu-

» seculum nobis summativum [a Meladiuo praeceptum] consti-
» tuam », in fine confirmat: « in veneranda curia Iadrae sub
» anno Domini 1319, die sabbati secundo exeunte decembris [31
» dec.] ».

Idem, filius Bartholomaei, doctor Bononiae, fuit ex consulibus bononiensibus, a. 1304.

Amanuensis haec addit. « Et sic est finis; laudetur Deus » in hymnis. Scriptor scripsisset melius si potuisset. Scriptori » pro poena detur pulchra puella. Explicit hoc opus per manus » et non per pedes cuiusdam socii nomine *Ioannes de Prusia* de » quadam civitate quae vocator Conicae, sub anno Dom. 1444, » die 9 mensis augusti ».

Opus Venetiis impressum est a. 1520 per Alexandrum Bindoni.

II. *Elenchi novem variarum aegritiitudinum se referentium ad* **a.** *caput;* **b.** *pectus;* **c.** *stomachum, intestina et anum;* **d.** *epar, splenem, renes;* **e.** *matricem, vesicam, virgam, testiculos;* **f.** *febres;* **g.** *vulnera, ulcera, contusiones;* **h.** *decorationem;* **i.** *venena et bestiarum morsus*, f. 51-64.

III. *Excerpta varia ex Galeni libro* **de mala complexione,** f. 65.

IV. *De febrium differentiis*, f. 66-74.

V. Mag. Ioannis de Parma, *de signis uniuscuiusque humoris abundantis in corpore.* « Quoniam quidam de melioribus amicis, » quos habere videor, me rogaverunt an in scriptis redigerem » breviter ... », f. 75-77.

VI. *Antidotarium.* « Si aliqua medicina datur et non opera» tur sive per seccessum, sive per vomitum ... », f. 77-97.

VII. Dini, *cura ad sputum sanguinis ex pulmone*, f. 97.

VIII. *De cura ad impregnationem, eiusque cognitione adipiscenda*, f. 97-98.

IX. Magistri Thaddaei, *de cura ad conceptum*, f. 98-99.

X. Gentilis de Fulginеo, *consilia de peste quae fuit Ianuae* a. 1348, f. 99-100.

XI. Anonymi, *de fluxu humorali*, f. 100-106.

XII. *Quaedam medicinae de ulceribus malis*, f. 106-109.

XIII. Magistri Bernardi, *consilium pro infirmitate Guido-*

nis domini Thomae, quae colica nuncupatur ex ventositate, « Epi-» stola parva, quam primo sibi scripsit est ista . . . », f. 109-112.

XIV. Rabbi Moysis, *regimen coadiuvans ad coitum.* « Inquit » filius servus Dei israelita . . . », f. 112-113.

XV. *Antidotarium contra aegritudines varias.* « Unguentum » contra dolores stomachi conveniens . . . », f. 113-126.

XVI. *De fracturis cerebri et decoratione capitis.* « Cura per » potionem in fracturis cranei . . . », f. 126-134.

XVII. *Conditiones et causae quae inducunt medicos ad inventionem medicinarum compositarum*, f. 135-149.

XVIII. *De idropisi et ulceribus pulmonum, renium, vesicae.* « In cura idropisis . . . », f. 150.

Cod. 27 chart., 1468, a. 292, l. 212 [L. VII, XLVII]. MI.

I. Antonii Guainerii, *opera medica.*

a. *De peste et venenis.* Dedicatio Philippo Mariae Vicecomiti, duci Mediolani. « Persaepius animadvertentes hoc mortale » hominus genus . . . » ; operis textus : « Ut huius tractatus fa-» cilius notitia comprehendatur, ipsum in partes duas dividam » principales : prima pestis, secunda venenorum materiam per-» tractabit . . . », f. 1-45.

Opus editum est, sine nota anni, loci et typogr., verosimiliter Papiae, sub fine saec. XV.

b. *De febribus, tractatus ad insignem et medicinae doctorem magistrum Antonium Maglanum de Cherio, illustr. d. d. ducis Sabaudiae physicum.* Auctor nuncupat opus: « Tui amoris gratia, » mi Antonii Maglane, ad hunc deveni locum . . . » ; doctrina autem prima : « Cum meae sit intencionis hoc in summario fe-» brium negotium pertractare, una cum principe Habolai di-» co . . . », f. 46-82.

Ad extremum : « Finitus 1468, die VI augusti, hora XX.ª » vel circa, per me Ioannem de Bullis ».

c. *De capite commentariolum, feliciter incipit rubrica, et continet* 16 *tractatus.* « Magno ac summo cum desiderio iamdiu » cuiusquam particularis membri aegritudinum curam ponere » concupivi . . . », f. 82-131.

Item sub fine idem amanuensis: « Finitus 1468, die 30 » augusti, hora 24 ».

d. *De catherata tractatus.* « Ut errores atque pericula, » quae in depositione catheratarum committi possunt, sub bre- » vitate comprehendere possimus . . . », f. 132-133.

e. *Commentariolus de pleuresi.* « Pleuresis est aegritudo » quaedam quae secundum varias temporum dispositiones saepius » nos invadit . . . », f. 133-142.

Opella impressa est per magistrum Conradum de Poderbarne, a. 1473, sine loci nota.

f. *De aegritudinibus stomaci commentariolus.* « Volens de » aegritudinibus stomaci in praesenti commentariolo dictionem » facere . . . », f. 142-170.

g. *De fluxibus commentariolus.* Tractatus quinque. « Volens » intestinorum aegritudinibus doctrinam ponere a fluxu ventris » primum . . . », f. 170-187.

Subscriptio eiusdem manus, quae supra: « Finitus est iste » tractatus per me Ioannem de Sper ».

h. *De matrice, tractatulus ad Philippum Mariam, Mediolani ducem.* « Nihil est, princeps magnanime, ut rem statim » aggrediar, quod mortalibus nobis felicius contingere possit » immortalitate . . . », f. 187-210.

i. *De artetica et calculosa passione.* Commentariolus bifariam divisus. « Artetica est iunctarum dolor, cum tumore vel » sine, a mala complexione . . . », f. 210-233.

Sub fine: « 1468, die 27 octobris, hora prima diei ».

k. *De compositione, basibus ac graduatione medicinarum.* « Necessitas compositionis medicinarum ex quatuor principiis » sumitur . . . », f. 233-236.

l. *De balneis Aquis civitatis antiquissimae tractatus.* Capitula quinque. « Quia nonnulli viri doctissimi balneorum quorun- » dam in Italia existentium virtutes descripserunt... », f. 236-238.

Titulo *Commentariolus de balneis civitatis acquensis in Monteferrato*, pluries editus est, basilice anno 1553 Venetiis, apud Iuntas, inter *auctores de balneis*.

Codicem concludit inscriptio: « Millesimo quatuorcentesimo » sexagesimo octavo, die ultimo mensis octobris hora terciarum

» in Gambarana, finita fuit haec lectura eximii ac egregii artium » atque medicinae doctoris, magistri Antonii Guainerii papiensis, » per me Ioannem de Bullis, ad instanciam magistri Perlegri » ianuensis, artium doctoris ac medicinae, assumpturi hoc anno » praesenti doctoratus signum dignissime ».

« Qui scripsit scripta sua dextera sit benedicta ».

Opera Guainerii omnia ter edita sunt saeculo XV.

Auctor, artium doctor, *eximius monarcha medicinae,* primum a. 1412, in gymnasio ticinensi medicinam tradidit.

Cod. 28 chart., saec. XV, a. 322, l. 219 [L. VII, XXVIII]. Mr.

I. *Tabula lunae,* inscripta: « Nota quod haec tabula alpha» beti quam ante te vides, tabula est in qua scire et videre po» teris in qua die et in qua hora alicuius mensis sit novilu» nium ... Et nota quod ista tabula incipit a prima die ianuarii, » et de 1432, in quo anno seu millesimo ... », f. 1.

II. *Tabula litterarum signorum per quam scitur in quo signo est luna,* f. 2.

III. *Astronomia Hippocratis.* « Sapientissimus Hippocras, » omnium medicorum peritissimus, ait quod medicus qui astro» nomiam ignorat ... », f. 3-7.

Excerpta ex Hippocrate de morborum curatione ex positione lunae in signis zodiaci. « Iubet ergo Hippocras ut omnis me» dicus aspiciat lunam, quoniam, quando plena est lumine, tunc » crescit sanguis in homine et in omnibus animalibus, ec. ».

IV. *Signa rei futurae in hominibus ex planetis.* « Primus » planeta est Saturnus, cuius inimicus est secundus ... », f, 8-9.

V. *Tractatus de operationibus lunae, secundum dispositionem signorum.* « Nam luna cum fuerit in ariete, signo calido et frigi» do masculino ... », f. 9-11.

Sub fine: « Expletum est hoc opus per me M. Antonium de » Fulgineo ».

VI. *Receptae datae per magistrum Leonardum de Bertapalea, anno Dom. millesimo et c. in studio paduano super tertiam, quartam et quintam fen quarti canonis Avicennae.* « Flegmon est a » postema sanguineum rubei coloris cum caliditate... », f. 11-115.

Auctor patavinus, in patrio gymnasio anno 1424 chirurgiae professor, *cuius doctrinae praeclara monumenta toto terrarum orbe probantur* (1), disciplinam suam Venetiis quoque professus est. Eius opus titulo: *Chirurgia, sive recollectae super quartum canonis Avicennae*, prodiit Venetiis anno 1490, 1497; titulo autem: *Super quartum Avicennae de apostematibus, morbis cutaneis, gangraena, carbunculo pestilente, vulnere duri nervi, fistula, ventositate spinae*; ibidem, a. 1519.

VII. Leonardi de Bertapalea, *capitulum de iudiciis vulnerum significantium mortem, per singula membra habentia aspectum secundum duodecim signa coelestia.* « Non arbitror infructuosum » sequentia huic operi inserere, quo lector cuncta transiti mundi » tempora . . . », f. 115-122.

Sub fine lego: « Sit ergo gratia brevitatis nunc finis huius » tractatus de aspectibus, compilati et in hac forma abbreviationis deducti per Leonardum de Bertapalea, paduanum. Anno » millesimo 424, de mense martii . . . », et ulterius: « Expletum est hoc opus compositum Paduae a. 1424, per excellent. » profess. cirugiae magistrum . . . . qui nunquam voluit graduari » propter excusare vituperium multorum doctorum ignorantium, » quare potius voluit esse bonus scutifer quam malus miles ».

VIII. Eiusdem, *iudicium revolutionis anni* 1427 *incompleti.* « Iuxta antiquam consuetudinem, aliqua declaraturus ad mei » doctrinam et exercitium, quae super revolutione a. 1427 conceperam, ego Leonardus de Bertapalea, summus cirogicus pa» duanus . . . », f. 123-125.

IX. *Lunae rationes, secundum Iudaeos* [itale], anno 1441 exscriptae.

Cod. 29 chart., saec. XVI, a. 217, l. 155 [L. VII, LI]. D.

I. Aurelii de Thedoldis, *tractatus medicinae varii*, videlicet:
a. *De febrium cura.* « Tertiana pura, ut narratum est, fit » a colera pura, quae putrescit . . . », f. 2-64.

Finem excipit nota: « Die Mercurii, 17 ianuarii, 1532 ».

1) Scardeonus *Antiquitt. patav.* Basileae, 1560, p. 209.

b. *Tractatus sive compendium parvum de cura colicae* [die Mercurii, 17 genuarii]. « Cum colicae, potissime eius quae est » ab humoribus maxime flogisticis . . . », f. 64-70.

c. *Tractatus de cura ardoris urinae, et primo ante curam de causis et signis.* « Ardor urinae est accidens tactus, videlicet » eius laesa actio: hoc igitur accidens habet causas... », f. 71-73.

d. *De cura collyricae passionis.* « Dictum fuit quod passio » collyrica est motus . . . », f. 73-78.

e. *Tractatus de cura sanguinis.* « Narium fluxus sanguinis » iunarinus, si est creticus aut alter similis . . . », f. 78-83.

f. *Tractatus de fluxibus.* « Fluxus ab intestinis cum exco- » riatione fit quinquies cum aliqua materia vel medicina exco- » riat . . . », f. 83-87.

g. *Empirica ad varia aegritudinum genera edicta.* Capitula 64. « Ad dolorem capitis antiquum remedium tale: praecedente » lenitione ventris . . . », f. 89-202.

Agitur *de dolore capitis — epilepsia — apoplexia — paralisi — phrenesi, melancolia — dolore, tinnitu et surditate aurium — dolore oculorum et ophtalmia — fluxu sanguinis aurium — doloribus dentium — faetore oris et nasi — squinancia — sputo sanguinis a pulmone; eius ulceribus et sputo saniei in cibariis — asmate — pleuritide — tussi — asmate stomaci — vomitu — singultu, dolore et apostemate hepatis, hydrope — itericia citrina — colica et iliaca — fluxu ventris, disenterico, epatico — dolore, tumore opilationis splenis — dolore, tumore et ventositate matricis — retentione et superfluo fluxu menstruorum — apostematibus et ulceribus matricis — superfluo fluxu humiditatum aliarum a matrice — ardore urinae — gonorrea — mictu sanguinis — calculis renum — lapide vesicae — curatione et nimio fluxu emoroidarum — tumoribus ac doloribus testiculorum — cura doloris sciatici — affectionibus cutis — herisipilla — oedemate — scabie — morphaea.*

Finis in die Veneris sancti, qui fuit 30 *mensis martii, anno* 1537, *hora prima noctis.*

Auctoris nomen in *Fastis gymn. patav.* Iac. Facciolati desideratur, ut et in *Storia dello studio di Padova di Franc. M. Colle.*

II. **a.** *Modus collegiandi, excell. dom. Matthaei Curtii, dum*

legebat Paduae ordinariam theoricae. « Doctores clarissimi, sen-
» tentia omnium medicorum est, aegritudines curari non posse, » nisi prius cognita fuerit... », f. 203-210.

Series consultationum de compositionibus et signis cerebri, cordis, hepatis, testium.

b. Eiusdem, *consilia medica duo*, f. 212-217.

c. —— *canones utiles curativi*, f. 217-229.

Auctor, papiensis, operibus pluribus clarus, Facciolato et Colle aeque ignotus, floruit saeculo dimidio decimo sexto.

III. *Regularis cura et regimen morbi gallici, secundum ordinem famosissimi artium et medic. doctoris d. Benedicti Victorii, faventini, primum theoriae medicae locum occupantis in florentissimo gymnasio patavino, die sabbati, quae fuit prima mensis aprilis*, 1506, *cum essem medicus Cittadellae.* « Quum prima » morbi gallici affectio ex contagione, ut omnes profitentur, or- » tum habeat... », f 229-234.

Pharmacorum historiae exornandae conferunt sexcenta medicinae praecepta, quibus codex universus redundat, in aromatariorum usum.

Cod. 30 chart., saec. XVII, a. 310, l. 213 [L. VII, XLV]. N.

Prosperi Alpini, marosticensis, *adversaria rei medicae et botanicae*, quorum pars potior non absoluta atque inedita. Fere omnia autographa sunt.

a. *De signis morborum a membrorum qualitatibus, scilicet caliditate, frigiditate, forma, colore: pars potior de cerebro.* Capitula 85, f. 1-102.

b. *De arte medicinali, libri duo*, f. 103-146.

c. *In artem parvam Galeni*, f. 148-150.

d. *De medicina generatim*, f. 131-156.

e. *De febribus*, p. 156-173.

f. *Oratio in apertione viridarii habenda*, f. 174.

Eius horti botanici et auctoris historiae supplendae confert initium : « Placuit serenissimo senatui veneto consuetum in » hoc horto medicum docendi munus, post Iacomum Antoninm » Cortusium patritium patavinum [qui proximis mensibus, po-

» steaquam magna cum laude in eodem docendi munere maxime » claruit, non sine plantarum studiosorum magno et dolore et » damno mortem obiit], mihi decem annos medicamentorum co- » gnitionem in gymnasio patavino ordinarie profitenti, deman- » dandum, atque ob maiorem cum medicinae studiosorum utili- » tatem, tum studii patavini splendorem ac ornamentum, lectio- » ni vulgo *simplicium* dictae coniungendum ».

g. *De morbo polano dialogus inter Alpinum medicum, Stzegala polonum peregrinum et Sekemberg senem itidem polonum.* « Quid inquies Stzegala? Hisce proximis annis, tot Orientis » regiones perlustrasti, Syriam, Palaestinam, Aegyptum . . . », f. 175-177.

h. *De medicinis ad tertianas et quotidianas,* f. 177-194.

i. *De methodica medicina,* f. 185-214.

k. *De dorycnio et solatio maniaco sive furioso, epistola ad Annibalem Camillum, medicum perusinum,* a. 1605. « Tuas litte- » ras, non minori eruditione quam benevolentia plenas, secunda » huius mensis [febr.] die accepi . . . », f. 215-218.

l. *De ulceribus,* f. 219-221.

m. *De medicamentis apud methodicos,* f. 221-227.

n. *De saltu,* f. 228.

o. *Ad obaesitatem,* f. 228.

p. *De plantis eorumque usu. Excerpta, sine ordine,* f. 229-235.

q. *De Doryonio ex Plinio, lassitudinibus, atomatibus, venenis, peste, maleficiis, fascino, furfuratione, pediculis, humoribus, fuligine, vaporibus, morbo polonico et gallico, concoctione, suppuratione, emollientibus, laxantibus et tendentibus, emplasticis, extergentibus et poros purgantibus, operientibus et rarefacientibus, claudentibus,* f. 235-267.

r. *Sylva orationis Francisco Mariae, duci Urbini,* f. 262.

s. *De fossilibus, sive de corporibus subterraneis, plantis, animalibus adversaria; inscripta: Faxit D. O. M. ut haec perficiam,* f. 268-284.

t. *De porrigine et phydraciis, ad clar. Ioannem Maurocenum, Antonii filium,* f. 285-289.

Qua historicum, principium profero: « Quartus nunc agi- » tur annus quando ex Aegypto in patriam redditus, Bassani

» medicinam faciens, Cartuliani te virum clarissimum, optime
» valentem conveni, paucisque post diebus cum in carnisprivio,
» voluptatis gratia, Venetiis larvatus aliquando deambulares, a
» larva per diem gestata, in capite calore facies tibi multnm
» erubuit, multumque etiam ipsa cum capite incaluit... ». Plura occurrunt addenda syllabo impressorum, nempe: *Historia naturalis Aegypti; De medicina Aegyptiorum; De plantis Aegypti; De plantis exoticis; De balsamo; De rhapontico; De medicina methodica; De praesagienda vita et morte; Opera posthuma.*

Auctoris, philosophi et medici, in patavino gymnasio medicamentorum materiae professoris ordinarii, simulque publici viridarii a. 1594, cum in vacuam provinciam Melphii in Egypto evocaretur, a. 1616 demortui, quae supererant manuscripta *Iacobus Morellius ab interitu vindicabat a.* 1780.

Cod. 31 chart., saec. XVII, a. 334, l. 225 [L. VII, XXII]. O.

Ioannis Lockii, philosophi britanni celeberrimi, *excerpta ad Danielis Sennerti,* Granlingii et Th. Sydenham *libros de medicina, ipsius manu scripta et P. Costae olim ab ipso dono data, et a P. Costa Antonio Cocchio florentino amicitiae monumentum, Londini,* 1725 [quae inscriptio Cocchii manu exarata].

Repertorium, Italis *zibaldone,* nullo ordine alphabetico male distributum, auctorem ipsum deprehendise censeo, quod excerptorum tituli summis foliis inscribantur.

Codicis, folior. 537, historiam tradit Cocchius in opere: *de balneis pisanis,* p. 271, nota 1. « Il primo indizio ch'io ebbi della
» efficaccia dell'acqua diacciata nel diabete, fu da una nota mano-
» scritta di Giovanni Locke filosofo sublime, e che avea studiata
» e sapeva la medicina, benchè non si curasse molto d'esserne
» chiamato dottore. Ei donò i suoi scritti medicinali al suo buo-
» no e dotto interprete Pietro Coste, il quale me ne fece pre-
» sente a Londra nel 1725, per grato ricordo della nostra ami-
» cizia. Tra questi scritti, che sono tutti originali, e contengo-
» no annotazioni ed aggiunte all'opera del Sennerto, prese dalla
» viva voce e dai libri di diversi uomini valenti, e disposte col-

» l'ordine medesimo, io trovo al capitolo del diabete questa nota, » non so donde cavata: *Il dottor Barbyrac mi disse* ec. ». Haec in codice anglica lingua, sunt quae Cocchius italice reddidit. Ut autem maior autographo stet fides, adiecta est a principio epistola item autographa Ioannis Lockii data Oates, 30 octobris a. 1701, Eduardo Clarke, *parlamenti* anglici membro, quam spectatissimus Rawdon Brown, anglus, Venetiarum hospitio tot annis recreatus, ab E. Cyshford Sanford, philosophi prognato, dono datam, bibliothecae nostrae libens munere obtulit.

Cod. 32 chart., saec. XV, a. 210, l. 147 [L. VII, X]. Ve.

Magistri Pauli Bagellardi, a Flumine, *libellus de aegritudinibus infantium earumque remediis, partes duae.*

Auctor, semisaeculare ministerium in gymnasio patav. professus, quod anno 1441 philosophiam, 1444 medicinam practicam extraordinariam, 1472 medicinam theoricam ordinariam traderet, quique a. 1494 obiit, libellum nuncupat Nicolao Truno duci Venetiarum, dedicationis causam ita in prooemio attingens: « Quantum domui tuae, illustrissime princeps, debeam, nec Lu» cii, nec Ciceronis lingua aut eloqnentia exprimere, nec quivis » alius felici studio comprehendere posset. Nam cum puto me in » clarum virum olim evasisse dumtaxat beneficiis illius praeclari » genitoris tui, patricii honestissimi; qui me innata sibi huma» nitate ad medicinalem sedem evexit, in qua octo et viginti so» lares circulos honeste militavi . . . ». Unde liquet Facciolatum in *fastis gymnasii patavini* errasse, asserentem eum primum a. 1458 medicinae professorem renunciatum, dum opusculum, anno 1472 impressum ad annum 1444 annum electionis remittat.

Opella exscripta est fol. 35, ex editione patavina a. 1472, quam dederunt Bartholomaeus de Valdezoccho et Martinus de septem arboribus.

Cod. 33 membr., saec. XV, a. 170, l. 117 [L. VII, XLIII]. N.

Iacobini de Confluentia, medici, *praecepta Sixto pp. IV data, ad dolores iuncturarum, et praecipue in pedibus, leniendos.* « Co-

» gitanti mihi, beatiss. pater, dum parum ocii nuper esset, venit » in mentem, quod etsi pro debito officii ac exercitii mei ... ». Folia 13.

Auctor, hortantibus oratoribus Sabaudiae, fratribus de Compesio, pontifici podagra, qua obiit die 13 aug. 1484, laboranti, regimen sanitatis proponit.

Cod. 34 membr., saec. XIV, a. 180, l. 110 [L. VII, XIX]. O.

Aegidii Corbeiensis, *carmen de urinis, cum commentario Gentilis Fulginatis.*

Lectiones ab editis variantes, minime praetermittendas, ut a principio, loco: *Liber ...... de auctorum scientiis elicitus et exortus,* habet codex: *Liber ...... de scrineis antiquorum elicitus* ec.

Opella in fine mutila sic absolvitur:

« Nunc mea completo respiret musa labore.
» Stringe rotam, cursum cohibe, compesce fluentam.
» Claude Musandini torrentis fluminis undas ».

Epigramma hoc est initium additamenti operi, titulo: *Ultimum capitulum ponitur quo Aegidius opus suum completum sigillat,* in editione patavina a. 1483.

Auctor, ex ordine s. Benedicti, Athenis saec. VIII natus est.

Codex cum rubricis habet folia 29, duobus in medio deficientibus.

Cod. 35 chart., saec. XVI, a. 238, l. 174 [L. VII, XXI]. O.

Tractatus de peste, a Galeatio Cairo, medico pisaurensi editus, ex cuius observatione, vel omnia orientur medicamenta et documenta quae absolute sunt necessaria pro peste profliganda, vel, si non omnia, omnia saltem orientur quae consilio humano haberi possunt, ad augustiss. senatum venetum. Dedicatio Nicolao da Ponte duci. « Etsi nec conditione sublimioris fortunae, nec ali» quo alio virtutis splendore ita effulgeo ...; textus: Omnis ca» lamitas est propellenda, at ea magis, quae ceteris est sae» vior ... ».

Opellae, quae edita minime est, conscribendae occasionem auctor arripuisse videtur a peste, quae a. 1576 in urbe veneta saeviit. In epistola dedicationis, non ante annum 1578 data, se uberius hac ipsa de re scripturum pollicetur. Illud deinde in libello principi ostendere satagit, ad pestem avertendam quam maxime opportunam futuram publicam in gymnasio veneto scholam de peste, quam medicam lauream qui consequi vellent, frequentare tenerentur; item academiae cuiusdam institutionem, ad quam medici saepe ea de re collocuturi convenirent. Sic finit: « Expelletur igitur pestis si prius erit cognita; cognita erit si » illius aderit scientia; scientia aderit si habitus scientifici et » practici erunt procurati; tales habitus aderunt si frequentati » erunt actus; actus erunt frequentati si academia erit institu» ta; academia igitur est instituenda ».

Cod. 36 chart., saec. XVI, a. 192, l. 143 [L. VII, XXXVII]. Mm.

Quae hoc libello, partim scripta manu, partim typis commissa, auctor idem distribuit, haec sunt.

a. Thomae Philologi Ianothi Ravennatis, artium et medicinae doctoris, in praeclarissimo gymnasio ad astrologiam ordinariam publico conducti, *de mathematicarum, praesertimque astrologiae laudibus et dignitate oratio, ad ill. et munificentiss. principem, dom. comitem Guidum Rangonem.* Sine ulla loci, anni, impressoris nota, fol. quatuor.

Plura sunt quae in orationis [eiusdem ac in gymnasii frequentia recitandae] contextu historiam huius viri singularem, maxime vero effraetam inverecundiam revelant. Narrat enim quomodo mense augusto [a. 1518], ab ill. Venetor. senatu, *universa suffragante academia, ad astronomiae lecturam conductus,* post aliquas lectiones, *dum de mathematicarum et astrologiae laudibus esset concionaturus,* repente, Guido invitante, patavinum gymnasium, insalutato hospite, deseruerit, ut ad eum se conferret. Sic autem ulterius de se: « Totam licet aetatem et annos meos circa » virtutes et naturae secreta distribuerim; praetermissoque in » famigeratissimo bononiensi gymnasio, scolaris adhuc astrolo» giam publice legerim, et a s. Leone decimo, quum medicus

» reverend. ac excell. cardin. Grimani Romae existerem, rursus » conductus, doctoreo tunc flamine insignitus, in sapienti roma- » na academia, astronomiam publicam docens per annum versa- » verim; in pataviuo quoque celeberrimo musaeo biennio logi- » calia adeptus fuerim, ubi astronomiam, medicinam, phyloso- » phiam et ceteras disciplinas tum privatim, tum publice inter- » pretabar; praesenti rursus anno ad astrologiam sacram tali » favore conductus, ut omnis scolarium universitas per totam » urbem et cuncta fora me super humeros deportaverit, nilque » nisi *Philologi* nomen diebus pluribus aer resonaverit; *Philo-* » *logique* nomine toti Patavi parietes et palatia descripta fue- » rint. Insuper visum est superis ut ad te me conferrem, illustr. » princeps, a quo primo pede fui maximis muueribus, ingenti » salario, et promissis fere innumerabilibus, plus nempe quam » factis impermutabilibus donatus ...... Primus in Italia et » extra Italiam omnes et singulos tam fixarum quam errantium » stellarum motus solidis corporibus adaptavi; transversales » trium superiorum polos in epyciclis inveni; motum Mercurii et » Veneris figurae ovalis inimaginabilem fere penes, quoscumque » ab intelligentia suipsius directus nuper reperi, et varium sin- » gulorum axium motum Augium et oppositorum proportiones » veluti in caelis sunt, adinveni .... Problemata in naturalibus » plura a nobis enodata sunt. Aristotelis rursum multa errata, » Averroim huius disciplinae penitus expertem silentio praeter- » mitto. Sit sine arrogantia quae demonstrationis certitudine a » nobis quinque recognita erunt ».

b. Eiusdem, *de morbo epidemico*, eidem.

Impressio, folior. 31, sine titulo, sub fine mutila, in bibliotheca nostra desiderata, certe ante annum 1545, quo edito altera data est, titulo: Thomae Philologi Ravennatis, *mali galeci sanandi, vini ligni et aquae, unctionis, ceroti, suffumigii, praecipitati ac reliquorum modi omnes.* Venetiis, 1545, fol. non num. 40, 8.°

c. —— *mali galeci sanandi, vini ligni et aquae, unctionis, ceroti, suffumigii, praecipitati ac reliquorum modi omnes, depilativa dentativaque nuper comparente addita.* Venetiis, 1545, folia 6.

Exemplum, manu *Thomae Philologi* exscriptum, continet appendicem, de qua in titulo, scilicet epistolam Bartholomaei Gaioni, medici veronensis *de depilativa et dentativa.* Epistola edita est, loco appendicis, in opere impresso **b.**, cum titulo ad extremum libri paulisper immutato, eodem Thoma, ut puto, curante.

Codicis operculis exterius, litteris aureis haec inscripta leguntur: *Oratio mathematices. Philologi Thomas; Sermo astrorum ec. ec. Ravenna. Thomas:* utrinque insignia Thomae Philologi, cum litteris T. R. Volumen Cappucinis Iudaicae, cum aliis legaverat Philologus.

Cod. 37 chart., saec. XVI, a. 220, l. 148 [L. VI, Cod. CCI]. O.

Alchirani, *liber de proprietatibus rerum. Liber physicalium virtutum, compassionum et curationum, collectus ex libris duobus,* fol. 11-73.

Titulum excipiunt verba amanuensis: *Hic deficit una carta lacerata.*

Incipit autem: « Mensurans ergo ea quae erant propin- » qua, inveni eam altitudinis cubitorum 32, latitudinis 78 . . . ». Libri quatuor, quorum primus de 24 plantis, totidemque avibus, piscibus, lapidibus, singulorum virtutibus inter se collatis; secundus de *animalium,* tertius de *avium,* quartus de *piscium* virtute seorsim tractant: quorum omnium nomina unusquisque liber litterarum ordine disposita repraesentat, quadrifariam semper et fere mixtim ad tetrapharmacum constituendum. Et auctoris ipsius et Harpocrationis verbis scholiastes quidam nonnulla interdum immiscuit aut addidit. In opere, non una tantum vice edito, medicamina proponuntur ad effectus non tantum physicos sed et morales progignendos. Eiusmodi sunt ad praescientiam futurorum; ad fugandos daemones et phantasmata mala; ad naufragium evitandum, dummodo cor focae in arbore navis ligetur; ad sciendum quid mulier egerit in vita sua; ad corpus invisibile reddendum; ad avertendum tempestates, pericula, feras, latrones. Medicaminum autem efficacitas pendet ab eorum confectione vel applicatione, in ortu vel occasu solis, sub augmento

aut dimunitione lunae, verbis quibusdam prolatis vel lapidibus insculptis.

Num arabici nominis versio graeca Κυραίδες, latina *Kiranus*, auctorem aut opus significet, haeret anceps Fabricius in *Bibl. graeca*, I, p. 69-74.

Cod. 38 membr., saec. XIV, a. 356, l. 238 [Z. L, CCCXXII]. B.

Antidotarius Galaf Albucassim Açaraumi a Ioanne Lodoyco Tetrapharmaco gebenensi, filio Petri fructiferi, mathematici, phisicalium de manu caled' mois ap. Ibraim, de arabico in latinum translatus. « Quoniam Latinorum studio diutissime elabo-» rans, nullum peritum invenire in eorum libris potui ... ». Folia 160.

Praeit foliis 1-12 tabula antidotarii sic distributa : **a.** *de passionibus cerebri,* **b.** *de pass. melancoliae,* **c.** *de spasmo et tremore, paralysi, epilexia, apoplexia et de omni passione nervorum,* **d.** *de pass. oculorum,* **e.** *de pass. aurium, narium, oris, linguae, dentium, labiorum, gingivarum et menti,* **f.** *de pass. gulae,* **g.** *de ornatu faciei, capillorum, pilorum, cutis, et pediculorum remotione, et anhelitus bonificatione,* **h.** *de pass. pectoris et pulmonis,* **i.** *de pass. cordis,* **k.** *capitula pro posse defendi a rebus venenosis quomodocumque,* **l.** *de dispositionibus stomaci omnibus,* **m.** *de dispositionibus ventris et intestinorum,* **n.** *de dispositionibus epatis et splenis,* **o.** *de ydropisi,* **p.** *de pass. vesicae, renium, colicae et illiorum,* **q.** *de lepra, scabie, empetigine, serpigine, morfea, albarus, alopaecia, furfuribus, tinea, asafati, pruritu, scissuris, combustione ignis et unguium passione,* **r.** *de membris generationis hominum et mulierum, ut sunt virilia et mammillae,* **s.** *de podagra, dolore dorsi, spondilium, nervorum dislocatione et ossium fractura, et omni genere apostematis et solutionis continuitatis, et de scrofulis et nodis et gibbo ;* **t.** *de medicinis solventibus omnes humores,* **u.** *de fluxu sanguinis ab omni membro et de eo congelato.* Sub fine tabulae legitur. « Explicit tabula antido-» tarii Galaf, ordinata per ..... doctorem artium et medicinae, » ut, negligentia studentium, non lateant tam magnalia et mira-» bilia artis medicinae a nullis aliis posita Christianorum nec

» Graecorum, sed solum tracta ex Chaldaeorum, Persarum, Ara-
» bum et Hebraeorum bibliothecis, per dictum Galaf Abulabem,
» filium Albucasim Açarauni, translati a Ioanne Tetrapharmaco
» de arabico in latinum [1198], quarto kalendas novembris, in ci-
» vitate Yklade et completi die Iovis hora sexta ».

Folio 158 serior manus, ubi *cerotum de lombardia mirabile* describit, haec habet: « Et istud cerotum mixit dominus dux » Mediolani domino Paduae dum eram medicus dicti domini Pa- » duae ». Folio insequenti scriptor anonymus dat *collirium nostrae inventionis*, cuius applicati gratia, *filius domini Marini de Bona, familiaris imperatoris, qui pluribus diebus non viderat, post apparitionem muscarum ante oculos, et curatus fuit perfecte. Deo gratias. Et potestas Bononiae, dum fui ibi propter evitare pestem quae erat Venetiis, similiter curatus fuit.*

Cod. 39 chart., saec. XVI, a. 232, l. 168 [L. VI, CCLXXXII]. D.

I. *Divinum opus doctissimi Io. de Rupescissa, de philosophiae famulatu ac de consideratione quintae essentiae.* Libri duo. « Dixit » Salomon libro Sapientiae cap. VII. Deus dedit mihi horum scien- » tiam veram, quae sunt ut sciam dispositionem orbis terrarum... ».

Liber primus, f. 1-41, agit *de consideratione quintae essentiae omnium rerum, traditus pauperibus et evangelicis viris*; alter, f. 41-57, *de generalibus remediis*, quae numero viginti concluduntur, his posthabitis quae in opere typis impresso desiderantur: « Raimundi doctissimi et sanctissimi divinum de philo- » sophiae famulatu opus explicit, quo duce Bistichius florentinus » cum esset aurifex et sublimationes experiretur, quas opus hoc » copiosissime docet, mirabilis supra ceteros huius aetatis phy- » sicos doctissimos medicus evasit, ut non empiricus videretur, » sed summus physicorum monarcha: adeoque a nobilibus omni- » bus et Italiae dominis et principibus, tanquam Apollinis ora- » culum, suo cum lucro maximo observaretur, ut in eo vetu- » stissimi ac sanctissimi Hippocratis anima ac ratio esse vide- » retur. Et ego Bartholomaeus Marcellus *abia cirra* furtim hoc » exemplum ex Bistichii corrosis ac fumo tinctis codicibus ex- » cerpsi, et diebus octo transcripsi currenti admodum calamo;

» quare quicumque leges, si emendosum invenies, non me sed » temporis angustiam et exemplar ab aurifice conscriptum culpabis: nihil tamen deficere scito quod te, quicumque sis, si» cut Bistichium medicum, facere possit. Vale, 1462, septem» bris XXVII. — Erro magis etiam ego qui nunc exemplum » sumo 1521, septembris 23 emendosius scriptum ex tuo red» dere conor exemplari ».

* Opus titulo: *Ioannis de Rupescissa* [Froissardus Rochetaillade] *qui ante CCCXX annos vixit, de consideratione*, ec. Guillelmus Gratarolus medicus et philosophus, Basileae, a. 1561, impressit ac Stephano Laureo Amerfortio nuncupavit. Ceterum iis quae de auctore in *Biblioth. ms.* II, pag. 198-199 retuli, addenda puto ab eodem in prooemio notata: « Consideravi ergo » quod tempus expensum in pruritu mundanae philosophiae » plusquam quinque annis ante ingressum ordinis in florentissi» mo studio tolosano, et plus annis quinque ex quo ordinem hunc » intravi, cum strepitu multo inanium verborum et conflictu » inutilium disputationum ... ».

II. *Divinum opus Raimundi doctissimi et sanctissimi viri de arte practica* [seu *operativa*] *medicinalium*. « Haec est uncia. — Haec est dragma ... », p. 57-77.

Plura a principio minime concordant cum editionibus, quibus desunt in fine quae sequuntur: « Et scias, candidissime » lector, quod, quemadmodum mihi narravit scriptor huius ope» ris, qui a Bistichio id ipsum furatus fuit; ipse Bistichius adhuc » laborabat in aurificis magisteriis cum has medicinas exerce» ret: sed cum sibi omnia artis operativae remedia bene ac fe» liciter successissent, animo alacriori sublimationes expertus, » Christum secundum canones operis de philosophiae famulatu » magnum, ac pene quidem divinum et nostris temporibus in» cognitum aggressus, enixe indagatus fuit, et, Deo volente et » favente fortuna, Christum rerum medicinalium contra omnes » desperatissimas aegritudines nactus est; indeque nostrae tem» pestatis medicorum monarcha habetur; etsi nihil habeat quod » in his operibus modo continetur. — Ego Bartholomaeus Mar» cellus *abia cirra* haec cursim opera scripsi, qui a scriptore exo» rato habui. 1462, kalendis octobris, Bargis ».

III. Bistichii Florentini, *receptae variae.* « Prima medicina » per me Bistichium expertissima est contra quartanam et ter» tianam . . . », f. 77-82.

Sub fine: « Bistichii Florentini superadditae receptae feli» citer finiunt, quas ipse suis scripserat manibus, cum opere de » philosophiae famulatu, quod in duos distribuitur libros, et » cum arte operativa Raimundi, et ipse quodam chirographo » profitetur se perpaucas scripsisse, quarum non viderit expe» rientiam, qua animadverterat re ipsa plura medico feliciter » successisse, cum laude sua maxima et lucro non parvo et ae» grotantis salute, quam Raimundus scriptis suis nobis pollice» retur: quare si quis hoc contemnet, non Raimundi opus, aut » Bistichii assertionem spernet, sed seipsum ignaviae ac demen» tiae culpabit: quare, si sapis, cura ut hac culpa vaces ».

IV. *Optima ac perutilis Ariosti doctissimi superadditio his quae dicta sunt a divino Raimundo, in libro primo de philosophiae famulatu, declarando nobis dosim elementorum ratificatorum.* « De progressu in inquirendis virtutibus elementorum calido» rum, et primo de purgandis eis et reducendis . . . », f. 82-83.

Franciscus Ariostus ferrariensis fortasse hic est, de quo Eloy in *Dizionario della medicina.*

Accedunt fol. 84-86 praescriptiones medicae latine eadem manu: itale vero plura aliena.

Cod. 40 chart., saec. XIV, a. 210, l. 150 [Z. L. DXXXIX].

I. *Collectio secretorum mirabilium.* « Postquam scivimus » quod opus sapientis est facere mirabilia eorum quae apparent » in conspectu luminum . . . », f. 3-18.

Auctor, sine nomine, demonstrandum insumit *ligationes hominum, incantationes, promotiones ad iram, odium, amicitiam, detrimentum et gaudium esse consequentes ad grandes affectiones.* Inde digreditur ad effectus, ope signorum, verborum, ac compositionum certa lege praeparandarum, assequendos. Medicamenta proposita ut et secretorum operationes tempus sapiunt. « Ra» dix iusquiami albi quando suspenditur super patientem coli» cam, confert ei. — Qui sedet super pellem leonis, recedunt ab

» eo emorroides. — Si pellis asini suspendatur super pueros, pro-
» hibet eos terreri. — Si aliquis inungatur lactae asinae, con-
» gregabuntur in eo omnes culices domus. — In nido upupae est
» quidam lapis qui est diversorum colorum, defer tecum ipsum
» et eris invisibilis. — Suffumigationem cum feceris, videbun-
» tur omnes in forma elephantum. — Item viam edocet, qua ca-
» put hominis videatur caput asini — videantur homines sine
» capitibus, vel cum tribus capitibus — domus videatur tota vi-
» ridis et plena serpentibus ». Saepius de stimulatione ad amo-
rem, sterilitate, conceptione expedienda.

II. *Picturae lineares arborum cum re obscaena congruentes,* f. 18-21.

III. *Normae de cultura lactucae, sisurae, cichorei,* f. 25.

IV. Syllabus secretorum per sententias, ut: *dentes albescunt attritu aquae fortis — aurium sordes numo admove et instum habebit pondus aurum,* f. 25-26.

Cod. 41 chart., saec. XIV, a. 209, l. 156 [L. VII, XXVII]. Mg.

I. Mundini Foroiuliensis, *sinonima medica,* f. 5-60.

Magister Mundinus [Raimundinus], foroiuliensis, *de Civitate Austriae physicus et medicinae doctor* [quoque astrologus] *et actu regens in studio paduano* (1) a. 1307, postea vero in bononiensi, obiit Bononiae a. 1326.

Opus [*sinonima breviata* in aliquibus codicibus appellatum], pluries editum, idem credo quod de *vocabulis medicinae* inscriptum, servaverat Venetiis bibliotheca s. Antonii, ut ex Tomasino deprehendimus.

Fol. 60 legimus: *Iste liber est mei Valentis de Valentis de Maderno.*

II. *Rhythmus, quo normae ponderum medicinalium includuntur.* « Collige teritices medicinae pondera gravis ... », f. 61-62.

III. *Pharmaca varia sine ordine,* f. 62-74.

Folio 75 legitur manu seriori: « MCCCCLXIX misser Cri-
» stofolo Foresto, conte palatino me fe nodaro mi Valente di Va-

(1) Acta collegii medici eius archigymn.

» lenti da Maderno, alli 12 de febraro. Misser Iacomo de Gam-
» bara de mio istrumento testimonio. Misser Hornuio Zacharia e
» misser Folcho di Mazi, Carlo di Mazi, misser Tomaso da Ver-
» nuno, questi sono testimonj ». Ulterius: « Adi 8 zugno, 1492 ».

Constat, ex Mittarellio (1), codicem ad Aloysium Mottensem ex Portunaonis spectasse.

Cod. 42 chart., saec. XIV, a. 314, l. 180 [L. VII, XLII].

I. *Sinonima medica tum morborum, tum rerum naturalium in pharmacorum usum, tum praescriptionum medicinalium, alphabetico ordine ex opere sequenti digesta*, f. 1-10.

II. Ioannis Mesue, *de rectificatione medicinarum simplicium solutivarum*. « In nomine Dei misericordiae, cuius nutu sermo » recipit et gratiam et doctrina perfectionem. Principium verbo- » rum Ioannis filii Mesue, filii Amec, filii Heli, filii Abdella, regis » Damasci. Verbum cecidit inter inquirentes . . . », f. 11-62.

Opus in editionibus: *Methodus medicamenta purgantia simplicissima deligendi et castigandi*, etiam *de medicamentorum purgantium delectu, castigatione et usu*, appellatum, in duas dividitur partes seu sectiones; prima *de rectificatione medicinarum cum conditionibus et modis suis;* altera duplex: illa *de rectificatione medicinarum cum societate alterius medicinae*, haec *de rectificatione medicinarum cum bonitate quae acquiritur per artem;* unde opus trinam habet partitionem; liber primus, quem *canones universales* vocant, inscribitur in codice: *theoremata quatuor seu proposita*, f. 11-31 : alter, quem *de simplicibus*, in codice est: *de medicinis benedictis in quibus non est venenositas*, f. 31-44 : tertius *de medicinis laboriosis*, venit in editionibus nomine : *de medicamentis violenter et moleste purgantibus, iisdemque delete riis*, f. 44-62.

III. —— *antidotarium*. Libri duo. « Scripsimus in » libris explanationum nostrarum ex his quae experti sumus » quaedam adhuc rememoratione digna, ex quorum aggrega- » tione . . . », f. 62-98.

(1) *Bibl. codd. mss. monasterii s. Mich. Venetiar.* Venet., 1779, col. 799

Liber primus, *quo medicamenta composita aliis celebriora describuntur*, dividitur in *distinctiones* vel partes duodecim, scilicet de *electuariis; antidotis amaris magnis; medicinis opiatis, solutivis et conditis;* speciebus loch; *syrupis et succis; decoctionibus et infusionibus; trochiscis; sufuf et pulveribus; pilulis; unguentis et emplastris; oleis.* Finit: « Explicuit. Finem huic » grabadin hoc loco impositum esse cernito, ec. ».

Liber alter, *quo propria remedia ad singularum partium corporis morbos docentur*, de *appropriatis* quoque appellatus, habet sectiones tres in particulas distributas, *de aegritudinibus variis.* « Sanat solus languores Deus et de frugalitatis solio pro» duxit in largitate sua medicinam ... », f. 99-193.

Ad extremum: *Ioannis Mesue fragmentum hactenus esse cernitur,* quod sic editiones explicant: « *Desiderantur reliqua quae hic auctor in secundi huius libri praefatione pollicebatur.*

Opus, frequenter impressum, interpretatione eadem qua in codice, nomine primo *grabadin,* sive *grabatin,* seu *gradin* [*ex gratia Dei*], est *compendium secretorum medicamentorum.*

Yahiah Ben-Hamec, *Mesue* dictus, Mardini in Mesopotamia a. 928 natus, medicinam sub Avicenna professus, Damascum aufugit, ac in Aegyto obiit a. 1018. Eius opera varia arabice exarata, hebraice quoque versa, latine pluries edita sunt.

IV. Petri Aponi, *in librum Ioannis Mesue, medici rarissimi, additio.* « Si autem fuerit in eo humor mordicans cum praece» denti eius adaequatione, et virtus sufficit ... », f. 194-222.

Titulus in editionibus: « In secundum librum compendii » secretorum Mesue, et primum continuatio cum sermone Mesue » de aegritudinibus cordis in universali », sat operis cum antecedenti nexum evincit.

Codex universus innumeris scatet erroribus, a quopiam partim emendatis.

Cod. 43 chart., saec. XV, a. 348, l. 237 [L. VII, XXX]. Z.

I. *Sinonimorum, ut in codice praecedenti, collectio,* f. 1-11.

II. Christophori Georgii de Honestis, *expositio in antidotarium Mesue.* « Hoc opus utile prosiliendo aggrediar, his quae

» practicam mediciuae desiderant: curabo namque brevi et a-
» perto sermone ... » f. 13-44.

Incipit: « Jesus, sancta Maria, Sancte Hieronime, die 14
» febr. 1458 »; finit: « Explicit expositio Christophori Georgii
» de Honestis, de Forentia, super antidotario Mesue, 26 *aprilis*,
» 1548 ».

III. *De sacellis, capupurgiis, epithematibus et clisteribus.*
« Sacella capitale in caliditate non multum intensum. Recipe ro-
» sarum, florum camomillae ... », f. 44-45.

Respondet opella libro primo antidotarii codicis praecedentis.

In editionibus operum Mesue, sub fiue legitur haec tractatio, iuscripta: « Haec praeter Mesue quidem iustitutum addun-
» tur: quia tamen et poni hoc loco solent et non inutilia sunt,
» non fuere praetermittenda ».

IV. *Index alphabeticus substantiarum medicinalium in antecedentibus occurrentium*, f. 46-48.

V. *Praescriptiones medicae ex unguentis, emplastris, cerotis, embrocis, oleis, scief, saculis, pulveribus, speciebus, confectionibus, trociscis, liciniis, clisteribus, aquis, syrupis, electuariis, pillulis, linimentis, suppositoriis, epithematibus*, f. 52-74.

VI. Mundini, *anatomiae membrorum liber.* « Quia, ut ait
» Galenus, septimo terapeuticae methodi, auctoritate Platonis,
» opus iu aliqua scientia ... », f. 75-92.

Quibus circiter aunis opus auctor exaraverit, liquet ex folio 82: « Mulier quam anatomizavi anno praeterito, scilicet 1315 ». Ioannes Dryandrus, medicus marpurgensis editione Marpurgi corruptissima, a. 1541, haec de opere in prooemio: « Mundi-
» num, si non sit aliud quod offendat, quam quod barbara lin-
» gua sit conscriptus liber, incommodum tanti non faciendum
» esse puto, propter quod is liber studiosis e manibus excuti de-
» beat ».

VII. Gentilis de Fulginео, *additio et reprobatio aliquorum dictorum Mundini, in sua anatomia.* « Non in anatomia musculi
» ventris ... », f. 92-93.

Differt ab edita. Falsa quaedam a Mundino relata notat censor: ea inter quod viderit *in cisti felis lapillum viridem in anatomizato anno* 1341.

Hanc primam codicis partem scripsit monachus in s. Maria nova, annis 1456-1458 sub invocatione Iesus Christi, Mariae virginis et D. Hieronymi, uti passim legitur.

« Et sic est finis : sit laus et gloria trinis ».

VIII. Aegidii Corbeiensis, *de urinis, carmen, cum commentis Gentilis Fulginatis.* Commentator. « Iste liber novae institucio- » nis, studiosae composicionis artificio, de auctorum scientiis eli- » citus et exortus . . . » ; carmen:

« Dicitur urina, quum fit renibus una », f. 95-130.

Scriptum utrumque saepe typis evulgatum.

Auctor, *Corboliensis* quoque dictus, monachus ordinis s. Benedicti, fuit archiater Phil. Augusti, regis Francorum, saec. XII.

IX. Nicolai, *antidotarium* dictum *parvum et usuale.* « Ego » Nicolaus rogatus a quibusdam in practica medicinae scire vo- » lentibus, ut eos dispensandi modum . . . », f. 135-154.

Tractatus, sub fine mutilus, passim rhithmis medicis, qui in editionibus desiderantur, abundat.

Nicolaus Hostreshamus, medicus anglus, *praepositus*, scripsit anno circiter 1443.

X. Ioannis de Sancto Amando, *supra antidotarium Nicolai.* « Operatio medicinae, secundum Ioannem, tribus consistit, sci- » licet in dieta, potione, et chirurgia . . . », f. 155-186.

Finit: « Explicit expositio super antidotario usuali, s. Ni- » colai — N. W ».

In editionibus auctor dicitur *canonicus ecclesiae tornacensis.* Universa in codice eo ordine quo in editis prolata sunt.

Cod. 44 membr., saec. XIV. a. 328. l. 220 [Z. L. DXXXVI].

I. *De medicinis simplicibus appropriatis variis aegritudinibus.* Tractatus primus. « Melilotum embrocatum confert, soda, » anisum, vaporatio . . . », f. 1-28.

Sunt capitula quinquaginta de curatione passionum tum medicarum tum chirurgicarum.

Foliis 25-28 occurrunt figurae manu prorsus imperita delineatae, quibus operationes variae, curandi per ignem et ferrum candens aegrotos, significantur.

II. Isaac, *diaetae particulares*, f. 29-43. Legitur in fine : *I. est M. I. de Rumano.*

III. Ioannis de Paulo, *breviarium*. « Assiduis petitionibus me, » karissime, compendiose morborum signa et causas in scriptum » redigere cogitis . . . », f. 44-63.

Auctor, quoque *Ioannes a sancto Paulo, et Platearius* dictus, gallus, medicus salernitanus scripsit anno circiter 1250, *de simplici medicina, de medicamentis simplicibus, commentarium in antidotarium Nicolai Alexandrini.*

Cod. 45 chart., 1467, a. 210, l. 148 [L. VI, LXXX]. Mk.

I. Eberi, *de virtutibus animalium*. « De virtutibus quae sunt » in animali, quod dicitur taxus vel thaximus. Bestiola quaedam » est, quam quidam taxonem . . . », f. 1-56.

Auctor, cuius nomen fol. 29 occurrit: *at haec est quam ego Eberus probavi,* fol. 30 scribit: *quod demonstravimus in libro de proprietatibus :* animalium autem fere septuaginta virtutes ita intelligit, ut ex iis remedia hominum saluti restituendae adhibeantur. Quid vero haec medendi ars praestet commodi, hoc ex homine specimen satis evincit: « Si servaveris menstruum mu» lieris et dederis alicui ad potandum, fiet leprosus. Accipe sudo» rem tuum in pelvi pulchra et munda, deinde pone eum in » vase vitreo mundissimo, et pone ibidem de rasuris inferioribus » pedum tuorum cum aliquantulo stercoris tui, et ad solem de» sicca, et pone ibi radicem unam quae arabice dicitur *fir*, idest » valeriana, et da ad bibendum cuique volueris, sive homini, » sive etiam animali, et ille diliget te mirabiliter ».

Sub fine legitur: « 1467, die vero 16 septembris et indi» ctione III, in Clemona, hora vero secunda noctis huic finem » imposui. — Presbyter Burgensis ».

II. Quaedam astrologica *ad consulendum de aliqua re, puta de aegro.* f. 57-59.

A principio legitur nota: « Venit ad aures meas hunc li» brum graece haberi apud clariss. d. Iacobum Barocium, causi» dicum venetum ».

Cod. 46 chart., saec. XV, a. 430, l. 284 [Z. L. CCCXIII]. B.

Matthaei Sylvatici, *pandectae medicinae, capitulis* 720, *per ordinem alphabeti digestae.*

Matthaeus Moretus, brixiensis, bononiensis gymnasii professor, *summo studio atque diligentia emendavit medicinae pandectas, quas ob transcriptorum imperitiam, iam fere periisse animadverterat,* ac edidit Vicetiae, opera Hermanui Lichtenstein, saeculo decimoquiuto, hoc titulo: *Liber pandectarum medicinae omnia medicinae simplicia continens: quem ex omnibus antiquorum libris aggregavit eximius artium et medicinae doctor Matthaeus Silvaticus, ad serenissimum Siciliae regem Robertum.* Hunc plures editiones excipiunt. In prooemio tamen de auctore dubitationem sic innuit: « Huius autem auctoris nomen, licet sit ambi» gnum, ipsum tamen a fide dignis Matthaeum Silvaticum nun» cupatum fuisse accepi; sed quisquis fuerit, hunc peritissimum » extitisse constat, et ipsum summa diligentia antiquorum libros » percurrisse ». Quod dubium respuo, dum constat Matthaeum Sylvaticum, regis Neapolis medicum, anno 1337 Roberto regi opus nuncupasse. Auctorem salernitanum fuisse evincit quod fol. 105 verbo *Calcasia* testatur: « Sed ego ipsam habeo Salerni in » viridario meo secus spectabilem fontem ... ». E contra Argelatus [Bibl. p. 1454] documentum profert ex Sitono: « Ma» thaeus de Sylvaticis, aliis Maphiolus, Faccioli Sylvatici filius, » et Erasminae Lampugnanae maritus, artium et medicinae » doctor eximius, anno 1367 habitans in *porta ticinensi,* paroecia » s. Mauritii Mediolani ec. ».

Dedicationis epistolam, hucusque ineditam, profero: « Quia » ob nominis controversiam litigium oritur, contremiscat mens » medica ab eorundem errore, tam conscientia propria, quam » aegri vitae periculo, et merito cum sint medicinarum simpli» cium ciborumque multa peregriua vocabula, quorum quaedam » graeca, quaedem vero ab arabica lingua detracta, latina tamen » varietate ydiomatum dubia demerantur (?). Hanc ergo vobis » Domino Roberto illustr. et seren. Ierusalem et Siciliae regi, qui » inter cunctos mundi principes medicinarum dogmate praefulge-

» tis, medicinalem paudectam per vos corrigendam ex multis col» lectam aggredior per alphabetum trium vel quatuor linearum » multocieus ordinatum, sine qua, sicut caecus natus de colori» bus arguit, sic praedictorum nominum posse quis rationem » pertingere nihil intelligens veritatis. Quid dabit languenti et » ab ipso vitam speranti qui nesciet? Cur pro salutari mortife» rum exhibebit putat ignorantiam excusacionis refugium. Nescio » quippe cuius major sit cognitio necessaria quam quod humanis » prosit vel obsit corporibus. In opere medicinae hoc, quia a » simplicibus medicinis et cibis habet originem, veluti a princi» pio inchoat dementer, fundamina haec scire oportere per pro» pria nomina, sine quibus quantumcumque vis rite haud di» noscitur, nec erit alicui avide manifestum ».

Operis, pluries editi, auctor, teste Fabricio [Bibl. gr. ed. 1796, V. p. 494], *Galeno et Plinio maxime usus est, ad illustranda permulta Arabum et Arabistarum loca. Hinc hae pandectae ad intelligendum quid Arabes et Arabistae de Galeno senserint, et qua ratione eo sint usi, perutiles sunt.*

Codicem folior. 272, cum praevio indice [f. 1-8], pluribusque maioribus litteris auropictis, scripsit pro cardinale Bessarione Ioannes Diest alias Ghernix, *nacionis Brabanciae.*

Cod. 47 chart., saec. XV, a. 294, l. 216 [L. VII, XLIV]. N.

I. *Liber de herbis, leguminibus et oleribus, et de virtutibus herbarum, editus a magistro Dominico magistri Bandini, de Aretio.* « Rebar post arbores de aratoriis agris dicere ... », f. 1-83.

Praeit foliis quinque *index rubricarum,* quem subeunt septimo *coniunctiones solis et lunae, anni* 1429.

Titulo subnexum est: « Scriptus per me Iacobum quondam » ser Michaelis de Dietiguardis de Sancto Geminiano, sub annis » Dom. 1429, 7 de mense madii. Hortulus iste brevis mitia poma » dabit ». In fine vero: « Datus est finis huic librunculo per » me ec....... in civitate Aretii commorantem cum nobili viro » Leonardo quondam Antonii de Stropis, honorabili potestate » dictae civitatis, millesimo, quadringentesimo vigesimo nono, » ind. VII, die vero duodecima augusti, hora 12 ».

Auctor, *Aretinus* quoque a loco natali appellatus, vitam fere totam operi componendo *De mundi fabrica* [serius *Fons memorabilium universi* appellato] adhibuit. Huius perficiendi gratia, anno 1374 Patavium ad Francisc. Petrarcham se contulerat; verum Aretium reversus, *libros Fontis, vigiliarum, laboris ac sudoris plenos,* anno 1381, patria occupata, perdidit, ac paulo post recuperavit. Dominicus Aretinus *Fontem* suum circa annum duodecimum saeculi decimiquinti explicabat, unde nomen *Fontis* adeptus est. Liber de herbis est octavus quartae partis *fontis memorabilium* V. Mehus. Prooemium in *Ambrosii Traversarii epist. et oration.*, pag. CXXXIII-CXXXIV.

II. Quaedam ex Vegetio, *de arboribus incidendis* — Rhythmi *de floribus ad scribendum, de vitreis vasculis depingendis, de colore aureo faciendo — de atramento optimo faciendo — de epacta invenienda*, f. 84-87.

Cod. 48 chart., saec. XVII, a. 198, l. 147 [L. VII, XLVI].

Delineatio et descriptio medicamentorum confectionem theriacae et mithridatii ingredientium, per Christop. Fridericum Gruberum, med. [medicinae doctorem] *illumin.* 1676. Folia 83.

Sylloge plantarum, aere sculptarum, quas, ut in titulo, Gruberus egregie pinxit. Auctor tabulis impressis penicillo eleganter delineatis pharmaca ex regnis animali et minerali in usum theriacae et mithridatii obtulit, nomina exscripsit, addidit ex proprio folia delineata ac picta. Nihil ex eruditi Pritzelii *thesauro* habeo quod operis, certe impressi, historiam revelet.

Cod. 49 chart., saec. XVI, a. 296, l. 214 [L. VII, XIV].

Petri Pomponatii, *lucubratio an daemones agere possint in morborum curatione.* Capita tredecim. « Significasti mihi per lit- » teras tuas, cum duorum puerorum, quorum alter morbo, veluti » erisipilla ... ». Folia 99.

Extremo folio legitur: « Perfecta est itaque haec nostra lucu- » bratio, quae de incantationibus nominari potest, per me Petrum » filium Ioannis Nicolai de Pomponatiis, mantuani, in felicissimo

» gymnasio bononiensi, in cappella sancti Barbatiani, die XVI » augusti, MDXX, anno pontificatus divi Leonis decimi ».

Opella, nomine *de naturalium affectuum causis*, seu *de incantationibus*, ab auctore [Bononiae 24 iulii, 1520] cuidam compatri suo ea de re sciscitanti inscripta, edita est a Guill. Gratarolo Bas. 1556, 8.°, posteaque cum aliis eius operibus Qui ceterum ea de re penitius erudiri desiderat, adeat Franc. Fiorentino librum: *Pietro Pomponazzi. Studî storici su la scuola bolognese e padovana del secolo XVI.* Firenze, 1868, 8.°. pag. 406-427.

Cod. 50 membr., saec. XIV a. 310, l. 211 [Z. L. CCCXV].

Tacuinum sanitatis in medicina, ad narrandum seu res necessarias in ostensione iuvamenti ciborum et potuum, et indumentorum, nocumenti ipsorum et remotione nocumentorum, iuxta consilia meliorum ex antiquis. Composuit hunc librum Elbuçassez Elmuchar, filius Habaldin, filii Butilan, medici de Baldach. « Tacuinum sanitatis de sex rebus quae sunt necessariae cuilibet homini ad cotidianum conservationem sanitatis, cum suis » rectificationibus et operationibus ... ».

Fol. 1-2 occurrit index rerum.

Tabulae unaquaque pagina alterna distributae, cum indicatione *electionum et proprietatum*, quae unicuique ex 380 numeris in tabulis relatis respondent. Operis ceterum distributionem ita auctor in principio distinctionis secundae exponit: « Incipio » cum Dei auxilio et compono tabulas continentes cibos et potus » et alias res necessarias circa ipsos, sicut ordinabo in uno cir» culo, ad hoc ut sit compendiosum regibus et dominis inspice» re in ipsis. Sunt enim usi habere tacuinos, cui assimilatur » hoc opus (1). Et dividam tabulas ipsas per domos: in prima » domo ponam numerum qui est in extremo circuli, in quo folio » res ipsa contineatur: in secunda domo numerum illius: in ter-

(1) Unde liquet nomen *tacuini* perperam a Carolo Dufresne in *glossario mediae et infimae latinitatis* operi auctoris cuiusdam, non varias eiusdem generis tributum: « Tacuinum inscribitur opus quoddam medicum, quod » commentario illustravit magistar Dudo in biblioth. Sorbonae sign. 781 ».

» tia naturam suam : in quarta gradum eius : in quinta melius
» ipsius speciei : in sexta iuvamentum : in septima nocumentum :
» in octava remotionem nocumenti : in noua humorem qui ge-
» neratur ex ea : et in aliis quatuor domibus, convenientias
» eius secundum complexiones, aetates, tempora anni et natu-
» ras regionum ; in domo quartadecima opiniones hominum in
» ea : in quintadecima electiones et proprietates ec.... ». In margine serior manus notavit : « Nota quod tabulae sunt 40, et
» quaelibet tabula divisa est per 7 circulos, ut sunt planetae, et
» quilibet titulus divisus est per 12 domos naturales, ut sunt 12
» signa caelestia, et quilibet titulus est dominus illarum domo-
» rum ». Universim sunt tituli 280 [numero errato in cod. 380].

Codex, folior. 42, characteribus nigris et rubris exscriptus habet in titulo : « Liber Tacuini, translatus de arabico in lati-
» num in curia illustrissimi regis Manfredi, [1258-1266] scien-
» tiae amatoris ».

*

Cod. 51 membr., 1309, a. 298, l. 222 [Z. L. CCCXVI].

Idem opus, nisi quod auctoris nomen legitur : *Elbuchassera filius Haadum, filii Bulcilan*, de quo, ut et de codicis anterioris auctore nihil mihi constat.

Sub fine legitur : « Hic nominamus omnia nomina posita
» in libro, per unamquamquam primam litteram ipsius nominis
» designatam ».

Ypocras per Y graecum	Ysaac per Ys.
Ruffus per Ru.	Paulus per P.
Theodosius per T.	Massoricem per M.
Sbiarocus per Scbi.	Muscia per Mu.
Iohannitius per I. latinum	Galienus per G.
Dyascorides per D.	Oribasius per O.
Iohannes per Io.	Iesus per Ies.
Rasis per Ra.	

« Deo gratias inceptus fuit die Mercurii XX augusti, et
» expletus die Iovis XI septembris in sero MCCCVIII, per Cam-
» bium de Castello, habitatorem burgi de Angleria, iurisdictionis
» Mediolani ».

Cod. 52 membr., saec. XIV, a. 310, l. 210 [Z. L. DXXXIII].

Notulae diaetarum universalium.

Commentum operis mihi ignoti *de cibis*, cuius capitulorum initia tantum referuntur. Do principium, qua universi anacephalaeosim: « Auctor traditurus artem cognitionis naturae ciborum, » operi suo praemittit prologum in quo docet quomodo elevata » sit haec ars: prologum autem dividit in quatuor divisiones, » in quarum prima ostendit quomodo elevata sit haec ars; in » secunda vero qualiter diversatur diaeta secundum diversitatem complexionis, unde docet proportionare quantitatem cibi » complexioni suscipientis corporis; in tertia autem docet qualiter varianda sit diaeta secundum diversitatem complexionis » corporis; in quarta autem determinat quae sit intentio in » diaeta . . . ». Opus fortasse Urso Laudensi tribuendum.

Codex, foliorum 23, eadem manu ac superior descriptus est.

Cod. 53 membr., saec. XIV, a. 274, l. 200 [L. VII, XXXIV]. Z.

I. *Libellus de conservanda sanitate, aggregatus ex dictis sapientum medicinae, per magistrum Barnabam de Regio.* Tractatus sex. Dedicatio: « Magnae nobilitatis et potentiae viro Si- » moni de Corigia, suo domino speciali Bernabos de Riathinis, » regiminis artium et physicae dictus magister, salutem et pro- » speros ad vota successus . . . ». Cap. primum primi tractatus: « Quia sanitas conservatur in corpore sano per aerem, exerci- » tium, cibos et potus . . . », f. 1-20.

Auctor, praeceptis his, favit Simoni, *volenti meum habere consilium ad sanitatem vestri corporis conservandam.* Sub fine haec leguntur: « Finitum fuit hoc opus Mantuae per praedictum » magistrum Barnabam de Regio, sub millesimo trecentesimo et » XXXI, die XV mensis octobris . . . ».

II. *Libellus de conservanda oculorum sanitate, aggregatus per magistrum Barnabam de Regio.* Dedicatio: « Quem quatuor » virtutum cardinalium corona circumdat, reverendo in Christo » patri et dom. dom. Beltrando de Sancto Genesio, Dei et apost.

» sedis gratia, aquileiensi patriarchae dignissimo ... » ; prooemium autem : « Girum coeli fecit Deus et terram posuit in » puncto ... », f. 23-31.

Extremo folio : « Finio ergo hic praesens opusculum ad lau- » dem ec. .... sub millesimo CCCXL, die prima aprilis, Ven. ».

Cod. 54 membr., saec. XIV, a. 179, l. 126 [L. VII, XXIX]. Mg.

Antonii Benivienii, *ad Laurentium Medicem, de regimine sanitatis, libri duo.* « Cum, parentum praeceptis et amicorum » meorum hortatu, oratoriae artis studia aut omnino, aut ma- » gna ex parte reliquissem ... ». Folia 30.

Auctor in Etruria natus, medicinam Florentiae per annos ultra triginta professus, occubuit ante annum 1507. Fratres habuit Hieronymum litteris, Dominicum canonicum philosophia et theologia claros. Nunquam edita opella. Ex impressis maxime laudanda, sermonis quoque lepore ; *De abditis nonnullis ac mirandis morborum et sanationum causis.*

Idem puto dedicationis exemplar, litteris initialibus librorum auropictis et insigniis mediceis ornatum : lectiones tamen corruptae et emendationes frequenter occurrunt.

Cod. 55 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 210 [L. VII, XVIII]. O.

Anthimii, virii ill., comitis, *de observatione ciborum, ad gloriosum regem Francorum Theodoricum.* Folia 129.

Opus nec editum unquam est, nec, nisi titulo, scriptoribus rei librariae vel eruditissimis innotuit. Eius a Simlero tantum et a Fabricio mentionem factam esse deprehendi ; quorum ille apud Adolphum Occonem medicum Germaniae praeclarum extitisse, in *bibliotheca Gesneriana* prodidit [p. 44] ; hic ex codice Menarsiano in *Bibliotheca latina* vix indicavit [t. III, p. 909]. Apud quem praeterea fuerit, incompertum. Novitium itaque licet idem sit, magni est attamen aestimandum ; eoque vel maxime quod Anthimii scriptum Antonius Cocchius iis mendis in hoc expurgaverit, quae vetus librarius invexerat, et annotationibus nonnunquam illustraverit. Facit etiam auctoris antiquitas ne co-

dicis novitas pretio eius officiat; ante siquidem mille centum saltem annos ipse floruit, quum Theodorico Francorum regi opus inscripserit, quatuor autem e Franciae regibus eo sint nomine appellati, quorum primus ab anno 511 usque ad 534 regnum administravit, alter ab 596 ad 613, tertius ab 670 ad 691, postremus ab 720 ad 737.

Graecum origine hominem ad Gallos diversum si qui Anthimium suspicentur, iis non ego id abnuam: quum praesertim ipse capit. XLVI scribat: « Fit et de hordeo opus bonum, quod » nos Graeci dicimus *alsitas,* Latini vero *polentam,* Gothi vero » barbarice *fenee* »; cap. vero XIII: « De crudo lardo quod solent Franci manducare, miror satis, quis illis ostendit talem » medicinam ». Comitis dignitate illustrem libri titulus praedicat; ex quo comitem provincialem conjicere est. Accedit *provinciam meam* regionem quandam ipsumet appellasse cap. XIX *de agrestibus avibus,* quod huiusmodi est: « De agrestibus vero avibus » turtures quidem, quia saginantur in domo, scitur ab omni- » bus quia graviores sunt, quia miseras carnes habent, et me- » lancholicum humorem generant; nisi forte prae desiderio » quis interdum sumat. In campis vero nascitur helleborus, her- » ba quae latine dicitur *sitri:* ipsam manducant et proseqnuntur, » sicut auctores nostri dicunt. Quod si quis comprehenderit » agrestem turturem, et de illa herba ipsam contigerit mandu- » casse, et de ipsa aliqnis comederit, grande periculum patitur, » et usque ad proximam mortem hominem adducit, ita ut igno- » rans aliquis putet venenum se ab aliquo accepisse; in tantum » ut corruptela ventris nimia subsequatur, aut certe vomitus, » ita ut partem faciei constringat et torreat. Istud in tempore » meo probavi in provincia mea. In villa duo rustici sic ad ho- » ram captam comederunt, et illud contigit ut unus illorum » sanguinem deorsum produxit nimium, et periclitatus est us- » que ad mortem. Remedium vero istius rei, vinum vetus et » oleum tepidum assidue dare illi ad bibendum, ut possit illud » venenum contemperare. Nam de sturmis asserunt auctores, ci- » cutam herbam plus amare et comedere, quam alias herbas: » unde contigit illos cum istis ad gravitatem perducere ».

Docendi ac dicendi rationem huiusmodi toto opere Anthi-

mius adhibet, quo esculenta et poculenta quae ad incolumitatem corporis tuendam conferant, quaeve illi obsint, praecipue docet. Unicuique capiti iuxta Cocchii sectionem [auctor enim nullam fecisse videtur] quod argumentum sit, exhibeo, quo majora de codice indicia proferam, et an opus integrum in eo sit, necne [ut suspicio mihi est] alii fortasse deprehendant. Caput I Anthimii praefationem habet ad Theodoricum — II de pane — III de carnibus vaccinis — IV de vervecinis carnibus — V de agnellinis carnibus — VI de cervinis carnibus — VII de hinnulis et de capreolis — VIII de caprinis carnibus — IX de porcello domestico — X de bubulis — XI de vaccinis carnibus — XII de lepore — XIII de lardo — XIV de cervisa, medone et alixino — XV de porcis — XVI de vacca — XVII de phasiano — XVIII de gallinis — XIX de agrestibus avibus — XX de pavonibus — XXI de gruibus — XXII de perdicibus — XXIII de columbis — XXIV de fatulis — XXV de ove avetarda — XXVI de esicio — XXVII de afrato — XXVIII de gallinarum ovis — XXIX de ovis anserinis — XXX de piscium genere — XXXI de esoceto — XXXII de platensibus vel soleis — XXXIII de anguillis — XXXIV de fruncatis — XXXV de pisce cacraucio — XXXVI de lampredis — XXXVII de piscibus siccis — XXXVIII de pectinibus — XXXIX de ostreis — XL de malva aliisque herbis — XLI de cucurbitis aliisque huius generis — XLII de melone — XLIII de atriplici — XLIV de allio — XLV de caepis — XLVI de leguminibus — XLVII de faba — XLVIII de cicere — XLIX de oryza — L de milio et panico — LI de buccellis cum lacte coctis — LII de lenticula — LIII de aliis leguminibus — LIV de lacte — LV de butyro — LVI de oxygale — LVII de caseo — LVIII de simila — LIX de pomorum ratione.

Mox Plinii Valeriani liber sequitur de re medica quartus, uno vel altero capite excepto: deinde capita novem Anthimiine, an alterius auctoris, ignotum; scilicet *de natura hordei frumenti, de tritico, de lacte, de leguminibus, de oleribus, de nasturcio aliisque herbis, de ovo, de caseo, de aqua.* Praecepta tandem quaedam accedunt de rebus medicis ab Anthimio et Plinio aliena, quia in veteri exemplo reperta, in nostrum facile translata. His ergo praetermissis, Anthimii praefationem ad Theodoricum, quam

lectores lubenter excepturos existimo, iuxta Cocchii recensionem subiiciam.

« Anthimii viri illustrissimi, comitis ad gloriosum regem » Francorum Theodoricum, de observatione ciborum epistola ».

« Rationem observationis ciborum, vestrae pietatis iussu, » secundum praecepta auctorum medicinalium, ut potui, vobis » exponere profutura generaliter procuravi, quoniam prima sani- » tas hominum in cibis congruis constat: idest si bene adhi- » biti fuerint, bonam digestionem corporis faciunt; si autem » non bene fuerint cocti, gravitatem stomacho et ventri faciunt, » et crudos humores generant, et ocidivas, et carbunculos et » ructus graves faciunt. Exinde etiam fumus in caput ascendit, » unde et stomachus laeditur, et caligines graves fieri solent, et » ventris corruptela ex ipsa indigerie fit; aut certe sursum per » os vomitus fit, quando stomachus cibos crudos conficere non » potuerit. Si autem bene praeparati cibi fuerint, digestio bona » et dulcis fit, et humores boni nutriuntur. In hoc etiam prima » sanitas constat, ita ut qui se taliter observare voluerit, aliis » medicaminibus non indigebit. Similiter et de potu tantum » oportet adhiberi quantum cibus concordat. Iterum si plus quis » accipere praesumpserit, magis infrigidat stomachum, et ipse » infrigidatus nihil pervalet concoquere. Unde etiam et corru- » ptela nascitur illa, quam superius diximus. Unum tamen exem- » plum suggerimus, quomodo fit in aedificiorum macerie. Si » calcem et aquam quis tantum temperaverit, quantum ratio » poscit, ipsa mixtio perficitur, et fabricam tenet. Si autem su- » pra modum nimis aqua missa fuerit, nihil perficit. Sic et in » cibis et in potu debet agnosci. Ergo, sicut supra diximus, » prima sanitas ex cibis bene coctis et bene digestis constat. » Nam si quis homo dicat in expositione positus, vel iter agens, » quomodo possum talia observare? et ego suggero: ubi focus » est vel aqua, quae praedicta sunt observari debere. Nam si » necessitas exegerit, carnes vel alia crudiora manducare, non » ad nimietatem, sed parum sumantur; si quidem [quod ab » antiquis dictum est] omnia nimia nocent. Nam et de potu, si » quis cavallicando et in longum festinando amplius potum ac- » cipere praesumpserit, quam comedere, ipse in equo vexabitur,

» et in ventre peiora mala nascentur, quam de cibis. Sed forte » dicetur mihi: quare aliae gentes crudas carnes manducant, et » sanguinolentas, et sani sunt? Ideo illi sani sunt omnes qui ipsi » medicinas sibi faciunt. Cum malis cibis utantur, ustulant se » foco in stomacho et ventre, et per alia loca, quomodo caballi » furiosi, ustulantur. Tamen et inde rationem reddent. Illi unum » cibum, sicut lupi, manducant, et non multos, quia non habent » nisi carnes et lac; et ipsum quod habuerint manducant, et » videntur esse sani ex paucitate ciborum. Nam de potu, est » quando habent; quando longum tempus non habent, pauci- » tas ipsa videtur illis sanitatem praestare. Nam nos qui diver- » sis cibis et diversis deliciis, et diversis potibus nos implemus, » necesse habemus nos ita gubernare, ut non pro nimietate » adgravemur; sed magis parcius agentes, sanitatem obtinea- » mus. Si quis vero delectatus fuerit cibum qualemcunque man- » ducare, is in primo bene factum cibum praesumat et de aliis » rebus parcius; ita ut hoc quod primum accepit, bene digerat. » Praeterea diligenter constat observare quae a nobis suggesta » sunt, auxilio divinae maiestatis et Dom. nostri Iesu Christi, a » cuius largitate longiorem vitam et praecipuam sanitatem ha- » beamus ».

De Cocchii annotationibus ad indicium faciendum, unam proferre lubet, quae et praecipua facile est. Ad Anthimii locum [fol. 42-43] ex capite LVI. « *Oxygala* vero Graecis, quod Latini » vocant *melcham*, quando acetaverit, auctores dicunt sanis ho- » minibus esse aptam, quia non coagulatur in ventre », haec adscripsit Cocchius: « *Melca.* Vox haec, ut Romanis usitata, » memoratur graecis quibusdam scriptoribus, quam tamen mi- » rum est, ut Nonnius animadvertit *de re cib.* II, 16, apud quen- » quam Latinorum non exstare. Paxamus, qui Columella anti- » quior fuit, *melcae* praeparationem docuit, ut habetur in grae- » cis collectaneis geoponicis XVIII, 21, H' καλϐμένη Μέλκη. » Galenus method. VII, 4, H' Μέλκα τῶν ἐν Ρ'ώμη καὶ τϐτο » εὐδοκιμϐντων ἐδεσμάτων. Et libro de bono et malo succo, » cap. XIII, τῆς καλϐμένης παρὰ Ρωμαίοις Μέλκης ἐψυχρισμέ- » κης. Alexander Trallianus VII, 7, τὰ παρὰ Ρ'ωμαίοις καλϐ- » μένα Μέλκα. Ed. Roberti Stephani. Paulus III, 37, τὴν πα-

» ρὰ Ῥωμαίοις καλουμένην Μέλκαν. Ἐσθίει δὲ ὀψόντι διὰ γάλα-
» κτος. Ioannes Gorraeus filius : defin. medic. V, Μέλκα : *Neque*
» *ex latinis scriptoribus ante vel post Galenum ullum legimus,*
» *qui hanc vocem quovis significatu usurpaverit. Saxones et ceteri*
» *inferioris Germaniae incolae lac simili nomine appellant.* Skin-
» nerus, *etymolog. angl.* V, *Milk*, Μέλκα, *edulium, quod Romani*
» *una cum nomine a Germanis didicerunt.* Contra Keuchenius
» in notis ad Serenum [p. 159] : Μέλκα iis lac est, unde nostrum
» Melk et Milko Dalmatarum ».

Cod. 56 chart., saec. XVIII, a. 200, l. 139 [L. VII, XXXVI]. Z.

Lexicon medicum graeco-latinum in quo totius artis medicae secundum Neotericos placita definiuntur, vel circumscribuntur; graeca item vocabula ex originibus suis deducuntur, antehac a Stephano Blancardo m. d. concinnatum et editum, nunc vero tertia fere parte auctum, et pluribus in locis emendatum. Belgicis quoque prioris editionis nominibus germanica, si qua significantia adfuerunt, in hac sunt substituta ; demum cum Licinii Sanleone mantissa et expositione multorum arabicorum nominum, laconice in tyronum gratiam auctum et renovatum, folia 303.

Operis, pluries vario idiomate editi, amplificator, anagrammate puro *Ioannes Cirellius*, et vocum numero et significationum compendio, editionibus usque ad dimidium saeculum decimum octavum datis, praestat.

Cod. 57 chart., 1456, a. 334, l. 242 [L. VII, XII]. F.

Simonis Iannensis, *sinonyma medicinae*. Dedicatio magistro Campano, Nicolai pp. IV cappellano, canonico parisiensi : « Opu-
» sculum iamdudum a vobis postulatum, quasi aliquid utile con-
» tinens ... », textus : « Optabat Galius discere et docere posse
» res sine nominibus ... ». Folia 25.

Exemplar, diligenter exaratum columna duplici, habet postillas quae rem medicam spectant, praecipue ab auctore missa, manu amanuensis, qui ideo post scriptum : « Explicit si-
» nonymia m. Simonis de Ianua, completa per me Guillel-

» mum Califfinum, die 9 martii 1456 », animadvertit: « No-
» ta quod sinonyma descripta superius et inferius in margi-
» nibus chartarum huius libri reperiuntur in diversis libris
» auctorum, et iuxta suam litteram scripsi ut promptius va-
» leant inveniri ». Speciminis gratia offero postillas f. 24: « Ca-
» lendula nostro idiomate *flos rancius* vocatur, eo quod florem
» rancium praefert; nascitur in hortis »; f. 26: « Carbonella
» herba, cuius semen positum super carbunculos sanat »; f. 86:
« Ouichia vel ouichy herba est suavem reddens odorem in fo-
» liis, floribus et semine; f. 111: » Sticados citrinum est ti-
» guamica; dicunt quidam quod est polium montanum ».

Anteit omnibus impressionibus mediolanensis a. 1473.

Simon a Cordo, patria genuensis, unde *Ianuensis et de Ianua* dictus, medicus, Nicolai pp. IV subdiaconus et cappellanus, canonicus rothomagensis, floruit a. 1300.

Cod. 58 membr., saec. XIV a. 410, l. 261 [L. VII, XXXII].

I. *Verba Albugasin. Incipit chirurgia Adavgi.* « Postquam
» complevi vobis, o filii, librum hunc qui est postremus scien-
» tiae in medicina . . . », f. 1-40.

Finit: « Hunc librum transtulit magister Gerhardus Cre-
» monensis in collecto de arabico in latinum, et est trigesima
» particula libri Azaragui, quem composuit Albucasin ... ». Publici iuris factus est Augustae Vindelicorum, a. 1532.

Auctor, Khalaph ben Abbas Abulcassem, vulgo Alzahravi, apud Latinos *Abbucasis, Albucasis, Albugasin, Bucasis Galaf, Alsaravius, Azaragi,* Cordubae natus saeculo undecimo, de medicina et chirurgia egregie scripsit, obiit autem a. 1106-1107. Eum laudat Abo Mohamad Ali in *historia medicorum hispanorum.* « Fateor doctoris Alzahravi libros medicinae et chirurgiae
» quam maxime utiles esse, atque longo rerum usu comprobatos:
» adeo ut nemo, quod ego sciam, opus ullum hac de re illis
» utilius, plenius vel accuratius hactenus conscripserit ».

II. Mag. Guillelmi de Saliceto, *chirurgiae tractatus quinque.*
« Propositum est, amice Monthee, tibi edere librum de operatione
» manuali, ut satisfactio respondeat peticioni sociorum...», f. 41-93.

Auctorem, placentinum, magni nominis medicum et chirurgum laudat Guido de Cauliaco in prooemio suae chirurgiae, quod *summam ediderit, quam posterioris aevi doctores non probarunt modo, sed etiam expilarunt.* Medicinae et chirurgiae professor in gymnasio bononiensi anno 1269, Veronam migravit a. 1275. Eius chirurgia saepius typis excussa est, ac in varias linguas conversa.

Cod. 59 chart., saec. XIV, a. 410, l. 293 [Z. L, DXXXIV].

I. Magistri Maphaei de Fabariis, *quaestiones viginti super totam chirurgiam.* « Utrum apostema possit in corpore generari. » Arguo quod non . . . », f. 1-19.

Sub fine quaestionis decimae tertiae haec leguntur: « Et » hoc de praesenti quaestione et omnium quaestionum, scilicet » tertia et quarta de apostematibus determinatarum per me ma- » gistrum Maphaeum de Fabariis de Laude, 1392, die 2.ª iunii, » in festo Pentecostes, Bononiae, dum actu legebam practicam » et chirurgiam ».

II. Magistri Matthaei de la Porta, *questiones disputatae decem.* « Quaeritur utrum apostema sit morbus simplex aut composi- » tus . . . », f. 20-21.

III. Magistri Mundini, bononiensis, *quaestio disputata.* « Quaestio est utrum in antrace competat somnus, et arguo » quod sic . . . », f. 21-22.

IV. Magistri Bethini de Campo, *quaestio disputata.* « Alte- » ra die proponebatur una quaestio qua proponebatur utrum » vulnus exiens in membro humido indigeat siccioribus medici- » nis, quam exiens in membro sicco. . . . », f. 23-24.

V. *Quaestiones octodecim de pharmacis quibusdam, num aliquibus aegritudinibus curandis adhibenda sint.* « Quaeritur utrum » elleborum solutum possit dari ante digestionem vel post. Quod » dico debet praecedere . . . », f. 24-25.

VI. *Quaestiones singulares* 125 *de causis quorundam phaenomaenorum ex triplici naturae regno.* « Quaeritur quare melanco- » lia purgetur per oculos, colera per aures, fluida per nares, et » non aliter . . . », f. 26-31.

Cod. 60 membr., saec XIV, a. 176 l. 121 [L. VII, XIII]. F.

I. *Tractatus de vulneribus.* Capitula 26. « Caput diversis » modis vulnerari contingit: vulneratur enim aliquando cum » fractura cranei . . . », f 1-11·

II. *Praescriptiones medicae variae contra vulnera, ulcera, morbos oculorum.* « Experimentum probatissimum ad dolorem » flanquorum et retentionem urinae . . . », f. 12-22.

III. *Chirurgia cauteriorum, secundum Rugerium, Brunum et Rolandum.*

Sunt declarátiones breviores figuris appositae, pessime delineatis, quibus fabricatio substantiae eiusque aegrotis applicatio effingitur. Desiderántur iu operibus pluries editis Rogerii, Bruni et Rolandi.

Cod. 61 chart., saec. XVI, a. 195, l. 147 [L. VII, XXVI].

Angeli Parmensis, *opusculum* [*de ulceribus eorumque curatione*]. « Solutio continui quae in carne fit et a Gal. 4 meth: » vulnus sive vulcus appellatur, duplex est . . . ». Folia 21.

Amanuensis notavit in fine: « Opusculum aureum excel» lentissimi doctoris domini Angeli Claramondi, parmensis, Bo» noniae chirurgiam publice profiteutis 1551 ». De auctore ni» hil in *Affò:* Scrittori parmigiani ».

Cod. 62 chart., saec. XVI, a. 218, l. 148 [L. VII, V]. F.

I. *Tractatus de vulneribus, per excellentem Ioannem Ruschium, anno* 1585. « De vulneribus agendum: quid sit vulnus » prius explicandum duximus: post hoc . . », f. 1-98.

Auctoris opus *de visus organo et de oculi dignitate libri quatuor.* [Pisis, Tanagli, 1631, 4.°] mihi tantum notum.

II. *Prima lectio recitata in theatro, a nothomista ad summum collecta.* « Summus rerum omnium parens D. O. M., prima » est illa causarum causa, N. et solertissimi auditores, a qua » esse . . . », f. 106-111.

Una ex praelectionibus alicuius professoris, quod in fine legatur: « Haec dicta sint satis, in futura lectione aggrediemur » sectionem . . . ».

III. *De medicamentorum electione, quantitate, et modo exhibendi et praeparandi illa.* « Cum superioribus diebus, maximo» pere ab amicissimo fuerim rogatus, de hoc ipso quod in prae» sentiarum defatigari . . . », f. 116-139.

IV. *Compendium medicamentorum, tam simplicium quam compositorum, quibus hodie praecipue utimur.* « Simplicia frigida » et humida, magna ex parte insipida aut subdulcia . . . », f. 140-155.

V. *Tractatus de venenis, per Baldellum de Baldellis, publice legentem in studio pisano*: « Duplicem proponit Dioscorides » tractationem venenorum, alteram quae docet nos quo pacto » possimus praecavere . . . », f. 156-163

Latius Mazuchellius, in *Srittori italiani,* de auctore, qui cortonensis philosophiam et botanicem in gymnasio pisano a. 1580 tradebat.

VI. Index aliquot pharmacorum in usu apud veteres, f. 167-172.

VII. Damiani Dias, *tractatus de pulsibus.* « De pulsibus » acturi, primum illius definitionem in medium adducemus; ea » vero huiusmodi est . . . », f. 173-184.

VIII. Liber in quo annotamus aliqua de ipsa philosophia. « Tres conditiones debet aliqua facultas vel opinio . . . », f. 186-204.

CLASSIS XV.

MEDICINA VETERINARIA.

Cod. I membr., saec. XIII, a. 210, l. 139 [L. VII, XXIV]. O.

I. Publii Vegetii Renati, viri illustris, *artis mulomedicinae, libri sex* [vulgo *quatuor*] Mulomedicinae apud graecos latinosque auctores non fuit cura postrema . . . », f. 1-51.

In Vegetio emaculando et illustrando multam sane diligentiam Ioannes Matthaeus Gesnerus posuit; a quo idem Lipsiae anno 1735, cum *Scriptoribus de re rustica* denuo vulgatus est. Rhodii et Morgagni in Vegetium coniecturas hoc saepe codice confirmatas, dephehendi; ut lib. II cap. 26; pro *ferulae* legitur *feculae*, et lib. eiusdem cap. 45, pro *stracta* est *stacta*, quemadmodum Rhodius in Scribonium Largum coniectabat [p. 74, 144]. Itidem lib. I cap. 10, pro *tonsam* habet *tunsam*, et lib. eodem cap. 54, pro *sativi* legitur *sectivi*, uti Morgaguo placebat in epistolis post Vegetium a Gesnerio editis. Schneiderus in *Scriptorum rei rusticae* editionem lipsiensem anni 1797 ea intulit quae ad Vegetium emendandum Iulius Pontedera scripserat in epistolis et dissertationibus, Patavii a. 1791 editis.

II. Iordani Ruffi, calabrensis, *de medicina equorum*. « Cum » inter cetera animalia a summo rerum opifice evidenter creata, » usui humani generis immediate subiecta . . . », f. 54-71.

Haec postremo loco adscripta sunt:

» Hoc egit immensis studiis milex calabrensis
» Qui bene cunctorum sciverat medicinas equorum.
» Discat quisque legens pati haec tibi pagina praesens
» Quod iuvat atque nocet sic equo cuncta docet ».

» Hoc opus composuit Iordanus Ruffus de Calabria, miles » et familiaris domini Friderici imperatoris secundi, memoriae » recolendae, qui instructus fuerat plene per eundem dominum » de omnibus supradictis, et expertus etiam fuerat postmodum » probabiliter omnia in marestalla equorum eiusdem domini, » cum quo fuit per magnum temporis spatium commoratus ».

Opellam non adhuc, nisi versionibus, editam, primus Hieronymus Molin dedit Patavii, a. 1818 [*Iordani Ruffi, calabriensis, hippiatria*] ex hoc codice, de quo idem in prooemio: « Forma eius talis est, ut ex uno folio octo habeantur chartae ; » hae pergameneae sunt, singulaeque in duas columnas tributae ; » characteres partim rubri, partim nigri ; paginae triginta et » una. Eques Morellius eum esse putat saeculi XIII, quo nempe » ipse auctor floruit. Videre clarissime est fuisse ab alia quavis » manu emendatum ; non ideo tamen erroribus omnino caret. » Quum vero librarius variantem lectionem hic afferat, duos saltem codices manuscriptos, dum scriberet, ante oculos ille ha» buisse videtur, ut adnotatum fuit ad capitulum 12, pag. 41. » Ad capitulum 33, ubi agitur *de laesionibus crurium et ungu» larum*, dicendum est, amanuensem duas chartas inconsidera» te praeteriisse. Etenim ex improviso praecepta traduntur *de » remedio de extortilliatura*, ac deinde hic cernitur signum, » quod de admisso errore lectores admonet, eosque ad calcem » operis remittit [fol. 70-71], quo loco praetermissa capitula alie» na manu conscripta leguntur. Atque in hac emendatione » quasdam amanuensis reliquerat lacunas, quas ego adimplere » conatus sum, qua venetum codicem consulens, qui mihi evol» vendus perbenigne traditus fuerat, qua opportunioribus utens » versionibus, qua denique consilio fretus doctissimi et huma» nissimi viri Iacobi Morellii. Praeterea hisce auxiliis quaedam » emendavi, quae involuta et inextricabilia mihi visa sunt : ve» runtamen in adnotationibus, ea quae immutata sunt, qualia » prius fuerant, indicabo, ne critici mihi succenseant, perinde » ac si autographum adulterare voluerim...... Capitulorum » dispositio ac numeratio ea erit, quae in ipso codice manu» scripto, missis tamen iis omnibus, quae toto operis decursu le» guntur ».

III. Folio 69 tria habentur aliena manu medica praescripta, quae ad Ruffum minime pertinere arbitror, tum quia inepta sunt ac nugatoria, tum quia ea in manuscriptis versionibus ac codicibus nusquam inveni. Ex hiis praescriptionibus duae *contra fistulam* sunt, tertia vero *ad dolorem renum,* de quibus quidem morbis Ruffus in suo opusculo fuerat iam locutus.

IV. *Tractatus de doctrina avium, et de medicaminibus eorundem, qui liber est translatus de persico in latinum.* « Dixit » Gatrip persicus, quod multi Persarum et Graecorum sapien» tes in arte avium rapacium, multos libros scripserunt super » hoc, in quibus multa dispendiosa et inutilia et non necessaria » comprehenduntur. Sed libros et dicta eorum transcurrens, in » praesenti volumine breviter compilavi, et ea quae necessaria » et utilia inveni... », f. 72-80.

Hunc ipsum Persae librum de medicina accipitriaria e latina versione gallice reddidit Daniel quidem Cremonensis, iussu Henrici Sardinae regis, Friderici II imperatoris filii; cuius interpretatio manuscripta exstat in veteri codice bibliothecae gymnasii patavini, in quo et Moamoini hac ipse de re opus a Cremonensi gallice versum. Porro in codice patavino *Tariph* non *Gatrip* auctori nomen est; qui tamen neutro nomine mihi aliunde innotescit; quum vel ipse liber an impressus unquam fuerit, omnino me lateat. Latinam translationem is idem fortasse Theodorus medicus fecit, qui Friderici imperatoris nutu Moamoinum quoque transtulit: Fridericus enim de huiusmodi scriptis egregie se sollicitum praebuit, quia *de arte venandi cum avibus* librum scripsit, qui Augustae Vindelicorum anno 1596 impressus est. Ceterum de natura avium rapacium, de cibo potuque, de aegritudinibus, de medicina, deque usu earundem universam doctrinam Persa noster exponit, nullis profecto eiusdem argumenti scriptoribus non conferendus. Quae eius docendi ratio sit, cognoscant lectores e capite primo; « Notandum est quod me» liores aves viventes de rapina sunt, quarum rostrum est gros» sum, et nigrum, et rotundum inter nares, et acumen rostri » viride, os amplum, vox grossa, lingua et palatus nigri, nares » largae, oculi ampli et concavi, supercilia viridia et non mul» tis densa plumis, vultus grossus, grossum collum, guttur lar-

» gum, ampla gorgia, pectus amplum, pennae alarum curtae, » sed cultelli alarum longi, et ala ubi coniungitur corpori debet » esse grossa, in dorso strumosa et nigra, cauda parum curta, » carnes durae, tibiae curtae, pedes undique rotundi et longi » et virides, et plantae amplae, incessus largus, volatus longus. » In coloribus melior est flavus, vel frandens, qui trahit quasi » ad ialmiciem, vel ad rubedinem, vel qui sit pure rubens. Sed » melior est cunctis flaveus. Omnes autem aves, quae sunt mixti » et diversi coloris, bonae sunt. Dixt Caycam rex Parthorum » quod melior avis rapax est austur quando est albus. Tales » aves approbatae sunt super omnes alias aves rapaces et per » annositatem, et per pulchritudinem; et curiales sunt et paucae » reperiuntur. Sed multae sunt aliarum avium, quae aeque bonae » sunt; et meliorem venationem quam faciunt, est venatio an- » geris et avium aquatiquarum, sed non venantur ayrones. Au- » stures vero venantur ayrones, et omnes aves tam magnas » quum parvas ».

Caycam rex Parthorum aliis quoque locis adducitur; alius praeter eum nemo nisi *Bulcam Armarie*, qui semel occurrit. At avium, quae apud Persas erant, genera plura designantur. Ubi enim de delectatione ex aucupio: « Est in Persia quaedam avis » quae in persica lingua vocatur *tutuy*, et est alia avis quae vo- » catur *cursua*, et est alia quae vocatur *tholoty:* omnes aves » istae praedones sunt fortes; et melior istis est illa quae voca- » tur *ynyn* ». Et alio loco ubi de pastu accipitrum: « Pastus spar- » verii in primis debere esse aves, quae in lingua persica dicun- » cuntur *sacha, causte, guachardus* ..... Carnes vero turturis et » avis quae dicitur *guarsan*, similiter commendabiles sunt ».

V. *Liber diversarum passionum avium.* « Recipe ad capud » purgandum. Tolle picem mondissimam ad modum fabe ... », f. 80-81.

Iisdem fere verbis exstat in Alberti Magni *tractatu de animalibus*, lib. XXIII, cap. 19 [opp. t. VI, p. 631] hac inscriptione: *De curis infirmitatum falconum, secundum falconarium Friderici imperatoris.*

VI. *Medicamentum volucrum, missum Theodosio imperatori per epistolam a Grisofo medico de cura omnium volucrum, scilicet*

austurum, falconum, tertiolorum et sparveriorum. « Vestrae di-
» lectioni egregiae pauca scribere cupio. Si domare vis accipi-
» trem, ut statim caeperis, liga eum iuxta iufantis cunabu-
» lum . . . », f. 81-82.

Supposititiam puto epistolam, non totam codice nostro perscriptam.

Volumen possederat olim Antonius Landuccius e nobili apud Senenses familia; sibi autem coemit Iacobus Nanius ab haeredibus Antonii Cocchi, medici florentini.

Cod. 2 membr., saec. XIV, a. 263, l. 182 [L. VII, XXV]. O.

I. *Practica equorum, composita a fratre Theodorico, de ordine fratrum Praedicatorum, physico et episcopo cerviensi.* Titulum excipit index trium *particularum,* quarum prima habet capitula trigintaquinque, altera quinquagiuta quinque, tertia quadraginta, f. 1-30.

Praefationem Theodoricus ex Vegetio syllabatim sumpsit, susceptique operis rationem, haec addendo, explicavit: « Cum
» autem inter cetera animalia, equus sit nobilius, de ipsius
» cura, regimine et infirmitatibus tractare intendimus recto or-
» dine, secundum quod ab auctoribus antiquis et ab peritis in
» hac arte didicimus, de omnibus et signa docendo et rationes
» verissimas demonstrando. Primo ergo dicemus de generatione
» et nativitate equorum; secundo de laqueatione et domatione;
» tertio de custodia et doctrina; quarto de cognitione pulchri-
» tudinis; quinto de conservatione sanitatis; sexto de infirmi-
» tatibus, medicinis ac remediis; septimo de vitiis corrigendis
» in potionibus conficiendis: » De prioribus quinque capitibus haud plura quidem auctor affert: at duobus postremis totam equorum medicinam complexus, e medii aevi doctrina multa praecipit, quae modo quoque vel adhibere expedit, vel cognoscere certe placet. Opus, quod prodiit nunquam, in codicibus Vaticanis esse Montfauconius affirmat (1). Codex bibliothecae Barberinae his verbis initium sumit: « Incipit mulomedicina ex di-

(1) *Biblioth. ms.*, p. 23, 36.

» ctis medicorum mulomedicorum sapientum compilata a ven. » pat. Theodorico, ordinis Praedicat., episcopo cerviensi » ; qui titulus melius veritati congruit, quod Theodoricus nihil prorsus de suo contulerit. In catalannicam linguam librum translatum asserit Sartius (1).

Theodoricus Burgundionius, lucensis, cuiusdam medicinam Bononiae profitensis filius, et ipse medicus, saeculo tertio decimo claruit, quo bituntinum primum, dein cerviensem episcopatum administravit.

II. *Practica equorum. Quaedam compilatio domini Iacobi Auriae.* « Contra vermem. Capit. I. Postquam habes equum apud » te, fac dicere unam missam santi Ypoliti, et nunquam eveniet » ei . . . », f. 31-34.

Capitula novem supra quinquaginta continet totidem veterinariae medicinae praecepta. Inde remedia experta Theodoricus profert : « Contra scabiem et dulcedinem et pruritum, et simi- » lia; quae probavit dominus Iacobus Auriae in quodam equo » hispano, qui habebat dulcedinem ». Auctor idem videtur Iacobus Aurius [Doria] iannensis, ex Iustinuano, Sopranio et Oldoino clarus; qui saeculo tertio decimo exeunte vixit, ac de rebus patriis temporum suorum annales conscripsit, a Muratorio editos (2).

Cod. 3 chart., saec. XV, a. 204, l. 146 [L. VII, XXXIX].

I. *Qui se comenzarà certi remedj de cavalli.* « Li strango- » glioni che veneno alla gola per freddo desocto mostra infia- » tura . . . », f. 2-21.

Praeparationes medicae ad equorum aegritudines convenientes, non sine exorcimis, quibus, certis verbis et signis prolatis, morbi equorum fugantur. Principio pictura lineari occurrit ab agasone ductus equus, quo super legitur: « Veni mecum quia bo- » nus es ».

II. Iordani Ruffi, *de cultu et curatione equorum*, f. 23-35.

Plura desunt, praesertim ubi de remediis actum.

(1) *De claris archigymn. bonon. professoribus.*

(2) *Scriptt. rer. ital.* t. VI, p. 549.

III. *Incantationes contra vermem* [morbum equorum], interpositis signis, invocatione Trinitatis, Mariae virginis et Sanctorum, nec non morborum exsecratione.

Cod. 4 membr., saec. XIV, a. 230, l. 173 [L. VII, XXXV]. Z.

I. Iordani Ruffi, *de cultu et curatione equorum*, f. 1-32.

Etsi versio eadem sit ac praecedens, lectio tamen utriusque ita differt, ut novam editionem paranti plura se offerant utiliter conferenda, ita tamen ut a Molino adhibita et textus integritate et scripturae castigatione sit praestantior.

II. — — *quaedam ex opere eodem*, dialecto versa. « Se » lo cavallo sera afredado, toi force axetho e soplanlo entro na- » re . . . », f. 32-43.

Convenit cum versione itala Bononiae a. 1561 edita. Do exemplum: Codex : « Lo cavallo zotegando dalo pe davanti e no » preme ver la terra lo pe, se no en la extremitade o en la » ponta delo pe, si ha enfermitadhe en la ungla — Lo cauallo » zotegando premando la solla de lo pe en ver la terra si ha en- » fermitadhe altro ka en la ungla ». Impressio : « Il cavallo che » zoppica dinanzi del pie, e non lo ponghi in terra, se non la » estremità o la ponta, quando ua ne l' onghia del piede, è la » magagna — Il cavallo che zoppica dinanzi poggiando in ter- » ra il suolo del piè tutto, in altro luogo che nel piè, è la ma- » gagna ».

Cod. 5 membr., saec. XV, a. 237, l. 158 [L. VII, XXXVIII].

I. *Liber marescalciae equorum, compositus per Laurentium dictum Ruzium de urbe, merescalcum equorum.* Dedicatio: « In- » ter cetera animalia quae ad dignitatis humanae solatium ille » fabricator excelsus opifex omnium procreavit . . . : » textus vero: « Equus calide nature indicatur, sed temperate calor osten- » ditur per levitatem . . . », f. 1-59.

Auctor, Romae medicus, primus saeculo XIV de hippiatria scripsit, quod opus, *familiarium vestrorum minimus Nicolao sancti Adriani diacono cardinali* nuncupat. Falso tamen Ni-

colao dicatum puto, quod et subsequens codex et Malatestiamus caesenas Napoleoni ab Ursinis dedicatum nuntient. Ruzius, qui et *Rusius et Rugginus* quandoque appellatus, notiones duxit ex opere Ruffi, atque in iis morbis, de quibus agit et Ruffus, huius ipsissima verba transcripsit. Verum non ex Ruffo tantum, sed et ex Theodorico Cerviensi ac Iacobo Auria, ut puto, quem capitibus CXXXVII, CXLIV, CL *magistrum Mourum* appellat.

II. *Praescriptiones medicae equis curandis,* itale. « A fare » stalare il cavallo, recipe asentio et pistalo bene et fallo bolli- » re . . . », f. 59-64.

Codex ad normam exscriptus, cum titulis capitulorum ac litteris rubricatis, praestat pictura elegantiori qua divus Hyppolitus episcopus, stans cum mitra et pedo, equo sibi oblato benedicit. Aeque littera initialis in titulo auropicta ac insignia vacua duo, serius inscripta : *Iacobinus Placentinus.*

Cod. 6 chart., saec. XVI, a. 314, l. 215 [L. VII, XXXI]. Z.

I. Laurentii Ruzii, *liber marescalciae equorum,* ut supra. Capitula 79, non eodem numero, sed re, ac praecedens.

II. *Additiones factae per Martinum de Bononia super libro marescalciae, ut inferius breviter apparebit.* « De fluxu sangui- » nis a plaga animalis . . . . . Cura huic infermitati. Recipe plu- » mam pennarum et combure . . . », f. 51-52.

Capitula sequuntur a centesimo octavo ad centesimum nonagesimum octavum, quorum extrema habent praecepta ad magicas incantationes. Auctor, saeculo XIV Bononiae medicinam professus (1), in his additionibus modo, latino fere semper sermone, remedia redintegrat quae ipse iam proposuit Ruffus.

III. *Libro della natura dei cavalli.* Capitula 74. « Lo corbo » descende dallo cerebro del cavallo et ingenerase per lo freddo... », f. 53-56.

Actum de equorum aegritudinibus eorumque cura.

IV. Uberti de Curtenova, *tractatus de aegritudinibus equorum et eorum curis.* « Quia impossibile est aegritudinem cogno-

(1) Fantuzzi. *Scrittori bolognesi,* tom. V.

» scere, nisi prius sanitas cognoscatur, primo de signis sanita-
» tis et bonitatis ... », f. 57-75.

Auctor [quo reapse tempore vixerit sum nescius], comes et canonicus pergamensis, rem novem et octoginta capitibus agit. Praeter haec, duo et viginti medicamenta affert, scilicet emplastra, unguenta et herbas. Nomina vel potius idiotismi, queis aegritudines quasdam indicat, extraordinarii prorsus sunt, ac fortasse eorum locorum proprii, quibus scribebat.

V. Iordani Ruffi, *de cultu et curatione equorum*, f. 75-97.

Sic in fine: « Hoc opus composuit Iordanus de Calabria
» Ruffus, miles et familiaris dom. Friderici secundi imperatoris
» Romanorum, sacrae memoriae recolendae ».

Codicem possederat *Aloysius Detricus*.

CLASSIS XVI

ALCHIMIA.

Cod. I membr., saec. XIV, a. 371, l. 268 [Z. L, CCCXXIV].

I. *Historia thebana.* « Quidam rex thebanus, nomine Laius, » responsum a diis suis accepit, quod de Iocasta uxore sua filium » generaret . . . », f. 1-2.

Finem excipit diagramma quo duo viri in singulare certamen adducti [de quibus agit historia thebana] invicem se ense confodiunt; infra : *Etheocles — Polinices.*

II *Tractatus cuiusdam sapientis, de alchimia.* « Inquit qui» dam sapiens quod corpus cum candidatur, album sulphur nun» cupatur . . . », f. 2.

III. Hermetis, *aureum opusculum in septem tractatus distinctum.* « Cum in tanta prolixitate aetatis experiri non desisterem, » animae meae non pepérci . . . », f. 3-6.

Tractatum *de lapidis physici secreto* ediderunt, cum scholiis ad fastidium promissis, Zetznerus in *theatri chemici* [Argentorati, 1613] vol. IV, p. 672-797; Mangetus in *biblioth. chemicae* [Genevae, 1702] vol. I, p. 400-445.

IV. —— *distinctiones secretorum sapientum, in quibus sigillabo librum meum, cum Dei adiutorio.* « Inquit Hermes: aqua » permanens congelat . . . ». In fine : « Expliciunt distinctiones » sapientum philosophorum », f. 6.

V. Calid, regis filis Ysid, *tractatus alchimiae.* « Primo neces» se est, Darte, nos ignem et lucem, speluncam lapidum habe» re . . . », f. 6-7.

VI. *Incipit epistola Alexandri, regis Persarum.* « Quidam

» heremita dicit quod ars derivata est ex creatione hominis, cui » omnia insunt . . . », f. 7-9.

VII. *Incipit epistola missa a Rainaldo de Villanova, papae Bonifacio, super arte solis et lunae.* « Clement. pater. Litteras » vestras paterna devotione suscepi . . . », f. 9-10.

Arnaldus Villanovanus dedit Bonifacio papae VIII [1294-1303] *quaestiones essentiales et accidentales cum suis responsionibus* pluries editas; unam vero epistola prodierit sum nescius. Ioannes Andreas iurisconsultus haec de auctore: « Plus nostris diebus habuimus magistrum Arnaldum de Villanova in » curia romana, summum medicum et theologum . . . . . . , qui » etiam magnus alchimista virgulas auri, quas faciebat, consen- » tiebat omni probationi submitti ».

VIII. *Incipit liber de secretis naturae, editus ab Arnaldo de Villanova.* « Inquit Arnaldus. Scito, fili, quod in hoc libro loquimur de secretis naturae. Et primo dicam quid est lapis . . . », f. 11-13.

IX *Rosarium.* « Lapis aquilae, cum sit natura preciosissi- » mus, nec sit ei ullus thesaurus comparabilis in valore . . . », f. 14-20.

Nulli ex rosariis *theatri chemici ac bibliothecae chemicae* respondet.

X. *Incipit liber Platonis, de tredecim clavibus sapientiae maioris, translatus de arabico in latinum, anno Dom.* 1301. « Nar- » raverunt quod in terra Romanorum fuit quidam philosophus, » qui vocabatur in arabico Platon . . . », f. 20-26.

XI. *Incipit epistola cuiusdam philosophi in arte.* « Sanctifi- » cat Deus sinceritatem, eiusque sapientiam ex ianua lucis in- » troducit . . . », f. 26-27.

Quidam serius titulo epistolae adscripsit: *quae modicum valet.*

XII. *Incipit liber sapientiae Socratis.* « Inquit sapiens So- » crates: Scito quod vitrum lapis mortuus est, igne tamen vi- » scosus factus est, et eius poros aperuit . . . », f. 27-30.

XIII. *Incipit tractatus Mireris philosophi suo disciplo Mirvensido.* « Mirvensidus interrogans ait: iuste magister et philo- » sophe, quae in hac preciosissima arte philosophi dixerunt va- » rie et multipliciter . . . », f. 30-34.

XIV. Rosini, philosophi, *epistola secunda ad Euthesiam reginam.* « Inquit Euthesia : iam, Rosine, in doctrinis ad propositum perveni . . . », f. 34-42.

XV. Platonis, *quartus super secretis naturae.* « Dixit Plato : cum res ex eodem genere sint, radix earum et finis sunt unum . . . », f. 43-46.

XVI. *Tractatus Mariae philosophae.* « Convenit Aros cum Maria philosopha. Et fuit Aros accedens ad ipsam, honorificando eam . . . ». Finit : « Expliciunt interrogationes Aros cum responsionibus Mariae philosophae », f. 46-47.

XVII. *Liber philosophicus de multiplici alexir.* Capitula octo. « Ut ex antiquorum scientia philosophorum perceperam, omne colorum genus ex mineria principalem duxit originem . . . », f. 48-49.

Cod. 2 chart., saec. XIV, a. 200, l. 136 [Z. L, CCCXXVI].

I. *Theorica in lapide philosophico, quae intitulatur* **mare magnum.** « Cum in hac secunda philosophia plurimi philosophorum sub verborum aenigmate scripsissent . . . », f. 1-43.

II. *Cantio italica de lapide philosophico :*

» El me dilecta de dir brevemente
» Tutti secreti dell' arte felice . . . », f. 44-47.

Auctorem Riginum Danielli iustinopolitanum asserit Io. Bapt. Nazari, brixianus, qui edidit (1) hoc titulo: *Canzone di Rigino* ec., *nella quale si tratta tutta la filosofica arte del precioso lapis de' filosofi.*

III. *Metaphora quaedam regis.* « Quidam rex volens alios potentes superare, praeparavit se ad bellum et cum voluit equum ascendere . . . », f. 48-49.

Narratio de quodam rege demortuo ob potionem aquae quam diligebat.

(1) *Della tramutatione metallica sogni tre.* Brescia, 1599, 4.° p. 159-167.

Cod. 3 membr., 1472, a. 180, l. 115 [L. VI, CCXIV]. 0.

Opuscula plura de rebus chemicis hoc et codicibus prope insequentibus continentur, mysteriis iis, quae sequioris aevi doctores in deliciis habebant, refertissima. Eadem sigillatim, aegre licet, percensebo. Olai Borrichii sententia motus: « Quam-» vis enim, *hic inquit,* in illa philosophorum turba, in illis » magnifici apparatus theatris chemicie plus fumi deprehenda-» tur, quam scientiae solidae, plue saepe ineptiarum quam ratio-» num; devorandum tamen illud taedium, et putandum est, » sacra haec non aliter constare, quam ut ex infinito spirarum » numero paucae dumtaxat rosae queant decerpi ».

I. *Tractatus compositus super lapidem philosophorum per quemdam philosophiae discipulum, et per eundem fuit missus sacratissimo domino Martino regi Aragonum, anno Domini M.CCC nonagesimo nono, et vocatur* **Fenicis**. Capitula undecim. « Cum » tanta dierum prolixitate absque divortio, non sine variis cor-» dis augustiis . . . », f. 1-12.

II. *De eodem.* « Pateat universis philosophis, ingeniis sana » ratione utentibus, operis natura . . . », f. 12-20.

Libellus absolvitur: « Et hoc totum ob reverentiam domini » mei archiepiscopi trevirensis », quod suspicionem injicit auctorem fuisse Ioannem Dambelerium anglum, a quo, iussu Cunonis de Falkenstein, archiepiscopi trevirensis, anno 1386, breviarium factum est operis cuiusdam chemici, *Hortulani* inscripti, in *theatro chemico* Argentorati, a. 1613, editum [t. IV, p. 1028].

III. *Commentum super lapide magno.* « Servitus non paucis » sed pluribus ignorans quam hoc sit circiter iudicatur . . . », f. 21-26.

IV. *Clarissimi viri Ademari, natione parisiensis, ad Guiglielmum fratrem suum dialogus feliciter incipit.* « Fuit vir » unus, moribus illustris: . . . . huic fuit frater carissimus nomi-» ne Guiglielmus qui totis vitae suae temporibus astronomiam » inferiorem perquisivit, qui et ad fratrem suum Ademarum » veniens ait: o frater, epulis astronomiae inferioris aestuo re-» fici . . . », f. 26-39.

Ademarus, qui opusculi auctor videtur, cum fratre colloquitur super *magisterio Gebri*. Hoc ipsum Gesnerus commemorat in *pandectis* [p. 173]; et Lamius in *bibliotheca Riccardiana* [p. 71] hoc titulo refert: *Dialogus et glossa Aldemari, canonici carthusiensis super librum, qui dicitur:* **perfecti magisterii principis philosophorum Gebri.**

V. *Incipit tractatus qui dicitur* **regnum**, *secundum Albertum, de separatione et praeparatione elementorum.* « Nota quod » lapis humidus philosophicus qui effunditur de duobus mon- » tibus est calidus et siccus ... », f. 39-52.

VI. *Tractatus magistri Raynaldi* [*Arnaldi*] *de Villanova. Epistola ad magistum Iacobum de Toledo.* « Dudum me rogasti » ut vobis secretissimum medicinae ... », f. 52-55.

VII. *Incipit rosa novella magistri Raynaldi de Villanova, ad comitem Petrum Flandriae.* Libri quatuor. « Divina providen- » tia composuit mundum, sicut voluit et sicut maiestati suae » placuit ... », f. 55-60.

Tomasinus notat opellam ms. Patavii, apud Nicolaum Trivisanum (1).

Haec auctor in prooemio: « Ego autem Arualdus de Villa- » nova multas partes mundi circuivi, et in mundo inveni medi- » cando, et laborerii operando assiduus quod quaesivi .... O no- » bilis marchio Petre et comes flandrensis, mutua benevolentia » amoris, quae diu viguit inter nos .... me induxit ut tibi *ro-* » *sam novellam* artis alchimiae noviter auditam ec. .... Istum » autem librum nominavi *rosam novellam*, eo quod est novus et » verissimus omnium aliorum librornm ... ».

VIII. *Verba commentatoria primi libri Arnaldi de Villanova, et Pericli et Phaebi philosophorum, quibus dictis ipse Arnaldus collegit librum suum.* Libri duo. « Cum consonantia » plurimorum philosophorum de naturali philosophia tractan- » tium ... », f. 60-91.

Opella Nicolaum Antoninm latuit, Arnaldi scripta in *bibliotheca hispana veteri* numerantem.

(1) *Bibl. mss patav.*, p. 110.

IX. *Petitiones Abgadini philosophi a spiritu super lapidem magnum philosophicum.* Dialogus inter philosophum et spiritum. « Philos. Dicas mihi tu, spiritus, potest fieri lapis qui di- » citur lapis philosophorum transformans . . . », f. 91-92.

X. *Tractatus de lapide philosophorum.* « Amor et fides nos » invicem indissolubiliter adeo colligarunt per ea quae novimus » in hac arte . . . », f. 92-96.

Pars altera *practica* finit : « stude ad hoc in Nicolao et » Martino, nam eorum operatio satis patet ».

XI. *Epistola missa regi ad illum finem quod videatis clare et aperte veritatem nostrae scientiae et visibiliter cognoscatis quis est ille qui veritatem habet scientiae infallibiliter. Libellum qui sequitur ex dictis philosophorum compilavi et ad concordiam reduxi, studio mediante.* « Primo vero scire oportet quis est lapis » philosophorum, unde sciant quod lapis philosophorum . . . », f. 96-102.

XII. *Incipit liber excellentissimi philosophi fratris Bernardi,* [de lapide philosophico]. « Non obstante quod haec ars sit » philosophiae naturalis, est tamen spetiale donum Dei . . . », f. 102-137.

XIII. *Epistola Arnaldi de Villanova, missa regi Ruberto neapolitano.* « Scias tu, rex, quot sapientes posuerunt in opere » multas res et multos modos operandi . . . », f. 137-139.

Edita est in *arte aurifera* per Couradum Valdkirchium, Basileae, 1549, t. II, p. 488, et alibi.

XIV. *Opus de lapide magno.* « Unitas est, secundum philo- » sophos, principium cuiuslibet multitudinis, et omnis multitu- » do . . . », f. 139-152.

Scriptum est partim soluta, partim ligata oratione.

XV. *Liber Gratiani super lapidem philosophicum componendum.* « Hoc quod fuit intentionis naturae, et omnino iam non » est, et hoc quod nunquam respondit . . . », f. 152-156.

Montfauconius in biblioth. Caesarea vindobon. scriptum esse testatur [Bibl. mss., p. 564].

XVI. *Liber mundanae felicitatis,* sive *liber Rudiani, regis Persidiani, Alfhachini et Galieni, de opere alkimiae, et liber trinitatis, scilicet trium verborum.* Capitula quinque. « Liber

» trium verborum dicitur liber deitatis et trinitatis, et haec tria » verba sunt de lapide pretioso ... », f. 156-164.

Libelli pars prior sub nomine Kallid philosophi est in *theatro chemico* [t. V, p. 218], et cum Gebri *magisterio*, anno 1682 Gedani edito; posterior quasi libellus Rachaidibi, Verudiani, Rhodiani et Kallidis philosophorum regis Persarum prodiit in *gynaeceo chemico* anno 1679 Venetiis impresso [t. I, p. 573] et cum Gebro gedanensis editionis.

XVII. *Exempla in arte philosophorum, secundum magistrum Arnaldum de Villanova.* « Incipiamus exempla in arte philosophorum in dictis prophetarum ac parabolis eorum ... », f. 164-168.

Addenda Arnaldi scriptis a Nicolao Antonio relatis.

XVIII. *Rosa aurea.* Capitula tria. « Aurea rosa, secundum » philosophos patet, quod res non afferat nisi similia sibi ... », f. 168-173.

Opusculum hoc titulo designatum affirmat se habuisse Gesnerus in *pandectis* [p. 174].

XIX. *Liber carminum Ioannis philosophi.*

» Occultas artes inquirentes sunt in primo sic dicentes. In » Christi Iesu nomine amen ... », f. 174-179.

Rhythmus est, quem Ioanni Techmensi codex *Riccardianus* tribuit apud Lamium [*Catal. biblioth. Riccard.*, p. 252].

XX. *Incipit tractatus alkimiae fratris Alberti de Colonia.* Libri duo capitulis 32 distributi. « Ex cunctis nostrae scientiae » libris et secretorum abditis diligenti indagatione ... », f. 180-189.

Deest inter Alberti opera Lugduni edita.

XXI. *Dicta varia de lapide philosophorum.* « Dicit Ortulanus super epistola Hermetis, quod solum ille qui scit lapidem philosophorum ... », f. 190-192.

XXII. *De lapide philosophorum.* « De compositione lapi- » dum philosophorum recipe de malgurnia subtile factum ... », f. 192-195.

XXIII. *Tractatus de lapide universali.* « O tu Deus alpha » et omega, qui es principium et finis, tu sis factus istius prae- » sentis laboris ... », f. 195-208.

XXIV. *Incipit liber paritatis, idest duorum verborum, sci-*

licet patris et filii. [De alchimia]. « Intelligas me sane, quia in-
» telligens me, intelliget rectissime compositionem naturalis phi-
» losophiae . . . », f. 208-211.

XXV. *Expositio Morigenis.* « Fratres carissimi, si estis » filii divinae huius artis, in omnes nos errare declinare . . . », f. 211-213.

Morieni opus *de transmutatione metallorum* exstat in *arte aurifera,* [t. II, p. 7] et alibi.

XXVI. *Incipit liber intentionum alkimiae.* « Tractatus huius » artis dividitur in duos modos, idest in maius et minus . . . », f. 214.

XXVII. *Incipit opus Archilai philosophi.* « Incipit liber » Archilai philosophi de cordibus et spiritibus, et cum brevis » expositio summae . . . », f. 223-249.

XXVIII. *Incipit liber secretorum Bubucari, Machometi magni philosophi, filii Zerei Arazi.* « Liber iste dividitur in tres » partes, quarum prima manifestat species secundum vasa . . . », f. 249-279.

Manuscriptus quoque est in *bibliotheca Regia parisiensi* [catal. t. IV, p. 251].

XXIX. *Incipit liber argolicus* [angelicus], *qui dicitur summa segretorum.* « Opifex rex Deus ex nulla praecedenti materia » mundum creavit et condidit, et volens filiis Adae . . . », f. 279-282.

XXX. *Incipit liber pietatis Aristotelis : exponitur de praeparatione elixir.* « Accipe de sulphure libras duas bene cribellatas, postea habeas de aqua dulci in uno caldario . . . », f. 282-287.

XXXI *Verbum abbreviatum Raymundi Gualfredi, generalis ministri ordinis Minorum.* « Hoc est verbum abbreviatum » verissimum et probatissimum de occultis philosophorum enu » cleatis . . . », f. 287-291.

Hoc ipso titulo inscriptum opusculum in codice anglico, Rogerio Bacono tribui frater a Sancto Antonio in *bibliotheca Franciscana* affirmat. Raymundum certe de re chemica scripsisse nemo novit.

XXXII. *Commentum tertiae partis quarti de quartis Pla-*

tonis. « Haec scientia incipit a potentia et pervenit ad actum. » Omnis praeparatio . . . », f. 291-303.

Extrema pagina haec adiecta rubro colore : « Dignissimum » hoc praesens volumen quamplurium et diversorum librorum, » ornatum partis occultae philosophiae quorumdam philosopho- » rum, scriptum exstitit per me magistrum Petrum Grignolum » de ponto Canapicii, et ad instantiam et petitionem artium me- » dicinae eximii ac famosissimi viri magistri Butii Generini de » Ferrantis de Perusio in civitate Fulginii, vigesimo secundo » Kal. febr. M IIII LXXII ».

Cod. 4 membr., 1475, a. 183, l. 118 [L. VI, CCXV].O.

I. *Expositio Thomae de Aquino super librum turbae, et de quatuor speciebus igneis lapidis philosophiae necessariis.* « Verita- » tem meditabitur guttur meum et labia mea detestabuntur im- » pium . . . », f. 1-19.

Inter opera, perperam Aquinati tributa, refert Echardus (1) et editionem indicat. Media circiter opella mentio fit cuiusdam *Petri de Messana qui de generatione corporum et spirituum naturalium, animalium et mineralium optime tractat.*

II. Alberti Magni, *secretorum tractatus.* « Et ut intelligere » possis artem maiorem veram, secundum intentionem no- » stram . . . », f. 19-26.

III. *Liber qui dicitur donum Dei, compositus a Ioanne Damasceno.* Libri quatuor, cum compendio. « Laus Deo qui gra- » tiam nobis contulit philosophicam reducendi aliqua corpora » praeparata ad primam originem . . . », f. 26-64.

Exstat et inter codices mss. Regiae parisiensis, tom. IV, p. 322.

IV. *Incipit tractatus:* **aurora consurgens.** Tractatus duo. « Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa sapientia austri, » quae foris praedicat in plateis . . . », f. 65-101.

Pars opusculi posterior est in *Ars aurifera,* t. I, p. 185.

V. *Hic est tractatus in quo colliguntur argumenta ex dictis*

(1) *Scriptt. ord. Praed.*, I, p. 345.

philosophorum ad confutandum opinionem eorum qui asserunt argentum vivum crudum esse lapidem philosophorum cum operatione ipsorum, dictus *liber utilitatis.* Tractatus quatuor, cuius extremus bifariam dividitur. « Huius operis seu artis operatores ex dictis philosophorum supponunt ... », f. 101-112.

VI. *Incipit liber Geberis, de inventione perfectionis.* « Con- » sideravimus ex nostris voluminibus diversis quod ex secretis » naturae ... », f. 112-123.

Folio 114, ubi de sale armoniaco componendo agitur, margini adscriptum legitur: *Et ego Butius facio sic: Recipe urinam puerorum libras quadraginta* ec.

Opellae titulus est quoque: *liber investigationis magisterii.*

Respondet partim editioni gedanensi a. 1602; lectione prorsus variata inest *bibliothecae chemicae* Mangeti, tom. I, pag. 558-562.

Abu-Mussah-Giafar-ab-Kufi, vulgo *Giaber* et *Geber,* arabs vel graecus ex sententia Leonis Africani, vixit saeculo septimo, iuxta alios, octavo vel nono, chemicorum medii aevi, post Hermetem, pater.

VII. *Incipit liber fornacum Geberis, translatus in Chahaab anno Arabum, per Rodericum Yspanensem.* « Partes tres in ca- » pitula distributae. Consideravimus non fantasticam artem no- » stram consideratione scripsisse, ut nequaquam iniuste ... », f. 123-135.

Norimbergae a. 1545 Petreii typis editum Gesnerus ait in *Pandectis,* p. 173.

Capitulis primae partis accedunt in marginibus diagrammata furnorum.

VIII. *Testamentum Geberis.* « Ex omnibus rebus et anima- » libus, piscibus, et volatilibus potest fieri sal, ipsis combu- » stis ... », f. 135-140.

Editum est, cum Gebri *magisterio,* Gedani, a. 1682, et in *biblioth. chem. Mangeti,* t. I, p. 562, ac alibi.

IX. *Incipit quaedam abbreviatio de secretis secretorum, Ioannis pauperum.* « Rogo aeternum Deum, qui cuncta ex nichilo creavit, quod quaelibet persona cum advenerit in manibus ... », f. 140-146.

X. *Incipiunt quaestiones tam essentiales quam accidentales magistri Arnaldi de Villanova, de arte transmutationis, declaratae papae Bonifatio VIII, ab eo petitae sub compositione lapidis philosophici, et primo essentiales.* « Non sublimantur corpo- » ra sublimatione vulgari, quam intendunt ydiotae credentes » quod sublimare ... », f. 146-155.

Quaestiones essentiales numerantur triginta, accidentales tredecim, editae omnes in *theatro chemico*, tom. IV, p. 516, et alibi.

XI. *Conversatio philosophorum.* « Sunt ne aliqui nobiles fo- » renses vel doctores cives ceterique scolares theoricae sed non » practicae ... », f. p. 155-158.

Quandam veluti historiam scriptorum chemicorum auctor suppeditat. De iis qui medio aevo fuere, ait: « Frater Elias stilo » mediocri aliqualiter patefecit textus alchimiae, cum suo glos- » satore hanc scientiam enodando: *Lilium* cum *Rosario* scripse- » runt, multa dubia declarando. Ioannes Sedamarii cum Iacobo » de Sancto Saturnino naturam elixirii in multis suis epistolis » vulgare demonstraverunt. Rogerius Baconus de Sacrobusco » et doctor subtilis Michael Scotus in quaestionibus physicis » proiectionem elixiris in multis suis epistolis scribendo non » celaverunt. Raymundus Lullius hanc scientiam ignoravit et » rationibus fortissimis improbavit. Sed per tantum doctorem » catholicum et experimentatorem maximum, philosophum sa- » cratissimum, magistrum Arnoldum de Villanova cathelanum, » medicorum peritissimum, experientia convictus, et operatio- » nibus instructus, a doctore doctior fuit factus; sic quod in hac » scientia composuit diversa volumina, quae sic sunt intitulata: » *Liber quintae essentiae cum tertia distinctione — Apertorium* » *et vade mecum — Ars magica naturalis — Codicillus — Epi-* » *stola accurationis et testamentum — De alchimistarum inten-* » *tione et secreti occulti investigatione — De lapidum pretioso-* » *rum compositione — Arbor physicalis et figura individualis.*

XII. *Incipit liber correctorii fatuorum et modus optimae naturae editus a Bernardo magistro reverendo.* « Cum omnium re- » rum est mendatio illus rei virtute augmentatur .... », f. 158-164.

Exstat in *Ars aurifera*, t. II, p. 545, et alibi.

XIII. *Incipit tractatus Çinonis philosophi.* « Zinon philoso- » phus dicit quod eaedem sunt res quae dealbant et rubifi- » cant . . . », f. 165-168.

XIV. *Incipit liber qui dicitur* **novum lumen,** *compositus ab homine experto super lapidem philosophorum.* « Pater et domine » reverende. Licet liberalium artium ignarus existam, studioque » non sim assiduus . . . », f. 169-175.

Arnaldum Villanovanum habet auctorem opella, non una tantum vice typis impressa. V. Nicol. Antonium in *Bibl. hispana vet.*, tom. II, p. 78.

XV. *Incipit liber* **Ioannis Tecenensis,** *philosophi.* « Ca- » rissime, non abhorreas super nomine lapidis, tibi non nomi- » nabo quem sub clave silentii . . . », f. 175-187.

Hunc se editurum receperat Gesnerus in *pandectis*, p. 174. Inter codices Riccardianos Lamius numerat, p. 250.

XVI. *De lapide philosophico dialogus* [inter magistrum et filium] *feliciter incipit.* « Reverende pater. Satis difficile me ad- » huc non intelligentem et puerilem tua benignitas sincera hor- » tatur . . . », f. 187-192.

Manus serior apposuit principio: « Lilium intelligentiae ma- » gistri artis generalis de Florentia ».

XVII. *Incipit rotatio elementorum, secundum Alanum.* « Quo- » niam grave est circa plurimas intentiones diversorum librorum » semper desudare . . . », f. 192-197.

Alani Insulensis *dicta de lapide philosophico* sunt in *theatro chemico*, et alibi edita ; ab iis tamen hic libellus differt.

XVIII. *Liber Haly philosophi, secretorum alchimiae.* Capitula quindecim. « Fili, incipio dicere artificium quod vocatur » alkimicum, et certificabo dictum in eo . . . », f. 197-206.

XIX. Raimundi Lullii, *liber de investigatione secreti occulti.* « Alchimia est ars artificialis ex naturalibus principiis proce- » dens, cuius virtute . . . », f. 206-216.

Pars opellae altera agit *de alphabeto et arboris ordinatione.*

In codice vindobonensi Caesareo scriptum refert Solerius (1):

(1) *Acta Ss. a Boll.*, tom. V. iunii, d. 708, n. XI.

et Lullio abiudicat, ut et sequentem libellum, quem editum testatur (1).

XX. Eiusdem, *elucidatio totius testamenti, ad regem Edoardum.* « Tu, in virute Dei, recipe solem calcinatum vel foliatum, » vel eius oleum . . . », f. 216-224.

XXI. *Commentarium cuiusdam philosophi super veritatem.* » Postquam antiquos philosophiae dominos et animarum spiri- » tualium vidimus scientiam . . . », f. 224-228.

Auctor identidem nuntiat partes textus cui exponendo commentarium accedit.

XXII. *Incipit liber Maumet philosophi.* « Rex quidem alios » cupiens superare potentes, se contra eos praeparavit ad bel- » lum . . . », f. 228-230.

XXIII. *Tractatus magistri Stephani medici, magni philosophi, super transmutatione.* « Initium sapientiae est amor sapien- » tiae, quare qui diligit sapientiam et ipsam diligit . . . », f. 230-233.

XXIV. *Dicta Bellini.* « Cum essemus super quemdam flu- » vium, quidam homo ascendens dixit: sciatis quod pater meus » sol dedit mihi potestatem . . . », f. 233-235.

Exstant in *turba philosophorum,* ex Mangeti editione in *biblioth. chemicae,* t. I, p. 478, a Gesnero iam memorata p. 173 *pandectarum.* Sunt quoque manuscripta in *bibliotheca Riccardiana,* ex Lamii catalogo, p. 65.

XXV. *Incipiunt epistolae Raimundi militis.* « Universis » et singulis in arte philosophorum studentium, ad quorum no- » titiam praesens nostra epistola . . . », f. 235-250.

Haec epistola tertia auctor. « Unde ego Raymundus de » Terminis miles, vestris precibus humiliter, dilectissimi, con- » descendes, breviter arcanum . . . ».

XXVI. *Epistola cuiusdam philosophi.* « Ditavit me Dominus, » ille venerabilis amicus vester, ut dominationi vestrae . . . », f. 250-252.

XXVII. *Incipit epistola missa regi Philippo, Francorum*

(1) Ibid., p. 709, n XXXV.

regi illustrissimo. « Domine, ut videatis clare et aperte veritatem nostrae scientiae . . . », f. 252-254.

XXVIII. *De proiectione elixir.* « Docui lapidem et operatio» nem ipsius, nam dicam de eius fusione . . . », f. 254-255.

XXIX. *Incipit recepta per Nicolaum composita, de qua superius dictum est* », f. 255-258.

Sunt receptae ad lapidem philosophorum componendum cum solo argento vivo, cum argento vivo et sulphure, cum sulphure, cum argento vivo, cum luna et cum arsenico.

XXX. *Cosimus de Medicis, servus fidelis manu propria scripsit Pio papae.* « Sanctissimo patri in Christo. Quod in bi» nas litteras sanctitati tuae diversifice transmissas, quae vere » donum Dei . . . », f. 258-261.

XXXI. *Epistola Berringarii.* « Discretis et sapientibus vi» ris, praelatis saecularibus et religiosis, clericis et laicis, phisi» cis et ciruicis universis, Berringarius diocesis narbonensis sa» lutem. Vobis omnibus notifico artem nostram phisicam bene» dictam . . . », f. 261-262.

XXXII. Aristotelis, *spera octo figurarum de lapide philosophico liber incipit.* « Haec est figura coeli quae spera nuncupa» tur, quae quidem spera continet in se octo nobilissimas figu» ras . . . », f. 262-267.

Additum est diagramma, castigato linearum ductu figuram in textu descriptam repraesentans.

XXXIII. *In nomine Dei pii et misericordiosissimi, incipit liber primus Hermetis de arte alchimiae.* Prologus: « Valde men» tem meam suis tam garrulis mendaciis, quasi quodam tempe» stivo mari . . . »; textus: « Quoniam de opere in quo philo» sophorum doctissimi desudaverunt, potius tractare disposui» mus . . . », f. 267-275.

Opus de arabico in latinum translatum. Paulo ante finem, *incipit additio* verborum Hermetis, iuxta rationem Massiliensium: *qui melius sapit melius dicat.*

XXXIV. *Incipit expositio dictorum Aristotelis et Hermetis supra secreta secretorum, de mutatione naturae.* « Hoc tibi pro» mittit philosophia ut parem te Deo faciat. Seneca in quadam » epistola ad Lucillum . . . », f. 275-284.

XXXV. *Conclusio quam fecit Pictagoras in libro turbae philosophorum.* « Ars astronomiae et phisicae se legentibus parens » est: ars vero nostra nonnisi a sapientibus sciri potest... », f. 284-293.

XXXVI. *Ars vera et experta ad suffisticandum omnes lapides, sic quod non esset differentia aliqua a suffisticato, a naturali in colore et duritie, et in omni alia experientia praeterquam in virtute, et primo dicemus de rubino.* « Recipe libram similae fru- » menti, de meliori quod sit... », f. 293-297.

Agitur de modis mollificandi, dissolvendi, colorandi, congelandi lapides pretiosos, metalla, perlas, corallos, cristalla.

Extremo folio eadem fere leguntur ac in praecedenti, exceptis nomine amanuensis ac temporis assignatione. « Dignissimum » .... per me magistrum Petrum Grignolum de ponto » Canapicii .... die quarta mensis decembris, anno » M.CCCC.LXXV ».

Codex, aeque ac proxime insequens, pro Butio exscriptus, lectione valde corrupta, conspicuus est pictura folii primi, quae offert in majori littera d. Thomam plures discipulos docentem, in marginibus vero insignia cuiusdam viri, aves, puerulos, flores, frondes.

Cod. 5 chart., saec. XV, a. 209, l. 153 [Z. L, CCCXXIII].

Chemicorum opusculorum collectio.

a. Beati Thomae de Aquino, *liber de essentiis essentiarum.* Dedicatio: « Cum prima causa et summa ex altitudine sapien- » tiae suae incomprehensibili omnia ordinans... », textus: « Quo- » niam divina potentia est infinita, ideo oportet substantiam es- » sendi esse infinitam... », f. 1-35.

Opus, *R. primogenito regis et Siciliae, Dei gratia, duci Calabriae ac in regno Siciliae vicario generali* nuncupatum, *duos libros continet principales; primus est de essenciis visibilibus* seu realibus, *secundus de intencionalibus. Primus autem continet novem tractatus, qui habent subalterna propter veritatum multitudinem.* Tractatus sextus sub nomine s. Thomae de Aquino, titulo *de lapide philosophico et primo de corporibus supercaelestibus*, edi-

tus in *theatro chemico* [Argentorati, 1613, vol. III, pag. 263-269.

b. Beati Thomae de Aquino, *liber de esse et essentia intercionali seu locali.* « Ex quo antea superioribus tractatibus de es-» se et essentia reali . . . », f. 35-40.

Io. Fr. Bern. Maria de Rubeis haec de opere huicque similibus: « Altissimo haec omnia et singula premuntur silentio » apud veteres omnes: ab sancti Thomae stylo abhorrentia » quammaxime, eiusdemque doctrinae aut repugnantia aut mi-» nus consona. Post ipsius obitum aliqua scripta fuere: fabu-» lis alia scatent, quae sub nomine gravissimi doctoris aquina-» tis prodi patuisse indignandum ».

c. Hermetis, *practica.* « Acetum vini sic praeparatur. Reci-» pe de optimo aceto vini . . . », f. 25-26.

d. *De secretis alchimiae.* « Scientia ad extrahendam quin-» tam essentiam ab auro . . . », f. 40-98.

e. *Secuntur termini secundum ordinem alphabeti*, f. 98-104.

Index vocabulorum, quae ad alchimiae secreta referuntur.

f. *Practica pragensis.* « Recipe mercurium crudum, libram » unam vitrioli, f. 106.

Capitula duo, unum latino sermone, alterum alemmanico.

g. *Alia materia nobilis et secretissima.* « Item recipe unam » libram mercurii et unam libram lunae . . . », f. 107-114.

h. Fratris Ioannis de Rupescissa, *liber magisterii confectionis veri lapidis philosophorum.* « Volo revelare lapidem maximi » philosophorum ad lunam et ad solem, ad album et ad ru-» beum . . . », f. 114-119.

Sub fine; « Explicit liber . . . . . . editus ab egregio philo-» sopho divinitus illustrato Iohanne de Rupescissa ordinis Mi-» norum, anno Domini 1370 et die 17 mensis octobris ».

Opus impressum est in *theatro chemico* Zetzneri-Argentorati, 1613, vol. III, p. 179-188.

i. *De aliis alchimiae secretis*, f. 119-124.

k. *Liber de consideratione quintae essentiae auri, et aliquibus annexis, ad quod multi vocati, pauci vero electi*, f. 124-130.

l. Thomae Aquinatis, *tractatus de alchimia.* « Materia la-» pidum est aqua grossa habens multum de terreistate . . . . . vel

» parum, secundum puritatem vel impuritatem lapidum ... », f. 130-144.

Quod opus Thomae Aquinati sit abiudicandum, probant capitula inscripta : *Alia doctrina sancti Thomae* — *Alia doctrina beati Thomae.*

m. *Incipit tractatus magistri Florani, magni philosophi post Aristotelem.* « Et intitulatur dyadema philosophorum et se- » creta secretorum, nam Floranus fuit philosophus ortus de ge- » nere Aristotelis ... », f. 145-149.

n. *Incipiunt secreta secretorum. Unus tractatus,* f. 149-155.

o. Thomae de Aquino, *tractatus quem Reynoldo fratri suo compilavit.* « Recipe ergo mercurium minerale et terram hispa- » nicam, antimonium nostrum, vel terram nigram oculosam ... », f. 155-156.

Tractatus *de arte alchimiae,* falso d. Thomae Aquinati tributus, editus est in *theatro chemico Zetzeneri,* vol. III, p. 272-278. In codice autem deest prooemium, ac reliqua per fragmenta occurrunt.

p. Magistri Winandi, *tractatus nobilissimae artis, libri duo.* « Hic incipiunt operationes veri et perfecti lapidis, quae » operationes extractae sunt de libro perfecti magisterii ... », f. 156-163.

q. *Quatuor lapides philosophorum tingentes corpora in solem et lunam verissimi.* « Scorpius est primus et fit aqua dissolutiva » ex argento vero et auro ... », f. 163-166.

r. *Tractatulus Antonii de Florentia, magistri perisissimi de arte philosophica.* « Recipe cuprum, unam libram bene limati, » lava eum bene ut nulla immundicia ... », f. 166-170.

s. *Sequitur via utilis, completa per magistrum Antonium Parisiensem, philosophum peritissimum.* « Recipe de nostro mer- » curio pondi florenorum sex, et de nostro fermento ... », f. 170-183.

t. *Augmentum solis, marchionis Ioannis piae recordationis, datum in civitate cubitensi,* 1466, *in vigilia Stanislai, per dominum Nicolaum de Barth, artium medicinae doctorem eius domini marchionis Ioannis.* « Recipe sulphuris rubei ... », f. 183-185.

Haec Nicolaus eruit ex Stephano apothecario nurembergensi.

u. *De alchemia*, alemannice. « Nim eynen Lot gereyniget » Silber . . . », f. 184-185.

v. Ioannis de Rupescissa, *practica, sive liber magisterii perfectionis veri lapidis philosophorum.* « Prima operatio. In » nomine Domini amen. Recipe salpetrae et vitrioli ana libras » duas . . . », f. 185-186.

Sub fine : « Explicit tractatulus magistri Ioannis de Rupe- » scissa, faciens rosas albas et rubeas, extractus breviter ex li- » bris philosophorum, et vocatur liber *rosarius philosophorum...* », f. 185-186.

w. —— *alia practica*, f. 186-187.

x. *Practica* seu *operationes ioviales duodecim*, alemannice. « In nomine Dom. amen. Dy erste operatio. Nym reynen Tzeen » III Teil, und das IIII Teil sal . . . », f. 188-190.

Sub fine legitur : « Nota : istam practicam laboravit qui- » dam Ludovicus familiaris dominae ducissae de Luczenburg, cum » priori praedicatore ibidem anno 1436, et ambo in simul per- » fecerunt usque in finem ».

y. *Practica alia, seu operationes alchemiae*, f. 190-192.

z. *Praxis directa in Opavia Wenceslao Norio*, f. 192-193.

aa. *Diese noch geschriebene Practica wohllöbliches Maisters genant Enkait*, alemannice, f. 193-194.

bb. *Eyn ander Stich oder Practica des löblichen Magister Iacobi von Pessulam, dem ich wol gedynet habe anderthalb Iar an des liebin sand Mertenstag geschriben aus seynem Munde von Worte zu Worten also redende*, f. 194-197.

cc. *Practica propositi hildemensis*, f. 198-199.

dd. *Opus transmissum Henrico imperatori.* « Nym 1 libram » vitrioli romani, sal vitr. 1 libram cinoberii . . . », f. 200-201.

Textus alemannicus latino commixtus.

ee. Winandi, *de alchimia*, partim alemannice, partim latine, f. 201-206.

ff. Gratiadei, *practica*, f. 206-215.

gg. *Tractatus de transformatione metallorum in solem vel lunam*, latine partim, partim alemannice. « Huius duae sunt » species aequales vel principales, multae vero sunt conceptiones » eius . . . », f. 215-234.

hh. *Das ist eyne epistola domini Aristotelis dem grosse Alexandro* [de secretis alchemiae], f. 235-240.

Praecepta de solutione auri et praeparatione boracis, alemannice et latine, Aristoteli falso tributa.

ii. *Liber magistri Alberti de Colonia, de ordine Praedicatorum, super alchimia.* Prooemium : « In nomine Dei patris omnip. « Incipiam scribere secreta secretorum multis incognita ... », prologus : « Iste liber vocatur scientia vera. Cum ergo ego fra- » ter Albertus ... », f. 241-272.

Praeit index capitulis 73. Finit : « Explicit scientia vera » edita a magistro Alberto de Colonia, in alchimia privilegiato et » approbato, scripta in Scwdnitz, anno ec. LXXXII° [1482].

Libellus *de alchimia* Alberto Magno prorsus abindicandus, prodiit Basileae 1561, et Urcellis 1602, Argentorati in *theatro chemico*, a. 1613, vol. II, p. 459-498, serius in editione lugdunensi, 1651, tom. XXI, p. 1-17, re tantum, tractatio enim amplior est in codice.

kk. *Tractatus alchimiae, extractus ab omnibus bonis libris repertis et expertis per me dominum Marchum de Ancisio de Roma*, f. 273-276.

ll. *Expositio arabica.* « Item elixir ist eyn arabisch wort » und ist also vil gesprochen als eyne garbe ... », f. 277-289.

Plura alemannice exarata de elixire, mercurio, sulphure, sale armoniaco, tartaro, auripigmento, aqua salis armoniaci, aqua lactis virginis, elixire solis, auro solubili, arsenico, rubro, calcinatione corporum.

Cod. 6 chart., saec. XVI, a. 216, l. 156 [Z. L, CCCXXV].

Miscellanea chemiae, ex quibus praecipue ea profero quae auctorum nomina praeferunt, ut alchimiae historiae satisfiat.

a. *Elenchi alphabetici signorum zodiaci, metallorum, vocabulorum arabicorum cum respondentibus latinis.* « Item nomina corporum, spirituum, operationum .... », f. 2-7, 9-14.

b. *Tractatus patris Moysi Hyeberis filii, in arte alchimiae.* « Hic incipiunt quaedam operationes excerptae ex quodam tra- » ctatu ... », f. 31-37.

Praecepta alchimiae ex Moyse excerpta.

c. *Practica magistri Gasparis de Alemannia, contra pestem.* « Recipe unciam unam argenti vivi ... », f. 37-38.

d. *Ex rosario minori ad lunam faciendam experimentum verum.* « Noto sia a cadauna persona come ho tolto una parte del » corpo fixo ... », f. 42-43.

Differt quam maxime a *rosario abbreviato ignoti,* quod legitur in *Mangeti biblioth. chemica.* Genevae, 1702, tom. II, p. 133-134.

e. *Confectio lapidis qui vocatur rebis, de quo fit elixir, quod transmutat omnia metalla* [itale]. « Habbi dunque della pietra che » in ogni loco si trova, la qual s'addimanda *rebis* ... », f. 28-29.

f. *Albificatio Veneris supra triginta partes, fratris Stefani a Ponte de civitate Belluni,* f. 57-58.

g. *De salibus metallorum tractatus,* f. 63-64.

h. *Aurum potabile a magistro Iacobo Savonensi et sotio Pitiliani.* « Prius habeas sal fixum urinae putridae ... », f. 71-72.

i. *Ad conficiendam aquam mirabilissimam ex vitriolo minerali, quae aqua curat multos et diversos morbos humanae vitae, nec non mirabilia facit super corpora metallorum, ut infra dicetur.* « Vitriolum sic cognoscitur quando est de minera: primo in- » venitur in frustis ... », f. 74-76.

Tractatus mutilus, sic subscriptus: *non inveni finem.*

k. *Aliud experimentum supra saturnum probatum in Avenione per magistrum Antonium Francigenam, anno Dom.* 1464, *die* 16 *octobris.* « Accipe saturnum et facias stratum calcinae » vivae, ... », f. 82.

l. *De archanis cancellarii Thevoli, qui habuit ab eo qui fuit ustus Venetiis pro falsis monetis,* f. 99-100.

m. *Arcanum Hermetis datum ab eo filio suo, in articulo mortis,* f. 108.

n. *Esperimento di uno maestro Chicullo medico, a tinger il rame in color d' oro bellissimo, ritrovato da me in alcuni scritti antiquissimi, et da me provato, et ritrovato molto bello in apparenza, ma di poco peso et alquanto crudo.* « Prendi uva passa, » zafferano, capelli humani arsi, sterco de sorzi ... », f. 113-114.

o. *A congelar il mercurio, secreto della badessa di s. Ma-*

phio da Muran, dato al q. m. Philippo Falareo. « Recipe sal alchali, sal Sardegna . . . », f. 117-118.

p. *Secreto dell' eccell. d. m. Alvise Miani mi mandò da Caneva a far l' oglio di solfòro per fixar lo amalgamà de sole et de luna,* f. 122.

q. *Enigma de la pietra delli philosophi di L. V. Fi.*
« Quis revolvet nobis lapidem ».
« Nasce negli alti monti horridi e inculti,
» Nei colli aprici, et per ogni pendice . . . », f. 123-125.

r. Raimundi Lulli, philosophi, *medicina magna.* « Recipe » aquae benedictae quae alio nomine aqua vitae vocatur . . . », f. 126-127.

Excerpta ex eiusdem *experimentis, in quibus verae philosophiae chymicae operationes clarissime traduntur,* editis in *Mangeti, bibliotheca chemica* tom. I, p. 826-849.

s. *Tinctura quam habui a domino Clemente Scovolo, die lunae 14 martii 1575, Venetiis,* f. 132.

Laudantur praeterea praeparationes alchemiae **a.** *fratris Stephani,* civitatis Belluni, ordinis Minorum, f. 18-25 ; **b.** *fratris Galvani,* f. 25-31 ; **c.** cuiusdam *Coneglanensis,* f. 56-57 ; **d.** *fratris Danielis* de Verona, et Palavisini, f. 66 ; **e.** doctoris *Christophori,* f. 83 ; **f.** *Biasonis,* philosophi, f. 88 ; **g.** *M. d. F. de Toleto,* f. 93 ; **h.** *Nicolai Pervasini,* f. 94 ; **i.** *Saraceni,* f. 97 ; **k.** *M. Antonii Bravis,* f. 109 ; **l.** *Philippi Phalerei,* in notatorio anni 1528, f. 114 ; **m.** fratrum *Baldini,* auditoris provinciae Flandriae et *Andreae de Plathea,* f. 116 ; **n.** *Iacobi Nasochii, sive de Bassano,* diei 18 dec. 1565, f. 116 ; **o.** fratris *Valerii,* f. 118.

Notae passim, praecipue sub principio et fine, collectorem, civem feltrensem revelant ; ille enim anno 1564 scribit *de pharmacotheca magistri Iacobi a Cerva alba Feltri,* a. 1575, de thesauro eruendo et metallorum fodinis inquirendis, locis designatis Feltri vel circa Feltrum.

CLASSIS XVII.

AGRICULTURA.

Cod. I membr., saec. XV, a. 339, l. 240 [Z. L, CDLXII]. B.

Rei rusticae scriptores, scilicet:

a. L. Iulii Moderati Columellae, *de re rustica libri duodecim.* « Quid quoque mense faciendum sit, temporibus accomodando » opera . . . », f. 1-223.

Codicis nostri Columellam excusisse repetita vice Iulium Pontederam, rei rusticae scriptorum peritissimum, et per se (1), et per alios (2) constat.

b. M. Terentii Varronis, *rerum rusticarum libri tres.* « Grae» ci et Latini qui de re rustica scripserunt. Potius essem conse» cutus, Fundania commodius tibi haec scriberem . . . », f. 223-290.

c. M. Porcii Catonis, *de agricultura, ad Catonem filium liber.* « Est interdum praestare mercaturis rem quaerere, nisi iam pe» riculosum sit . . . », f. 292-326.

Codex elegantissime scriptus membrana tenuiori ac tereti, cum picturis splendidioribus, ac insigniis card. Bessarionis, exa-

(1) « Multa etiam per me Venetiis cum antiquo d. Marci exemplari con» tuli ». Epistola III, p. 25.

(2) « Quid de celeberrimo viro Antonio Bonjoannio referam? Nam hic » graecis auctoribus illustrandis semper implicitus, toto d. Marci bibliotecae » veneto codice cum lipsiensi editione eximia diligentia et fide collato, dis» similia deprompsit, et ad me transmisit ». Iulii Pontederae epistolae ac » dissertationes. Patavii, 1791, t. II, p. 26.

ratus est manu Iacobi Macharii veneti, in usum eiusdem cardinalis qui sub fine scripsit : « Iste liber est mei B. card. tusculani : constitit ducatis quadraginta quinque ».

Cod. 2 membr., saec. XV, a. 199, l. 126 [L. VI, CXII]. P.

I. M. Porcii Catonis, *de agricultura*, *ad Catonem filium liber*, f. 1-24.

Sunt qui errorem Fabricii secuti, praestantem Varronis codicem ms. bibliothecae s. Marci Venetiarum deperditum dictitarunt, quem in bibliotheca s. Marci Florentiae inquirere debuissent. « Optimum omnium illum d. Marci codicem iam evanuisse ait Iul. Pontedera in epist. III, p. 25, quod ad Catonis et Varronis codicem pertinere puto. Idem itaque Pontedera transcribenda sibi curavit ab Hier. Lagomarsino, quae Politianus olim ex illo codice transcripserat, item ex alio, qui ad s. Reparatae servatur Florentiae. Unde accidit ut Pontedera lectiones aliquot commemoraret, quas Gesneriana editio omiserat. Qua de re et reliquis scriptorum librorum subsidiis, quibus Pontedera usus est, accuratius dicetur in praefatione ad Columellam, partim ipse exposuit Pontedera in epistola ad Facciolatum, inserta gesnerianae editioni, p. XLIII-XLV ». *Scriptores rei rusticae.* Augustae Taurin, 1828, I, p. XII.

Integram operis lectionem novae lectioni emendandae plurimum conferre puto, etsi textus non sit integer, sed consulto multa passim omittantur.

II. M. Ter. Varronis, *de re rustica, libris tres.*

Litterae librorum initiales belle sunt auropictae, ut et insignia gentis mihi ignotae.

Cod. 3 chart., saec. XVI, a. 204, l. 141 [L. XIV, CLXXVI]. Z.

I. M. Ter. Varronis, *de re rustica, libri tres*, f. 1-57.

II. L. Moderati Columellae, *libri undecimi de re rustica caput secundum*, f. 59-68.

III. Palladii Rustici [Rutilii] Tauri Aemiliani, *libri primi de re rustica titulus XXV.* « Contra nebulas et rubigines, paleas et

» purgamenta pluribus locis per hortum disposita .... », f. 68-80.

IV. L. M. Columellae, *liber decimus de cultu hortorum.* « Hortorum quoque te cultus, Silvine, docebo ... », f. 71-79.

V. Georgii Merulae, *annotationes brevissimae priscorum vocum Catonis, Varronis, Columellae,* f. 80-98.

Auctor, alexandrinus, libellum veneto patricio Petro Priolo M. filio mittit epistola : « Priscas dictiones de tribus rei rusticae » scriptoribus annotatas, ut tibi latinae elegantiae studioso pa» tritio morem gererem, pro tempore brevissime enarravi ... ».

VI. *Annotationes de talis.* « Quid esset talus quaeve iactu » tali emitterentur, collatis diversorum scriptorum dictis, nescio » quid non admodum ... », f. 99-101.

VII. *De schyphis homericis.*

« Hic duo longaevo censentur nestore fundi
» Pollice de pilio tuta columba nitet ».

« Cum hi duo versus de Homeri iliade sumpta fuerint ... », f. 100-101.

VIII. *De triplici dicendi genere.* « Et in carmine et in so» luta oratione genera dicendi probabilia sunt tria ... », f. 102.

IX. *De oraculo sibyllino.* « Sors Sibillae in Romanos, de » rege Aegypti ... », f. 102-103.

X. *De versuum et dramatum generibus.* « Versus est par» tium legitima dispositio et pedum culta copulatio ... », f. 104-111.

Manuscripto codici cohaerent binae antiquae editiones Svetonii et Fenestellae. Principio lego : « Ex museolo fratris Tho» mae M. Alfani, ord. Praedic. » qui volumen dono dedit Apostolo Zeno.

Cod. 4 membr., saec XV, a. 210, l. 150 [L. VI, CXIII]. X.

M. Terentii Varronis, *de re rustica, libri tres.*

Liber primus, capitulis sexaginta novem agit *de agricultura,* alter undecim *de re pecuaria,* tertius septemdecim *de villaticis pastionibus.*

Codex folior. 96.

Cod. 5 membr., saec. XV, a. 260, l. 180 [L. VIII, LXXX]. N.

Palladii Rustici T. A., illustris viri, *opus agriculturae incipit.* « Pars est prima prudentiae ipsam, cui praecepturus es, aesti- » mare personam ... ».

Deest liber extremus decimus quartus *de insitionibus, ad Pasiphilum, virum doctissimum,* ut et in codicibus plurimis.

Codex, folior. 91, etsi corruptae lectionis, non tamen caret variantibus quae novae editioni parandae conferrent. Folio 90 legitur manu recentiori : *Cartusiae Venetiarum.*

Cod. 6 chart., 1458, a. 310, l. 210 [L. VI, CCXXXVI]. Z.

Petri Crescentiii, *ruralium commodorum libri duodecim.*

Epistolam dedicationis fratri Aymericq, magistro generali ordinis fratrum Praedicat. : « Cum praesentem librum ruralium » commodorum ad Dei omnipotentis honorem et sereniss. regis » Caroli delectationem ... », excipiunt index capitulorum, epistola regi Carolo et prooeminm, f. 1-4.

De auctore bononiensi et opere centena vice edito, nihil est quod disseram post ea quae Ioannes Mattheaus Gefrerus in praefatione *ad rei rusticae scriptores* protulit.

Codex, folior. 102, duplici columna minutioris scripturae, sic sub fine inscribitur : « Iste liber est mei Guilelmi de Fano, » notarii, quem propriam manu scripsi de anno 1458, tempore » dominii illustrissimi principis et eximii d. d. Borsii, ducis Re- » gii et Mutinae, marchionis Estensis, comitisque Rodigii ec., do- » mini terrae Monticuli dignissimi ». Volumen hoc comes Masdoni, die 20 iunii a. 1730, Apostolo Zeno dono obtulit, ut ex epistola a principio.

Cod. 7 membr., saec. XV, a. 310, l. 224 [L. VI, CCXI]. O.

Eiusdem, *ruralium commodorum libri duodecim.*

Codex foliorum 160, mutilus a principio.

CLASSIS XVIII.

ARCHITECTURA.

Cod. I membr., saec. XV, a. 259, l. 173 [Z. L, CDLXIII]. B.

I. M. Pollionis Vitruvii, *architectura, libris decem.* « Cum di-
» vina tua mens et numen, imperator Caesar, imperio potiretur
» orbis terrarum, ... f. 1-141.

Dimidio saeculo decimo octavo Ioannes Poleni hoc codice, studiis in Vitruvium adornandis usus, haec de eo in exercitationis Vitruvianis primis (1). « Elegans librorum Vitruvii codex,
» qui decimo quinto saeculo scriptus facile fuit, Venetiis in pu-
» blica d. Marci bibliotheca asservatur. Pertinuit ad ser. cardina-
» lem Bessarionem, cuius manu in fronte voluminis apposita est
» nota haec : *Vitruvias, de architectura, et Vegetius de re mili-*
» *tari. Liber meus B. car. tusculani.* Ex eo variantes aliquot le-
» ctiones descripsi : tum vero themata veluti quaedam capitum,
» quae loco indicis, ante libros Vitruvii leguntur. Vitruvii ta-
» men libri in capita secti minime sunt, sed in crebros breves
» articulos, partitione sane non inconcinna : itaque tria qua-
» tuorve prima verba ex singulis articulis excerpsi, ut mihi,
» divisionem in articulos meditanti, aliquo essent adiumento ».

II. Flavii Vegetii Renati, viri illustris, *epithoma rei militaris, libri numero quatuor incipiunt,* f. 142-212.

Aeque ac in alio codice [L. VIII, 11] liber quartus quintum

(1) M. Vitruvii Pollionis, *architectura, textu ex recensione codicum emendato, cum exercitationibus notisque novissimis Ioannis Poleni* ec. Utini, 1829-1830, t. I, p. I, p. 113

quoque complectitur. Sub fine primi legitur majoribus litteris: « Flavii Vegetii Renati, viri illustris, epithoma antiquae exerci- » tationis tironum digesta per titulos, liber primus finit: incipit » liber secundus Flavii Vegetii Renati, viri illustris comitis, epi- » thoma institutorum rei militaris de commentariis augustorum » Traiani et Adriani, nec non etiam Frontini ». Codex generatim habet lectiones Ioannis Sarisberiensis, enotatas in *miscellaneis Dorvillii*, tom. IV, p. 554: earum quasdam Morellius protulit in illustratione codicis Canoniciani (1).

Codicem, iussu procul dubio cardin. Bessarionis, ad normam exscriptum exornant picturae auro immixtae et in titulo et in litteris initialibus: ille refert puerulos, leonem, aves ac insignia Bessarionis.

Cod. 2 membr., saec. XV, a. 243, l. 180 [L. VIII, XXIII].

M. P. Vitruvii, *architectura libris decem.*

Lectio prava prorsus, itaque ut qui sinceriorem reddere insumat, Augiae stabulum purgare tentaverit.

Codicis, fol. 69, titulum conspicuum reddunt picturae marginum et litterae initialis, qua sanctus, puto, Hieronymus volumen scribit.

Codd. 3-4 chart., saec. XVIII, a. 397, l. 275 [L. VIII, CI-CI^c]. V.

Eiusdem, *de architectura libri decem, cum Guillelmi Philandri Castilionii annotationibus.* Lugduni, per Ioannem Tornaesium editi a. 1552, 4.°

Polenus editionem universam in frusta ita dispertit, ut foliis adhaereant, spatiis commodioribus interjectis pro annotationibus autographis Poleni eiusdem, quas post Simonem Stratico editores utinenses in subsidium operis Vitruviani de architectura [Utini, 1825-1830, vol. IV, 4.°] adhibuerunt. Insunt et figurae ligneis formis *sat diligentibus neque inelegantibus.* Volumen primum continet libros primum et secundum, alterum

(1) *Bibliotheca ms. graeca et latina.* Bassani, 1802, p. 334-350.

tertium usque quintum. Polenus editionem hanc, Philandri curis et annotationibus datam, magni habendam arbitrabatur, ideoque notis additis propriis, repetendam: de ea siquidem in *exercitationibus* Vitruvianis primis: « Si, post principem editionem, una aliqua inter omnes sit deligenda, non dubito quin sit » deligenda haec ».

Cod. 5 chart., saec. XVIII, a. 210, l. 148 [L. VIII, XC].

Eiusdem, *de architectura libri decem.*

Codicem ms. ex tertio plutei XXV bibliothecae Malatestianae caesenatis, sibi exscribendum curavit dimidio saeculo decimo octavo Ioannes Polenus, spartae propriae in Vitruvium exornandae causa. De exemplo erudiri desiderans, adeat *catalogum eiusd. biblioth.* Caesenae, 1784, tom. II, p. 164.

Cod. 6 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 190 [L. VIII, XCII].

Eiusdem, *architecturae* lectiones variantes, ex codicibus mss. cum editis collatis, in usum Ioannis Poleni.

a. Codex anglicus *Etonensis,* cum editione amstelodamensi a. 1649 collatus, f. 1-59.

Operculum inscriptum: *From D.r Mead for Marquis Poleni.*

b. Collationes cod. 4158, 4159 Regiae parisiensis, f. 70-102.

c. Collatio codicis *Bessarionaei* s. Marci Venetiar. [V. cod. 1], f. 106-129.

d. Fragmenta collationum codicum mss. *Vaticanorum* 1504, 2229; *Urbinatis* 293, cum editione antuerpensi a. 1649.

Cod. 7 chart., saec. XVIII, a. 298, l. 179 [L. VIII, XCIV].

Eiusdem, *architecturae* lectiones variae ex codicibus mss., collatione facta cum editis, in usum Ioannis Poleni.

1. Collatio codicis ms. ex nono saeculo, domini Oxford cum editione hollandica anni 1649, f. 1-18.

2. Collatio codices ms. Vaticani, n. 2229 cum editione eadem, f. 20-30.

3. Collatio codicis ms. biblioth. s. Salvatoris Bononiae, cum editione anni 1552, f. 32-42.

Adduntur **a.** descriptio eius codicis; **b.** exemplum capitulorum X et XI ex libro X; **c.** epistolae autohraphae tres a. 1732, scilicet una Ioannis Chrisostomi Trombelli, duae Francisci Mariae Zanetti.

4. Collatio editionis florentinae anni 1522 cum tribus codicibus mss. biblioth. Laurentianae florentinae, signatis n. 10, 11, 13, ex pluteo XXX. Missus est 12 eiusdem plutei, quod cum 11 concordet, f. 43-57.

Finem excipit epistola Seraphim Tanti, diei 11 iulii, 1733, Poleno.

5. Collationes codicum lugdunensium batavorum n. 88, 107, cum annotationibus et emendationibus Isaaci Vossii, f. 58-80.

Foliis tribus extremis occurrunt epistolae tres, annis 1732-1733 manu Sigeberti Havercampii, Lugduno Batavorum Poleno datae.

6. Collatio editionis lugdunensis a. 1552 cum triplici *codice* ms. bibliothecae Ambrosianae mediolanensis, quorum primus exscriptus est manu Bonini Mombritii, a. 1462, alter Io. Vincentii Pinelli, a. 1474, tertius Friderici cardin. Borromaei, a. 1500, f. 81-90.

Cod. 8 chart., saec. XVIII, a. 318, l. 215 [L. VIII, XCI].

Lectiones variantes operis *de architectura* Vitruvii, in usum Ioannis Poleni, et quidem:

a. Lectiones variantes deprehensae in editionibus principe et lugdunensi a. 1552, collatis opera et manu Ioannis Poleni, f. 1-45.

b. Lectiones variantes, collatis editione lugdunensi anni 1552 et codice ms. XIII, plutei XXX bibliothecae Laurentianae florentinae, cum Guillelmi Philandri Castilionii, civis romani, f. 50-69.

Cod. 9 chart., saec. XVIII, a. 286, l. 204 [L. VIII, XCIII].

Collationes codicum mss., opus Vitruvii *de architectura* complectentium, cum impressis editionibus, quas Ioannes Poleni sibi apparandas curavit, propriis studiis in Vitruvium fovendis. Insunt annotationes eiusdem manu plures.

1. Collatio codicis [qui fuit Christinae, reginae Sveciae] in bibliotheca Alexandrino-Vaticana, n. 1504, cum Vitruvii editione amstaelodamensi anni 1649 ; f. 1-69.

2. Lectiones variantes codicis ms. Vaticani, n. 9659 [cui insunt emendationes ex libro ms. Franciscanorum Toleti] cum editione argentoratensi anni 1544, collatae, f. 74-83.

3. Lectiones variantes codicis ms. caesenatis [ex biblioth. Malatestiana] cum editione a Iocundo data a. 1511, collatae.

4. Variantes lectiones Ponchianae sive Falsterianae ex codice hamburgensi, per Ioannem Albertum Fabricium diligentius collatae, quas hic, una cum epistola autogr., Hamburgo, X cal. febr. a. MDCCXXIII, mittit Ioanni Poleno. Exempla occurrunt ternae epistolae a Poleno anno eodem, Patavio, Fabricio datae.

Cod. 10 chart., saec. XVIII, a. 325, l. 235 [L. VIII, C]. V.

Ioannis Poleni, *variantes lectiones ex codicibus venetis Bessarionis et Sagredo, bononiensi canonicorum s. Salvatoris, caesenati Malatestiano, Estensi, Etonensi, Oxoniensi, florentinis, lugdunobatavis, Isaaci Vossii, Scaligeriano, Ambrosianis mediolanensibus, Regiis et Colbertinis parisiensibus, Hamburgensi, Vaticanis, Bimardianis, editionibus saeculi XV*, propriis appositae locis, quas collector litteris initialibus significavit. Sunt folia 403.

Cod. 11 chart., saec. XVIII, a. 395, l. 270 [L. VIII, CII]. V.

Iulii Pontederae, Ioannis Poleni, Simonis Stratico, *studia diversa in Vitruvii architecturam, novae eius editioni apparandae.*

a. Iulii Ponpederae, *notae ad decem Vitruvii libros, a Ioanne Poleno exscriptae,* f. 1-149.

Auctor, qua gener Poleni, libros nonum et decim. inscripsit :
« Pauca tibi mitto, rudi congesta Minerva,
» Nec mihi plura datur scribere. Salve, socer ».

b. Ioannis Poleni, *studia plura in tabulas aere sculptas pro editione Vitruvii, ac ab eo descriptas.* Iis titulum praetulit : *Mie figure Vitruviane. Cose consumate.*

c. Simonis Stratico, *fragmenta autographa notarum ad libros architecturae Vitruvii.*

Cod. 12 chart., saec. XVIII, a. 355, l. 240 [L. VIII, XCIX]. V.

Bernardini Baldi, Iosephi Salviati, Ioannis Baptistae Bertani, Bonaventurae Cavalerii, Ioannis Poleni, Simonis Stratico, *studia varia in Vitruvii architecturam.*

I. Ioannis Poleni, *commentarius criticus autogr. de Vitruvii decem librorum editionibus,* f. 1-4.

Fragmenta tantum occurrunt.

II. Bernardini Baldi, *vita Vitruvii, cum annotationibus Ioannis Poleni autographis,* f. 5-39.

Editam leges in **a.** Poleni Ioann. *exercitationes Vitruvianae secundae.* Patav. 1739, p. 147-168 ; **b.** Vitruvii, *architectura,* Utini, 1825-1830, vol. I, p. I, p. 133-150.

III. Ioannis Poleni, in *exercitationes Vitruvianas tertias praefatio autographa,* praelo ab eodem commissa Patavii, 1741, p. 219-222, f. 41-45.

IV. Iosephi Salviati, pictoris, *ratio accurate deformandi, ope circini, tum volutam, tum capitulum ionicum, vel alterius ordinis cuiuslibet,* [secundum Vitruvii praecepta] *inventa, Danieli Barbaro aquil. patr. electo* [epistola]. « Cum annis abhinc undecim » essem Patavii, qua in urbe tabulis quibusdam pingendis vaca» bam . . . », f. 46-48.

Epistolam ex italica lingua in latinam conversam, interprete A. A. F. S. T. D., edidit Io. Polenus in *exercitationum Vitruvianarum,* Patavii, a. 1741, p. 301-312. Serius prolata est in edit. Vitruvii utinensi, vol. I, p. I, p. 267-273.

V. Io. Baptistae Bertani, *loca obscura et difficilia operis jonici Vitruviani, perpetuo commentario et figuris illustrata, Herculi Gonzagae, cardinali Mantuae* [epistola]. « Quemadmodum in » re architectonica eum mihi veluti scopum proponendum ... », f. 50-61.

Epistolam, latine ab A. A. F. S. T. D. redditam, edit Polenus in *exercitationibus* quae supra, p. 325-360; Vivianus in edit. utinensi, ibi, p. 275-297.

VI. *De echeis, hoc est de vasis theatralibus, de quibus mentionem fecit Vitruvius, libro V, cap. V. Diatriba quae est caput XXXVI operis p. Bonaventurae Cavalerii, cuius titulus est* **lo specchio ustorio**, *de italica in latinam linguam conversa, interprete A. A. F. S. T. D.* « Ex hiis quae de sectionibus conicis nota sunt, causam intelligere ... », f. 63-65.

Diatriba, cui insunt emendationes autographae Poleni, edita in huius *exercitationibus*, de quibus supra, et in editione Vitruvii utinensi, vol. I, p. I, p. 299-305.

VII. Ioannis Poleni, *series scriptorum, ex quorum opusculis exercitationes Vitruvianae tertiae coaluerunt.* Autographum, f. 66-67.

VIII. Simonis Stratico, *exercitatio Vitruviana prima de causis difficultatis quae occurrit in studio librorum Vitruvii — de ejus studii utilitate — de aevo quo floruit Vitruvius — de Leone Baptista Alberti — de Poliphilo — De iis quae Claudius Ptolomaeus proposuit pro illustrando Vitruvio.* « Quicquid pro archi» tecturae studio scitu utile ac dignum censuit Vitruvius ... », f. 68-164.

Prolatum leges ex hoc autographo in editione utinensi, vol. I, p. II, p. 1-101.

IX. —— *exercitatio Vitruviana altera de columnarum generibus universim, ac praesertim iuxta Vitruvium; de architectura gothica et barbarica vel teutonica; de ipsius initiis, pulchritudine, vitiis, typis.* « Columnarum genera ac pro» portiones partium ... », f. 165-199.

Plura insunt, sine ordine, de architectura. — Exercitatio cum duplici appendice, ex autographo hoc prolata est in editione utinensi, vol. III, p. I, p. 1-53.

X. Simeonis Stratico, *exercitatio tertia Vitruviana de calce, arena, pulvere puteolano, saxo, topho, lateribus crudis et coctis. Proprietates physicae eorum corporum exponuntur, quatenus ad aedificandum pertinent. Tentamen instituitur ad eas proprietates explicandas. Experimenta adducuntur de praeparatione et usu mortarii. De materia caedenda, ac in usum servanda. De lignorum viribus.* « Cum duo sint architecti munera, alterum ut » aedificii ideam mente concipiat . . . », f. 202-216.

Edita ex autographo hoc ibi, vol. III, p. I, p. 55-98. Adduntur fol. 217-229, pars eiusdem exercitationis itale, ac fragmenta de architectura.

XI. —— *exercitatio quarta Vitruviana, de legibus opticis ad architecturam applicandis, iuxta Vitruvii monita.* « Visionis sensus adeo arcte coniungitur cum iudicio quod in- » stituitur circa obiecta . . . », f. 230-242.

Edita ex hoc autographo, ibi, vol. III, p. I, p. 99-142. Adduntur foliis 243-268, quaedam non item edita de columnis Vitruvianis; exercitatio IV, itale: *Dell' ottica rapporto all' architettura;* exercitatio quarta: *De opticis affectionibus, earumque aestimatione recte instituenda in operibus architectonicis, iuxta Vitruvii praecepta.*

XII. —— *exercitatio quinta, de usu scientiae musicae in architectura atque de earum doctrinarum analogia. — Expenduntur quae habet Vitruvius. — Discrimina praecipua fundamentorum theoriae musicae veterum et recentiorum. — De sonorum ac vocum propagatione. — De iis quae propagationi ac conservationi vocum magis minusve favent.* « Vitruvii auctoritas, » qui pluribus in locis suorum librorum musicae studium . . . », f. 269-286.

Ex hoc autographo edita dissertatio ibi, vol. III, p. I, p. 143-209. Foliis 287-296 exempla duo, latinum et italum, eiusdem exercitationis, per fragmenta.

XIII. —— *exercitatio sexta, de constructione circi, amphiteatri, theatri. — De velario. — De spectaculis in foro.* « Cum » Vitruvius amphitheatrum et circum uno aut altero loco tan- » tummodo nominet . . . », f. 298-312.

Edita ex autographo, ibi, vol. III, p. I, p. 211-259.

XIV. Eiusdem, *exercitatio septima, de fundamentis et firmitate aedificiorum.* « Firmitatem aedificiorum baseos stabilitas ac » partium e quibus ipsa constant . . . », f. 313-317.

Edita ex autographo, ibi, vol. III, p. I, p. 261-282.

XV. Ioannis Poleni, *studia itale, ad praefationem in Vitruvii architecturam proxime edendam*, f. 318-344.

XVI. *Studia varia, cura et manu Ioannis Poleni et Simonis Stratico, in Vitruvii architecturam collecta*, f. 346-416.

Cod. 13 chart., saec. XVIII. a. 365, l. 240 [L. VIII, CIII]. V.

M. Vitruvii Pollionis, *architectura, textus ex collatione codicum mss. emendato, commentariis integris Guillelmi Philandri excerptis, Danieli Barbari, Claudii Salmasii, Ioannis de Laet, Claudii Perraultii, Berardi marchionis Galliani, aliorumque, posthumis neque antehac editis Iulii Pontederae et Ioannis marchionis Poleni, ac eiusdem exercitationibus Vitruvianis, novissimis commentariis et exercitationibus Simonis Stratico, in patav. gymnasio matheseos, nauticae theoriae et physicae experimentalis p. p., academ. scientiarum londinensis, senensis et patavinae socii.* Venetiis, MDCCLXXXIV, folia 423.

Hunc titulum ipsemet Stratico apposuit qui volumen sat ponderosum sua manu fere universum exscripsit. Cum vero hic morte impediretur, quo minus opus in lucem proferret, edidit Utini, annis 1825-1830 Quiricus Viviani, utinensis, quatuor tomis sub forma quarti.

Cod. 14 chart., saec. XVIII, a. 290, l. 160 [L. VIII, CIV]. V.

Varia in Vitruvii architecturam.

I. Index alphabeticus, auctorum nominibus digestus, operum quae Vitruvii architecturae explanandae quoque modo se referunt, manu Ioann. Poleni. Folio primo maioribus litteris haec inscripta sunt: « Non adnotantur, neque recensentur loca, quae » suppeditaverunt auctores sequentes: Vitruvius Pollio — Philander Guglielmus — Barbarus Daniel — Laet Ioannes [De] — » Perraultius Claudius, f. 1-36 ».

II. Index alter, aeque ac superior distributus, manu eadem exscriptus, librorum plerumque latinorum, quibus usus est Polenus in editionem Vitruvii architecturae apparandam, ab anno 1735, f. 32-84.

III. Index alphabeticus librorum quos Ioannes Polenus in primis exercitationibus Vitruvianis editis (1) citat, f. 84-142.

IV. Index alphabetico ordine, per nomina auctorum digestus, locorum ex auctoribus classicis graecis et latinis, quae ad Vitruvii architecturam referuntur. Foliis 42 adhaerent glutine schedulae resectae, f. 143-186.

Cod. 15 chart., saec. XVIII, a. 330, l. 245 [L. VIII, CV]. V.

Bernardini Baldi, urbinatis, *lexicon Vitruvianum, seu definitio vocabulorum quibus utitur Vitruvius in architecturae opere.*

Commentarius ab auctore ita concinnatus ut latinis itala et gallica vocabula respondeant. A Ioanne Poleno exscriptus, demum anno 1830 prolatus est in editione Vitruvi utinensi, *tom.* IV, p. II, p. 1-135.

Insunt volumini folia typis edita Vitruvii amstaelodamensis a. 1649, cum additamentis vel in margine impressorum vel insertis a Poleno.

Cod. 16 chart., saec. XVIII, a, 210, l. 153 [L. VIII, CVI]. V.

Ioannis Poleni, *studia in lexicon Vitruvianum.*

1. Indices in Baldi Bernardini, urbinatis, *lexicon Vitruvianum,* in Salmasii *exercitationes,* in Turnebi *animadversiones.* Studia autographa in Vitruvium a Philandro et de Laet, f. 1-44.

2. Lexici Vitruviani, quod Polenus, Bernardini Baldi lexicon suppleturus, in *exercitationibus quartis* parandum curaverat, fragmentum autographum, f. 46-52.

3. Ioannis Poleni index anthographus verborum ex lexico Vitruviano Baldi et notis eiusdem Poleni ad Vitruvium, cum

(1) M. Vitruvii Pollionis, *architectura.* Utini, 1825, tom. I, pars I, p. 1-117.

quibusdam italis respondentibus, a Simone Stratico descriptis, f. 53-103.

4. Index verborum a Vitruvio adhibitorum, quae in notis ad idem opus a Poleno explicantur, Baldi annotationes supplendi causa, f. 104-149.

Cod. 17 membr., saec. XV, a. 490, l. 306 [L. VIII, II]. Mk.

Antonii Averulini florentini, *de architectura libri viginti quinque, ab Antonio Bonfinio asculano latine redditi, ad Matthiam Corvinum, Hungariae regem.* Dedicationis epistola. « Credebam, » dive Matthia princeps invictissime, ad aequanda tuorum Ro» manorum gesta et ad comparandam immortalitatem . . . » ; liber vero primus: Cum in frequenti convivio essem ubi princeps » quidam multis cum sodalibus laetum diem agebat . . . ».

Opus ab Averulino, qui et Philaretes appellari consuevit, idiomate italico primum conscriptum, Francisco Sfortiae Mediolani duci epistola (1) ad initium posita dicatum, in codice senensi se vidisse, Iacobus Carrarius comes prodidit (2). Id autem anno 1460 factum suadet non tantum codex olim Peirescii, in quo latine opus erat, a Montfauconio cum anni illius annotatione relatus (3), quantum auctor ipse de observatione horoscopi in urbe fundanda, scribens libro quarto: « Dominus [*princeps nimirum, a quo* urbem extrui putat], ne qua sideris iniquitate » gravetur, mathematicos consulit et astrologos. Ex his unus » astrorum peritissimus benignum horoscopon idibus aprilis fu» turum significat; nam eius diei hora decima, quando ab inita » salute christiana annus tunc quadringentesimus et sexagesi» mus supra millesimum agebatur, nil faustius astronomica ra» tione fundari posse docebat ». Quadriennio post, opus, uti videtur, reformatum ipse auctor Petro Mediceo Cosmi filio, episto-

(1) Ex eodem, postmodum palatino Florentiae, n. 322, recens bibliothecae nationalis florentinae, pubblici iuris fecit cum nota, a. 1839 Ioannes Gaye in *carteggio inedito d'artisti*, t. I, p. 200-206.

(2) *Lettere pittoriche*, t. IV, p. 316; t. V, p. 234.

(3) *Biblioth. ms.* p. 1182.

la nuncupatoria immutata, obtulit, Vasario teste, qui codicem Mediceo tunc datum a se visum refert (1). Codicem itidem alium italicum, in bibliotheca caenobii s. Hieronymi prope Valentiam Hispaniarum alias asservatum, ego in biblioth. gymnasii Valentiae Edetanorum, anno 1858 vidi; in eo titulus *Antonii Averulini Philareti florentini, de architectura, ad Petrum Medicem*, en italiano, saec. XV. Cum autem in Hungariam ad Matthiam Corvinum regem Franciscus Bandinius florentinus, *vir ingenio magnificentiaque excellens* (2), anno circiter 1482 accessisset, Averulini architecturam italice scriptam ad eum detulit; rexque pro insigni suo in bonas artes studio, Antonio Bonfinio apud se degenti, ut eam latine redderet, mandavit: quam equidem interpretationem trium mensium spatio se fecisse Bonfinius affirmat, scribens: « Addebat animum architectura, quam tribus » sane mensibus Antonius Bonfinis in latinam o materna lingua » traduxerat (3) ».

Procemio hoc idem nuncupationis volumen ab auctore innuitur: « Quid dixeris, iam viso hoc libro quem in latinum » mihi traducendum demandasti? Nonne statim, visa pontium » ichnographia, de traiicendo marmoreo ponte Danubio, Traiani » exemplo, ac de aedificandis plerisque urbibus in Pannonia co- » gitasti?

Opus, libris quinque ac viginti. de urbe condenda, eiusque singulis aedificiis, tum sacris, tum profanis, tum publicis, tum privatis exstruendis exornandisque, praecepta tradens, Vasarius valde improbat, cui redarguendo, haec rite editores florentini. « Il giudizio che il Vasari dà dell' opera del Filarete non » è scevro d' invidia, nè senza un poco d' ingratitudine; im- » perciocchè, sebbene vi sia poco ordine nelle materie, una no- » iosa prolissità di parole, e una affettazione di stile e di lati- » nismi . . ., tuttavia vi sono alcune notizie buone e importanti » di artefici e di opere d' arte, delle quali il Vasari fece suo

(1) Codicem hunc bibliotheca Florentina nationalis habet hodiedum [cl. XVII, cod. 30]. V. Vasari, *Vite de' pittori*. Florentiae, 1848, Vol. III, p. 290.

(2) Ficinus, *epist. ad Iacobum Bracciol.* Oper. t. II, p. 657.

(3) Rerum Hungariae decad. IV, lib. 7, p. 633 — ed. Francofurti, 1581.

» pro nelle *vite ;* e molte cognizioni scientifiche e pratiche delle » tre arti, che egli non dubitò di trasfondere nella sua *introdu-* » *zione* generale, senza render giustizia nè dar minimo segno di » gratitudine al Filarete, del cui libro s' era in buona parte » giovato » (1). Sumpsit auctor perpauca ex Vitruvio ac Leone Baptista Alberto. Cum typis editum opus nunquam fuerit, haud inopportunum censeo, singularia quaedam ex eo proferre.

Libro tertio, ubi de marmoribus praecipuis: « Marmorum » feracissima quondam Graecia perhibetur, quod ea quae Ro- » mam et Venetias advecta sunt plane testantur.... Plerisque » variae animalium formae insunt, ab ipsa natura sponte pro- » ductae; quod in d. Marci basilica videre licet, ubi ad dexte- » ram duae sunt marmoreae tabulae, quibus dissectis eremita » inest, qui elatis manibus aliquod numen adorare videtur. Idi- » psum Byzantii in celeberrimo Sophiae templo saepe visum est ».

Et libro XIX: « Non solum homines, verum et ipsam naturam » pictura mirifice delectari novimus; quandoquidem in mar- » moreis tabulis, quae in Marci basilica spectantur apud Vene- » tos, humanas suapte natura figuras inesse vidimus ».

Libro VI: « Neque ex Dalmatia Traurensisque [sic] Hispa- » nia defecere statuarii, neque ex Istria Dominicus ». Locus corruptus Iacobi Traguriensis, architecti et statuarii praestantis, nomen habuisse videtur; a quo Istwanfius Novigradi arcem instauratam fuisse scribit (2); ac Matthiae regi statuas tres, Herculis, Dianae, Apollinis, ex aurichalco fusas commemorat Xistus Schier (3).

Muriani, prope Venetias, historiam intersunt quae libro IX *de porticu exornanda.* « Sedilia in primis marmore obducemus: » a tergo ad tertium usque brachium altitudinis, ex vario vitro- » rum genere, tessellato marmore exornabimus: item alterius » parietem depincto intus vitro incrustabimus, quod varias ani- » malium formas referet; spectatu quidem nimis admirabile. At » quis haec efficiet? Angelus, inquam, Muranus mei amantis-

(1) Loco citato, p. 291.

(2) *Historia Hung.*, lib 28.

(3) *De biblioth. Budensi*, § XII.

» simus, vitrariae artis peritissimus, qui etiam ex vitro cry-» stallinum et pretiosorum lapidum colores adulterat, intus » varias imagines recondit, quas nemo est qui non admodum ad-» miretur ».

Libro XI, ubi de ecclesia, non tamen constructa, uti verba praeseferunt : « Ecclesiam e vario marmore construximus in-» tus, tessellato opere pinximus : picturae auctor Marinus Mu-» ranus Angeli Murani filius. Fenestrae omnes pictis specularibus » exornatae: vitream mixturam testudo et culmina retinebant ».

Angelo huic operum vitrariorum artificii praestantissimo epitaphium Muriani in ecclesia divi Stephani positum iamdiu exscripsit Ioannes Georgius Palferus, retulitque, inter memorabilia Venetorum monumenta [ex nostra biblioth. L. X, CXLIV, f. 227].

» Angele, pontificum qui secretarius eras,
» Terrarum fueras miraculum dominis,
» Cui patuit vitrea quidquid in arte latebat,
» Nunc pars terra iaces, parsque retenta polo ».
» Angelo Beruerio suisque posteris sacrum ».

Eius in laudem Ludovicus Carbo, ferrariensis habet epigramma [L. XII, CXXXVII, f. 46].

» Epigramma in Augelum venetum, optimum artificem cry-» stallinorum vasorum ».

» Hic situs est vitream qui totam noverat artem,
» Angelus angelico praeditus ingenio.
» Lector apostolicus et secretarius olim,
» Additus ad cives, florida terra, tuos.
» Hunc rex Alphonsus, byzantius induperator,
» Gallia dilexit, Insubrium dominus ».

Libro XXI de palatio ex Venetorum usu construendo praecepta traduntur, aedificii etiam fronte exhibita.

Libro XXIV, ubi de opere musivo : « Pictura vero quae ex » tessellati operis incrustatione fit iam exoleverat; sed apud » Venetos aliquantulum instaurata est. Ex vitreis tessellis con-» stat, quae variorum sunt colorum : ex quoque calore quinque » genera, luminum umbrarumque gratia fiunt. Vitra namque » scalpello, prout res ipsa postulat, in tesserulas mutilantur, quas

» ubi miro ordine praepararis in laevigato arido designatoque
» pariete, indito glutine, affiges: glutinum autem tale ex calce
» fit, quod sale careat et marmore. In Petri basilica Romae tes-
» sellata pictura a Giotto elaborata spectatur: item Venetiis in
» aede Marci tabula spectatur ex tessella tam tenui, ut ex ovo-
» rum putaminibus constare putetur ».

Textum libri XXV, de palatio quo Cosmus Mediceus Mediolani a Franciscus Sfortia duce donatus est, totum dedit Morellius in libro: *Notizie d' opere di digegno nella prima metà del secolo XVI* ec. Bassano, 1800, p. 161-164. « Sed de palatio
» quod in urbe mediolanensi — planetae et duodecim signa
» picta sunt ».

Operis Averulini a Bonfinio latine redditi exemplaria alia Romae exstare in biblioth. Vaticana et in tabulario sancti Petri in Vaticano, Mediolani in biblioth. Ambrosiana, et alibi, ex Montfauconio et Mazzuchellio constat: omnium tamen luculentissimum procul dubio hoc est, quod pro Matthiae regis biblioth. Budensi scriptum et exornatum fuisse quisque videt intelligit. Pagina siquidem prima, quae Bonfinii epistolae initium affert, ad oram summam regis insignia, ad imam regem ipsum in throno sedentem exhibet; marginem vero praelia, corvi, aves, pueruli, flores, fructus implent, cum regis tropaeis, addita inscriptione: MA. C. TRO [*Matthiae Corvini Tropaea*]; omnia mirifico artificio depicta. Quinta itidem pagina, qua Averulini ad Mediceum epistola incipit, in parte summa regis insignia, in ima eadem multo ornatiora habet, inter varii generis aedificationes; in margine autem toto, aeque ac pagina prima, picturis varii generis, eiusdem tamen elegantiae, ornata est. Per totum quoque opus schemata multa ad rem, de qua agitur, spectantia, diligentissime facta occurrunt; et in iis aedificiorum formae nonnullae ex nova praesertim architectura compositae. Codicem anno 1488 exaratum fuisse, anni illius nota, in lapide ad instar termini, qui libro undecimo depictus apparet, posita, indicio est. Biennio post, Matthia rege vita functo, Ioachimus Turrianus venetus, ordinis Praedicatorum magister summus, eum sibi acquisivit, ac in bibliotheca coenobii sanctorum Ioannis et Pauli Venetiarum, quam instruebat, reposuit; in qua ad annum usque

1789 asservatus, bona tunc de causa, in Marcianam cum aliis plerisque translatus est.

Cod. 18 chart., saec. XVI, a. 159, l. 111 [L. VIII, LXXXVII]. N.

Guidi Ubaldi ex marchionibus Montis, *organa mechanica*.

Diagrammata ultra septuaginta referentia machinas scansorias, tractorias, haustorias, in iisque cochleas, *pericochlia*, vectes, rotas dentatas, turres, balistas, vineas, arietes, scorpiones, catapultas. Praest index itale oblatus.

Codicem, fol. 37, cum antiquo operculo inscripto: *Organa mecanica. Gui. Ub. Ex. Mar. Mon.*, ideo inter latinos retulimus, quod auctor librum exterius latine inscribendum curaverit, et *quod eius opera impressa saeculo XVI latine exarata sint.*

Cod. 19 chart., saec. XVIII, a. 277, l. 200 [L. VIII, XCV].

I. M. Iunii Nypsi, *tractatus parvus rei aedificatoriae.* « Erit » pars citrata decimanorum numeri in septemtrionem si cre- » scet ... », f. 1-8.

Exemplum particulae codicis Vaticani 3132.

II. Apophroditi et Vitruvii Ruffi, architectoris, *parvus tractatus rei aedificatoriae.* « Trigoni orthogoni cathetus pedum quin- » que, hypotenusa pedum tredecim : quaero basem ... », f. 9-22.

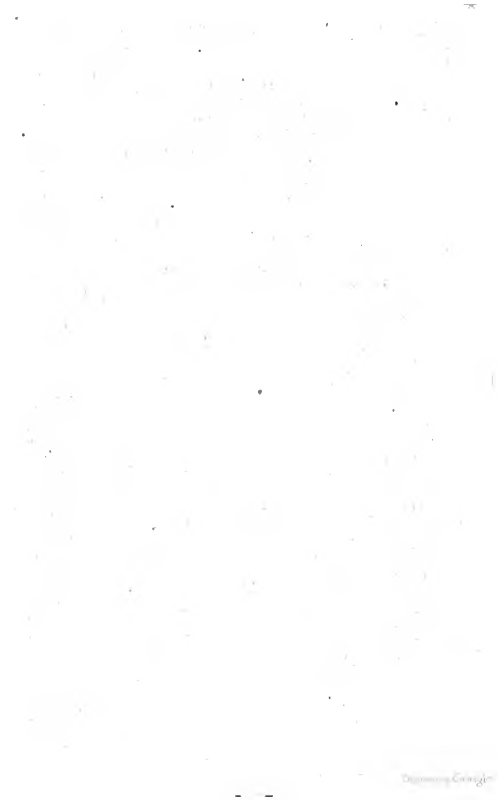
Ex codice eodem. Schedula fol. 10 apposita nuntiat exemplum, Ioannis Poleni, iussu factum, pro eius in Vitruvium studiis.

Cod. 20 chart., saec. XVI, a. 367, l. 260 [L. VIII, XLI]. O.

Daniolis Barbari, electi patriarchae aquileiensis, *scenographia pictoribus et sculptoribus perutilis.* « Optices pars quaedam » est quae scenografia dicitur : de ea me tractaturum pollici- » tus sum in meis in Vitruvium commentariis ... », folia 102.

De perspectiva se latine scripsisse, haud semel innuit Barbarus in opero italico, eadem de re, anno 1569, typis venetis edito : latina tamen ea commentatio, quam absolutiorem ipsa

italica ostentat; adhucusque latuit. Sèse huic tandem offert maxima pars operis *de perspectiva* latini, auctoris praestantissimi cura diligenter excripti; illudque tautummodo dolendum, non integrum opus exhiberi. Eadem plerumque textus uterque continet; at alia quaudoque in latino sunt, quibus italicus caret; alia hic habet quae in illo desunt. E tribus libris prior de *scenographiae* principiis tractat, alter de iis quae ex principiis oriuntur et *ichnographia*, tertius *de ortographia*, seu corporum erectione. In priorem demonstrationes duas ad visionem pertinentes, quas a Iosepho Moletio, mathematico praeclaro, acceperat, Barbarus intulit; alteram de linearum divisione, alteram de hallucinatione visus; utramque vero ineditam. Diagrammata plura adiecta sunt, quae corpora regularia referunt, nec ipsa a Barbaro vulgata.

CLASSIS XIX

ARS MILITARIS.

Cod. 1 chart., saec. XV, a. 197, l. 145 [L. VIII, LXXXI]. N.

Aeliani, *de instruendis aciebus, Theodoro Gaza interprete.* « Carmen illud Homeri, vir praeclare Antoni, quod de Graecorum » rege Agamemnone legimus . . . ».

Opella pluries ac cum diversorum interpretationibus edita.

Codicillus, foliis 39 eleganter exscriptus, habet notas marginales et ordinum militarium figuras.

Cod. 2 membr., 1462, a. 247, l. 183 [L. VIII, XI]. Mk.

I. Flavii Vegetii Renati, viri illustris, *epithoma institutorum rei militaris, ad Theodosium imperatorem, libri quatuor.* « Prooemium inc.: « Antiquis temporibus mos fuit bonarum artium studia » mandare litteris.... », primum autem capitulum: « Nulla enim » alia re videmus populum romanum orbem subegisse . . . », f. 1-42.

Textus in codicibus et editionibus antiquioribus in quatuor distributus libros, quinque in recentioribus numerat, quod quartus in duos sit divisus.

Codex unde hoc sumptum est exemplum, bonam plerumque praefert lectionem, etsi amanuensis negligentia quaedam reprobanda, ut ommissio lineae aut verbi alicuius, irrepserint. Iacobus Morellius variantes excussit lectiones, littera M notatas, in explanatione codicis Canoniciani (1).

(1) *Biblioth. ms. gr. et lat.* Bassani, 1802, p. 344-360.

II. Q. Septimii Florentis Tertulliani, *apologeticus contra gentes et de saeculi disciplina.* « Si non licet nobis, romani imperii » antistites, in aperto et edito ipso fere vertice . . . », f. 43-78.

Folio primo occurrunt eleganter picta littera initialis et insignia in meditullio deleta.

Sub fine: « Michael de Verlatis curiae nobilis vincentinus, » Petri filius, scripsit in millesimo quadrigentesimo sexagesimo » secundo ».

Cod. 3 membr., saec. XV, a. 342, l. 235 [L. VIII, XXIX]. Mk.

Roberti Valturii, ariminensis, *rei militaris libri duodecim, ad magnanimum et illustrem heroa Sigismundum Pandulphum Malatestam, splendidissimum Ariminensium regem ac imperatorem.* Dedicatio inc.: « Credo equidem, nec sum nescius, dux et » imperator inclyte . . . »; textus operis: Cum itaque inter om- » nes priscae auctoritatis viros, qui Xenophonte ac Cicerone ... », f. 1-182.

Praeit foliis 1-3, *elenchus et index rerum militarium, quae singulis codicis huius voluminibus continentur*, **in editionibus** desideratus. Accedunt propriis locis diagrammata, non tantum lineis expressa, sed lumine et umbris conspicua. Operis finem excipiunt auctoris, *philosophi et oratoris clarissimi, nec non viri clarissimi singularis*, quae sequuntur; pariter in impressis desiderata; f. 182-184.

a. Basinii Parmensis, *poetae clariss., carmen.*

» Bella gerenda ducem deceant quae quemque priorum
» Exemplo ac mira docuit Valturius arte . . . ».

b. Cyriaci Anconitani, *epistolae [cum antiquis epigrammatibus] Roberto Valturio:* « Heri et eodem quo a te concessimus » VIII. kalend. iul. serenissimo die, praeclare Roberte . . . ». « Vides iamque, elegantissime Roberte, Ariminensium insigne » decus . . . ».

c. Rob. Valturius, *magno admirato et sultano Turchorum mittit opus proprium, per manus Matthei Pasti veronensis.* « Cupienti mihi, principum universi orbis decus admirabile, ad te » aliquid scribere . . . ».

d. Marci Philelphi, poetae laureati, *carmen ad Rob. Valturium* :

» Felices Italos et nostra volumina lingua,
» Clare Roberte, tua, militiaeque decus ».

Folium extremum inscriptum : « Sigismundi Nicolai Ala-» manii hoc manu, quanta valuit diligentia, scriptum opus, et » praesentibus posterisque demandatum, anno Christi et Salva-» toris nostri 1466 ».

Volumen concinne exscriptum, cum litteris maioribus passim egregie pictis et auratis, nec non insigniis Malatestae in titulo expressis [quae differunt prorsus ab hucusque cognitis] non crediderim nuncupationis exemplum, quod Sigismundus Pandulphus anno 1465 obierit. Ante dimidium saeculum decimumquintum deditum et prolatum testatur Iacobus Marianus, qui anno 1449 machinas ex eo sumpserat, ut cod. insequenti 5.

Cod. 4 chart., saec. XV, a. 286, l. 197 [Z. L, CCCXXXIX]. B.

I. Ioannis Sophiani, *de re militari et instrumentis bellicis*, ex antiquis praecipue auctoribus descriptiones et imagines. « Ad » expugnationem igitur urbium testudinibus variis ac diversis » figura, aliisque tormentis . . . », f. 3-48.

Auctor graecus dicat Bessarioni cardinali versionem latine a se redditam, operis anonymi, epistola primum graece, dein latine. « Librum igitur de re militari et instrumentis » bellicis et sive librarii negligentia . . . . » Additum prooemium eidem : « Instrumenta quaecumque ad urbium expu-» gnationem expediunt, quaeque difficilia . . . ». Machinarum diagrammata adpicta artem rudem prorsus et impolitam revelant. Hanc eandem versionem auctor Laelio della Valle, cum epistola nuncupatoria propria, offert in codice biblioth. florent. Laurentianae [tom. II, p. 355].

II. Clarissimorum virorum pulcherrima dicta, per eundem Ioannem traducta. « Antisthenes omnibus qui se incolumes cu-» piunt opus esse aiebat vel fidis amicis . . . », f. 49-66.

Dicta sunt fere tercenta ex antiquis philosophis et sanctis patribus.

III. Demosthenis, *oratio funebris in laudem eorum qui pro patriae defensione, contra Philippum certantes, Cheroneae occubuerunt.* « Cum in hoc iacentes tumulo viros hoc in bello fortes » visum sit civitati publice sepellire . . . », f. 67-73.

Puto ex eiusdem Sophiani versione.

Cod. 5 chart., saec. XV, a. 430, l. 295 [L. VIII, XL]. 0.

Mariani Iacobi, *cognomento Taccolae, nec non et cognomento Archimedis, senensis, de machinis libri decem, quos scripsit anno* 1449. « Navis gerens in pertica prominente ex prora lebetem ... »

Constat liber quinque ac viginti tabulis super ducentas, in quibus machinae bellicae, illi, quae iam obsolevit, disciplinae militari accomodatae, eleganter depictae ac breviter descriptae sunt. Haud omnes a Mariano prodiere; quin a Roberto Valturio, Francisco Senensi et Philippo machiuatore sumptas esse nonnullas, adscriptum est. In primo codicis folio, Paulum Sanctinium, addita praefatione, Bartholomaeo Coleonio opus hoc inscripsisse, antiqua manus annotavit. Citra tamen editionem id factum est, quod liber ante Coleonium natum sit exaratus. Marianus d' Ayala (1) rite adnotat codicem huic similem anno 1688 Gallias ex Constantinopoli delatum, ac in biblioth. Regia parisina servatum, non Paulo Sanctinio ex Ducio, quod falso asserit Marsand (2), sed Mariano tribuendum. Credo ego eius codicis descriptorem nomen dedicantis pro auctore sumpsisse.

Codice hoc, foliorum 116, longe pretioso, [quippe Tiraboschius in *Storia della letteratura italiana,* aliique summe laudaverint] anno 1858 Napoleoni III imperatori misso, eius de *re tormentaria* studiis absolvendis, usus est turmae rei tormentariae praefectus, Favè, qui ex eo plures machinas in opus *Etudes sur le passé et l'avenir de l' artillerie.* [Paris, 1862, tome troisieme] intulit ac singularia notavit. Pagina siquidem 43: « Le manu» scrit de Venise paraît être un second exemplaire et comme une

(1) *Bibliografia militare italiana.* Torino, 1854, p. 118.

(2) *Manoscritti italiani nelle biblioteche di Parigi.* Parigi, 1838, vol. II, p. 1-5.

» seconde édition que l'auteur faisait de son ouvrage; car on » lit sur plusieurs pages, et de la même écriture que le texte: » *deest haec figura in alio exemplari.* L'auteur avait emprunté » un certain nombre de dessins à l'ouvrage de Valturio: *de re* » *militari...* », pag. 45: « L'ouvrage de Marianus Iacobus repré- » sente un grand nombre de machines a feu, destinées à la » guerre de siege », quas longo sermone enumerat Favè. Item pag. 43: « Un manuscrit de la bibliothéque Sain-Marc, à Ve- » nise, montre les compositions incendiaires encore employées » à la guerre en 1449, longtemps aprés l'invention de l'ar- » tillerie. On peut diviser les machines ou instruments consa- » crés à cet usage en trois classes: la premiere destinée à la » guerre de mer, la deuxieme à la guerre de siége et la troi- » sième aux combats de la guerre de campagne ... ».

Cod. 6 chart., saec. XVI, a. 214, l. 150 [L. VIII, LXXV]. Z.

Iacobi comitis Purliliarum, [di Porcia] *commentarii de re militari.* Partes duae. Plerique et eruditissimi quidem ac claris- » simi viri de re militari ... », folia 81.

Praeeunt epistolae Ferdinandi Austriae archiducis, sic de- dicantem alloquentis: « Tibi persuadere debes, te nobis nec gra- » tius munus, nec tempestivum magis mittere potuisse aut te » dignius; quod, dum crebro inter manus lectitando versabi- » mus, causam dabit, ut toties tui memoriam repetamus [Ius- » prug, die XV martii, anno Dom. MDXXV] », ut et epistola au- ctoris huic; quae in duplici libelli editione [1525 circiter ac 1537] occurrunt.

Auctor, anno 1485 ortus Purliliis, Uraninm Portunaonis, Mottensem, Benedictum Liniacensem Venetiis audivit. Sic autem idem de se, in epistola edita fratri Antonio: « Patre orbatus do- » mum redii: anno exacto Paduam me contuli, ubi omni studio » et diligentia quinquennium iuri civili operam dedi. Matre e vi- » vis sublata, ad proprios remeavi lares, pauloque post uxorem » duxi, quae intra annum mortem obiit, relicto Friderico filio, » qui nunc octavum agit annum, ego vero tertium et trigesi- » mum. Hactenus venationibus nimis et occupationibus incubui.

» Hoc vero tempore totum me sacris legendis litteris tradidi ». Anno 1509, armorum in Foroiulii pro Venetis praefectus, re comprobat quantum militari praestet scientia. Opellam reapse et enumeratio virtutum quae in imperatore desiderantur, et elegantia dicendi commendant.

Scriptum in operculo superiori : *Del Codroipo*, nuntiat codicem huic foroiuliensi familiae pertinuisse.

Cod. 7 chart., saec. XV, a. 249, l. 180 [L. VIII, LXXXIV]. N.

Ioannis Baptistae Arigonii, *de munienda urbe utinensi commentarius*. Prooemium : « Libet hoc loco, ut gratiam ab iis » ineam qui publica .... », narratio autem : « Munita iam » magna ex parte novis moenibus, propugnaculis et fossis Ber» gomo ... ».

Iacobus Valvasonus operibus: *Considerazioni de' luoghi e posti, dove passarono i Turchi — Discorso intorno ai passi* ec. [L. XIV, XXVIII, LXXXI], necessitatem muniendi Utinum contra hostium excursiones aperuerat ; eapropter respublica veneta, consiliis adhibitis summorum virorum, exterorum quoque, moenia exstruenda, fossas aggerandas, vallos ducendos, turres erigendas, magno apparatu instruebat, quater decies centenis nummorum millibus in id operis designatis. Gravi hoc negotio pluribus scrutiniis et Utini et Venetiis, usque ad pridie nonas februarias anni 1567 exagitato, nihil praeterea decretum est, quod alio animum intendere respublica coacta est. Ad Palmam in posterum conversae curae.

Auctor, publicus Venetiis internuntius, qui eo rem totam pernoverat, statuta, decreta at acta, quae de munienda urbe utinensi annis 1566-1567 data sunt, contulit, narrationemque ea latine scribendi peritia redegit, ut operis huius editionem non tantum historiae, sed et litteris ornamento futuram existimem.

Codicem, folior. 27, exscripsit *Ioannes Nicolaus Lotti, auctoritate veneta notarius collegii utinensis ;* eius exemplum dedi ego, kalend. maji 1863, Hieronymo Tinti portusnaonensi.

Cod. 8 chart., saec. XVIII, a. 293, l. 200 [L. VIII, XCVIII]. V.

Ioannis Poleni, in patavino gymnasio professoris, *institutiones architecturae navalis* [autographae] *in eodem gymnasio, expositae annis scholasticis* 1757-1758, 1759-1760. « Iam ple- » rique vestrum, auditores optimi, satis norunt, quemadmodum » fere singulis . . . ».

Illae lectionibus novemdecim, undecim postremae, summatim triginta, absolvunt, ex mente auctoris, tractatum de re navali. Omnibus desunt tabulae in textu citatae. Ad finem utriusque seriei exstat prospectus librorum de re ea pertractantium, quibus usus est auctor.

Si latine scribendi peritiam ac dicendi elegantiam consideres, nullus est qui Poleno comparari possit, non item, si doctrinae amplitudinem.

Codex, fol. 159, habet titulum uniuscuiusque lectionis in diagrammate ab auctore ipso delineato.

Cod. 9 chart., saec. XVII, a. 323, l. 224 [L. VIII, V]. Ye.

Bartholomaei Soveri, *architectura defensionis et offensionis.* « Velites opera muro claudebant, eiusque ambitum directum » ducebant . . . ».

Auctor opus universum sua manu excripsit, non latine tantum sed itale et gallice quoque passim, addiditque figuras fere ducentas, quarum quae paginis 94, 99 inscriptae sunt : *Inventione mia.* V. *Bibliotheca ms.*, tom. IV, p. 252.

CLASSIS XX.

MUSICA.

Cod. I chart., saec. XIV, alt. 293, lat. 218 [L. II, X.] X.

1. Augustini, *de musica libri sex*, f. 1-43.

Textus, collatione instituta, parum differt ab editione fratrum s. Mauri, data Venetiis, anno 1729, tom. I, col. 443-450.

2. Calendarium cum numero aureo vario, quatuor ciclis, littera dominicali, partitionibus mensis romana et nostra; una cum eius usu declaratione, f. 45-51.

3. Plura astronomica, sine quodam pretio [f. 52-66].

4. Epistola arabi Messalach, pluries edita, *in rebus ecclipsis lunae et coniunctionibus planetarum et revolucionibus annorum breviter elucidata, duodecim continens capitula, de ratione circuli stellarum, et qualiter operantur in hoc mundo*, cum figuris mathematicis, f. 67-76.

Cod. 2 membr., saec. XV, alt. 187, lat. 133 [Z. L. LXXI]. B.

1. Augustini, *de musica libri sex*, f. 1-152.

Folium primum avulsum est: sextus liber desinit verbis: *id ut consideremus peto et unde*, principio capituli 38.[1] : caeteris excribendis vacua folia 152-156 relicta sunt.

2. *Libellus de anima, qui sancto Augustino adscribitur doctorum maximo*, f. 157-175, nempe *de immortalitate animae.*

Codex, eleganter exscriptus, insigniis Bessarionis folio primo conspicuus est.

Cod. 3 membr., saec XV, a. 224, l. 163 [L. II, IX]. Mk.

S. Augustini, *de musica libri sex, praemissa eiusdem ad Memorium epistola.*

Codex foliorum 90, membrana politiori belle exscriptus, desinit versibus:

» Doctoris superi Augustini nominis alti
» Musica perfectis sex libris polet in istis ».

Cod. 4 membr., saec. XIV, a. 215, l. 151 [L. VIII]. Mk.

Libellus artis musicae. « Cum Boecius Romae degeret, Py» thagoras quoque in Tarento viveret, mirae eius philosophiae » auribus excipiens . . . ».

Pythagorae historiolam, qui, *ad similitudinem quatuor malleorum, quatuor sonos musicae artis invenit*, auctor in prooemio enarrat. Signa musica occurrunt per alphabeti litteras et numeros, non item per figuras.

Codice fol. 37, in fine mutilo usus est Andreas Casarotti, ordinis Praedicatorum, lector in coenobio ss. Ioannis et Pauli.

Cod. 5 chart., saec., XV, a. 214, l. 158 [Z. L, CCCXXXVI].E.

I. Guillielmi, monaci, cantoris integerrimi ac viri eruditissimi, *de praeceptis artis musicae et practicae compendiosus libellus.* « Nota quod duplex est prolatio, scilicet maior et minor ... », f. 2-47.

Edidit E. de Coussemaker in *Scriptorum de musica medii aevi* [Parisiis, 1869, 4.°] t. III, p. 273-307, qui haec de auctore et codice ex quo sumpsit, rite praefatus est: « Etiamnum in» ter musicae scriptores *Guillelmi monachi* nomen haud aderat. » De vita autem nihil aliud notum habetur nisi quod ex opere » ipso, origine videtur italus et finiente quartodecimo saeculo, » ineunteque quintodecimo floruisse, quo tempore nigras notas » in vacuas mutari contigit ».

» Maximi momenti maximique ponderis est hoc opus tum

» eo quod *Guillelmus monachus* proportiones tunc in usu dilu-
» cide ac copiose, exemplis additis, doceat, tum quia contra-
» punctum componendi modos, apud Anglos peculiariter tunc
» in usu, ac regulas, quas tenebant Galli et Angli, patefacit ».

» Codex unicus, hunc tractatum continens, in *bibliotheca*
» *sancti Marci,* Venetiis asservatur . . . »

II. *Regule de contraponto.* « Deuanzi se dito dele mutatione;
» appresso dirassi de le voxe che se trouan nel contraponte ... ».
f. 50-64.

Opellam in codice anonymam, itale exaratam, Antonio de Leno tribuendam idem de Coussemaker edidit loco citato [t. III, p. 307-328], his adnotatis: « In eodem codice, immediateque post
» *Guillelmi monachi* opus, exaratus est Antonii de Leno tracta-
» tus. Cuius scriptoris nomen haud in capite libri inscriptum,
» pluries vero passim inventum, hactenus in obscuro latebat.
» Eius patriam Italiam fuisse satis probat tractatus in lingua
» italica scriptus ».

» Notae nigrae, nonnullaeque aliae gemina cauda munitae,
» tractatum *Antonii de Leno Guillelmi monachi* tractatui ante-
» riorem fuisse monstrare videntur. Regulae contrapuncti, prae-
» cipueque exempla duabus et tribus vocibus addita pretiosissi-
» ma sunt ».

Cod. 6 chart., saec. XV, a. 290, l. 213 [L. VIII, XXIV]. Mk.

I. *Dialogus venerabilis Odonis, abbatis II Cluniacensis, seu liber sermonum artis musicae inter duos collatorum.* « Discipulus
» quaerit. Quid est musica? Magister: Est scientia veraciter
» cantandi et facilis via ad perfectionem armonizandi ... », f. 1-7.

Edidit Martinus Gerbertus in *Scriptores ecclesiast. de musica,* t. I, p. 252-264, ex codicibus una collatis, Caesareo Vindobon., Cassinensi, Sanctemuarensi, Admontensi: duo extremi cum Regio parisino (7369) appellant *enchiridion.*

Auctor, ex saeculo decimo, ab anonymo Mellicensi, abbas Cluniacensis habitus est (1).

(1) *De scriptoribus ecclesiast.,* cap. 75.

II. *Tabula geometrica ad inveniendum latitudinem unius turris*, f. 8.

III. *Incipiunt metra, cum quibus cantus musicalis decernitur et moderatur :*

« Dicitur esse modus in cantu regula quaedam,
Qua tantum regitur, decernitur ac moderatur »,

f. 8-10.

IV. *Summula musicae Henrici Helenae.* « Musicae studium » inter cetera artium studia non fore negligendum, immo pre- » tiosius . . . », f. 10-44.

Capitula quinque, quorum primum *de musicae definitione ;* alterum *de primis elementis musicae, puta de clavibus ;* tertium *de proportionibus musicabilibus,* duo extrema *de tonis.*

V. *Incipit musica reverendissimi d. Ioannis Boen, quondam pastoris in Remsburck bonae memoriae.* « Musicalis scientia » quae sonorum scientia, et de proportione gravis loquitur ad » acutum . . . », f. 44-89.

Auctor in fine mentionem ingerit operis alterius : « secun- » dum quod posuimus in principio nostrae musicae subalternae ».

VI. *Incipit musica Ioannis de Muris.* « Omnem doctrinam » et omnem disciplinam ex praeexistenti cognitione fieri . . . », f. 90-108.

Libri duo, quorum quid quisque comprehendat indicat rhithmus, in editione missus :

» Quod prius est scriptum, distinctio prima vocatur
» Circa symphonias postquam secunda sequetur ».

In fine : « Explicit ars Ioannis de Muris in musica teorica ».

Martinus Gerbertus edidit, varia lectione, ex codicibus Parisiensi, Vindobonensi utroque et Bernensi, in titulo *musica speculativa,* operis: *Scriptores ecclesiastici de musica.* Typis San-Blasianis, 1784, tom, III, p. 258-283. Loco *explicit ars* dat subscriptionem in codice nostro desideratam: « Explicit musica spe- » culativa secundum Boetium, per magistrum Ioannem de Muris » abbreviata Parisiis, in Sorbona, anno Dom. 1323 ».

Codicem, cum litteris librorum initialibus pictis, possederat Ioannes Delphinus.

Cod. 7 chart., saec. XV, a. 212, l. 150 [L. VIII, LXXXV]. N.

I. *Lucidarium Marcheti de Padua in arte musicae planae.* « Qualiter Pythagoras adinvenit musicam monstrat Macrobius » libro secundo . . . », f. 1-56.

Auctor dicat opus *magnifico militi et potenti domino suo Raynerio domini Zachariae de urbe veteri, illustris principis domini Ioannis clarae et excelsae memoriae domini Karoli regis Ierusalem et Siciliae gloriosi filii, comitis Gravinae et honoris Montis Sancti Angeli, in provincia Romandiolae vicario generali.* Operis sexdecim tractatibus distributi, exiguam tantum partem habemus, quod a principio ad caput nonum tractatus alterius absolutum excurrat. Universum edidit ex biblioth. Ambrosiana Martinus Gerbert in *Scriptores ecclesiastici de musica sacra* ec., typis San-Blasianis, 1784, tom. III, p. 64-121.

Marchetus, verosimiliter patavinus, opera quaedam de musica scripsit, saeculo quartodecimo ineunte, quod ex viris in nuncupationis epistola citatis infernnt. Eapropter ad amanuensem referenda sunt quae epistolae principio leguntur: « In festo vir» ginis Katharinae et matris sanctissimae principiavi Mantuae » hunc tractatum in novembrio 25 currente die, anno Dom. » 1464 ».

II. Anonymi, *de musica summarie compilata*, *secundum magistrum Ioannem de Muris.* « Quilibet in arte practica mensurabilis cantus erudiri mediocriter affectans, ea scribat dili» genter quae sequuntur . . . », f. 11-23.

Opella inscripta: *Michi resera* — *B. I. D.* finit: *R. I. D.* — *Exactis pensa futura* — *In Bozolo,* 12 *mensis madii,* 1464.

III. Anonymi, *in musicam planam.* « Quoniam de canendi » scientia doctrinam sumus facturi, omnes ad quorum manus » iste libellus . . . », f. 24-47 ».

Amanuensis qui supra, inscripsit opellam: ***Michi resera,*** addidit in fine: R. D. I. — *Exactis pensa futura.* — Finis paratus est huius operis Bozoli, die mensis iunii, currente festo sanctorum Gervasii et Prothasii, anno Domini 1464, hora quasi 23.

Tractationem tripliciter partitur auctor, **a.** de cantu, **b.** de

discantu, **c.** de definitione tonorum vel modorum, sub interrogatione discipuli et responso magistri dubia solventis.

IV. Anonymi, *de contrapuncto, exemplis additis.* « Notandum » est quod duodecim sunt species contrapunctus . . . », f. 48-56.

V. Syri, lugdunensis, *epistola octava Candidiano suo.* « Mo- » rari me Romae congratularis, tamen quasi facete . . . », f. 61.

VI. *Incipiunt introductiones artis musicae ad pueros introducendos in simplices euphonias, fratris Nicolai dicti Auriti de Buccellanito.* « Quid sit nostrae intentionis ex plurimis doctorum » libris musicalis scientiae . . . », f. 61-67.

Opusculum in fine mutilum.

VII. Ioannis Ciconiae, *liber de proportionibus musicae,* f. 72-77.

Epistolae nuncupatoriae do principium: « Venerabili no- » stro et egregio domino presbytero Io. Gasparo, canonico vin- » centino bene merito, nec non cantori praeclaro. « Ioannes Cico- » nia de civitate Leodinensi, canonicus paduanus, scientiam pro » salnte. Considerans, frater reverendissime, quot et quantae » diversitates insurgunt hodierna die per universum orbem . . . ». Sub fine haec leguntur: « Explicit liber de proportionibus mu- » sicae Ioannis Ciconiae sive de Ciconiis, canonici paduani in » urbe, in existencia conditus in civitate patavina, anno Domi- » ni M.CCCC.XI — Scriptum Mantuae, in domo strenui militis » illustrissimique domini Baltassaris de Castello leonis, hora qua- » si 20, die proxima Martis, praecurrente festum sancti Michae- » lis archangeli, anno Dom. M.CCCC. LXIII. Michi resera ».

VIII. *De vi et laudibus musicae.* « Is vere est musicus qui » ratione perpensa canendi, scientiam non servitio operis sed » imperio speculationis assumpsit . . . », f. 77-82.

IX. *Plura, sine ordine, de manu, secundum graecam musicam;* f. 83-91.

Cod. 8 membr., saec. XV, a. 134, l. 102 [L. VIII, LXXXII]. N.

I. *Incipit compendium musicale a multis doctoribus et philosophis editum et compositum, et per presbyterum Nicholaum de Capua ordinatum, sub anno Domini M.CCCC.* 15. « Cum igi-

» tur humana natura naturaliter scire desiderat, ideo divina cle-
» mentia philosophis peritiam ... », f. 1-29.

Auctorem ignotum prorsus reputo, nisi idem sit qui *Nicolaus de Aversa, ordinis Caelestinorum*, ab E. de Coussemaker (1) et ab anonymo in *arte cantus mensurabilis* (2) citatus. Addo in textu Nicolai de Capua non una tantum vice laudatum Petrum de Vitriaco, *episcopum, in hac arte peritissimuum*, ex dimidio saeculo decimoquarto.

Publici iuris fecit Hadrianus de la Fage in opere: *Essais de diphterographie musicale.* Paris, 1864, p. 38.

II. Anonymi, *de contrapuncto regulae theóricae et practicae* [cum notis musicis planis]. « In primis dicetur qualiter contra-
» punctus de iure debet definire ... », f. 30-39.

III. Anonymi, *de musica intervallosa.* « Regulae in mono-
» cordio sunt viginti duae, videlicet T. ut A re 4 mi ... », f. 40-62.

Sub fine inscripta: « Ligatum non debet habere nisi duo
» puncta vel tria : quamvis in usu sint quatuor, ut patet in libris.
» Ratio autem invenitur in *Calliope* in titulo de ligaturis »; evincunt auctorem, quisquis ille sit, post Ioannem Hothbi, scilicet post dimidium saeculum decimum quintum, vixisse.

IV. Anonymi, *de contrapuncto.* « Quid est contrapunctus ?
» Contrapunctus nihil aliud est nisi notam contra aliam notam
» ponere ... », f. 62-68.

V. *Incominciano certi preambuli composti dallo venerabile in musica doctore maestro Giovanni Hochtobi, anglico et Carmelita, necessarj alle proportioni.* « Ogni numero ha tante parti quante ch' egli ha sotto di se unità ... », f. 69-75.

Textum primigenium latinum ex codice 7369 biblioth. Caesar. vindob. edidit Coussemacker (3).

VI. *Incipiunt regulae contrapuncti, secundum praedictum magistrum.* « Nota quod tredecim sunt species contrapuncti, vi-
» delicet unisonus, tertia ... », f. 75-77.

(1) Scriptorum de musica medii aevi. Parisiis, 1869, t. III, p. XXXIV.
(2) Ibi, p. 392, 395, 396.
(3) Loco citato, t. III, p. 328-330.

Lectione prorsus diversa, edidit Coussemacker (1) ex codice bibliothecae Bononiensis.

VII. *Regulae magistri Ioannis Hoctobi anglici, cantus* [cum notis musicis plenis et vacuis]. « Figurae cantus figurati sunt » octo, videlicet maxima, longa, brevis . . . », f. 77-79.

Ex codice biblioth. Bononiensis intulit Coussemacker titulo *de cantu figurato*, in *Scriptores de musica* ec. (2) ; non item titulum *de pausis* in codice nostro occurrentem.

VIII. *La caliopea legale reducta in brevità, per maestro Giovanni Octobi Carmelita.* « Le parti della musica melliflua sono quattro, cioè phthongo, articulo, membro maggiore et la compo- » sitione . . . », f. 80-114.

Textum, cum versione gallica e regione, in lucem protulit ex codice Màgliabecchiano [XIX, D. 36] et nostro, Coussemacker in *Histoire de l' harmonie au moyen age.* Paris, 1853, p. 297-349.

Ioannes Hothbi, anglus, Carmelita, theologiae lector et musicae doctor, in eius ordinis monasterio Ferrariae degens, Hispania, Gallia, Germania peragrata, Florentiae consedit ab anno circiter 1440 ad 1471.

IX. *De relata ad aliquid quantitate, secundum Boethium Severinum.* « Ad aliquid vero quantitatis duplex est prima divisio: » omne enim aut aequale est aut inaequale . . . », f. 115-136.

Opus Boethii *de arithmetica* a capite XXI primi libri ad tertium absolutum alterius, cum figuris.

Folio extremo legitur manu seriori scriptum : « Hic liber » est ad usum fratris Galletti de Florentia, vaginarii, quem sibi » dedit frater Dominicus de Florentia, et frater Hieronymus de » Contaria ei concessit die 15 octobris 1498, anno secundo sui » vicariatus ».

X. *Iste est modus et ordo faciendi monocordum antiquum.* « Fit una linea longa omni modo, et in extremitate sit punctus » et ab uno puncto . . . », f. 137-139.

XI. *Incipit unum quodlibetum in arte musicali, tam practicae*

(1) Loco citato, t. III, p. 333-334.
(2) Loco citato, t. III, p. 330-332.

quam theoricae. « Musica est liberalis scientia perinde cantandi copiam administrans . . . », f. 142-147.

Auctor praebet definitiones verborum musicalium, Ugonis in *Flores musicae,* Boethii, Nicolai Bucii, Guidonis, alicuius doctoris, Ubaldi in *Enchiridion,* Alberti Magni, Remigii.

XII. *Incipit quaedam manus, cum rationibus in musica firma.* « Quisquis ad canendi scientiam erudiendus accedis, dispo- » sitionem, vim . . . », f. 148-151.

XIII. *Oleo perfectissimo alla memoria.* « Recipe flores ros- » marini, flores boraginis, flores camamillae . . . », f. 152-153.

Cod. 9 chart., saec. XV, a. 145, l. 100 [L. VIII, XXXV].Ye.

Tractatus de re musica, cum notis musicis plenis et vacuis. « Manus haec, quam vides, in se plura continet quae per ordi- » nem sunt dicenda . . . ».

Codicem foliorum 104 dono dederat comes Iacobus Zabarella Octavio Ferrario, bibliothecae gymnasii patavini praefecto.

Cod. 10 chart., saec. XVI, a. 222, l. 153 [L. VIII, LXIV]. Mr.

Incipit brevis collectio artis musicae [sacrae] per reverendum D. R. de Francia. « Cantate Domino et benedicite nomini eius, » ps. 95. Dicit Augustinus quod musica . . . ».

Opus novem capitulis absolutum sic concluditur : « Expli- » cit brevis collectio artis musicae, tam ex terminationibus anti- » quorum, quam modernorum magistrorum in hac arte perito- » rum, pro utilitate incipientium in hoc parvo libello aggregata, » ut simpliciores ad divinas laudes decantandas citius instrue- » rentur. Deo gratias per me scriptorem Emericum de Seler, ad » placitum presbyteri Iacobi de Guidi ».

CLASSIS XXI.

HISTORIA ECCLESIASTICA.

Cod. I membr., saec. XIV, a. 297, l. 210 [Z. L, CCCXLVII]. B.

I. Eusebii Pamphili, caesareensis episcopi historiae ecclesiasticae libri novem, Ruffino aquileiensi interprete. Verba praevia Rufini Cromatio episcopo: « Peritorum dicunt esse medicorum, » ubi imminere urbibus vel regionibus generales viderunt morbos ... »; prooemium auctoris: « Successiones sanctorum Apo» stolorum et tempora quae a Salvatore nostro ad nos usque decursa sunt ... », f. 2-63.

Noni libri finem excipit nota Eusebii, quae in editionibus desideratur: « Huc usque nobis Eusebius Caesareensis rerum » in ecclesia gestarum memoriam tradit, cetera vero quae usque » ad praesens tempus per ordinem secuta sunt, quo in maiorum » reperimus scriptis vel nostra memoria attigit, patris religiosi » praeceptis et iu hoc parentes, quantum potuerimus breviter ad» demus ». Opus, *liber temporum, chronicon, chronica, chronica historica, chronici canones omnimodae historiae*, appellatum, pluries editum, duobus constat libris, primo *chronographia*, altero *chronicus canon* appellatis.

II. Ruffini, presbyteri aquileiensis, *historiae ecclesiasticae libri decimus et undecimus*. « Cum apud Alexandriam post Achil» lam, qui Petro martyri successerat, Alexander sacerdotium ...», f. 63-77.

Fol. 78-80 occurrit index generalis, manu seriori.

Codex, duplici columna, initialibus litteris pictis, praestat puritate lectionis.

Cod. 2 membr., saec. XV, a. 300, l. 207 [Z. L, CCCXLVIII]. B.

I. Eusebii Pamphili, *βίβλος χρονικόν, hoc est liber temporum, incipit, quem Hieronymus presbyter, divino eius ingenio, suis latinum facere curavit* Prooemium interpretis: « Eubesius Hierony- » mus Vincentio et Gallieno suis salutem. Vetus iste disertorum » mos fuit ut, exercendi causa ingenii ... »; breviarum: « Moysen gentis hebreae, qui primus omnium prophetarum ante adventum » Domini ... », f. 1-36.

II. Hieronymi (s.) *additio.* Post verba: « Hucusque historiam » scribit Eusebius Pamphyl. martyris contubernalis, cui nos ista » subiecimus », inc: Arnobins rhetor in Africa clarus habetur, qui » cum Sicoue . . ., f. 136-141.

III. Prosperi, *additiones.* Post verba: « Hucusque Hierony- » mus presbyter ordinem praecedentium digessit annorum: nos » quae consecuta sunt adiicere curavimus. Igitur Valente a Go- » this in Thracia concremato . . . », f. 142-148.

Sub fine legitur nomen auctoris: *Hucusque Prosper* (Tiro Aquitanus) *scripsit.*

Codicem, membrana egregia diligenter exscriptum, valde commendant picturae duplicis litterae initialis, maxime qnae in titulo cum diagrammatibus, coloribus et auro concinne expressis, ac insigniis Bessarionis.

Cod. 3 membr., 1450, a. 274, l. 185 [L. IX, I] Mk.

Eusebii Pamphyli, *temporum liber, seu chronicon ab Adamo ad annum Christi* 326, *ex interpretatione s. Hieronymi, cum continuatione eiusdem et Prosperi Tironis aquitani.*

Codex, folior. 163, tereti ac candidiori membrana pereleganter scriptns, habet litteras initiales aliquot affabre pictas auroque conspicuas, presertim vero ornamenta folio 13, titulum codicis sincerum, urbem et annum scriptionis circumstantia: « Or- » do plenarius succedentium sibi temporum ab Abraham usque » in consulatum Valentis VI et Valentiani (sic) II, per annos II » CCCXCV Patavii, MCCCCL ». Folio vero 133 exstat imago

pulcherrima infantis Jesu super foenum posita, in cista viminibus contexta, ad vivum expressa, maiestatem suavitatemque spirans.

Cod. 4 chart., saec. XV, a. 216, l. 150 [L. IX, LXXVI]. N.

Eiusdem, *chronicon ecclesiasticum, cum eadem continuatione*. Principio legitur: « Adiuro te, quicumque hos scripseris libros » per Domin. nostrum Jesum Christum et gloriosum eius adven- » tum, in quo veniet iudicare vivos et mortuos, ut conferas quod » scripseris et emendes ad exemplaria, de quibus scripseris, di- » ligenter, et hoc adiuvationis genus transcribas et transferas in » eum codicem quem descripseris ».

Codicem, foliorum 80, concludunt verba: « Hic finit Prosper » post Hieronymum. In 1468, 18 kalendas octobris, hora 22, » perfeci ». Folio primo annotatum: « Hic liber est Pauli Mauri » grammatici, 1531, 18 februarii ».

Cod. 5 membr., 1456, a. 313, l. 205 [Z. L, CCCXLV]. B.

I. Eiusdem, *liber historiae ecclesiasticae, quam beatus Ruffinus praesbyter de graeco in latinum transtulit*. Libri novem, f. 1-126.

Eadem est, ac in codice superiori Ruffini nota, quae finit: » quantum potuimus addidimus ».

II. Ruffini, *historiae ecclesiasticae libri decimus et undecimus*. f. 126-153. Cuique libro praeest index capitulorum, capitulo titulus.

Codex candida ac tenuiori membrana egregie exscriptus, cum titulo picto et aurato, quo insignia viri I. E. (Emo) conspicua sunt, finit: « Per me Arnoldum Veer de Zautboemel, canonicum » ecclesiae beati Martini Zautboetmellen, traiectensis diocesis de » Alamannia, anno MCCCCLVI, septima decembris ».

Cod. 6 membr., 1469, a. 282, l. 190 [Z. L, CCCXLVI].

I. Eusebii Pamphili, *historia eadem*, f. 1-159.
Eadem nota Ruffini ad finem noni libri.

II. Ruffini, *historiae eiusdem libri decimus et undecimus*, f. 159-193.

Libro cuique praeit capitulorum index.

Codex, cuius frontem exornant littera initialis picta et aurata, ac insignia Bessarionis, praestantiori membrana belle exscriptus, finit: « Iste liber fuit scriptus domi et iussu reverend. in Christo » p. et d. domini Bessarionis, divina gratia, episcopi sabinensis, » sacrosanctae rom. eccl. cardin. nic. et patr. constant.; expletus » penultima die mensis octobris, Domini millesimo CCCC LXIX, » pontificatus sanctiss. dni nostri domini Pauli, ec...... Romae, » apud sanctos apostolos ». Quae inscriptio probat Bessarionem, post annum 1468, quo codices mss. reipublicae donavit, alios quoque obtulisse.

Cod. 7 chart., saec. XII, a. 358, l. 230 [Z. L, CCCL].

Pauli Orosii, *historiarum libri VII, adversus paganos.* Prologus: « Praeceptis tuis piis parui, beatissime pater Augustine, » atque utinam tam efficaciter quam libenter ... »; liber primus: « Ab orbe condito usque ad urbem conditam, dehinc » usque ad Caesaris principatum ... ».

Opus quod rite ad historiam universalem aevo medio addiscendam inservit, centies, sermone quoque italico, gallico, teutonico, anglico, excusum est.

Codicem, fol. 80, lectionis gratia, caeteris praestare coniicio ex eo quod Potthast reliquis in bibliothecis valencianensi, carnutensi, bononiensi, audomaropolitana, bruxellensi, desdrensi, parisina, montispessulanensi, traiectina, sinceritatis deneget laudes (1).

Cod. 8 membr., saec XI, a. 270, l. 188 [L. IX, LXIX]. Mk.

Historia ecclesiastica, quae tripartita vocatur, a Cassiodoro videlicet senatore romano, ex tribus graecis philosophis assumpta, idest Socrate, Sozomeno et Theodorito, atque ab eodem Cassiodoro,

(1) *Bibliotheca medii aevi*. Berlin, 1862, p. 475.

ad sanctae ecclesiae utilitatem, de graeco in latinum translata, in cuius voluminis exordio hanc edidit praefationem. « Utiliter ni- » mis in capite libri praefatio ponitur, ubi futuri operis qualitas » indicatur . . . », f. 183.

Magnus Aurelius Cassiodorus usus est versione latina Epiphanii scholastici, quam in epitomen duodecim libris (ann. 306-441) redegit. Auctor, senator, exquaestor, exconsul, ex magister officiorum, expraefectus praetorii, et patricius; item vivariensis, seu castelliensis monasterii fundator et abbas, *necessarium duxit* eorum auctorum dicta, *per Epiphanium scholasticum latino condita eloquio, deflorata colligere cum auctoris sui nomine in ordine collocare,* scopo sibi proposito hanc historiam *mirabiliter conscriptam,* monachis suis vivariensibus minime defuturam.

Duo loca huius operis difficultatibus obnoxia notavit I. Garetius in *Cassiodori opera omnia,* Rotomagi, a. 1679 edita, *quippe diu multumque haesit* in iis, *manuscriptorum codicum auxilio, emendandis.* In hoc tamen ut et proxime insequenti codice, eorum locorum lectiones iis congruunt quas repudiavit Garetius. In utroque reapse legitur libr. IX, cap. 38 : « Romani enim tres an- » te pascha septimanas . . . », et cap. 40 : « In qua ecclesia neque » episcopus, nec alter quisquam coram populo dicet . . . . . », monachus vero Maurinus, primo loco legit : « Romani enim sex » ante pascha septimanas . . . » ; altero : « In qua ecclesia neque » episcopus, neque alter quisquam coram populo docet ».

Folio extremo haec adnotata sunt : « Iste liber qui dicitur » *historia tripartita* est conventus fratrum ordinis Praedicato- » rum, et conceditur magistro Aymerico, de mandato venerabi- » lis patris, fratris . . . . prioris principalis Lombardiae inferioris » eiusdem ordinis ». Folia duo, compingendo volumini aptata, capitulis inscribuntur statutorum Faventiae, quibus ingesta memoria Imolae et portus raveunatensis. Codex Parisios anno 1797 delatum, 1815 ad lares redux, refert typum impressum bibliothecae nationalis parisinae.

Cod. 9 membr., saec XV, a. 343, l. 232 [L. IX, LXXXVIII].

Historiae ecclesiasticae ex Socrate, et Sozomeno, et Theodorito in unum collectae et nuper de graeco in latinum translatae, libri numero XII.

Codex folior. 185, quem membranae nitor, ac picturae auratae in titulo, cum duplicis familiae insigniis, valde commendant.

Cod. 10 membr., saec. XIII, a. 366, l. 235 [Z. L, CCCLI]. B.

Petri Comestoris, ***historia scholastica.*** Nuncupatio. « Reve» rendo patri et domino suo Willelmo (a manibus albis), Dei gra» tia, senonensi archiepiscopo, Petrus, servus Christi, presby» ter trecensis . . . » ; prologus : « Imperatorie maiestatis est » tres in palatio habere mansiones, auditorium .... » ; liber primus; « In principio erat verbum et verbum erat principium in » quo et per quod . . . ».

In fine est caput alia manu exaratum, quod in editoribus desideratur : « Petrus et Paulus Romae sepulti sunt; Andreas » Patrae, civitate Acaiae; Jacobus Zebedaei in arce Marmarica; » Joannes in Epheso; Philippus cum filiabus suis in Hierapoli » Asiae; Bartholomaeus in Albone, civitate maioris Armeniae; » Thomas in Colamia, civitate Iudae; Matthaeus in montibus » Parthorum; Marcus Alexandriae; Iacobus Alphaei iuxta tem» plum; Thaddaeus et Judas in Britio Edessenorum; Simon Cleo» phas, qui et Judas post Jacobum episc. CXX annorum, cruci» fixus est in Jerusalem, Traiano mandante; Titus Cretae; » Crescens in Galliis; Eunucus Candacis reginae, unus ex LXX » apostolis in Arabia, quae felix, passus est, ut ... Clemens in » quinto libro ***hypotyposeon***, idest ***informationum*** ».

Auctor, Comestor appellatus, quod plures comederit libros (1), trecensis ecclesiae decanus, theologicae facultati Parisiis anno 1164-1169 praefectus, mortuus est apud Sanctum Victorem a.

(1) Eius sepulchri inscriptio :
« Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comestor ;
« Nunc comedor ... ».

1178 vel 1185. Narrationem historiae sacrae a principio *Geneseos* ad *Actus apostolorum* cum profanae, a glossis veteris testamenti, commiscuit. Operis finem et materiam sic vero in littera dedicationis attingit : « Causa suscepti laboris, fuit instans peticio so- » ciorum qui cum historiam sacrae scripturae in serie et glossis » lectitarent brevem nimis et inexpositam, opus aggredi me com- » pulerunt, ad quod pro veritate historiae consequenda recurre- » rent. In quo sic animus stilo imperavit, ut a dictis patrum non » recederem, licet novitas favorabilis sit et mulceat aures. Porro » a cosmographia Moysis inchoans, rivulum historicum deduxi » usque ad ascensionem Salvatoris, pelagus mysteriorum peritio- » ribus relinquens, in quibus et vetera persequi et nova cudere » licet. De historiis quoque ethnicorum quaedam incidentia pro » ratione temporum inserui, instar rivuli qui secus alveum diver- » ticula quae invenerit replens , praeterfluere tamen non ces- » sat . . . ». Non abs re est annotare, librum eo favore exceptum ut suo aevo *Sententiis Lombardi* et *Decreto Gratiani* par haberetur, ac pluries typis daretur , italice quoque ac gallice versus.

Codex, folior. 253, belle duplici columna exscriptus, habet litteras initiales et titulos rubro et caeruleo colore conspicuos.

Cod. II membr., saec. XIII, a. 358, l. 240 [L. IX, XXI]. X.

I. Eiusdem, *historia scholastica*, f. 7-201.

Haec praeeunt epistolae dedicationis : « Prooemium est hic » sequens prologus, et differentia talis : in prologo nullam facit » mentionem sequentis operis, in prooemio praelibationem sequen- » tium cum benevolentiae captatione ».

Foliis praecedentibus 1-6 tabulis auropictis, offertur rosa ventorum, et compendium historiae sacrae usque ad resurrectionem Christi.

II. *Summa magistri Joannis Beleth, de reddenda ratione ecclesiasticorum officiorum, et quare et a quibus sint instituta, ac de quibus festis sanctorum.* « In primitiva ecclesia prohibitum » erat ne quis loqueretur linguis, nec esset qui interpretare- » tur . . . », f. 202-217.

Codex serius ab initio inscriptus: « Anno Domini M.CCCC. » XXXI, circa festum beatae Catherinae virginis, Hungari sunt » interempti, et quidam ex ipsis devastati in partibus Ciliae per » Almanos quosdam inhabitatores status ipsius Ciliae, regnante » strenuissimo principe, rege Sigismundo ».

Cod. 12 chart., saec. XIV a. 241, l. 160 [L. IX, XXXIII]. Ma.

Petri Comestoris, *historia scholastica*. Folia 251.

Codd. 13-15 chart., saec. XVIII, a. 355, l. 231; a. 322, l. 220; a. 293, l. 198 [L. IX. LII-LIV]. Mt.

Andreae Galland, *apparatus pro nova annalium ecclesiasticorum Caesaris Baronii cardinalis, nec non pro editione aliorum eiusdem operum.*

Volumina tria quorum primum inscripsit Galland: *Caesaris Baronii, ex congregatione oratorii s. r. e. presbyteri cardinalis opera omnia, quae ab eodem praeter annales ecclesiasticos, fuere conscripta, collegit, magnam partem nunc primum edidit notisque illustravit unus ex presbyteris eiusdem congregationis oratorii. Accedit bibliotheca martyrologica, seu veterum kalendariorum martyrologiorumque, quotquot hactenus in lucem prodierunt, amplissima collectio, multis huiusmodi primigeniae antiquitatis monumentis hucusque ineditis longe locupletata.* Sequitur prooemium: « Quum enim ab eruditis viris hactenus fuerit » expetitum ut publicum lucis usum frueretur ... », f. 1-5.

Titulum alterum: *Annales ecclesiastici Caesaris cardinalis Baronii, apologeticis virorum doctissimorum scriptis nunc primum in unum collectis, vindicati et illustrati. Accesserunt Pauli Benii et Danielis Papebrochii dissertationes,. nec non Antonii Pagi regulae caesareorum consulatuum vindicatae, ad eosdem annales ecclesiasticos pertinentes. Praemittitur eiusdem Baronii vita, auctore Angelo Buccio romano, congregationis oratorii presbytero, nunc primum in lucem edita, cura et studio unius ex presbyteris congregationis oratorii*, excipit index opusculorum, f. 11-12.

Volumine primo comprehenduntur:

a. *Vita Caesaris cardin. Baronii, auctore Michaele Angelo Buccio romano, congregationis oratorii presbytero, ex originali descripta, et nunc primum in lucem edita.* « Caesaris Baronii vi-
» tam alias nobis funebri oratione comprehensam, latius nunc
» explicatam . . . », f. 25-78.

Narrationi capitibus quadraginta, cohaeret auctoris oratio *in funere ill. ac rev. d. d. Caesaris Baronii sorani, ex congregatione oratorii,* publici iuris facta Romae a. 1607. Annotationes ad Buccium insunt f. 85-86.

b. *De insigni cardinalis Baronii virtute testimonium. r. cl. Jacobi Sirmondi soc. Jesu:* itale. « Della santa memoria del card.
» Baronio posso dire con verità . . . », f. 79-84.

Elogium exstat inter varia Sirmondi opera, t. IV, p. 739.

c. Pauli Benii, eugubini, sacrae theologiae doctoris, *de ecclesiasticis Baronii cardinalis annalibus disputatio, quam sane auctor ad virum clarissimum atque omni virtutum laude ornatissimum Joannem Vincentium Pinellum conscriptam, Clementi VIII pont. max. dat, donat, ac dicat.* Capitula viginti. Dedicatio Clementi pp. VIII incip.: « Ioannes Vincentius Pinelli, quem ego semper feci . . . »; dissertatio vero: « Parebo tandem, Pinelle
» ornat., ac libentissime parebo . . . », f. 88-90, 92-95, 95-119, 122-150.

Exemplum editionis romanae, anni 1595, in 4.° pluries a Galland vel ex integro, vel per fragmenta repetita, cum annotationibus propriis.

d. Danielis Papebrochii, soc. Jesu presb. *dissertatio de annalibus ecclesiasticis nunquam satis laudandis Caesaris cardin. Baronii in annum Christi* 1198 *ineuntem desinentibus.* « Illu-
» strissimus Caesar cardin. Baronius cum pontificatu Caelestini
» III . . ., f. 90-91, 152-161.

Edito operi adduntur notae a Galland, f. 159-161.

e. *Vindiciae regularum consulatuum caesareorum r. p. Antonii Pagi, ord. min. convent. doctoris theologi.* « Cogitanti mihi, vir
» illustr. et eruditiss., aliquod grati animi argumentum . . . Da-
» tum Aquis Sextiis, III kal. april., 1684 . . . ». Capitula vigintiquatuor, f. 162-181.

f. Andreae Galland, *praefationes in novam editionem operum Caesaris Baronii a se paratam:* Prima: « Multum quidem debet » Baronius vir maximus, multum quidem respublica... ». Altera: « Quanti olim fecerint, etiamnumque faciant eruditi » viri, doctissimas Caesaris cardin. Baronii lucubrationes.... « Kalend. ianuarii, 1757 », f. 182-190.

g. —— *de martyrologio romano varia*, fol. 195-208.

h. *Historia critica de annalibus ecclesiasticis venerabilis Caesaris Baronii, s. r. e. cardinalis.* Capitula sex. « Quandoqui- » dem omnium actorum Caesaris card. Baronii, venerabilis me- » moriae... », f 211-271.

Annotationes accedunt f. 275-288.

i. Andreae Galland, *observatiunculae in Ioannis Alberti Fabricii bibliothecam mediae et infimae latinitatis, corrigendae, inscriptae Ioanni Dominico Mansi.* « Et primo quidem hic de- » scribenda duo, quae de consilio institutoque Fabriciano.. », f. 289-306.

k. Index, nullo ordine, operum, ex quibus plura ad Caroli Magni gesta ac documenta erui possunt, f. 311-321.

l. Benedicti pp. XIV, *breve episcopo ferulensi, hispanae inquisitionis maiori inquisitori, de operibus Henrici cardin. Norisii.* « Dum praeterito mense iunio, ut aere liberiori frueremur, » in arce castri Gandulphi.... Romae, 31 iulii, 1748 », f. 322-325.

m. Notitiae breviores virorum Bernardi Bouyer de Fontenelle, Nicolai de Malebranche, Francisci Granet, Ioannis Lamii, Petri Baelii, f. 325-331.

Volumen alterum habet syllabum scriptorum diligentissimum qui quoquo modo Caesaris Baronii opera excusserunt. Ii sunt diversimode iudicantes, consarcinatores, epitomistae, continuatores, laudatores ut et obtrectatores tum catholici, tum haeretici: eorum agmen concludunt *elogia et testimonia illustrium et clarissimorum virorum de Caesare Baronio s. r. e. cardinali.*

Tertium volumen continet apparatum pro nona editione *Annalium* Baronii, cuius partes singillatim excutere supervacaneum foret. Id annoto tantum, sub fine typum aeneum exstare

epistolae autographae s. Francisci Salesii, datae Gebennae, 26 aug. 1613, quae incipit. « Attulit mihi paternitatis vestrae lit- » teras dilectissimus nobis magister Gabriel... ».

Haec aliaque plura collector diligentissimus Raymundo Albericio, congregationis oratorii romani presbytero, syllogem epistolarum et opuscolorum Baronii paranti, ut in huius operis Romae, annis 1759-1770, triplici volumine editi, prooemio: « Intellexi amicum mihi familiarissimum dilectissimumque Io- » sephum Blanchinum veronensem, huius nostrae congregatio- » nis presbyterum saecularem, virum pietate, eruditione, editis- » que operibus toto orbe notissimum, multis abhinc annis ea- » dem cardinalis Baroni monumenta transcribenda curasse, et » ad clarissimum Andream Galland, oratorii quoque presbyte- » rum, Venetias misisse, qui eadem iamdiu in publicam proferre » lucem cogitabat. Quapropter cum eundem Galland mei huius » consilii per litteras certiorem fecissem, rogassemque, ut, si ei » id perficiendi otium, sive facultas non esset, ab incepto de- » sisteret (multa enim ego inveneram, collegeramque ven. Ba- » ronii monumenta, quibus ille carebat); aut, si id nollet, si- » gnificassem, me omnia quae haberem Baroniana scripta, ei- » dem libenter communicaturum; ipse, qua est humanitate » praeditus, datis ad me litteris, non modo huius editionis pro- » vinciam mihi reliquit, verum etiam quaecumque a Blanchino » acceperat lubentissime ad me mittere non dubitavit ».

Cod. 16 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 215 [L. III, CLXXX]. R.

Bernardi Mariae de Rubeis, *dissertationes ecclesiasticae autographae variae, nondum editae.*

I. *De Cristo et apostolis.*

a. *Dissertationes septem de Christo*, f. 4-91.

b. —— *tres de divo Petro*, f. 91-118.

c. *Dissertatio de divo Paolo apostolo ac gentium doctore*, f. 118-128.

d. *Dissertationes duae de conciliis apostolorum veris et confictis*, f. 128-150.

II. *Dissertationes in principaliora historiae ecclesiasticae*

capita, ad secundum usque quartum aerae christianae saeculum spectantia.

a. *De romanorum imperatorum saeculi secundi serie, priorumque pontificum, qui romanam ecclesiam rexerunt, successione et chronologia*, f. 151-155.

b. *De martyribus quatuor primorum saeculorum*, f. 155-161.

c. *De Marcione, eiusque appellatione a sententia patris ad sedem apostolicam, nec non in haeresim lapsu, dissertationes tres*, f. 161-167.

d. *De Gnosticorum origine et polytheismo ab ipsis inducto dissertationes tres*, f. 168-195.

e. *De Chiliastarum seu Millenariorum errore, dissertationes quatuor*, f. 195-212.

f. *De Montanistarum haeresi et moribus ac condemnatione dissertationes quatuor*, f. 212-224.

g. *De Quartodecimanis, et primum de controversia circa celebrationem paschatis, dissertationes quatuor*, f. 224-232.

h. *De epistolis decretalibus veterum pontificum romanorum usque ad Siricium*, f. 232-237.

i. *De operibus Dyonisio Areopagitae tributis*, f. 237-247.

k. *De Tertulliano, eiusque erroribus et haeresibus*, f. 247-251.

Sub fine indicis [f. 1-3] auctor notavit: « Si avverte che » tutte le dissertazioni contenute in questo tomo sono compite, » ed alcune, secondo il mio debole sentimento, hanno delle noti- » zie particolari, che non si trovano facilmente nei libri ordinarj » stampati.

Codd. 17-20 chart., saec. XVIII, a. 236, l. 172 [L. IX, CXIX-CXXII]. R.

Eiusdem, *historia ecclesiastica, autographa.* Volumen primum agit *de scriptoribus et scriptis ecclesiasticis*, a saeculo primo ad octavum absolutum, pag. 263; alterum a nono ad decimum tertium inclusive, pag. 289; tertium de haeresibus et conciliis saeculorum primi usque octavum, pag. 412;

extremum continet dissertationes plures in historiam ecclesiasticam saeculi I usque quartum, pag. 1-113, ac appendicem ad historiam primi saeculi.

Cod. 21 membr., saec. XIV, a. 269, l. 200 [L. IX, LXX]. N.

Bonincontri, origine mantuani, natione bononiensis, ducis et communis Venetiarum notarii, *historia de discordia et persecutione quam habuit ecclesia cum imp. Federico Barbarossa, tempore Alexandri III summi pont., et demum de pace facta Venetiis et habita inter eos.* « Exsurge gloria Venetorum, converte planctum pontificis in gaudium, quoniam te circumdat laetitiae vestimentum . . . ». Folia 6.

Opella, capitibus septem supra viginti, codice pereleganti cum ornamentis et figuris coloratis et auratis, finit: « Ego Bonincontrus, licet origine mantuanus, natione quoque bononiensis, tamem verbo et opere totus venetus et rivaltensis, domini ducis et communis Venetiarum notarius et officialis, hanc praedictam honorabilem historiam, hoc claro et plano epigrammate construxi, ad Dei et sancti Marci laudem ac perpetuam memoriam Venetorum ».

Haec rite annotat de eo Em. Cicogna: « Questo da ogni confronto di circostanze apparisce essere il primo codice originale di questa storia, e quello stesso che viene ricordato dal Bardi (1) e dall' Olmo (2): ma il suo autore è certamente diverso dall' abate Bonincontro de' Boateri, che nel 1380 fu sepolto in s. Giorgio maggiore; e di esso invece, siccome notaio, si trovano più altre memorie dal 1317 al 1346, nelle quali apparisce figlio del fu Nicolò de' Bovi da Mantova. Il codice medesimo in sostanza è una compilazione tolta dalle cronache suddette e particolarmente da quella della Carità ». Qui codicem Marciae dono dedit, et titulum belle adscripsit, et infra notavit:

(1) *Vittoria navale*, ec. Venezia 1584, p. 144.
(2) *Historia della venuta*, ec. p. 23

» *Olim Aldi Manutii P. F. A. N. — Anno vero MDCC LXXIIII*
» — *Jacobi Morellii clerici veneti* ».

Hanc eandem historiolam exscripsit Ulmus ex codice membranaceo fratrum Ioannis Francisci et Alexandri Basadonna, nostro [I. VII, 221, p. 33-44].

Cod. 22 membr., saec. XIV, a. 302, l. 236 [Z. L, CCCCX]. E.

Liber secretorum fidelium crucis super terrae sanctae recuperatione et consecratione, auctore *Marino Sanuto* dicto *Torsello*, patricio veneto, ab eo Ioanni pp. vigesimo secundo nuncupatus.

Opus universum anno 1306 inceptum, 1321 absolutum, edidit Bongarsius p. 1-281 alterius voluminis collectionis, titulo *Gesta Dei per Francos*. Pars quintadecima libri tertii, praeit f. 89-101, decimae quartae.

Constat auctorem pluries narrationem retractasse, proindeque codicum seriem protulisse, qui occurrunt Parisiis, Monachii, Bruxellis, Valentianae. Ceterum codicis nostri originem primam asserunt tabularum quas apparaverat defectus, nec non ditissimae marginum additiones, quas impresso legimus insertas textui.

Codicem, folior. 113, splendidiorem reddunt picturae et ornamenta auro illita: titulo siquidem occurrunt emblemata evangelistarum, auctor stans pontifici sedenti librum offerens, puerulus floribus insidens. Passim habentur litterae initiales diagrammatibus, picturae paratis, conspicuae.

Cod. 23 membr., saec. XIV, a. 231, l. 168 [Z. L, DXLVII].

Operis eiusdem liber primus, vulgo *conditiones terrae sanctae*, quod partibus quinque contineat *dispositionem ac praeparationem ad terram sanctam recuperandam*.

Codex, folior. septendecim, quo ornamenta picta et aurata, velut *Christus resurgens, sepulcrum Domini, piae mulieres, angeli volantes aut tubis canentes, evangelistarum emblemata, auctor librum pontifici porrigens, aves, pulli gallinacei, draco, palmae, arundines, flores, litterae initiales*, ita redundant ut libellum, artis et

temporis gratia, reddant pretiosiorem. Folio extremo legitur: « Acquisitum per me Ioannem Petrum de Pornis de Mediolano, » a manibus Teucrorum — MDII, nativitatis XLI ».

Cod. 24 chart., saec. XVI, a. 268, l. 202 [L. IX, XLII]. O.

I. *Instructiones ordinatae per r. r. d. d. cardinales deputatos rhotomagensem, theanensem, papiensem, et senensem, die sabbati XX maii, MCCCLXXII, pro r. d. cardinali sancti Marci, s. s. d. n. Sixti pp. IV in Germaniam, Hungariam, et Poloniam legato destinato.* « In primis accedet maiestatem imperialem, cui, » post salutem et apostolicam benedictionem, communicabit .... », f. 1-4.

Legato praeceptum: imperatorem ad bellum contra Turcas, Hungariae et Poloniae reges ad mutuam pacem hortetur; quibus etiam confirmationem pacis inter Polonos et equites theutonicos initae proponat.

II. Sixti pp. IV, *instructiones datae Urso de Ursinis, episcopo theanensi, eius nuncio, ad ea quae agenda sunt cum imperatoria maiestate et rege Hungariae.* « Post benedictiones s. d. n., » exponet imperatoriae maiestati, aptis et accomodatis verbis, quod . . . », f. 5-7.

Orator, mense februario anni 1481, cardinali melphitano, die 19 ianuarii legato designato subrogatus, habet in commissis: pacem componat inter imperatorem, ac regem Hungariae; utrumque ad bellum in Turcas moveat. De cetero, instructionibus Aleriensis (20 sept. 1477) utatur.

III. —— *instructiones de novo mittendae praedicto Urso, in conventu nurembergensi frustra pro pace laboranti, ut imperatori suadeat id negotii vel cardinalium collegio, vel principum conventui deferendum.* « Lectis ac bene consideratis copiis bre» vium, quae nunc mittuntur.... Romae, 19 dec. 1481 », f. 8-9.

IV. —— *instructiones eidem, ad ea quae agenda in conventu nurembergensi, praecipue de bello Turcis inferendo.* » In primis dominus episcopus praelatos principes et totum con» ventum .... », f. 9-11.

V. —— *instructiones dom. Lucae, [de Tolentis]*

episcopo sibenicensi, pontificis ad illustr. ducem Burgundiae nuncio et oratore misso die 25 *febr.* 1476. « Primo, post salutem et be-» nedictionem apostolicam, dicet praefatus orator .... f. 11-15.

Capta a Turcis Capha Genuensium urbe, pontifex ducem sollicitari vult ad bellum contra eos ineundum, deque ratione expeditionis faciendae tractari.

VI. Eiusdem, *instructiones legatis ad Caesarem.* « Post » exhibitam salutationem, benedictionem et narrationem de ac-» cessu ..., f. 15-16.

Legatis potifex mandat ut imperatorem inducant ad concordiam cum palatino principe, qui ad sedem apostolicam contra eum appellaverat.

VII. — — *instructio de agendis per r. d.* (*Joannem Andream*) *episcopum aleriensem, iturum ad partes Germaniae.* « Primo ibit ad r. d. imperatorem et eius maiestatem visitabit » ..... Romae, die 20 septembris, 1477 », f. 17-18.

Missus est Aleriensis ad imperatorem ac regem Hungariae pro pace inter eos facienda, vel saltem induciis paciscendis.

VIII. — — *responsiones ad petitiones maiestatis imperialis.* « Ad primam in qua vult quod oratores eius ipsum et » filium commendent ..., f. 18-20.

De negotiis multis, at non magni momenti in iis agitur. Missae a pontifice sunt ad imperatorem per archiep. craynensem.

IX. — — *instructiones pro rr. dd. episcopo forliviensi* [*Alexandro II Numai*] *et Ioanne Andrea episcopo aleriensi, vel eorum altero, de iis quae acturi sunt pro liberatione r. d. Roberti, archiepiscopi coloniensis.* « Primo adeant sereniss. dom. » imperatorem, cum breve quod suae maiestati scribitur .... Romae, die 18 aprilis, 1478 », f. 20-21.

A Philippo lantgravio Hassiae archiepiscopus coloniensis in captivitatem redactus fuerat; qui ut libertate donaretur, pontifex legatos misit ad imperatorem, lantgravium, episcopum treverensem, et moguntinum, ac Rheni palatinum.

X. —— *instructiones Prospero Camulio episc. catanensi, ituro ad imperatorem.* « Et primo ibit .... Deinde exponet suae » maiestati, quod s. d. n., more boni pastoris .... », f. 22-23.

Pontifex mandat legato ut apud imperatorem causam agat

Ludovici a Freiberg, a se electi in episcopatum constantiensem, excluso Othone comite de Sonnenberg, ad eandem sedem a capitulo constantiensi promoto. Monuerat pontifex, antequam aliquid tentaret, intelligeret *an episcopus aleriensis, qui de hoc habuerat commissionem, aliquid conclusit, et si conclusisset aut esset in conclusione, non interrumpat eius factum.*

XI. Eiusdem, *instructio data Joanni de Duchis protonotario apostolico, praeposito ss. Nazarii et Celsi brixiensis et in Ottemburg, augustanae dioecesis.* « Primo quoad ad visitationem mona» sterii ratisbonensis nullo modo apponat manum .... Romae, 10 » iunii, 1477 », f. 23-24.

XII. —— *instructiones datae Ludovico de Agnellis protonotario apostolico, et Antonio de Grassis, sacri palatii causarum » auditori, ad imperatorem oratoribus.* « Primo salutabunt seren. » .... referantque ei iustificationes .... Romae, 1 dec., 1478...», f. 24-25.

Praecipit pontifex ut imperatorem inducant ad negandum patrocinium Laurentio Mediceo, quod per legatum Jacobum Medium Veneti assequendum tentaverant.

XIII. —— *instructiones Ludovico de Agnellis, de agendis coram imperatore.* « Quamprimum erit in curia imper. maiestatis, omnia sibi commissa .... », f. 25-30.

Pontifex legatum instruit de foedere cum imperatore paciscendo, deque auxilio petendo contra regem Galliarum, Florentinos, Venetos ac Mediolanenses qui, voluntate pontificis posthabita, de concilio oecumenico inter se agebant cogendo, quo ea quae pontifex adversus Laurentium Mediceum gesserat expenderentur.

XIV. —— *instructiones episcopo ratisbonensi [Henrico IV. de Absberg] legato ad Caesarem.* « In primis .... Cum eritis apud » christianiss. filium nostrum .... », f. 30-31.

Imperatorem, ut pacem habeat cum Hungariae rege in Turcas iam proficiscente, rogari mandat.

XV. *Summa eorum quae coram Sixto pp. IV oratores christianissimi regis Francorum Ludovici XI proposuerunt, et eorum quae a pontifice responsa sunt.* « Petunt quod sanctitas sua de » illis quae adversus Julianum et Laurentium conspiraverunt...», f. 31-34.

Exstat apud Raynaldum, ad ann. 1478, n. XIX et seq.

XVI. Sixti pp. IV, *instructiones in causa salisburgensi.* » Sciat orator mittendus primum omnium et praecipuum finem, » ad quem . . . . », f. 35-36.

Legatus imperatorem commoneat de iuribus ecclesiae salisburgensi reddendis, et de pace archiepiscopo donanda.

XVII. —— *instructiones archiepiscopo cretensi, oratori cum potestate legati a latere, ad Coloniam et partes Rheni.* » In primis d. archiepiscopus orator pro amovendis litibus . . . . », » Romae, die 13 iulii, 1472 », f. 37-39.

Eo tendunt instructiones ut legatus concordiam inter archiepiscopum Robertum, palatinum, capitulum et populum coloniensem peragat.

XVIII. —— *instructiones ad regem Hungariae pro pace tractanda inter hunc et Caesarem.* « Post debita salutationis » et benedictionis apostolicae ac reverentiae . . . . Romae, 15 dec., » 1475 », f. 39-40.

XIX. —— *responsio ad instructiones datas per ven. Dominum Brocardum d. Henrico Mollita, misso per ipsum ad pontificem.* « Et primo respondetur s. d. n. libentissime vidisse » et audiisse ipsum d. Henricum . . . . », f. 40-43.

Ioanni Burchardo argentinensi, ni fallor, legato suo ad Germaniae principes pontifex respondens, praecipit ut omni studio auxilia conquirat ad bellum, quod in Laurentium Medicem, eiusque fautores parabat.

XX. —— *responsum ad ea quae r. p. d. archiepiscopus craynensis, nominae imperatoris, pontifici attulit.* « Primo » quantum attinet ad bonam suae maiestatis dispositionem . . . », f. 43-44.

XXI. —— *instructiones legatis ad christianissimum Franciae regem* « Salutabitis primo ipsum christianissimum re» gem, et illi nostro nomine benedicetis . . . », f. 44-45.

XXII. Innocentii pp. VIII, *instructiones nuncio et oratori suo, de gerendis apud sereniss. regem Hungariae.* « In primis cum ad . . . salutabit d. regem Hungariae, nomine . . . », f. 45-54 ».

Tractet orator pacem regem inter et Caesarem; archiepiscopi colocensis a rege in vincula coniecti causam cognoscat;

clericorum corruptos mores reformet; ecclesiae decimas pendi curet; pro ecclesiae strigonensis ac Quinque ecclesiarum praepositis apud regem, qui eos beneficiorum suorum redditibus ac posteriorem etiam libertate privaverat, intercedat; Ioannem episcopnm varadiensem ab olomncensi sede, in quam se intruserat, deiiciat, eiusque in locum Ioannem episcopum sirmiensem instituat, ac regem ipsum ad bellum in Turcas proferendum hortetur. Haec pontificis maudata.

XXIII. Eiusdem, *instructiones d. Sinolpho cubiculario secreto, nuntio et oratori apostolico ad senense dominium.* « In » primis d. orator salutabit et confortabit illud excelsum domi» nium . . ., f. 54-55.

Legatum poutifex misit ut Senensibus de mutato civitatis regimine gratuletur, eosque Perusinis, quibuscum, pro annulo b. Mariae virginis sublato, inimicitiae illis erunt, conciliaret.

XXIV. —— *instructiones patri Balthassari, nuncio apostolico ad christian. regem Franciae.* « Audivimus quod no» bis iuxta communicationes tuas exposuisti . . . », f. 55-57.

Fratri Balthassari, quem iterum ad regem mittit, Iunocentius iniungit ut Zizimum Turcarum regis fratrem ad se per equites rhodienses, quorum in potestatem venerat, deduci curet; praeterea de foedere inter se ac regem ineundo agat, et electo episcopo tornacensi suae sedis possessiouem impetret.

XXV. —— *instructiones gerendorum a Petro* [II Mensi vicetino] *episcopo caesenatensi, et causarum curiae camerae apostolicae auditore generali apud Ferdinandum regem Siciliae.* « Ex» ponet suae maiestati quod quamvis ex multis ac crebro itera» tis querelis . . . », f. 58-59.

Regem legatus moneat ne in regni proceres praeter ius et fas agat; immo pacis constitutae et fidei pontifici datae rationem habeat.

XXVI. —— *responsiones ad litteras et informationes rerum hungaricarum Viennae,* 30 *ianuarii,* 1489 *datas per episcopum hortanum* [Angelum Pecchiuolium] *nuncium et oratorem apostol. ad Hungariae regem destinatum.* « Laudat primo et » ante omnia, ac summopere probat . . . », f. 59-65

Legato mandat pontifex ut regem certiorem reddat de ad-

missis a se Bohemiae ac Romanorum regis legatis, gratulationis de pontificatu accipiendae causa; pro Zizimo ad se deducendo serio laborasse, et Anconitanos, pro quibus rex intercedebat, ecclesiae communione ea una de causa se privasse, quod nonnulla adversus ecclesiasticam libertatem statuissent.

XXVII. Eiusdem, *instructiones Nicolao Franco canonico tarvisino, et sedis apostol. notario, nuncio ac oratori ad Hispaniarum regna et illorum reges ituro.* « In primis exponet seren. d. » Io. Aragonum regi quae sequuntur . . . Romae, die prima apri » lis, 1488 », f. 65-73.

Quae a pontifice mandata legato fuerint, cognoscere licet ex Raynaldo in *annalibus ecclesiasticis ad annum* 1475.

XXVIII. —— *instructio super litteris credentialibus ad regem Angliae et archiepiscopos cantuariensem et eboracensem, tradita d. Petro Huse, archidiacono northamptonensi, nuncio apostolico, die* 12 *februarii,* 1491. « In primis postquam incolumis » pervenerit Angliam, salutabit . . . », f. 73-74.

De colligendis a clero anglicano decimis agitur.

XXIX —— *instructiones particulares datae d. Philippo, nuncio apostolico ad magnum magistrum hospitalis hierosolymitani, et ad soldanum Aegypti et Babiloniae.* « Quoniam in ge- » nerali instructione conceptus s. d. n. non plene apparet . . . », f. 74-79.

Legatus cum magistro ac soldano tractet de pretio, quo Zizimus Turcis restituatur.

XXX. —— *instructiones datae magistro Gratiano de Villanova, sacrae theologiae professori, ordinis Carmelitarum procuratori generali, et suo nuntio ac oratori ad seren. Romanorum regem, die* 12 *aprilis,* 1487. « Cum intellexerit s. d. n. per rela- » tionem magistri Gratiani . . . », f 79-82.

De rege ad bellum in Turcas magis ac magis adhortando in his agitur.

XXXI. —— *instructiones Leonello Clericato episcopo traguriensi, et Antonio Flores, nunciis et oratoribus apostol. ad Carolum XIII christian. regem Franciae.* « S. d. n. ex iniuncto sibi pastorali officio, pie et recte considerans . . . », f 82-90.

Curent Zizimum Romam deduci, et facta plurima a senatu

parisiensi adversus ecclesiae iura rescindi; sanctionis pragmaticae vim esse nullam ostendant, auxilium a regem pro ecclesia romana contra Ferdinandum Siciliae regem postulent.

XXXII *Instructiones trium statuum Franciae.* « Postquam » supremo domino nostro regi placuit congregare gentes . . . », f. 90-97.

Scriptionis huius breviarium inscriptum: « Extrait du ca- » yer presenté au roy et á son conseil, par les trois estats as- » sembléz en la ville de Tours, ês mois de janvier, fevrier, et » mars 1483, pour le bien et profit de son royaume » exstat in opere Petri Pithaei *de libertatibus ecclesiae gallicanae* cap. XXII, n. 26.

XXXIII. Sixti pp. IV, *instructio archiepiscopo rigensi* [Silvestro Stodewäscher], *nuncio et oratori cum potestate legati a latere per omnem provinciam Livoniae.* « In primis, nomine sanct. d. n., praelatis, nobilibus, religiosis et saecularibus . . . », f. 98-99.

Livones in quos Rutheni debacchabantur, ut bono animo esse iuberet, atque ad fidem catholicam constanter tenendam hortaretur, legato mandat pontifex.

XXXIV. Innocentii pp. VIII, *instructio nuncio et oratori apostolico ad Florentinos et ducem Mediolani* « Cum inter ce- » tera pacis foedera anno praeterito inter nos . . . . Romae, die 4 » sept, 1487 », f. 100-104.

Legatum Innocentius misit ut per Florentinos ac Mediolani ducem, Ferdinandum Siciliae regem ad iura sua proceribus regni reddenda et censum ecclesiae romanae debitum persolvendum induceret. Capitula ab octavo ad finem sunt secreta

XXXV. Sixti pp. IV, *instructiones datae Ioanni Andreae de Grimaldis referendario et magistro domus pontif., profecturo ad seren. dom. Ludovicum, Francorum regem.* « Primo ...... Deinde » exponet vehementissimum suae sanctitatis desiderium . . . », f. 104-105.

Sixtus regi dono misit *sacratissimas reliquias, videlicet de tunica qua Salvator noster indutus est in eius passione; de tunica quam beatus Ioannes Evangelista super tribus illis imposuit, quos a morte ad vitam revocavit; de cineribus corporis Ioannis Baptistae; quae omnia ex sacrario latera-*

nensis basilicae, in qua innumerabiles Sanctorum reliquiae conditae sunt, tamquam praecipua excerpi iussit; addidit etiam de cute capitis beati Antonii de Padua. Deinde gratias egit *de excellentibus donis quibus rex basilicam ipsam lateranensem affecit; de pecuniis ad reparationem basilicae beati Petri missis; de iis quae pro ornatu templi beatae Petronillae erogavit; de insigni argentea arca, in qua sancti Bernardini corpus recondi iussit; de aliis diversis muneribus, quae ad diversa almae urbis pia loca transmisit; ac etiam de restitutione comitatus valentini sanctae romanae ecclesiae*. Tandem multa de Venetis, qui Ferrariam obsidebant, questus est.

XXXVI. Innocentii pp. VIII, *instructio pro d. Ioanne Hersemann, nuncio apostolico in Scotiam ituro.* « Primo conferat se » ad ser. d. regem Scotiae, et impertita sibi, nomine ... », f. 106.

Missus est legatus ut de multis criminibus, quae Patricio archiepiscopo Sancti Andreae objicebantur, inquireret et ad pontificem referret.

XXXVII. Sisto pp. IV. *Risposta agli ambasciatori del re di Francia, dei Fiorentini, e del duca di Milano.* « Primo che la » Santità sua per il passato è stata calunniata et informata... », f. 106-109.

Tiphernum se iure ad fidem sedi apostolicae praestandam armis compellere aggressum, principum faederatorum legatis ostendit.

XXXVIII. —— *Risposta ad Antonio Cecinello, ambasciatore di Ferdinando re di Sicilia.* « Essendo seguita la no- » vità di Fiorenza in tanto vilipendio et carico della chiesa... », f. 109-113.

Se ad pacem cum Laurentio Mediceo ineundam paratum esse, pontifex regis oratori testatur.

XXXIX. Alexandri pp. VI, *instructiones datae Ioanni* [VII, de Sacchis] *archiepiscopo ragusino; Hadriano Castellensi* [de Corneto] *protonotario ac apostolicae camerae clerico et secretario domestico; ac Raymundo Centelles, protonotario et thesaurario perusino, nunciis et oratoribus ad Ludovicum Francorum regem christianiss.* « Post datam suae maiestati sanctam benedictio- » nem, nomine eius sanctitatis .... », f. 113-116:

Legatis mandat pontifex ut Lodovico XII regnum adeptum gratulentur, ac eundem ad bellum in Turcas, et concordiam cum duce Mediolani moveant.

Edidit ex hoc codice Iacobus Coleti in *Illyrici sacri* t. VI, p. 200-201.

XL. Eiusdem, *instructiones cardinali rhegino* [Petro Isuelles], *legato ad reges Hungariae, Bohemiae et Poloniae.* « Cum » res impiissimorum Turcorum, sicut palam est omnibus...... » Romae, 18 novembris, 1500 », f. 116-126.

Bellum turcicum, quod legato promovendum erat, harum instructionum, ut et sequentium, argumentum est.

XLI. —— *instructiones datae Raimundo tit. s. Mariae novae presbyt. cardin., ad Maximilianum Romanorum regem, electores principes s. r. i., et nationem germanicam legato suo.* « Cum res impiissimorum Turcorum [idem ac praecedentis » principium] », f. 127-133.

XLII. —— *instructiones datae episcopo tyburtino* [Angelo II. Leonino], *oratori ad dominium venetum destinato, super liberatione et restitutione r. d. Ascanii cardinalis et vicecancellarii, Venetiis detenti.* « De perpetua in nos et aposto» licam sedem fide, prudentia, integritate ... Romae, die 4 maii, » 1500 », f. 133-135.

Ut Ascanius Sfortia cardin., qui a Venetis in Ludovici Francorum regis gratiam detentus erat, censuris etiam ecclesiasticis adhibitis, e captivitate eximeretur, Alexander legatum misit. Instructiones exaravit L. Podochatarus.

XLIII. Iulii pp. II, *instructiones datae episcopo aretino, praelato domestico, ad regem et reginam Hispaniarum, universaque illa regna cum potestate legati a latere nuncio et oratori.* « Quan» do eius vices, licet immeriti, in terris gerimus, qui dixit .... » Romae, die 14 martii, 1504 », f. 135-145.

Ut Galliarum et Hispaniarum reges ad pacem adduceret, eosque cum Florentinis ad reipublicae venetae ruinam, quam moliebatur, incitaret, pontifex legato mandavit. Admonitionem eleganter scripsit Sigismundus Comes, fulginas, a Bembo cardinali laudatus in libello de Guido Ubaldo et Elisabetha, Urbini ducibus.

XLIV. Eiusdem, *instructiones datae Carolo de Carretto,*

marchioni Finarii, electo thebano, pontificis ex mandato, ad christian. regem Francorum redeunti. « In primis exhibito brevi cre- » diticio praefatae clarissimae maiestati . . ., Romae, die 14 maii, » 1504 » f. 145-148.

Pacta, quibus foedus [postea Cameraci ictum] a summis principibus contra Venetos iniri cupiebat, pontifex cum rege communicat.

XLV. Eiusdem, *instructiones datae magistro Mariano de Bartholinis de Perusio, causarum palatii apostolici auditori, nuncio et oratori apost. ad Maximilianum Romanorum regem.* « Ple- » num in Domino, de prudentia, doctrina, singulari fide . . . Ro- » mae, 22 febr, 1504 », f. 148-154.

Legatum pontifex commonet ut Maximilianum ad pacem inter Galliarum et Hispaniarum reges tractandam, ac Venetorum potentiam infringendam adhortetur. Instructionibus adhaeret *credentia nuncii ad Sixtum pp. IV, et ad suae sanctitatis postulationem in scriptis redacta.* « Perceptis per devotiss. filium » nostrum christianiss. regem, dominum nostrum, quaestioni- bus ..... », f. 154-160.

XLVI. Sixti pp. IV, *instructiones pro d. Nicolao,* [II. Sandonnino] *episcopo mutinensi, eunte ad partes Galliae, qua pontificis nuncio.* « Primo dicet . . . deinde exponet suae serenitati san- » ctiss. d. n. per eius oratorem, nomine Franciscum Querinum..., » Romae, die 13 aug., 1475 », f. 160-163.

XLVII. —— *instructiones datae Antonio Agullana, decretorum doctori, nuncio et oratori apostolico ad Ioannem II Hispaniarum regem.* « Exponet quod dolenter audivimus quod » maiestas sua in certis regnis . . . . ».

Edixerat Ioannes ne sua in ditione litterae apostolicae sine regis approbatione a quoppiam executioni mandarentur. Id generis edictum ut tolleretur, Sixtus nuncium ad regem legavit.

Acta num. XVIII,XXVI,XL exscribenda curavi, in usum academiae litterariae pestinensis, mense iunio, 1852.

Quae hoc in codice sunt, fere omnia et in alio apud Stoschium erant, in elencho manuscriptorum eius, typis edito, iam descripto p. 41.

Cod. 25 membr.-chart., saec. XVI, a. 141, l. 102 [L. IX, XLI]. O.

I. Alexandri pp. VI, *breve quo exemit a congregatione Lombardiae conventum s. Marci de Florentia, ordinis Praedicatorum. Bullata est in conventu s. Marci de Florentia.* « Exigit vestrae » devotionis affectus nec non religionis zelus ut petitionibus ... », f. 1-2.

Breve, datum Romae, die 22 maii, a. 1493, est in *bullario fratrum Praedicatorum,* t. IV, p. 100.

II. —— *breve ad fratrem Hieronymum Savonarola de Ferraria, ordinis Praedicatorum.* « Inter ceteros vineae Domini » Sabaoth operarios te plurimum laborare... Romae, 21 iulii, 1495 », f. 2-3.

Pontifici relatum fuerat Hieronymum publice dixisse, quae praedicabat, a se divina fuisse revelatione accepta: eundem itaque a se vocat, ea de re ut rationem reddat.

III. Fr. Hieron. Savonarolae, *responsio pontifici.* « Etsi ma» iorum semper mandatis obtemperandum .... Ex conventu » sancti Marci Florentiae, die ultima maii, 1495 », f. 3-5.

Se Romam protinus ire, per infirmam corporis valetudinem impeditum testatur; nec Florentia tunc excedere posse ait, nisi cum magno civitatis discrimine, quam ab intestinis dissidiis ad concordiam vixdum adduxerat; quam primum pontificis mandato satifacturum pollicetur.

IV. Alexandri papae VI, *breve ad fratres Praedicatores conventus s Marci Florentiae.* « Quia divini consilii inscrutabilis » altitudo universali administrandae ecclesiae .... Romae, die » octava septembris, 1495, f. 5-6.

Exstat in additionibus Quetifi ad Savonarolae vitam.

V. Fr. Hieron. Savonarolae, *epistola ad fratrem N. ordinis Praedicatorum.* « Omnes qui pie vivere volunt in Christo Jesu, » persecutiones patientur. Florentiae, die 15 septembris, 1495, f. 7-8.

Amicum rogat ut, quoniam in impiorum hominum persecutionem inciderat, pro se apud cardinalem ordinis protectorem preces adhibeat

VI. Alexandri papae VI, *breve quo congregationi sancti Marci multos alios conventus concedit.* « Reformationi et aug-» mento vestrae sacrae religionis, prout tenemur.... Romae, » die septima novembris, a. 1496 », f. 9-11.

Est in *bullario fratrum Praedicatorum*, t. IV, p 124

VII. —— *breve fratribus Annunciatae de Florentia, ordinis Servorum.* « Cum saepenumero a quam plurimis et fide di-» gnis et doctis viris ... Romae, die 12 maii, 1497 », f. 11-13.

Mandat fratribus ut diebus festis, pro concione, Savonarolam ecclesiae communione a se privatum fuisse denuntient.

VIII. Fr. Hier. Savonarolae, *epistola ad Alexandrum pp. VI, de purgatione a quibusdam obiectis.* « Quam ob causam dominus » meus irascitur servo suo.... Florentiae, VII kal. iulii, 1497 », f. 13-14.

Edita in annalibus ecclesiasticis Bzovii, ac Reynaldi, et a Quetifo in additionibus ad Savonarolae vitam.

IX. —— *epistola ad eundem.* « Fides innumeris fulta mi-» raculis et praeclarissimorum virorum divinis operibus ... Flo-» rentiae, VII kal. iulii, MCCCCXCVII. », f. 14-15.

Consolatoria est de obitu Ioannis Borgiae Gandiae ducis, Alexandri filii, misere interempti.

X. —— *epistola ad eundem.* « Cum sit christiani offi-» cium Dei honorem et domini nostri Iesu Christi fidem ... Flo-» rentiae, 3 idus martii, MCCCCXCVIII », f. 15.

Est in *annalibus eccles.* Bzovii et apud Quetifum loco citato, quanquam non eadem ex omni parte.

XI. Florentinorum, *epistola ad Alexandrum pp. VI* « Ut » primum de litteris sanctitatis vestrae nuncium accepit Hieron. » Savonarola.... Ex palatio nostro, die 3 martii, MCCCCXCVIII », f. 16-17.

Exstat apud Quetifum loco citato.

XII. Alexandri pp. VI, *responsio ad Florentinos.* « Nunquam » putavimus eo deveniendum esse ut in rebus Hieron. Savona-» rolae adeo insurgeretis ... », f. 17-20.

Superioribus litteris Florentini suum in Hieronymum Savonarolam studium pontifici significaverant. His pontifex mirari se scribit patrocinium Savonarolae a Florentinis praestari, nec,

ut petierat, eundem Romam deduci, vel ab hominum consortio abstrahi, illos curasse; quando « nostra, inquit, omnis in hoc » versatur intentio ut Hieronymi Savonarolae petulantiam, su- » perbiam, inobedientiam omni severitate ita compescamus, » ut ad cor reversus, et ad pedes nostros humiliatus, veniam » postulet: quam quum petierit [scimus enim quod petet, vobis » impellentibus] et clementer elargiemur, et cor contritum et » humiliatum non despiciemus ». Ut Hieronymum iure ac merito christiana communione privatum omnes habeant, affert multa; Florentinosque monet ne aliter sentientes ei favere pergant. Litteras dum absolvit: « Valete, ait, nihil nobis super » his per litteras, sed operibus tandem respondentes: alioquin » reiteratam inobedientiam vestram amplius non ferendam ulturi, totam civitatem Florentiae ecclesiastico interdicto in- » cunctanter subiicemus, tandiu duraturo, quamdiu vestro isto » monstruoso idolo favorem praestabitis. ». Scripsit epistolam Felinus Sandaeus, iurisprudentia clarissimus.

XIII. Fr. Hieron. Savonarolae, *epistola serenissimo imperatori.* « Immensae largitatis pater et totius fons et origo bonita- » tis, Deus . . , f. 20-22.

Italice reddita est in *miscellaneis Baluzianis a Mansio auctis*, t. I, p. 584.

XIV. —— *epistola ad christianiss. regem Franciae.* « Quan- » tum tibi omnipotens Deus promerendi et bene gerendi occasio- » nem, facultatemque praestiterit . . . », f. 22-23.

Idem his, quod superioribus ac sequentibus litteris, argumentum est: regem siquidem hortatur ad concilium adversus Alexandrum pontificem cogendum.

XV. —— *epistola ad regem et reginam Hispaniae, pro celebrando concilio contra Alexandrum VI, pont. max.* « Audivi » saepe praeclara gesta vestra in profligandis expugnandisque » infidelibus . . . », f. 23-25

Italice exstat in *Baluzii miscellaneis citatis* loco eodem.

XVI. —— Alexandri pp. VI, *epistola ad fratres Minores de observantia, in domo sancti Salvatoris Florentiae* « Relatum » nobis fuit quanto zelo veritatis et iustitiae accensi . . . Romae, » die 11 aprilis, 1498, f. 29.

Scripta per Hadrianum exstat apud Quetifum, loco citato, p. 463.

XVII. —— *epistola ad fratr. Franciscum de Apolica, ordinis Minorum*: *qui praedicavit contra fratrem Hieronymum* ». In-
» telleximus quanto fervore et iustitia pro veritate . . . Romae,
» die XI aprilis, MCCCCXCVIII », f. 29.

Scriptam per Hadrianum, habet Quetifus loco citato, p. 462.

XVIII. Fratr. Praedicatorum s. Marci de Florentia, *epistola ad Alexandrum pp. VI, post capturam fratris Hieronymi* ». Quan-
» tum post omnipotentem Deum, beatitudini vestrae debea-
» mus ... Florentiae, die 21 aprilis, MCCCCXCVIII », f. 30-32.

Ab excommunicatione, in quam, dum Savonarolae studebant, inciderant, absolutionem a pontifice suppliciter petunt; ab illius calliditate ac simulatione se in errorem ductos profitentes.

XIX. Alexandri pp. VI, *breve responsum superiori epistolae*. « Quanto fuimus antea contristati ex inobedientia vestra ...
» Romae, die 13 maii, MCCCCXCVIII, f. 32-33.

Pontifex, per litteras et duos e coenobio s. Marci fratres Romam missos, de absolutione rogatus, Florentiam se missurum respondet fratres Ioachimum Turrianum, ordinis Praedicatorum magistrum principem, qui omnem a supplicantibus censuram et irregularitatem tolleret. Non igitur falsum obtrudere Ambrosius Catherinus voluit, quando sancti Marci coenobitas de praestito Savonarolae favore tandem poenituisse, ac veniam a pontifice orasse affirmavit; de quo Catherinum Quetifus [loco cit. p. 474] accusat. In eo Catherinus fallitur, quod rem post Savonarolae mortem accidisse narrat.

XX. *Munus pictantiae concessum fratribus Minoribus de observantia a dominis Florentinis pro persecutione fratris Hieron. Savonarolae, pro persecutione ab ipsis facta in eius morte*. « Con-
» siderantes nostri magnifici domini beneficium grande, quod
» per medium fratrum observantiae ... », f. 33.

Sexaginta libellas *di piccoli* annuas, ad annos quinos et vicenos Florentini largiuntur fratribus Minoribus *sancti Salvatoris extra portam ad sanctum Miniatem*, Adscriptum est: « Civis qui-
» dam nobilis Florentinus, camerarius montis, venientibus fra-
» tribus Minoribus pro pecunia dictae pictantiae, solvendo dixit:

» *Accipite pretium sanguinis iusti, quem tradidistis.* Tunc illi, » accepta pecunia, sicut muti, verecunde discesserunt ».

XXI. Alexandri pp. VI, ***breve ad episcopum vasionensem, ordinis Praedicat, de degradatione fratris Hieron. de Ferraria, sociorumque eius.*** « Cum in praesentiarum dilectos filios Ioachi» mum Turrianum . . . Romae, die 11 maii MCCCCXCVIII », f. 33-34.

Scripsit Ioannes Mutinensis: Pontifex facultatem episcopo facit ut cum Ioachimo Turriano, fratrum Praedicat. magistro supremo (1), et Francisco Romulio clerico ilerdensi; Savonarolam sacris dignitatibus spoliare possit.

XXII. Sententia octo virorum, super fratres Hieronymum ferrariensem, Dominicum de Piscia et Silvestrum de Florentia, ordinis Praedicat., lata die 23 [maii] MCCCCXCVIII. « Item » praefati domini octo custodiae et baliae civitatis Florentiae, » servatis servandis . . . », f. 34-35.

Edita in ***annalibus ecclesiast.*** Bzovii et in Quetifi libro citato, p. 425.

XXIII. ***Imago fratris Hieron. Savonarolae ferrariensis posita in medalia aurea, missa christianissimo regi Franciae.*** Sequitur. « Circa eius imaginem ita scriptum erat : Hieronymo » Savonarolae ferrariensi, ordinis Praedicatorum, prophetae, viro » ipso, iam pleraque a se praedictorum vidente : in parte vero » posteriore medaliae sic habebatur : Hieron. Savonarola, fer» rariensis ordinis Praedicatorum, propheta et martyr, qui cum » Florentiam, a Christo Domino in vineam suam missus, prophe» tiis eam et apostolicis operibus, et unanimiter excoluisset, » universae identidem cum Italiae flagellum, tum ecclesiae in» novationem sedulo praenuntians, ab eius tandem agricolis, ope» ra et invidia tepidorum, una cum sociis Dominico et Silvestro » captus, suspensus, lapidatus, combustusque est, et ne quid om» nino gloriosae eorum martyrii coronae deesset, conlectum

(1) Is idem est, cui, construenti bibliothecam coenobii ss. Ioannis et Pauli, senatus venetus a. 1491 indulsit, ut codices mss. cardin. Bessarionis, per inventarium reciperet in coque conderet ; nescio quomodo id executioni mandatum non fuerit.

» etiam cinerem in profluentem Arnum deiecerunt, ut plane de » his propheticum illud David denuntiatum credas: quoniam » probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur » argentum, induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in » dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra, transi- » vimus per ignem et aquam, et deduxisti nos in refrigerium. » Passi sunt sub Alexandro VI, pont. max., octavo kal. iunii, » anno Dom. M.CCCCXCVIII », f. 35.

XXIV. Leonis X. pont. max., *breve ad archiepiscopum florentinum et capitulum canonicorum.* « Relatum nobis nuper fuit » quanto zelo charitatis ac iustitiae accensi .... Romae, die 17 » april., MVXV, f. 35-57.

Archiepiscopum et canonicos collaudat quod Theodorum quendam, qui angelici pastoris nomen sibi usurpaverat, et ecclesiae renovationem futuram praedicabat, damnaverint, ac praeterea Hieronymi Savonarolae et Petri Bernardi dogmatibus exstirpandis incubuerint. Eos adhortatur ut in eandem operam insistant, ac multa ut ea de re facere possint, indulget. Scripsit litteras Petrus Bembo.

XXV. Fratris Hieron., *varia manu propria scripta, annis* 1491-1492.

Prima scripta in extrema pagina eius *bibliae*, de 3 febr., 1491: « In nocte n. vi. vir. et pu. vo. osc. et unus ut arb. » quae verba sic postmodum cum ceteris declarata sunt: « In nocte » natalis vidi virginem et puerum volebam osculari, et unus, ut » arbitròr ... ». Prophetiae, puto, non sincerae, nullibi, quod sciam, editae, agunt de eius captura ac crematione, contra clericos, Florentinos, Italiam, Turcas.

XXVI. Fr. Hier. Savonarolae, *epistola fratri Stephano de Codiperto, novitio eiusdem ord. in conventu sanctae Catherinae de Pisis, tempore Lombardorum.* « Multis curis implicatus non po- » tui tuo desiderio satisfacere ... Florentiae, die 22 maii, 1492, f. 39-40.

XXVII. Eiusdem, prioris conventus sancti Marci, *epistola ad fratrem Antonium de Olanda, ord. Praedicat., priorem conventus s. Dominici pratensis.* « Si impetrabitur licentia praedi- » candi pro me a summo pontifice, dabo vobis in praedicatorem

» fratrem Dominicum de Piscia .... Florentiae, in die purifica-
» tionis, MCCCXCV, f. 40.

Fratres ad orationem hortatur, ut eius desiderium effectum sortiatur.

XXVIII. Fr. Lucae de Florentia, ord. Praedicat., *opusculum in defensionem fratris Hier. de Ferraria.* Quaeritur an Hier. Sa-
» vonarola ferrariensis possit dici haereticus, et videtur quod sic,
» quia fuit inventor ... p. 45-79 ».

Frater Lucas Bethinius, Savonarolae alumnus, pro cuius defensione vitam profundere se paratum profitetur, eum ab haeresi, schismate et excommunicatione vindicare conatur; ea proferens quae in tanta pro Savonarola librorum editorum copia haud interest hoc loco referre. Addendum opusculum, typis nunquam impressum, iis quae a Bethinio scripta Echardus (1) et Mazzuchellius (2) commemorant.

XXIX. Fr. Hieronymi de Ferraria, *expositio Habacuch prophetae.* « Inter alias partes ars principalis ponitur ut memoria praeteritorum ......, f. 84-129.

Inter Savonarolae opera a Quetifo et Echardo non est numerata, nec ego editam, aut alibi manu scriptam novi.

Cod. 26 chart., saec. XVII, a. 270, l. 205 [L. X, CLXI]. Z.

Petri Aloysii Carafae, *legatio apostolica, sedente Urbano VIII, pont. max., ad tractum Rheni et ad provincias inferioris Germaniae, obita ab anno* 1624 *usque ad annum* 1634.

Auctor qui Roma die 23 februarii anni 1635 opus nuncupat cardinali Francisco Barbadico, sic epistolam incipit: « Ubi pri-
» mum, eminentissime domine, a summo pontifice, ut Italiam re-
» peterem imperavit mihi ...», narratio vero legationis: « Pla-
» cuit sanctiss. dom. nostro Urbano VIII me ad infulas sacras
» ecclesiae tricarensis. »

Quae orator in Germania egerit paucis enarrat: « Quibus-
» dam quasi lineis videbor exprimere formam obsequii quod ....

(1) *Script. ord. Praedicat.*, t. II. pag. 221.
(2) *Scrittori d' Italia*, t. II, p. 1098.

» praestare impense studui, sive tuendo apostolicam et ecclesiasticam iurisdictionem, sive in melius provehendo tum religionem catholicam, tum dignitatem ac disciplinam eorum, qui sunt populorum capita, sacerdotes. Adieci ordine suo tragicas vicissitudines belli germanici, seriemque lamentabilem praeliorum, expugnationes ac deditiones urbium atque arcium praecipuarum, universamque provinciarum et religionis vastitatem, quae obvenit laniante armis sacrilegis imperii viscera Gustavo Adolpho rege Gothorum et Vandalorum. Dum is episcopatus florentissimos, pulcherrimas et maximas ditiones, illustria sacerdotum collegia, coenobia virorum, domicilia parthenia, et loca omnia sacra prostituit militum furori, quasi in aras et templa verius, quam in lares et maenia machinis suis tonaret, implens exulibus sane miserandis [si spectetur prima eorum vel gloria vel fortuna] Germaniae ab se oppressae obiacentes quasque ac finitimas regiones ».

Codex, foliorum 120, extremo inscriptus est. *Bon. mense augusti ann.* 1636, *die vigesima prima eiusdem mensis.*

Cod. 27 chart., saec. XVI, a. 326, l. 222 [L. IX, LXVI]. Y.

Epistolae, maxima ex parte autographae, virorum vel genere, vel dignitate, vel litteris illustrium, ad Petrum Paulum Vergerium, nuncium apostolicum ad Ferdinandum regem aliosque Germaniae principes, pro concilio cogendo, pleraeque annis 1533-1535.

Eas dederunt Ferdin. rex Roman.; Iacobus rex Scotiae; Henricus et Georgius duces Saxoniae; Ioachim marchio Brandeburgi; Willelmus comes palatinus, administrator ratisbonensis; Hernestus dux Bavariae, administrator ecclesiae pataviensis; Albertus IV marchio brandeburgicus, archiepiscopus magdeburgensis et moguntinus; Ioannes a Vlatten praepositus xanctensis ac cranenburgensis; Bernardus Clesius episc. tridentinus; Matthaeus Lang e Wellenburg archiepiscopus salisburgensis; Ioannes Faber episcopus vindobonensis [harum exemplum sumpsit Ioseph Floss gymnasii bonnensis professor]; Stanislaus I Thurzo episc. olomucensis, Aegidius Rhem episcopus chiemensis; Christopho-

rus Rauber, episcopus labacensis; Ioannes Cochlaeus [harum exemplum datum Iosepho Floss qui supra, et doctori Otto, domus theologicae vratislaviensis praefecto] Conradus Heresbachius; Georgius Logus silensis; Ioannes Eckius; Ioannes Hanerus; Ioannes Iustinianus; Franciscus Petranigra.

Epistolarum agmen concludunt *articuli a Romanorum caes. maiest. oratore atque legato summi pontificis, oblati Ioanni Friderico principi electori Saxoniae, in causa futuri concilii.*

Cod. 28 chart., saec. XVI, a. 330, l. 220 [L. IX, LXVII]. Yc.

Petri Pauli Vergerii, nuncii apostolici ad Ferdinandum I Romanum regem, *epistolae autographae ad principes et viros illustres, de concilio cogendo.*

Earum potissimae datae sunt annis 1534-1545, Ferdinando regi, Alberto et Georgio marchionibus Brandeburgi, Ludovico comiti palatino Rheni ac Bavariae duci, Ioanni Faber episcopo vindobonensi.

Cod. 29 membr.-chart., saec., XVI, a. 338, l. 217 [L, IX, LXVIII]. Yc.

Monumenta authentica latina et italica ad Petrum Paulum Vergerium, nuncium apostolicum ad Ferdinandum I Romanorum regem, postmodum episcopum iustinopolitanum.

Actis annorum 1530-1536 insunt brevia, vel authentica vel per exempla, pontificum romanorum Clementis VII, ac Pauli III tum Vergerio, tum Ioanni Eckio; epistolae Caroli V imperat. ac Ferdinandi Romanorum regis, Christophori Castilegii regis a secretis; ut et P. P. Vergerii Ferdinando regi, fratri Ioanni Baptistae episcopo polensi, aliisque.

Inest *Ioannis Baptistae Egnatii* admonitio autographa, quae praeit orationi Petri Pauli Vergerii *de unitate et pace ecclesiae,* ad oratores principum Germaniae, qui Vormatiae convenerant, typis editae Venetiis, a 1542 in 4. Comparatione facta, quaedam differunt.

Cod. 30 chart., saec. XVI, a. 282, l. 208 [L. IX, CLXXXI]. D.

I. Hieronymi Aleandri senioris, *consilium super re luterana cum eo communicandum qui ad Germanos mittendus erat nuncius, priusquam de reverendissimo legato, certi quidquam pontifex statuisset.* « Primum omnium oretur Deus assiduis precibus, pu-» ra mente .... », f. 2-26.

Auctor postquam de ingenio, morum probitate, modestia, solertia, doctrina, rerum agendarum ac dicendi peritia, facultatibus in nuncio requirendis dixit; remedia contra Luteranorum haeresim adhibenda proponit, ad gravamina praesertim refutanda quae in romanam ecclesiam, libris quoque editis, effutiunt.

II. —— *ad lectorem, quam ob causam non scripta sint haec elegantius.* « In eo opere quod de re luterana, » tam in universum quam speciatim maiore studio componi-» mus .... », f. 26-27.

III. —— *epistola Clementi pp. VII.* « Hu-» mani generis et auctor et assertor Iesus Christus multus in do-» mo patris sui .... », f. 28-29.

Aleander partem alteram tractationis pontifici [Clementi VII, quod Leonem X *patruelem tuum* nominet] nuncupat, quam dilatam, *sinistra valetudine*, dolet. Memoriam ingerit eius in Germaniam legationis, Leonis pp. X nutu, *in discutiendis bibliothecae tuae thesauris.*

IV. —— *liber alter de re luterana.* « Quod » in priori feci libro, quae de remediis contra luteranam haere-» sim .... », f. 29-44.

Quod pontifici cum imperatore, Germaniae principibus et praelatis, aliis quoque statibus, per nuncios agendum sit, ut *pestiferae Luteranorum stirpes ab ecclesia Dei evellantur.* Ingruit auctor vehementius in Fridericum exiguum, *in extremo Saxoniae angulo delitescentem, fomentum huius incendii, tyrannum.*

Tractationes primam usque quartam habet codex Vaticanus 3317, de quo plura Mazzuchellius in *Scrittori d' Italia*, t. I, p. 422-424.

V. *Consilium cardinalium Casparis Contareni, Ioannis Petri Caraffa, Iacobi Sadoleti, Reginaldi Poli; ac praelatorum Friderici*

Fregoso, Hieronymi Aleandri, Ioannis Matthaei Giberti, Gregorii Cortes, Thomae Badia, da emendanda ecclesia romana, pontificis Pauti III iussu, anno 1583 *conscriptum.* « Tautum abest ut ver» bis explicare possimus quam magnas gratias respublica chri» stiana .... », f. 46-55.

Cousilium istud saepius excusum ideo retuli, quod actis iu concilio tridentino inscribatur. Cum de abusibus romanae curiae agatur, non defuerunt qui hac in re ecclesiam romanam calumniati sint, quasi ab omni reformatione abhorreus, libelli huius evulgationem prohibuerit, quem adeo, ut voluut, execrati sunt pontifices romani, ut inter vetitos libros recensendum indicarint: argumento esse quod in indice librorum prohibitorum, Pauli IV iussu, a. 1559 edito, hoc titulo enuntietur: *Liber inscriptus: Consilium de emendanda ecclesia.* At censura haec eam tantum huius *consilii* editionem ferit quam Ioannes Sturmius heterodoxus, adiecta sua epistola, Argentorati 1538 evulgavit.

VI. *Consilium, ut puto, cardinalium Paulo pp. III, quaedam de reformatione ecclesiae sciscitanti.* « Epistola: Vix dici potest » quam magna animi sollicitudine laboremus ... »; tractatio autem: « Compositiones quae expediuntur a datario, pater optime, quantum colligere .... », f. 56-65.

Argumentum excutitur: *num compositiones pecuniarum quae fiunt cum datariis sint licitae;* eo ut a simoniae labe ecclesia Christi vindicetur, contra Luteranorum incriminationes.

VII. Sixti IV summi pontificis, *ad Paulum III optimum pontificem maximum, compositionum defensio.* « Cum multa, Paule » opt., pro christianae reip. salute et ornamento a te fuerint co» gitata .... », f. 66-80.

De eodem.

VIII. *Proposita et tractata in consultationibus sanctae expeditionis, quae ad Principes mittenda visa.* « Quia magis rebus » administrandis recta concepta antecedere .... », f. 82-90.

De bello in Turcas—num suscipiendum — si suscipiendum, defensivum ne aut offensivum—quae belli susceptionem impedire possent — an susceptum, per omnes christianos principes gerendum — de apparatu belli, scilicet Dei auxilio, pecuniis, copiis militaribus.

IX. *Responsiones quae iudicio meo* [Casparis card. Contareni ad conventum ratisbonensem oratoris] *videntur posse fieri ad interrogata, nomine s. d. n., in materia germanicae nationis et extinctionis haeresis luteranae, salvo semper prudentissimo iudicio s. d. n. et correctione romanorum dominorum meorum.* « In primis » videtur mihi rogandum et exhortandum esse Caesarem .... », f. 93-96.

Auctor instat decreta in conventu vormatiensi revocanda, spirensem impediendum. Sic in *Baronii annalium continuat.* ad a. 1541. « Contarenus, qui Caesari valde gratus erat, etiam » post pacem a Venetis cum Turcis sancitam, et qua ratione » cum Germanis agendum esset apprime callebat, amplissima » potestate a pontifice instructus est, ut haereticos ad fidem ca- » tholicam pelliceret. »

X. *Epistola Ratisbonae data die* 25 *maii,* 1541, *de iustificatione, cum opella quoque de eadem.* « Accepi litteras tuas quae » mihi fuerunt gratissimae quod docte et ingenue explicas- » sent .... ».

Ex rerum adiunctis, puto epistolam a Caspare Contareno legato exscriptam.

XI. Iacobi Sadoleti, *ad principes et populos Germaniae exhortatio gravissima, ut desertis et abiectis pestilentissimarum haeresium insaniis, in gremium catholicae et apostolicae Christi ecclesiae redeant.* « Maxime erat optandum, principes populique » Germaniae, ut nos cuncti .... », f. 111-141.

Oratio, edita pluries, anno, ut puto, 1537 data est, quod scribat: *propinquo* in conventu Vicetiae.

Cod. 31 chart., saec. XVI, a. 270, l. 200 [L. IX, V]. F.

Ioannis Petri Maffeii, *historiarum ab excessu Gregorii XIII pontificis maximi, libri tres.* Folia 102.

Opus publici juris fecit abb. Serassi Bergomi, a. 1747, p. 64, 4. inter opera ejus latina, hoc titulo: *Io. Petri Maffeii, bergomatis, societatis Iesu, historiarum, ab excessu Gregorii XIII, libri tres, Sixti quinti pontificatum complexi* (1585-1590) *ex interioribus romanis tabulariis deprompti, nunc primum prodeunt.*

Carolus Cocquelinus edidit itale Romae, a. 1742. Eam minime absolutam narrat *Ianus Nicius Eritraeus in Pinacothea* II, num. XIV, p. 52. « Accersitus (Maffeius) deinde est a Clemente VIII, » pont. max. in aedes Vaticanas, ut inchoatam historiam eccle- » siasticam, et usque ad Gregorii XIII mortem perductam prose- » queretur, et ad sua tempora protenderet: Manum ille operi » admovit, ac tres libros confecit; sed ne progredi longius pos- » set, mors, quae omnia nostra consilia, aeque conatus in medio » cursu saepe pervertit, causam sustinuit. »

Cod. 32 chart., saec. XVI, a. 270, l. 205 [L. IX, XXXVII]. O.

Anastasii, bibliothecarii summae ac apostolicae sedis, *chronographia tripartita ex Nicephoro, Georgio Syncello ac Theophane.* Prooemium inc: « Ecclesiasticam, carissime frater et digne levita » Christi Ioannes, auctore Deo, scripturus historiam : . . . »

Hoc, opinor, exemplar ab antiquissimo illo Cassinensi, a quo et Vaticanum in editione parisiensi anni 1649 expressum, manavit. Totum saeculo decimoseptimo doctus vir quidam recensuit, ac nedum multis in locis, quos Fabrotius restituit quum opus ederet, emendavit; verum etiam in multis, quos ille praeteriit, graecis historicis ab Anastasio contractis innixus, ex ingenio emaculavit. Emendationes nonnullas afferam, quas noster ad oram libri posuit, ac lectorum iudicio subiecit.

Pag.	linea.	Editio.	Codex ms.
1	13	*prius ex Graecorum fonte*	*purius ex Graecorum fonte*
2	34	*sed inter tua saltem secundum sensus virtutem*	*sed inter tuam saltem secundae mensae suavitatem*
13	7	*parata victoria*	*parta victoria*
—	22	*Et hoc electo*	*Et hoc ejecto*
14	1	*Sitio Alexandrinus*	*Socio Alexandrinus*
18	13	*Criseus Cynicus*	*Crescens Cynicus*
33	24	*Moysem non a Luciano Arriano consecrari*	*Moyses noluit a Luciano Arriano consecrari*

Pag.	linea.	Editio.	Codex ms.
39	32	*te dolose volunt*	*te dolose vocant*
48	10	*nomen miserit*	*non evaserit*
58	6	*Rex autem Heluro-rum*	*Rex autem Herulorum*
61	ult.	*tota Lybia percepta*	*tota Lybia recepta*
70	30	*celarentur dum vide-licet*	*celarentur, videbuntur Persae superiores, dum videlicet*
—	43	*in phoeniceis litteris*	*in publicis litteris*
88	15	*caepis eis texere*	*caepit detegere*
92	46	*diligentiam tribuit*	*indulgentiam tribuit*
102	10	*fecit decoloratam hy-dram illam uni-tatem*	*fecit hydra decoloratam illam unitatem*
105	11	*et consilio facto*	*et conflictu facto*
113	49	*praelium construen-tibus*	*praelium conserentibus*
114	35	*et subtilissimam*	*et utilissimam*
116	29	*Exurgens autem*	*Excurrens autem*
117	4	*nimis insidiantem*	*nimis inhiantem*
121	32	*et hanc arte percipias*	*et hanc marte percipias*
122	33	*et ergasteria coquo-rum*	*et ergasticorum*

Codex foliorum 116 nitide exscriptus.

Cod. 33 chart., saec. XVI, a. 264, l. 200 [Z. L, CCCLVIII]. E.

I. *Aliqua gesta romanorum pontificum quae in chronicis communibus non habentur, quae quia digna sunt memoria, et sunt ad posterorum eruditionem recollecta, sunt modo infrascripto.*

1. *De Leone* IX. « Leo nonus natione germanicus... », f.5-7.

2. — *Stephano* IX. « Stephanus, natione lothringus... », f. 7-9.

3. — *Nicolao II.* « Nicolaus papa secundus, natione burgundus .... », f. 9-13.

4. — *Alexandro II.* « Alexander II, natione lombardus... », f. 13-17.

5. *De Gregorio VII.* « Gregorius septimus, nomine Tuscus, patria . . . », f. 17-35.

6. — *Paschale II.* « Paschalis secundus natione tuscus, ex comitatu Galliate . . . . », f. 35-57.

7. — *Gelasio II.* « Gelasius secundus, natione campanus, patria gaietanus . . . », f. 58-59.

8. — *Calixto II.* « Calixtus II, natione Burgundiae, ex patre Guglielmo . . . . »,f. 59-63.

9. — *Honorio II* « Honorius II, natione aemiliensis, patria Borun . . . . », f. 63-64.

10 — *Innocentio II.* « Innocentius II, natione romanus, de regione transtiberina . . . . », f. 64-72.

11. — *Lucio II.* « Lucius secundus, natione de Aemilia bononiensi . . . . », f. 72-73.

12. — *Eugenio III.* « Eugenius tertius, natione tuscus, patria pisanus . . . . », f. 73-76.

13. — *Anastasio IV.* « Anastasius, natione romanus, de natione suburra . . . . », f. 76.

14. — *Hadriano III.* « Hadrianus tertius, natione anglicus, de Castro Sancti Albani . . . . », f. 76-92.

15. — *Alexandro III.* « Alexander tertius, natione tuscus, patria senensis . . . . », f. 92-194.

16. — *Gregorio IX.* « Venerabilium gesta pontificum archiviis sunt mandanda . . . . », f. 194-245.

Pontificum vitae cum eorum actis, statutis, litteris, exarata a Nicolao de Aragonia cardinali, exceptis Gregorii VII et Gelasii II, editae sunt a Ludov. Ant. Muratorio ex codice Estensi; tomi tertii parte I *Scriptt. rer. ital.*

II. *Acta quaedam pontificum Eugenii III, Clementis III, Innocentii III, Honorii III et Friderici II imperatoris.*

a. *Innocentii III donatio comitatus Melgorii sive Montisferrandi, sub annuo censu viginti marcarum argenti, f.* 245-246.

b. *Fridericus imp. concedit Innoc. III comitatum Fundanum et totam terram citra Galerianum, ut de ipsis post mortem comitis Fundani libere disponat, f.* 246-247.

c. *Concordia pacis inter Clementem III et senatorem populumque romanum, f.* 247-251.

d. *Privilegium, per quod, intuitu Innocentii, absolvit illum abusum quod praedecessores sui romani imperatores intromiserunt de electionibus praelatorum et possessionibus et spiritualibus ceteris*, f. 252-255.

e. *Privilegium Friderici, per quod spopondit et iuravit d. Honorio III se tueri et restituere, et iuvare ad recuperandas possessionees ecclesiae, et subvenire in guerris, et obedientiam et honorem romanae ecclesiae exhibere*, f. 255-257.

f. *Litterae Friderici, per quas, sub poena excommunicationis latae sententiae, spopondit et iuravit domino papae se intra certum terminum cum cunctis militibus in subsidium terrae sanctae ire, et de modo transeundi et manendi ibidem*, f. 257-260.

g. *Concordia facta inter Eugenium et Fridericum*, f. 260-263.

h. *Cassatio statutorum editorum contra ecclesiam et virorum ecclesiasticorum libertatem, quam Fridericus imperator cassavit*, f. 263-264.

i. *De requisitis privilegiis in solemni curia pro resignandis privilegiis papae per imperatorem destinatis. Item de edicto in solemni curia super resignandis privilegiis in manu Friderici imperatoris secundi, in civitate Capuae nuper celebrato*, f. 264-265.

k. *Qualiter Galvanus et Fridericus Lance, nobiles milites, qui in favorem Friderici secundi imperatoris, ecclesiae persecutorumque plurimorum, ecclesiae sanctae Dei nocuerunt, fuerunt de mandato domini Clementis ad misericordiam et gratiam admissi, cum certis pactis et promissionibus per eos praestitis et iuratis*, f. 266-270.

l. *Qualiter praedictus Galvanus Lance in mala pristina relapsus, contra Deum et ecclesiam agens, fuit de parte domini Clementis citatus perentorie ad comparendum in certo termino coram dicto domino papa, ipsius mandatis super certis iniuriis pariturus*, f. 270-272.

III. *Ordinatio de ecclesiis vacantibus bis infra annum, facta tempore domini Ioannis papae* XX*II*, *super servitio camerae apostolicae persolvendo. Item declaratio super praedicta ordinatione facta tempore domini Ioannis papae praedicti anno Domini* 1332, f. 273-274.

IV. *Litterae mutuae Caroli I regis Siciliae et Petri III regis Aragoniae, anno* 1282, f. 275-284.

V. *Littera fr. Petri Marsilii, ordinis Praedicat. de conventu maioricensi, cuidam apostatae ordinis fratrum Minorum, qui prius vocabatur frater Andreas, post vero factus Saracenus vocabatur Hoballa*, f. 284-292.

VI. *Littera Eduardi III regis Angliae Clementi pp. VI* ». » Pensata sedis apostolicae clementia, quae de formato . ., mense novembri, 1343, f. 292-295.

Cod. 34 chart., saec. XV, a. 338, l. 230 [Z. L, CCLIX] B.

Vitae pontificum romanorum, a d. Petro ad Martinum V.

Vitae usque ad Hadrianum II fere omnibus conveniunt quae Anastasii Bibliothecarii nomine, non una vice, editae sunt, scilicet foliis 1-74. Reliquas a Ioanne VIII ad Martinum V, fol. 74-144 confer cum iis que Lud. Ant. Muratorius in praefationibus ad vitas pontificum romanorum, tom III *Scriptt. rer. italic.* disseruit.

Praeeunt index vitarum alphabeticus, ac epistolae s. Hieron. ad Damasum: « Gloriam sanctitatis tuae nostra humilitas deprecatur . . . », et Damasi ad Hieronym: « Gaudet ecclesia tuo fonte » iam satiata, et amplius sitit curiositas . . . . »

Cod. 35 membr., saec., X, a. 279, l. 186 [Z. L, CCCLVII]. B.

Vita s. Gregorii papae Magni, Joanne Diacono auctore, libris quatuor. Folia 131.

Praeit dedicatio *beatissimo ac felicissimo domno Ioanni, sanctae catholicae et apostolicae romanae ecclesiae praesuli, Joannes ultimus levitarum.* « Nuper ad vigilias beati Gregorii rom. pontif., » Anglorum scilicet gentis apostoli . . . . . ».

Unicuique libro praeit index, capitulorum numero vario ac in editionibus, non autem re. Desideratur ab initio carmen Joanni papae VIII [qui auctori praeceperat *ut vitam* Gregorii *de scrimnio sanctae sedis apostolicae tanto plenius, quanto et certius carpere studuisset*] : « Suscipe romuleos, pastor venerande, triumphos ».

Joannes ex monacho Cassinensi ecclesiae romanae diaconus, Gregorii gesta, post Paulum Warnefridum, elucubravit. Quanta autem huius operis auctoritas fuerit apud veteres docet Guitmundus, episcopus aversanus lib. 3. de eucharistia: « Eam vitam tot » sanctissimi doctissimique romani pontifices, nullo hactenus dis- » sonante, probaverunt, eorumque auctoritatem secutae tot ec- » clesiae, cuncto populo christiano consonante, nunc usque su- » sceperunt ».

Codicem, foliorum 131, litteris initialibus, romanis uncialibus pictis, maioribus vero argento illitis, cum figuris sub fine vetustate spectabilem, eo magis taedet a I. B. Galliciollio (1) missum, quod merci domesticae alienam praetulerit.

Volumini compingendo frusta membranarum adhibita, quarum primae ex eodem saeculo abbatissa monasterii s. Cyriaci subscripsit: alteram, qua decimotertio a Martino papa IV datam, non sinceram puto.

Cod. 36 chart., saec. XVII, a. 260, l. 193 [L. IX, XLIX]. Mg.

I. Fr. Nicolai cardinalis Aragoniae, *vita Alexandri papae III*. « Alexander tertius, natione tuscus, patria senensis, ex pa- » tre Rainutio ... », f. 1-131.

Publici iuris fecit Muratorius, tom. III *Scriptt. rer. ital.*, p. 448-475, ex codice Estensi collato cum mediolanensibus biblioth. Metropolitanae et Ambrosianae. His extremis accedit nota, qua noster quoque caret: « Praesentem librum ordinavit et scribi » fecit reverend. in Christo pater et dom. d. fr. Nicolaus cardina- » lis Aragoniae, quem compilavit ex diversis registris et ex li- » bris camerae apostolicae, et ex aliis etiam libris et chronicis » diversis cum magna diligentia et labore ... ». Plura tamen » habet passim Marcius ac textus impressus, unde suspicor Mu- » ratorium, uti solet, quaedam compendio tantum obtulisse, vel » praeteriisse prorsus.

(1) In eadem vita, praemissa operibus s. Gregorii, Venetiis ann. 1768-1775, Galliciollius usus est codicibus Regio, Colbertino, Bigotiano, Andegavensi, Turonensi.

Hanc vitam non ante Muratorium editam puto, etsi ad finem nostri codicis apposita legatur ab inquisitore generali senensi impressionis licentia diei 13 octobris anni 1639.

II. *De electione romani pontificis.* « Licet de vitanda discor» dia in electione romani pontificis, manifesta satis a praedeces» soribus nostris constituta manaverint, quia tamen ... f. 133» 157 ».

Cod. 37 chart., saec. XVI, a. 280, l. 213 [L. IX, XXIX]. Yc.

Francisci Mucantii, *diariorum sacrarum caeremoniarum capellae sanct. dom. nostri, divina providentia, papae Gregorii XIII magistri.* « Die 16 maii in vigilia s. Trinitatis, anno Domini » 1573, in sacristia capellae post vesperarum celebrationem... »

Auctor principio statim de se narrat, quomodo die 16 maii, 1573 officium magistri caeremoniarum pontificii ingressus sit, sine praeiudicio duorum magistrorum modernorum, videlicet » domini Ludovici et domini *Cornelii de Firmanis,* quoad emo» lomenta et fructus officii, sed cum futura successione in locum » alterutrius primo vacaturum, et interim cum praevisione *decem » scutorum auri quolibet mense et victu in palatio, pro me,* duobus » famulis et uno equo...» Narrat ulterius: « Iam fere erant tran» sacti decem anni, cum tempore felicis recordationis Pii papae » quartis nonnulli ill. ac rev. cardinales in huiusmodi officium » [magistri caeremoniarum] introducere me copiebant, quod cre» derent me tanquam nepotem quondam d. Blasii Baroni de Ce» sena, olim magistri caeremoniarum, haeredemque scriptorum » illius, aut etiam tanquam me apte natura in id studii genus » proclivem ac deditum, in eo magisterio idoneum fore. Res ta» men tunc effectu caruit, quia officium venale fuit factum, quod » ego emere recusavi. Me inscio *nec* procurante, Gregorius XIII » *tale* mihi munus gratis contulit... Eram tunc constitutus *in* » anno aetatis meae 40, non completo ».

Codex, folior. 144, qui tomum tantum primum componit, finit die 1. aprilis, a. 1575.

Cod. 38 chart., saec. XVII, a. 286, l. 210 [L. IX, XXXII]. Yc.

I. *Summa conclavis Pauli pp. II, electi III kal. sept.* 1464, *octodecim cardinalibus praesentibus.* « Septima die post obitum » Pii II, ab Ancona reversi patres ad urbem . . ., f. 1-2.

Est perbreve compendium actorum in conclavi pro eligendo pontifice, ut et quae sequuntur.

II. *Conclave quo Pius II pontifex renuntiatus est* [14 kal. sept. 1458]. « Post obitum Calixti papae III, dum eius novendia» lia celebrarentur . . . », f. 3-15.

Narrationem ex libro primo *commentariorum* huius pontificis excerptam falso testatur amanuensis, dum quaedam tantum ex edita fragmenta occurrant. Eadem est ac codice proxime insequenti, nisi quod quaedam sub initio desiderantur.

III. *Capitula iurata ab omnibus et singulis cardinalibus, de religiose observandis in electione pontificis, ante creationem Sixti IV* [V idus aug., 1471]. « Nos omnes et singuli s. r. e. cardina» les infrascripti pro bono . . . », f. 17-24.

IV. *Conclave Hadriani VI* [V idus ian., 1522]. « Romae, » die dominica prima decembris, nocte sequenti, obiit Leo X, 1521 . . . », f. 25-30.

Praeit index cardinalium praesentium et absentium.

V. *Conclave Leonis* X *pont. max.* [el. V idus martii, 1513], f. 31-39.

Praeponuntur nomina cardinalium et conclavistarum, numero 100, additis tribus famulis. Finem excipit *obligatio aliquot conclavistarum solvendi singulatim ducatos mille quingentos auri de camera ceteris conclavistis.*

VI. *Conclave Clementis VII, pont. max.* [el. 13, kal. dec., 1523], « Scripturus si assumetur ad summum pontificatum . . . . » quae memoratu digna Romae et in Italia, ab excessu . . . », f. 40-96.

VII. *Conclave eiusdem pressius.* « Hadrianus pp. VI obiit » 14 septembris, 1523, quo tempore Franciscus . . . », f. 98-112.

VIII. *Julii pp. III* [el. VI idus febr., 1559], *conclave per Sebastianum Gualterium, episcopum viterbiensem, confectum, qui*

eo tempore fuerat conclavista. « Paulo III pont. max. quarto » idus novembris extincto ... », f. 114-190.

IX. *Conclave nel qual fu creato papa Marcello secondo, l' anno MDL V* [9 aprilis]. « Nel medesimo dì [22 martii] alle 21 hora, » dai cardinali che si trovarono in Roma fu fatta congregatio- » ne ... », f. 194-201.

X. Gualterio Felice. *Il conclavista, a m. Cipriano Saracinello.* « Se gli huomini fussero sempre più riservati che ordina- » riamente non sogliono essere ... », f. 202-243.

Cod. 39 chart., saec. XVII, a. 266, l. 215 [L. IX, XXX]. Ye.

I. Aenae Sylvii Piccolominei senensis, Friderici Romanorum regis secretarii et oratoris, *de morte Eugenii IV creationeque et coronatione Nicolai V summorum pontificum, oratio coram rege habita.* « Cupere te, princeps seren., quae nostra in legatione sunt gesta referre tibi .... », f. 1-52.

Ediderunt Baluzius [*Miscellanea.* Lucae, 1761, t. I, p. 334-342] et Muratiorus [*Scriptt. rerum italic.*, t. III, p. II, 878-898.]

II. *Pauli IV pp. obitus* [XV kal. sept., 1559] *et Pii IV* [el. 26 dec., 1559] *conclave et creatio. Carolo Borromaeo Antonius Guidus.* « Collegi, quanta potui maxima diligentia, ea quae pro- » ximo interregno .... », f. 53-108.

III. *Calixti III papae obitus* (VIII id. aug., 1458) *et Pii II creatio. Conclave quo Pius pp. II creatus est* (XIV kal. sept.) 1458. « Cum Alphonsus, Aragonum et Siciliae rex aegrotare ce- » pisset .... », f. 109-131.

Narratio eadem est ac codice praecedenti.

IV. *Conclave Sixti quarti* (el. V idus aug., 1471), propter obitum Pauli II, pont. max. « Anno Dom. 1471, die 28 mensis » iulii, moritur obitu repentino .... », f. 132-134.

V. *Conclave Leonis pp. X,* (el. V idus martii, 1513), f. 136-153.

Idem ac codice praecedenti

VI. *Conclave Hadriani* VI, f. 154-160.

Idem ac codice praecedenti.

VII. *Conclave Clementis VII.* « Obiit Hadrianus 18 kal. o-

» ctobris, 1523.» Avarior et inertior iudicatus est ...», f. 163-178.

Couveuit cum compendio codicis autecedeutis, num. VII.

VIII. *Conclave Pauli III* (el. 13 oct., 1534).« Papa Clemente » VII visse circa undici anni, et morì alli 25 di settembre, 1534 . . . . », f. 185-188.

IX. *Conclave Iulii III.*, f. 190-260.

Est narratio Sebastiani Gualterii codicis praced. num. VIII, cui folio 261 quaedam de eodem pontifice adduntur.

X. *Conclave nel quale fu creato papa Marcello II*, f. 262-267.

Textus idem ac codice praecedenti, num. IX.

XI. *Conclave nel quale fu creato papa Paolo quarto* (X kal. iuuii, 1555). « Il conclave di Papa Paolo III, per essere stata così breve la vita di Marcello secondo . . . . », f. 269-275. Exemplum alterum f. 316-325.

XII. *Elettione di Pio V papa* (el. VII idus ian., 1566). « Non » è meraviglia che di quanto si è operato nel conclave dai car- » dinali . . . . », f. 278-304.

XIII. *Nicolai V papae obitus et Calixti III papae creatio. Conclave quo Calixtus papa tertius creatus est a papa Pio secundo descriptum.* « Dum bella contra Turcas agerentur, ecce mors Nicolai V pont. max. . . . . », f. 308-315.

Ex libro primo *Commentariorum*, quibusdam tamen immutatis.

XIV. *Conclave Alexandri VI pont. max.* (el. 3 idus aug., 1492), *Michaele Ferno mediolanensi auctore.* « Diuturne affectus » morbo in diesque ingravescente, Innocentius Cibo genuensis...», f. 327-343.

XV. *Conclave di papa Urbano VI* (el. 6. idus aprilis, 1378). « Alla morte di papa Gregorio XI erano in Roma sedici cardinali, » delli quali . . . . », f. 345-353.

XVI. *Conclave nel quale fu creato papa Gregorio XIII* (el. 2 idus maii, 1572). « Non è dubbio veruno che la creazione del » sommo pontefice non sia primieramente fatta . . . », f. 354-365.

XVII. *Conclave Pauli papae II: item capitula in conclavi eius a rev. s.r.e. cardinalibus iurata.*«Septima die post obitum...», f. 367-380.

Utrumque habet codex antecedens, num. II-III.

XVIII. *Conclave nel quale fu creato papa Innocenzo VIII* (el. 3 kal. sept., 1484) *tradotto in volgare da Alberto Macchiavelli.* « Papa Sisto IV morì alli 12 d'agosto, 1454 .... », f. 382-388.

XIX. *Conclave nel quale fu creato papa Alessandro V, tradotto in volgare da Alberto Macchiavelli.* « Papa Ionocenzo VIII, » dopo uoa lunga infermità, morì finalmente adi 23 di loglio, » 1492 .... », f. 388-400.

XX. *Conclave nel quale fu creato papa Pio III* (el. 10 kal. oct., 1503), *tradotto in volgare da Alberto Macchiavelli.* « Alli 12 » d'agosto, 1503, un sabbato la mattina, papa Alessandro si » cominciò a sentire indisposto .... », f. 401-405.

XXI. *Conclave nel quale fu creato papa Clemente V* (el. nonis ionii, 1305). « In questo conclave forono quasi li medesimi » cardinali alla elettione del papa ... », f. 407-418.

XXII. *Relazione sommaria del successo della sede vacante, per morte del s. Gregorio papa XIII* (m. 4 idos apr., 1565), *et del successo del conclave nell' anno* 1585, *con la creatione del beatissimo Sisto pp. V* (el. 8 kal. maji, 1585). « Domenica alli 7 d'a- » prile, 1585, papa Gregorio XIII celebrò messa ... », f. 419-430.

Cod. 40 chart., saec. XVII, a. 260, l. 202 [L. IX, XXXI].

I. *Acta eius interregni, quod fuit inter obitum Pauli pp. III et creationem Iulii III pont. max., anno Dom.* 1549, *in quibus infirmitas, obitus, exequiae Pauli III, conclave et creatio Iulii III continentur, Augustino Mussarello, episcopo telesino auctore.* « Paulus papa III, cognomine Farnesius, patria romanos, Ale- » xander antea vocatus .... », f. 1-144.

Paucis de Paulo III praelatis, amplissimam conclavis, diebos duobos supra septuaginta absoluti, historiam excotit auctor.

II. *Conclave di papa Marcello II.* « Il cardinale di Ferrara da » prima che tornò di Francia per fermarsi a Roma ..:.... », f. 146-157.

Differt textus ab aliis codicibus praecedentibus.

III. *Conclave nel quale fu creato Paolo IV.* « Il conclave di » Paolo IV, per essere stato così breve la vita di papa Marcello » II .... », f. 159-171.

Textus idem ac codice 39.

IV. *Conclave di Papa Pio IV.* « Il conclave nel quale fu » creato Pio IV, per la lunghezza della sede vacante .... », f. 172-180.

V. *Obitus Pauli IV et conclave cum electione Pii IV. Carolo Borromaeo, cardinali amplissimo, Antonius Guidus*, f. 182-232.

Eadem prorsus quae codice 39.

VI. *Conclave di papa Pio V*, f. 234-255.

Idem textus ac codice 39.

VII. *Conclave di papa Gregorio XIII.* « Vi promisi l' altro » giorno di narrarvi con le prime mie lettere il modo con il » quale .... », f. 256-261.

VIII. *Conclave nel quale fu creato papa il cardinale Montalto che fu Sisto V.* « La elezione del sommo pontefice è senza » dubbio la maggiore et più sublime atione .... », f. 263-279.

IX. *Conclave di Gregorio XIV* (el. nonis dec., 1590). « Il » conclave di papa Urbano VII, nel quale il cardinale di Cremo- » na di famiglia Sfondrata .... », f. 280-321.

X. *Conclave di papa Gregorio XIV, nel quale si racconta distintamente ed ordinatamente tutte le ationi che in esso sono occorse nell' anno* 1591. « Giusto desiderio veramente et laudabile » autorità è quella che v. s. mostra d' avere particolar ragguа- » glio ... », f. 325-409.

XI. *Conclave della sede vacante di papa Innocenzo IX, nel quale fu creato papa Clemente VIII* (el. 3 kal. febr., 1592). « De- » siderando v. s. sapere le occorrenze del conclave, ho voluto » dargliene questo breve ragguaglio .... », f. 410-419.

XII. *Conclave nella morte del papa Clemente VIII, dove fu creato papa il cardinale Alessandro de Medici detto Leone XI* (el. kal. apr., 1605). « Era il cardinale Aldobrandino uscito di Roma negli ultimi di gennaro dell' anno 1605 .... », f. 422-459.

XIII. *Conclave per l'elezione di papa Paolo V* (el. 17 kal. iun., 1605). « Dovendo, per l'obbligo che tengo da vostra eccellenza, darle un breve ragguaglio di quello ch'è seguito .... » , f. 460-478.

XIV. Lottino Gio. Francesco. *Discorso sopra le azioni del conclave, nel quale oltre molti dottissimi avvertimenti dati al buon*

conclavista, si tratta et discorre anco quali parti debbia avere il cardinale papabile: aggiuntovi diversi altri particolari in questa materia, degni d'essere intesi. «Io posso testificare, come di cosa » veduta cogli occhi, che la elezione del papa procede da Dio so- » lamente .... », f. 480-508.

Cod. 41 chart., saec. XVI, a. 200, l. 148 [L. IX, LXXXIII]. N.

Onuphrii Panvinii, *romani pontifices et cardinales s. r. e., ab eisdem, a Leone IX ad Paulum papam IIII, per quingentos posteriores a Christi natali annos creati.* Venetiis, 1557, 4.°

Auctor veronensis, frater Eremita augustinianus, plures passim sua manu addidit emendationes.

Cod. 42 chart., saec., XVI, a. 277, l. 203 [Z. IX, LXXVII].

Antonii Caffarelli, *de cardinalibus.* « An ad solum papam, » etiam a rev. caetu cardinalium segregatum, an ad ipsos per- » tineat ... ». Folia 32.

Haec tractatus epitoma a principio: *Creatio cardinalium spectat ad eos solos — Quod solus papa creat eos — Quod nullo modo spectet ad cardinales — Quod ad papam cum cardinalibus — Cardinalatus est simplex dignitas — Maior episcopali — Eboracensis creatus cardinalis non praecedit cantuariensem.*

Auctor romanus fuit advocatus consistorialis.

Praeeunt insignia haud mihi nota, sub pileo cardinalitio.

Folium primum infrascriptum: « Est bibliothecae Anicia- » nae collegii Gregoriani domus s. Benedicti, dono Constantini » abbatis Caietani fundatoris ».

Cod. 43 chart.,, saec. XVIII, a. 440, l. 290 [L. IX, XLIII]. MI.

Ferdinandi Ughelli, *Italia sacra, sive de episcopis Italiae et insularum adiacentium tomus quintus*, cura et studio Nicolai Coleti ec. Venetiis, 1720, f.°

Additamenta, emendationes, notae passim accedunt manu Fr. Bern. Mariae de Rubeis et Apostoli Zeni, ex operibus plerumque editis.

Codd. 44-49 chart., saec. XVIII, a. 288, l. 200 [L. IX, CXL-CXLV].

Joannis Dominici Coleti, *emendationes et additamenta operis* Italiae sacrae *Ferdinandi Ughelli;* quae voluminibus sex digeruntur. Insunt quoque diagrammata stemmatum egregie delineata addita Ughellio, numero 690. Cum pars major desit Ughello, optime factum adverto nomina dioeceseon in iis codicibus contentarum recitare.

Volumen primum fol. 193 refert titulum: *Ad episcopos suburbicarios Italiae sacrae tomo primo correctiones et accessiones Jo. Dominici Coleti Sebastiani F. Nicolai n. MDCCLXXVII.* Continet autem *ad episcopos ostienses et velitrenses, portuenses, sabinenses, praenestinos, tusculanos, albanenses, aesinos, alatrinos, amerinos, anagninos, anconitanos, aprutinenses, aquaependentes, aquinates.*

Alterum fol. 181 inscriptum: *Ad tomum VI accessiones et correctiones*, continet *archiepiscopos neapolitanos, acerranos, isclanenses, nolanos, puteolanos, capuanos, iserniênses, atinates, calatinos, carinalenses, calvenses, casertanos, suessanos, theanenses, venafranos, surrentinos, vico-aequenses, lubrenses, stabienses, theatinos, octonenses, luncianenses, compsanenses, s. Angeli de Lombardis, bisacienses, lapcedonenses, muranos, satrianenses.*

Tertium, fol. 146, inscriptum: *Ad tomum VII Italiae sacrae acess. et correct.*, continet episcopos *acheruntinos, anglonenses, gravinenses, potentinos, tricarienses, venusinos, amalphitanos, capritanos, litterenses, minorentes, scalenses, salernitanos, acernenses, campanienses, caputaquenses, marsicanos, nucerinos in Pasanis, nuscanos, policastrenses, sarnenses, barenses, bitectenses, bituntinos, catharenses, cupersanenses, iuvenacenses et terlitienses, lavellenses, minerbinenses, polymnianenses, rubenses, nazarenos, cannenses, Montis viridis, sipontinos, vestanos, tranenses, salpenses, andrienses, vigilienses.*

Quarto volumine fol. 90, comprehenduntur *accessiones et correctiones ad tomum VIII Italiae sacrae*, nempe episcoporum *beneventanorum, abellinensium, allifanorum, arianensium, ascu-*

lanorum, borianensium, bovinensium, civitatensium, darconariensium, faventinorum, fresuentinorum, guardiensium, larinensium, lesinensium, lucerinorum, Montis Cortini, Montis Marrani, s. Agathae Gothorum, s. Severi, telesinorum, termulanorum, trevicanorum, turtibulensium, vulturariensium. Eodem volumine accedunt ad tomum IX Ughelli episcopi *brundusini, hostanenses, hydruntini, aletini sive lycienses, alexanenses, castrenses, gallipolitani, uxentini, tarentini, castellanetenses, mutilenses, urienses, casentini, marturanenses, rossanenses, rhegienses, bovenses, cassanenses, catacenses, crotonienses, hieracenses, neocastrenses, nicoterenses, oppidenses, scyllacenses, tropeienses, s. Severinae, bellicastrenses, geruntinenses, insulanenses, s. Leonis, strongolenses, umbriaticenses.*

Volumen quintum, fol. 96, habet *accessiones et correctiones ad tomum decimum,* nempe ad episcopos *acilienses, aecanenses, altinates, amiternenses, aquavivenses, atinenses, aurontinos sive aventienses, avellinos, aufinates, blerenses, bobienses, brinianenses, brintenses, caeretanos, Castri Valentis, celeienses, centumcellenses, cestenses, cisternenses, Civitatis novae, curienses, equilinos, vico-feniculenses, fidenates, formianos, fruscinates, furconienses, gabinos, gallecianos, iulienses, labicanes, locrenses, martarianenses, methamaucenses, meranates, morconenses, poestanos, purasienses, polymartienses, privorniates, trebiates, Trium tabernarum, tadinates, tauranienses, tuscanienses, viccarienses, villanenses, vulturnenses.*

Volumen ultimum, fol. 148, inscribitur: « Episcopos fere » octingentos Italiae sacrae addendos exhibet Jo. Dominicus Co- » letius Seb. f. Nic. N., domo Venet. i. u. et s. t. d., protonot. » apost. Venetiis, 1784, typis Coletianis. Indices episcoporum, » documentorum, inscriptionum et auctorum ».

Auctor, e societate Jesu, ab America redux, opus praelo paraverat, quod tamen fortuna adversa interceptum est.

Codd. 50-56 chart., saec. XVIII, a. 275, l. 210 [L. IX, CXLVI-CLII].

Joannis Dominici Coleti, *ad Ferdinandi Ughelli Italiam sa-*

cram correctiones et additiones, usque ad finem saeculi XVIII, una cum supplementis Jacobi Coleti. Volumina VII, omnia autographa.

Additiones et emendationes supplentur ad volumina Ughelli secundum usque quintum, quae in codicibus anterioribus desiderantur. Quaedam iam tractata largius excutiuntur.

Codd. 57-72 chart., saec. XVIII, a. 330, l. 230 [L. IX, CLIII-CLXVIII].

Italiae sacrae Ferdinandi Ughelli emendationes et additamenta ad Pium VI pont. max., opera et studio Jo. Dominici Coleti, Seb. f. Nic. n., ex pluribus scriptoribus, codicibus et monumentis ec. et praecipue ex schedis cl. viri p. mag. fr. Jo. Hyacinthi Sbaraleae, ord. min. conv., summo labore et diligentia collectis et ordinatis a p. Francisco Antonio Contareno, eiusd. ord., sac. theol. mag. Venetiis. Volumina sexdecim.

Correctiones et additiones, eadem ac in ceteris codicibus superioribus methodo, fusius datae sunt usque ad finem saeculi XVIII. Accedunt additiones usque ad Leonem pp. XII, cura et diligentia Jacobi Coleti, Venetiis a. 1827 demortui.

Qui codices numero 44-72 descripti sunt, absolutam ferme, certe ad finem saeculi decimi octavi, exhibent historiam episcopatuum Italiae, in duplici Ughelli editione ieiune admodum oblatam. Propterea laude efferendus est eruditissimus vir Joseph Cappelletti, qui pretiosam hanc collectionem diligenter excussit ac in proprios usus convertit, in opere *Le chiese d' Italia,* jam ad finem, plausu universo, perducto.

Cod. 73 chart., saec. XVIII, a. 315, l. 212 [L. IX, CXXXVI].

Studia ac documenta varia, quae ad episcopos et ecclesias Italiae referuntur.

1. Inscriptiones, excerpta ex chronicis, diagramma de episcopatu tergestino, cum nota: *già visto dall' ab. Giandomenico* (Coletti), f. 1-14.

2. *Notitia dioecesis cajetanae,* itale. « Se riguardar si vo» glia la serie de' vescovi della città di Gaeta . . . . », f. 16-25.

3. *Documenta consecrationis ecclesiae abbatiae sanctae Mustiolae de Turri*, f. 26-29, 38-39.

4. *De ecclesia parmensi documenta varia*, f. 30-37.

5. *De ecclesia senensi plura*, f. 40-106.

Docnmenta plura et vitae b. Bernardi Ptolemaei, fundatoris Olivetanae congregationis s. Romuli, s. Herculani, b. Fridiani.

6. *Erectio collegiatae ecclesiae s. Venantii Fabriani in cathedralem*. Romae, 1728. Folia 2 impressa.

7. *De episcopatu fabrianensi a camerinensi seiuncto*. Romae, 1785, pag. 16, 4.

8. *De erectione ecclesiae camerinensis in archiepiscopatum*. Romae, 1788, pag. 8, 4.

9. *De creatione episcopatus carpensis*, anno 1779, f. 107-110.

10. *De creatione episcopatus pinaroliensis*, anno 1748, f. 111-158.

11. Treleani, canonici, *de capitulo s. Petri de Carnea*, itale. « In tutte le imprese che ad onore del suo capitolo .... », f. 159-172.

Cod. 74 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 222 [L. IX, CXXXV].

Notitiae variae de aliquibus dioecesibus Italiae.

I. Natalucci Durostante. *Notizie di Trevi.* « Trevi, oggi terra » non oscura dell' Umbria, è situata in un erto .... », f. 1-5.

II. *Di Bevagna.* « Mevagna, in latino *Mevania*, una delle » quattro città più antiche .... », f. 7-10.

III. *Niciensis dioecesis ecclesiastica monumenta.* « Prius » quam de niciensi, opus esset de cemelensi ecclesia agere.... », f. 11-43.

IV. *Succinta descrizione della città e chiesa di Vigevano.* « Vi» gevano, da alcuni chiamato *Vicus Levorum*, da altri *Vicusvene» ris, Vigliranum, Viglebanum, Vergeminum* .... », f. 45-67.

Exstant inscriptiones et documenta varia, latine.

V. Gentili Bernardo. *Relazione della città di s. Severino della marca d' Ancona.* « L'antica città di Settempeda è rino» mata .... », f. 69-95.

Haec insunt: Fondazione della città. — Catalogo de'vescovi

— Compagnie laiche — Conventi religiosi con la serie della loro fondazione — Monasteri di monache, antichi e moderni — Luoghi pii, chiese, santi e beati, et imagini miracolose della città — Abbazie e priorati insigni, e commende di cavalieri — Notizie della cattedrale e suoi privilegj anco imperiali.

VI. Philippi a Turre, episcopi adriensis, *relatio de adriensi dioecesi ad sacram congregationem, a.* 1706. « Ecclesiae adriensis, » ad quam administrandam, munere sanctis. d. n. Clementis X, » anno salutis 1702 . . . . », f. 97-102.

VII. *Chronica episcopalis regiensis.* « Et quia termini ejus» dem ecclesiae in confiniis mantuanis, bononiensibus, mutinen» sibus . . . . . », f. 104-113.

Quidam addidit schedulam inscriptam: « Questa cronica » scritta dopo il 1595, se si eccettuino gli ultimi vescovi, può ser» vire a poco, essendo piena di favole, proprie di que' tempi.

VIII. *Additiones ad chronicam episcopalem regiensem.* « N. » 78. Claudius ex nobilissima comitum Rangonum familia . . . . », f. 114-148.

Privilegiorum pars potior ex tabulario ecclesiae cathedralis et monialium s. Thomae Regii eruta, publici iuris facta est ab Ughello in *Italia sacra.*

IX. *Notizie di Cingoli.* « Cingoli, in latino *Cingulum*, è una » antica città dei Picenti, situata adesso nella marca d'An» cona . . . . », f. 150-156.

Supplentur et emendantur quae Moreri in *Dizionario storico*, tom. III pag. 331 de Cingulo vel brevius vel errate retulit.

Cod. 75 chart., saec. XVIII, a. 270, l. 197 [L. IX, CXXXVII]

Additiones ad historiam episcoporum Italiae.

Foliorum ordine, toto volumine, turbato, agitur de episcopis florentinis, Burgi sancti sepulchri, collensibus, fesulanis, sanminiatensibus, pistoriensibus, pratensibus, pisanis, adiacensibus, alexiensibus, sagonensibus, senensibus, clusinis, grossetanis, Massae populoniensis, suanensibus, piscianis, mediolanensibus, albensibus, albintimiliensibus, alexandrinis, aquensibus, astensibus, bergomensibus, brixiensibus, cremonensibus, derthonensibus, lauden-

sibus, novariensibus, savoniensibus, vercellensibus, viglevanensibus, genuensibus, acciensibus, albingaunensibus, bobiensibus, brugnatensibus, marianensibus, naulensibus, nebiensibus, tauriuensibus, eporediensibus, fossanensibus, Montis regalis, Augustae Praetorii, uiciensibus, aquileiensibus, bellunensibus, cenetensibus, aemonensibus, comensibus, concordiensibus, feltrensibus, iustinopolitanis, parentinis, pataviuis, petiuensibus, polensibus, tarvisinis, tergestinis, tridentinis. Universa impressioni parata.

Cod. 76 membr., saec. XV, a. 244, l. 171. [L. IX, XXXVIII]. O.

Petri Mallii, *opusculum historiae sacrae, ad beatissimum patrem Alexandrum III, pont. max.* « Licet haec quae sequuntur » in sanctorum libro pontificum et in eorum quoque sepul» chris . . . . ». Folia 33.

Historiam hanc basilicae Vaticanae a Petro Mallio eiusdem canonico conscriptam primus, quantum video, Abraham Bzovius in *annalibus ecclesiasticis* (ad ann. 1216, num. XVI) ex Iacobi Grimoaldi notarii romani collectione quadam iudicavit; idemque pauca protulit ex ipso libello, et alio itidem Mallii *super antiquitatibus et consuetudinibus basilicae sancti Petri*, in tabulario illius ecclesiae nunc asservato (1). Quum postea in antiquam basilicae Vaticanae descriptionem apud Antonium Amicum, historicum regium Paullus de Angelis siculus incidisset, atque ex opere ipso, quod nullum praeseferebat auctorem, eam canonico cuidam eiusdem ecclesiae adjudicandam cognovisset, sub romani canonici nomine, anno 1646 Romae, typis Bernardini Tari, emisit; monuitque in libri calce, ne quis Petri Mallii, quod edebat, opus esse contenderet, quum Mallius sub Alexandro papa III, cui eiusdem omnino argumenti opus ab eo dicatum iam noverat, floruisset: romanum autem canonicum sub Caelestino III vixisse, ex quodam operis loco innotesceret, atque adeo anni plures inter utriusque scriptoris aetatem intercederent. Est editori fides adhibita a nonnullis, et ab ipso quoque Mabillonio, qui in *itinere italico* (p. 52) romani canonici commentarium iam editum, Mallii

(1) Montfauc. *Biblioth. biblioth. mss.* p. 109.

vero ineditum affirmavit, parumque abfuit quin totum denuo proferret (1). Verum postea abstinuit, paucaque caeremonialia iuxta codicem Vaticanum, aliumque Reginm parisiensem edere satius duxit. Alia omnino fuerat Felici Contelorio, viro et ipsi non leviter erudito, sententia: nam, reclamante licet Paullo de Angelis, editum ab eo libellum Petro Mallio canonico romano in privata annotatione adjudicare non dnbitavit, ac praeterea ad Vaticanum exemplar emendavit. Accidit tandem ut Conradus Ianniugns e societate Iesn iu *actis sanctorum* Bollandianis, ad diem 29 iunii, ineditum aliquem libellum de basilica Vaticana iu lucem proferre coustituisset, quumqne Labbaenm in tertio *novae bibliothecae manuscriptae* volumine Malliani operis editionem molitum intellexisset, ipsum Labbaeanm exemplar Parisiis ad se transferri eo consilio curavit. Collatione instituta textum inter a Paullo de Augelis editum et Mallianum, unum idemque opus esse depreheudit et, Fontaninio apud Contelorinm adsentiente, id typis nuntiavit. Quod autem editio opus passim interpolatum referret, nec ex ea qnid Mallius, qnidve alter quispiam scripsisset, constaret; denuo in *actis Sanctorum* (2) edidit, et quidem emendatius, ac interdum locnpletius; ea etiam servata ratione, ut primaevus textus ab interpolatione, annotationibus quibusdam positis, distingueretur. Illud inter cetera tunc innotuit, quod et ea verba, quibus Paullus de Angelis motus Mallio libellum abiudicaverat, inducta aliena manu fuere: nullus ut proinde relictus sit locus ambigendi, quin textui Malliano plura sint a recentiori basilicae Vaticanae canonico adjuncta: quod vel attente lectori patet; mirumque sit hoc ab auctore aunotationum ad bullarium Vaticanum non fuisse animadversum; quippe qui unius verba alteri frequens attribuat [3).

Ad nostrum codicem quod attinet, textui Labbaeano a Ianningo vulgato ubique respondet. Auctoris praefationem ad Alexandrum III a Ianniugo primum editam habet, itemque romanorum pontificum chronologiam, qualem ipse ad calcem dedit. Ra-

(1) Comment. in ord. roman. p. X.

(2) T. VII iunii, p. 37 et seq. ed. antuerp.

(3) T. I, p. 7, 43, et alibi.

rioribus illum esse accensendum ex eo colligitur, quod, praeterquam in bibliotheca Vaticana et Regia parisiensi, veteri manu descriptum nullibi superesse notum sit. Extremo folio haec de scriptione habentur: « Explicit opus Petri Mallii historiae » sacrae, scriptum per me Zenonem de Zenonibus de Pistorio, » anno Domini 1471, die vero 23 iulii, sedente Paulo II pont. » max., anno VII pontificatus sui. »

Illud autem de Mallio se se mihi observandum offert, eundem videri ac *Petrum basilicae s. Petri canonicum*, ad quem opusculum, cui titulus: *Suffraganeus bibliothecae* inscripsit Nicolaus Maniacorius, titulo s. Damasi cardinalis, ex saeculo dimidio decimo, vir litteris haebraicis doctus, ut libellus ipse, quem t. IV, p. 126, illustravit, declarat.

Cod. 77 chart., saec. XVIII, a. 200, l. 147, [L. IX, LXXXVII].

I. *Acta patriarcharum aquileiensium, a s. Hermachora ad Marcum Barbum venetum* (a 1470), *ex pervetusto manuscripto*, f. 1-102.

Patriarchae unicuique folia duo assignantur, eo certe ut enarratis nova ex aliis fontibus adderentur. Concordat usque ad Othobonum cum *Vitis patriarch. aquil.*, quas e codice Ambrosiano protulit Lud. Ant. Muratorius in *Scriptt. rer. ital.*, t. XVI, col. 5-16, variata lectione, praesertim quod textus impressus adeo gravibus scatet erroribus ut qui emendare curaverint, Angiae stabulum expurgare insumant. Duos exhibet codex vitas Bertrandi (f. 67-69) cum Ambrosiano et Vaticano (Ibi, col. 80-81) concordes. Quae subsequitur Nicolai (f. 71) neutri respondet. Nicolai et Ludovici della Turre (f. 73-77), utique Vaticano; nulli eorum vita Marquardi (f. 79). Cum Vaticano concordant vitae patriarcharum a Philippo de Alençonio usque Ludovicum de Tech. Chronico patriarcharum usque Marcum Barbum (f. 93-(97) carent codices Ambrosianus et Vaticanus.

Principio codicis Philippus Riceputus sua manu scripsit: « Acta haec patriarcharum aquileiensium nobis transmisit do. » Pacificus Bizza ex archivo domini Ernesti Motense foroiuliensis » ex Portu Naonis, anno domini 1725 ».

II. *Dissertatio italica de originibus urbis Utini, Foroiulii metropolis, auctore anonymo.*

« Haverai benigno lettore, da me sopra di questi fogli la » vera e real origine della città d'Udine .... », f. 103-111.

Prooemium lectori datum est Utini, 24 sept., 1661. Dissertationis mutilae, ab anno a Roma aedificata 692, pars potior Forumiulii et Aquileiam attingit, ex rerum foroiuliensium scriptoribus Palladio, Candido, Sporeno, Bellono, Quintio Aemiliano Cimbriaco. Auctor, quem p. Philippum Comoreto puto, totus est ut evincat Utinum primitus *Attinum* appellatum, quod nomen a colonis romanis inditum in memoriam *Attinae* Latii : hoc idem asserit de *Monte Albano*, *Fregella* [vulgo *Feegellaco*] et *Flaibano* in commemorationem *Montis Albani* in Latio, *Fregellae ad Lyrim*, *Flaviani.*

Codicem dono obtulit Marciae anno 1825 Iacobus Coleti, sacerdos venetus.

Cod. 78 chart., saec. XVI, a. 210, l. 158 [L, IX, LXIII]. Z.

I. Antonii Belloni, *de vitis et gestis patriarcharum aquileiensium, magn. et excell. iuriconsulto Hieronymo Mouteniano.* Dedicatio. « In pauca contuli quaecumque schedarum tabellionica» rum lectio ...... », historia : « Christus servator noster anno » Augusti quadragesimo primo natus .... », f. 5-58.

Auctor, scriba utinensis, historiam sua manu exaratam deducit a d. Marco ad Grimanos tres [ann. 41-1628].

Opusculum edidit Ludovicus Antonius Muratorius in *Scriptt. rer. ital.* t. XV, p. 21—col. 70, cum tetrasticho Portii, quod legitur fol. 5, et dedicatione, et quidem ex hoc codice de quo Muratorius in prooemio : « Debeo hoc munus Apostolo Zeno, qui pro » sua erga me benevolentia ms. exemplar opusculi sibi iamdiu » procuratum lubentissime dedit Gherardio meo ».

II. Eiusdem, *de feudis patriae.* « Absolutis utcunque vitis » patriarcharum aquileiensium, agam breviter de patriae feu» dis .... », f. 59-72.

Capitulis viginti concluditur, ex quorum nono: *Provisiones ne feuda alienentur*, liquet auctorem anno millesimo quingente-

simo decimo nono, operi adhuc insudasse. De veritate assertorum sic sub fine annotat Bellonus: « Ceterum ne videar alicui » suspectus, ut minus vera scripserim, ad scribas unumquemque remitto, a quibus passim retuli me decerpsisse. »

Si Muratorius operis principium advertisset, tractatulum hunc velut anonymum non edidisset in: *Antiquitates Italiae medii aevi*, t. I, col. 639-654.

Codicem, de quo Zeno in *Dissertazioni Vossiane*, t. I; « Co» dice autentico .... di mano dello stesso Bellone, di cui pur vi » si legge un trattatello istorico *de feudis Patriae* », eundem esse ac Grimanium evincit nota Iusti Fontaninii apposita exemplo quod Marcia custodit [L. XIV, 49]. « Hoc opus Antonii Belloni » ego Iustus Fontaninius exscripsi ex ms. originali bibliothecae » Grimaniae, quod Venetiis ad me Romam transmisit v. c. A» postolus Zenus prid. kal. novembres anni iubilaei 170 0 ».

Codd. 79-84 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 210 [L. IX, CXXV-CXXX]. R.

Bern. Mariae de Rubeis, *schedae et monumenta ad eius opus: Monumenta ecclesiae aquil. Venetiis impressum a.* 1740.

Sex voluminibus in folio, vel ab auctore, vel ab amicis, diligenti cura inscripta, exstant documenta plura, quorum minima pars in opus antea dictum illata. Argumenta tantum, ad quae per summa capita ea referuntur, enumerabo, a proposito enim aberrarem, si eorum syllabum texere instituerim.

Volumine primo comprehenduntur: Diplomata imperatorum — Legatio Wolcheri Senas — Placita varia — Proclamatio de gradensi insula — Pacta inter Venetos et patriarchas — Duces Carinthiae — Monasteria, abbatiae — Praepositurae — Hospitalia — Gordinus contra comites goricienses, et de iis plura — Duces Austriae — Gravamina ecclesiae aquileiensis — De censuris in Florentinos. His epistolae interseruntur itale Josephi Bini, Joannis Baptistae Florii, Joannis Dominici Guerra [1738-1749].

Altero: Exempla documentorum a saeculo undecimo ad de-

cimum quintum, ex tabulariis aquileiensi, civitatensi, utinensi, glemonensi, quoad electiones patriarcharum, erectiones ecclesiarum, extinctiones praepositurarum, legationes, confoederationes, parlamenta, placita, impositiones peditum et equitum, investituras, compositiones inter partes, procuratoria, compromissa et eorum prorogationes, jura praecedentiae, arenga, postulationes, datia. Insunt exempla brevium et epistolarum Urbani III, Caelestini III, Innocentii IV, Urbani V et VI, Bonifacii IX, Gregorii XII pontificum; imperatorum Caroli IV, Ruperti, Sigismundi; Friderici ducis Austriae, ducum venetorum et mediolanensium.

Tertio: Necrologium civitatense — Separatio Civitatis Austriae a Patria — Campus martius et consilium civitatis — Plura ex tabulario civitatensi — Donatio ecclesiae aquil. — Litigium inter Rosacium et Tricesimum — Gregorii de Montelongo versus provenzales — Guntherus, patr. aquil. — Varia — Ordo Humiliatorum Sacili — De familia Vergerii iustinopolitana — De plebe Venzoni — De conciliis et synodis, mantuana a. 826, aquileiensibus ann. 1282, 1310, 1335, 1357, 1437, 1649 — Reservationes, — Collationes — Beneficia — Solutiones — Regalia — Feuda — Investiturae — Manumissiones — Monasterium Trinitatis de Brundulo.

Quarto: De patriarchatu aquil., ex variis — Ludovicus de Tech — Capitula Vormatiae, Bononiae, Tridenti — Nicolaus V — Diploma Friderici III — Excerpta ex Marino Sanudo — Canonici laici — Paulus Burgensis episcopus — Marcus Barbus patriarcha — Joannes Grimani patriarcha — Bartholomaeus de Porcia — Epistolae ducum Austriae — Franciscus Barbarus patr. — Antonius Grimani patr. — Augustinus, Marcus et Hieronymus Gradenigo — Coadiutoria Danielis Delphini — Brevia et bullae Benedici XIV — Lipsana sacra — Episcopi aemonienses — Charta topogr. Aquilejae — Comites Cilleiae — Familia Bellone — Colloreti notae in historiam Candidi — Diploma officinae monetariae aquil. — Syllabus decanorum aquil. — Syllabus statutorum, numero 137, Sanctidanielis — Cesarinus de castro S. Viti. — Iustinopolis — Modium — Abbatia sumaquensis — Lipsana sacra Gemonae — Scarampi constitutiones

synodales — Illustres foroiulienses — Philippus de Alençonio — Raymundus patr. — Vacatio ecclesiae aemoniensis — Joannes de Moravia — Ecclesia s. Joannis et capitulum Civitatis Austriae.

Quinto: Exemplum narrationis patriarchatus aquil. sub Berctoldo de Moravia, ab Antonio Nicoletti civitatensi.

Extremo: Genealogicon comitum Goriciae — Ludovicus Scarampus — Syllabus operum Ratherii veronensis, et de eo plura — Diplomata — Epistolae pontificum Honorii III, Gregorii IX, Innocentii IV, Alexandri IV, Urbani IV, Clementis V, Gregorii IX, Nicolai IV — De transferendo capitulo aquileiensi — Schedae quamplures et excerpta, nullo ordine, ad apparatum historiae ecclesiae aquileiensis.

Auctor passim manu propria annotavit quae ediderat vel in *Monum. eccles. aquil.*, vel in *Dissertation. variae eruditionis;* quandoque etiam editorum emendationes proposuit.

Codd. 85-86 chart., saec. XVIII, a. 305, l. 210 [L. IX, LVI-LVII]. R.

Bernardi Mariae de Rubeis, *addenda ad monumenta ecclesiae aquilejensis.* Volumina duo autographa.

Auctor, post *monumenta ecclesiae aquileiensis* publicae luci commissa [Argentorati, 1746], diplomata plura, epistolas, chronicorum excerpta, aliaque id generis de re tam gravi congessit, eoque rerum aquileiensium materiem animadvertit adauctam, ut editionem alteram absolutiorem ac emendatiorem moliretur. Ne autem opus, quod et re et forma sarta tecta erat refectum, idem ac anterius recusum in vulgus crederetur, eodemque editio aleam subiret, titulum mutavit. Operi universo in quatuor partes tributo nomen dedit: *Dissertationes variae eruditionis*, ut codicibus sequentibus. Anno 1762 publici iuris fecit Venetiis volumen primum, cuius quinque priora capitula [p. 1-57] non ita presso vestigio aquileiensem historiam attingunt. De hoc uno edito haec auctor sub initio codicis... « Vedendo che la ri- » stampa de' monumenti difficilmente avrebbesi potuto eseguire, » s' è dato principio alla stampa de' capitoli sotto il titolo: *Dis- » sertationes variae eruditionis*, e le aggiunte stampate arrivano

» a Massenzio patriarca inclusive [saec. IX] ». Ternum quod superest edendum volumen codices proxime insequentes concludunt.

Codd. 87-89 chart., saec. XVIII, a. 308, l. 214 [L. XIV, CXXXIII-CXXXV]. R.

Eiusdem, *dissertationes variae eruditionis sub una capitum serie collectae, queis argumenta sive pridem tractata, sive nunc primum proposita, diligentius illustrantur ac vindicantur.* Tomi tres autographi, impressioni parati.

Tribus hisce codicibus contenta ea sunt de quibus auctor Matthiae Ribererio, die 23 aug., 1766 scribebat : « Tomi reliqui » [praeter primum de quo in codicibus superioribus] nondum lu» cem viderunt, neque fortasse videbunt ; gravis enim est aetas » ac alia me studia detinent ». Hi profecto lucem mererentur suam, quod facta grandiori penicillo colorata, non Aquilejam tantum et Forumiulii, sed et ea omnia, quae vel ecclesiastica vel profana ex circumstantibus regionibus, ad hanc provinciam quoque modo referri possunt, fusiori calamo pertractentur. Quod asserit auctor, documentis vel integris vel per partes fulcit ; rem geographicam antiquam, politicam, feudalem, peritia prope singulari, examini subiicit, errores in opera plura irrepentes, praesertim in Ughelli *Italiam sacram*, emendat.

Codex primus, capitibus triginta quatuor historiam pertractat ab Erardo, marchione foroiuliensi, post mortem Maxentii [a. 835], ad Petrum Gerram patriarcham electum ; alter, capitibus viginti novem, ab Othobono de Razis patr. aquil. [a. 1302], ad Joannem de Moravia patriarcham; tertius, capitibus duobus supra viginti, ab Antonio I Caietano patr. [a. 1395] ad Bartholomaeum Gradonicum, ecclesiae aquil. administrum.

Cod. 90 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 215 [L. XIV, CXXXVII]. R.

I. Eiusdem, *de rebus foroiuliensibus et patriarcharum aquileiensium, excerpta ex tabulariis ac libris diplomaticis impressis,* f. 1-74, 144-181, 242-285.

Studiis insunt monumenta quoque inedita et epistolae auto-

graphae fratrum Francisci Giusti et Dominici M. Berardelli, Francisci Florii, Rambaldi degli Azzoni Avogadro, F. B. Finetti.

II. Eiusdem, *discorso apologetico sopra il diploma della zecca aquileiese, da Corrado imperatore, detto il Salico, conceduto a Popone patriarca della città di Aquileja, contro il conte Gianrinaldo Carli, con abbozzo di risposta, quando occoresse.* « Nel» l'opera intitolata: *Monumenta ecclesiae aquileiensis,* da me » data in luce per la stampa... », f. 76-108.

III. —— *osservazioni contro all' opera del conte Gianrinaldo Carli,* DELLE MONETE E DELLA ISTITUZIONE DELLE ZECCHE. *All' Aja,* 1754, f. 109-117.

Auctor severioribus verbis insurgit in dissertationem tertiam.

IV. —— *abbozzo di risposta, quando occoresse, sopra la lettera del conte Gianrinaldo Carli al sig. Bini.* « È necessa» rio, che restiate in primo luogo informato di alcune date di » tempo... », f. 122-143.

V. *Inscriptiones sepulchrales in veteri Jesuatorum ecclesia Venetiis exstantes, manu Bern. Mariae de Rubeis exscriptae,* f. 182-188.

VI. *Inscriptiones sepulchrales in nova Dominicanorum observantium ecclesia exstantes, manu eiusdem,* f. 189-195.

VII. Bernardi Mariae de Rubeis, *de urbis Aquileiae primordiis, incrementis, excidio.* Capitula duodecim. « Urbis Aquileiae » natales, incrementa, opulentiam, amplitudinem, aliaque prae» clara ornamenta... », f. 191-227.

Dissertatio autographa, iam praelo parata, ut ex approbationis nota: F. p. Th. Manuelli, 14 apr., 1749. Ubi auctor Aquileiae situm, originem, nominis rationem, colonias militares, leges, magistratus, religionem, magnitudinem, opulentiam descripsit; disserit de Carnorum origine et situ, coloniis primum in Aquilejam deductis, oppidis in Foroiulii a Julio Caesare conditis, tribu cui Aquileja adscripta, imperatoribus eam invisentibus, excidio saeculo quinto.

VIII. —— *de Aquileja in membrana Peutingeriana, in bibliotheca Caesarea vindobonensi asservata,* f. 227-230.

IX. *Lezioni di mons.* [Filippo] *del Torre, in propaganda:* QUANDONAM PATRIARCHATUS AQUILEIENSIS HABUERIT ORIGI-

NEM ET AN A SCHISMATE. « Una e l'altra parte di questo » quesito è stata trattata dal card. Baronio ... », f. 233-240.

Auctor adversatur opinioni nomen patriarchae a metropolitanis aquileiensibus tempore schismatis usurpatum, quod *de tribus capitulis* appellatum, saeculis sexto et septimo Dei ecclesiam infecerat, sibique suadet illud nomen sensim sensimque enatum ex **a**) istius ecclesiae a Marco conditae praestantia, **b**) amplitudine, quod Austriae partem, Styriam, Carinthiam, Carniolam, Croatiam, partem Sclavoniae, Hungariam cis Danubium et provincias istriensem, venetam, rheticam sibi subdidisset; **c**) praesulum dignitate, qui in conciliis romanis primo loco post pontificem sedebant.

X. *Plura latine et itale de consiliis circa patriarchatum aquileiensem propositis, vel vicario apostolico in partibus imperii instituendo, vel, abrogata sede patriarhcali, archiepiscopatibus utinensi et goritiensi erigendis*, f. 287-372.

Insunt plures scripturae eo Bern. M. de Rubeis senatui veneto datae, ac opiniones Petri Ballerini veronensis, et card. Rezzonico.

XI. Bernardo Maria de Rubeis. *Abbozzo di scrittura sopra la giurisdizione del capitolo di Cividale.* « Il suo monumento più an» tico, dal quale raccogliere si possa qualche lieve notizia ... », f. 373-384.

Fere omnia in codice, manu Bern. Mariae de Rubeis exscripta sunt.

Cod. 91 membr., saec. XVIII, a. 387, l. 261 [L. IX, CLXXX]. Q.

Bullae summorum pontificum Clementis XI, Innocentii XIII, Benedicti XIII, Clementis XII, Benedicti XIV, annis 1716 - 1754 datae senatui veneto, presertim de suppressione patriarchatus aquileiensis et erectione archiepiscopatuum Utini et Goritiae. Folia 126.

Praeit senatusconsultum reipublicae venetae diei 31 martii, 1690, denuo 20 novembris, 1771; quo praeceptum brevia pontificum in librum titulo *Registro de'brevi* exscribenda; authentica vero loco tutiori reponenda. Unde coniicio codicem hunc egre-

gie scriptum, ex tabulario officii, quod dicebant *brevium*, ablatum.

Cod. 92 chart., saec. XVIII, a. 208, l. 153 [L. XI, LXXIV]. N.

Miscellanea varia ad clerum et patriarchatum Venetiarum spectantia, documentis pluribus insertis, annorum 1315-1590. Folia 173.

Volumen hoc [inscriptum *T. III. Ven. ap. collector. MDCCLXXX*] ex libris cancelleriae ducalis, cum aliis septemdecim sibi collegerat Joannes Antonius Pivotus, plebanus s. Thomae Venetiis: haec eadem mutuatus est Jo. Baptista Galliciolus in usum operis: *Delle memorie venete antiche profane ed ecclesiastiche.* Venezia, 1795, vol. VIII, 8.° Haec ille vol. I, p. 8: « Di simil natura furono 15 o 20 volumi manuscritti, che » mi furono eziandio prestati da P. Giannantonio Pivoto, fu par» roco di s. Tomà. Da essi ho tratte molte notizie appartenenti » al clero e alle nove congregazioni, e soglio citare questi volu» mi colle lettere S. T., cioè *San Tomà* ».

Cod. 93 chart., saec. XVIII, a. 276, l. 198 [L. IX, LXXXV]. N.

Descriptio ecclesiae sancti Sebastiani, eiusque ornamentorum, MDCCXXIIII. Venetiis. « Inter magnifica templa, quae huius » nostrae Venetiarnm civitatis magnum ornamentum ... », folia 9.

Codice hoc usus est Joannes Antonius Moschini in ecclesia eadem illustranda (1), haec in operis annotationibus subdens: « Operetta ms. di autore ignoto, la quale ebbi a imprestito dalla » gentilezza del cons. ab. Jacopo Morelli. Comincia: *Inter ma-* » *gnifica templa.* Due tratti voglionsi notare di questo libretto, » l' uno ove dice, quasi nel principio: *aliquod nobis huius no-* » *billimae artis* [picturae] *studium est:* l' altro con cui termina: » *Si languido stylo confusoque ordine res perscripserim, quid*

(1) *Guida per la città di Venezia.* Venezia, 1815, 8.°, vol. II, p. 303-318.

» *mirum? quippe duobus abhinc annis rudis hac lingua atque* » *ignarus omnium, liberalibusque disciplinis totaliter expoliatus* ».

Cod. 94 chart., saec. XVIII, a. 210, l. 144 [L. IX, LXXXVI]. N.

Joannis Brunatii, *excerpta autographa ex actis manuscriptis tabularariorum et bibliothecarum, ut et ex operibus editis, ad historiam ecclesiasticam patavinam se referentia.* Folia 326.

Praeunt acta varia ss. Prosdocimi et Iustinae, f. 1-71. Quae sequuntur, nullo ordine, fragmenta continent vel ex libris mss., vel ex impressis. Tabularia ex quibus eruta, sunt patavina maioris ecclesiae, s. Justinae, Eremitarum s. Augustini, Papafabianum, Capitisaggeris; veneta castellanum, s. Zacariae, s. Georgii maioris; vicetinum s. Felicis; civitatense maioris ecclesiae; coenobii cassinensis. Praebuerunt quoque bibliotheca veneta s. Marci; patavinae s. Antonii et s. Iustinae; caesarea vindobonensis. Operum typis impressorum seriem copiosiorem contexere foret supervacuum. Frequentiora sunt: *Scriptores rerum ital. et Antiquit Italiae* Lud. Muratori; *Ecclesiae venetae* Flam. Cornelii; *Monumenta aquileiensia* Io. Fr. Bern. Mariae de Rubeis.

Collector, Montissilicis a. 1711 natus, m. 1772, theologiae laurea a. 1734 decoratus, plura latine et itale de re archeologica medii aevi edidit: quae vero historiam ecclesiasticam patavinam attingunt, fere omnia vel apud nos, vel in bibliotheca tum seminarii, tum municipali Patavii delitescentia, luce, quam merentur, carent.

Cod. 95 chart., saec. XVIII, a. 276, l. 208 [L. IX, LXXVIII]. N.

I. Joannis Brunatii, *historia ecclesiastica patavina,* [autographa] *a d. Prosdocimo episcopo ad annum millesimum quintum,* ex documentis codice praecedenti prolatis. « Initium religionis » habetur apud Patavinos Prosdocimus atque Justina, divus uter- » que, conditores . . . », f. 1-319.

Sub fine: « Post absolutam prioribus curis hanc historiae » meae periocham fortasse minutiorem, petiit a me publicus » huius academiae professor Columbus, ut exaggerarem sibi,

» quantum fieri posset, eandem totam lini (1) rationem [de qua » supra] quae nunc e partibus nostris inter utramque gentem » continentis et insularum transigebatur. Id igitur egi, proli- » xioremque tractationem colligens e temporibus omnibus, hanc » ego curabam viro de me benemerenti; qui ratam gratamque » se dixit habere. Nec minus ex eadem scriptione mea, quam sibi » retinuit, alterum propria manu sua mihi ipse elaboravit exem- » plum, quod utilitatis in vulgus opportunioris huc apponerem, » dum forte recognoscebam per has aliasque partes id opus meum » totum, quod editioni quandocumque paratum foret ».

II. Eiusdem, ***pars historiae patavinae ab anno*** 1006 ***ad ann.*** 1013. « Hinc ordinem totius huius historiae nostrae redintegra- » mus in annos suos . . . », f. 320-332.

Hesternam potius quam urbicam historiam auctor excutit, de rebus tarvisinis, familiis Collalto, Bavonis, Estensi multa interserens, praesertim de locis minoribus et fluviis principatus estensis.

Cod. 96 chart., saec. XVIII, a. 240, l. 170 [L. IX, XLVIII]. Mr.

Insignia, nomina, cognomina reverendiss. cleri patavini praesulum, piissimi viri Angeli Lipomani studio inventa et in hunc libellum, non minori pietate redacta per Hieronymum Gualdum, patricium vicetinum, ill. ac rev. abb. co. Jacobo Zabarellae d. Inferius: « Praeclarissimo clero, cui familiae meae religiosi viri » hoc desierunt anno praeesse, multi e tua nobilissima domo olim » [mi Jacobe] viri praestantissimi imperitarunt 1640. ». Folia 12.

Sunt insignia quinque supra triginta virorum Wilfredi de Leopardis alemanni, Aiperti de Orzalemo mediolanensis, Floriani de Florianis florentini, Petri de Saorelis veronensis, Conradi de Concoreggio ferrariensis, Aegidii de Forciate patavi, Petri de Scrovignis patavi, Joannis de Fratta aquileiensis, Uberti de Businellis patavi, Joannis de Abbate patavi, Boatini de Boatinis de Mantua, Pilei comitis Pratae cardinalis foroiuliensis, Bartholomaei de Capitibusvaccae patavi, Joannis Placentini de Parma,

(1) Brunatli opellam ***de cultu lini apud Patavinos antiquiores*** leges in ***Prologiornale*** Petri Vanzi, a. 1778, p. 55.

Angeli de Parlatoribus veneti, comitis de Carraria patavi, Francisci Zabarella cardinalis patavi, Joannis de Inzegneratis patavi, Joannis de Garzonibus veneti, Bartholomaei de Astorellis veneti, Benedicti de Gallis della Galta, Bartholomaei Zabarella patavi, Augustini et Hieronymi Michaelis venetorum, Gabrielis Contareni veneti, Taddaei Quirini veneti, Petri et Agnelli Lipomani venetorum, Hieronymi Zachi patavini, Pauli et Josephi Gualdi vicetinorum, Alberti Barisonii patavi, Galeatii Mussati patavi, annis 1150-1647. Cuique diagrammati subest viri laudati vel familiae eius historiola, manu Hier. Gualdi. Initio data est *inscriptio in archipresbyteratu : Angelus Lipomanus — venetus — archipresbyter — patavinus — Leonis X pontificis maximi — a cubiculo intimus — has aedes suae et — successorum commo — ditati — a fundamentis erexit, — maiorum quoque — memoriam temporis — incuria pene — extinctam, haud minori — studio, quam pietate, — ut cernitis, excitavit — a Christi nativitate — MDXXXVII.*

Cod. 97 chart., saec. XVIII, a. 295. l. 205 [L. IX, CXXXVIII].

Documenta varia pro episcopatu senensi. Folia 253.

Brevia pontificum, diplomata imperialia, litterae principum, conventa aliaque eiusmodi ab anno 731 ad 1405 eruta sunt ex tabulariis senensibus ecclesiae maioris, archiepiscopatus, communis, canonicorum regularium, monasteriorum s. Dominici et s. Eugenii, abbatiae s. Laurentii de Cultubono, monialium vulgo *della Madonna*, hospitalis de Scala, principis Augusti Chisii, ab. Galgani Bichi, Pandi Bulgarini, familiae Malevoltorum, item ecclesiae aretinae et codice ms. Christinae Svecorum reginae.

Cod. 98 chart., saec. XV, a. 210, l. 155 [L. IX, LXXV]. N.

I. *Historia salonitanorum pontificum atque spalatinorum*, ab *origine ad annum* 1266. « Dalmatia, secundum Isidorum, est » prima pars Graeciae, et dicitur a Delmi . . . », f. 1-108.

Opus Thomae archidiaconi spalatensis, et a Schwandtnero in *Rerum dalmaticarum scriptorum.* editum.

Auctor anno 1200 natus [cap. 30], spalatensis capituli archidiaconus [cap. 32], potestati Anconae legatus [cap. 33-34], spalati archiepiscopatu sibi oblato refutato [cap. 45], regi Hungariae legatus missus [cap. 47, 51], obit a. 1268, sepellitur in ecclesia s. Francisci Spalati. De eius historia ita Bail in editione altera praefatur: « Quomodocumque existimaverimus de » Thomae historia, de rebus tamen croaticis atque dalmaticis » egregie meritum fateamur oportet, in primis si eruditae illi » aequanimitati ius permiserimus, quae in toto *archidiaconi* ge- » nere, mirum in modum, pro eius ingenio elucet ». Quidam serius addidit notas marginales, quas inter sic f. 53 auctoris nomen, saeculo XV minime notum, divinatur: « Hic Thomas ar- » chidiaconus forsitan compilator huius operis ».

Versionem italam [legendam, codice ms. 295 classis VI mss. italorum] nuncupat Georgius Capranica, die 10 nov. 1620, Caesari Dolfino.

II. *Historia edita per Micham Madii de Barbaçanis de Spalato, de gestis romanorum imperatorum et summ. pontif. pars secundae partis de anno Domini MCC nonagesimo* [usque ann. 1330]. « Nicolaus IIII papa, dictus frater Hieronymus episcopus » praenestinus, natus... », f. 109-125.

Publici iuris facta est a Joanne Lucio in opere: *De regno Dalmatiae et Croatiae.* Amstelod. 1666, p. 371-380, et a Schwandtnero in *Rerum dalmaticarum scriptorum* Pars autem secundae partis dicitur relate ad historiam antecedentem.

III. *Summa historiarum tabula a Chuteis, de gestis civium spalatinorum sub brevitate compilata ex diversis chirographis de temporibus retroactis ; et primo de peste et clade epidemica, quae cepit vigere Spalati, anno Domini millesimo CCC. XLVIII, luce XXV mensis decembris* [ad ann. 1366]. « Heu proh dolor! Qui » animi vel quae lingua hominum posset exprimere et explica- » re... », f. 125-132.

Edita ibi a Jonne Lucio, p. 381-385, ac Schwandtero, quibusdam tamen in titulo immutatis. Sub fine est epistola Morbasani imperatoris Turcarum Gregorio pp. XI, p. 31-32.

IV. *Privilegium Alexandri Magni concessum Slavis et linguae eorum, extractum ex quodam libro graeco antiquissimo apud*

Constantinopolim reperto, et translatum in latino de verbo ad verbum. « Nos Alexander Philippi regis Macedonum, archon monar- » chiae figuratus . . . », f. 133.

Commentum, itale editum in *Regno degli Slavi di Mauro Orbini* [Pesaro, 1601, p. 168] ac in *Diversi pubblici decreti, terminationi ec. a favor della magnifica comunità della Brazza.* Udine, 1656, p. 1-2.

V. *Litterae finium villae Cariae, in favorem Thomae de Lucaris, communis et civitatis Rhagusii rectore Marino, q. Michaelis de Bona, die* 28 *febr. a.* 1403, f. 136-137.

Sub fine legitur: « Mutuatus Marco Costae corcyreo et » eius proprio domino restitutus die 8. ianuarii 1596, cui Deus » retribuat ».

Cod. 99 chart., saec. XVI, a. 210 l. 150 [L. X, CCXXVII]. N.

Chronica Dalmatiae et Salonae per Andream Spalatinum. Folia 146. Idem est ac opus Thomae archidiaconi spalatensis, in codice praecedenti.

Codd. 100-107 chart., saec. XVIII, a. 383, l. 253 [L. IX, CLXIX-CLXXVI].

Danielis Farlati, *illyricum sacrum, cum continuatione Jacobi Coleti.* Venetiis, 1751-1819, vol. VIII, f.

Emendationes et additamenta, manu continuatoris, addita sunt, raro admodum volumine primo usque tertium, frequentius quarto usque sextum. Idem Coletus quaedam quoque annotavit continuationis voluminibus septimo et octavo, ab eo annis 1817-1819 editis.

Cod. 108 chart., saecc. XV-XVI, a. 302 l. 216 [L. IX, CLXXIX]. D.

Catasticum ecclesiarum et monasteriorum insulae Cretae.

Chartarum ad res ecclesiasticas cretenses, ab anno 1266 ad 1508 pertinentium, pretiosa collectio, qua nonnulli praesertim

episcopi, in *Creta sacra* Flaminii Cornelii desiderati, aperte dignoscuntur.

Cod. 109 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 211 [L. XIV, CXLI]. R.

Bernardi Mariae de Rubeis, *collectanea plerumque autographa, rerum Graecorum cum Latinis, praesertim Venetiis;* pluribus impressis de eodem insertis. Folia 138.

Auctor a principio dedit pertractationum iudicem sat promissum. Exstant excerpta ex scriptoribus, in eos animadversiones, notitiae episcoporum, librorum graecorum recensiones, narrationes de usibus et ritibus, epistolae, petitiones coloniae graecae, responsa a senatu. Plura de ecclesia s. Blasii; origine et historia ecclesiae s. Georgii, dictae *Graecorum.*

Cod. 110 chart., saec. XVI, a. 194, l. 137 [L. IX, XXXVI]. O.

Basilii, monachi Cisterciensis ordinis ac monasterii Septimi, *de aetatum computatione et dierum anticipatione, ad Leonem X, pont. max.* « Cum multa divinitus a maioribus nostris, beat. pa» ter, inventa atqne institnta ... ». Folia 19.

Eo tendit anctor ut *calendarii* correctionem pontifici suadeat. « Itaque, ait, ne totius ecclesiae solemnia permutentur, » Caesarem Augustnm imitemur, et eum in saeculi intercalatio» ne nostris viribus amplexemur; et sic non tnrbabitur orbis, » nec ullum ecclesiae ordinem intempestive corrumpere est. Cum » autem de hac temporis anticipatione inter omnes fere homines » disceptatio habeatur, ut omnes hos dies, in uno anno, sua in» tercapedine consumes, et huius temporis simul in nltimo men» sis observes, 28 die februarii vel, ut melius eloquar, in die » sancti Matthiae, videlicet 28 eiusdem mensis, quando bissex» tus habetur, septimum diem Martii nomines, et dies tunc sta» tos accipies, et aequinoctii tempus in 22 martii cum suis veniet » fractionibus ».

Basilius se florentinum esse, Vespnccio praeceptore usum fuisse, ac opus de varietate temporum vnlgasse, hoc ipso in li-

bello, inquit. Bacellio teste (1), e Lapia familia natus est, artiumque mathematicarum peritia praestitit. Quae scripserit, Julius Niger in libro de scriptoribus florentinis enumerat, ac opellam in codice nostro exaratam apud Magliabecchium fuisse refert.

Cod. 111 membr., saec., XV, a. 184, l. 132 [L. IX, XCI].. Ml.

Martyrologium romanum. Haec insunt:

a. *Kalendarium cum indicationibus variis temporum lunae, litterarum dominicalium, et festorum rubricatis, ac solitis rhithmis,* f. 1-12.

b. *Ordo datarii sive martyrologii, secundum consuetudinem romanae curiae.*

Finit: » Te laudo, Christe, quia perficitur liber iste;
» Adiuctrixque pia laudetur virgo Maria » f. 13-165.

c. *Versus ad absolutionem capitulorum dominicarum, festorum mobilium, sanctorum,* f. 166-172.

d. *Officium in festo s. Joseph confessoris, sponsi virginis Mariae, cum novem lectionibus propriis ex divis Augustino et Bernardo,* f. 173-178.

Cod. 112 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 220 [L. IX, LI]. Mt.

Andreae Gallandi, *apparatus pro bibliotheca martyrologica et kalendariorum.* Jacobus Morelli, tituli auctor, tres varios iam praeposuerat, nempe **a.** *Archiva antiquitatis ecclesiasticae, seu kalendariorum ac martyrologiorum amplissima collectio* — **b.** *Tabularium ecclesiasticum seu kalendariorum et martyrologiorum* — **c.** *Tabularium ecclesiae universae, seu kalendariorum et martyrologiorum.* Folia 407.

Praeit libellus per alphabeti litteras digestus, quo adversaria de re ordinatim distribuuntur. Codex universus continet ex integro variantes lectiones codicum Vaticani 4885, Alexandrini Vaticani 435, Palatinorum Vatican. 39, 238, 1341; Othoboniani; Veronensium Capitularis, Musselliani, Burri; duorum ex li-

(1) *Historia abbatiae septim* p. 247.

bris choralibus tabularii capituli aquileiensis, et s. Justinae de Padua: praeterea calendaria edita, fragmenta martyrologiorum, specimina codicum ec. Exstant quoque epistolae latine et itale Gallando datae annis 1744-1749 a Josepho Blanchino, Hieronymo a Prato veronensi, Joanne Stiltingh antuerpiensi, Joanne Baptista Archetti ferrariensi, Laurentio de Turre, Athanasio Peristiani, Vincentio de S. Jacobo, Joanne Dominico Mansi. Additur: *Latinorum aeque ac graecorum codicum manu exaratorum, qui in bibliotheca s. Pauli Ferrariae, patrum Carmelitarum congregationis Mantuae sunt, elenchus.*

Cod. 113 chart., saec. XVI, a. 340, l. 240 [L. IX, LXXI]. N.

Martyrologium romanum ad novam kalendarii rationem et ecclesiasticae historiae veritatem restitutum, Gregorii XIII pont. max. iussu editum. Accesserunt notationes atque tractatio de martyrologio romano, auctore Caesare Baronio sorano, congregationis oratorii presbytero. Romae, ex typ. Dominici Rosae, 1586, f.

Operi edito accedunt notae plures, ab auctore passim appositae, maxima ex parte a Baronio in posterioribus editionibus datae. Quae pag. 49 de sancta Xynoride, non sunt manu Baronii.

Cod. 114 chart., saec. XVIII, a. 348, l. 230 [L. IX, LV]. Mt.

Antonii Gallandi, *annotationes ad martyrologium romanum a Caesare Baronio cardinali editum.*

Studia graviora coacervata, etsi per menses distributa, ita absolvenda auctor conceperat, ut *ordo editionis martyrologii Baroniani sic esset texendus.*

Volumen I. « Praefatio, ubi de martyrologio romano Baro-
» nii deque illius editionibus, item de nostro labore ».

» 1. Dissertatio de persecutoribus martyrum ».

» 2. De actis martyrum. Dissertatio Ruinart, cum notis.
» Ansaldi dissertationes duae iungendae ».

» 3. De cruciatibus martyrum. Gallonius illustrandus ex
» Sagittario ».

» Martyrologio praemittenda epistola Benedicti XIV ».

» Sex priores menses cum notis Baronii, Holstenii, de Aste,
» Galland ».

Volumen II. « Sex posteriores menses ».

» Praefatio ubi de collectione martyrologica.

» Index agiographus ex Castellano.

» Index topographicus. Topographia cuiusque loci repeten-
» da ex Ferrario, Baudrand, Ortelio, Holstenio, Sebastiano a
» S. Paulo, Lubino, cui subiicienda nomina sanctorum ».

» Index rerum ».

» Kalendariorum martylogicorum, cum indice sanctorum ».

» Legendi indices ad historiam Eusebii eccl., Socratis ».

Codex autographus, foliorum 329.

Cod. 115 chart., saec. XVIII a. 270, l. 196 [L. IX, CLXXXIV].

I. *Compendium martyrologii hispani.* Folia 171.

Dominus Joannes Tamayo de Salazar, Hispaniarum inquisitor generalis, m. 1662, *parum feliciter compilavit* (1) *Martyrologium hispanum, sive anamnesim, hoc est commemorationem omnium Sanctorum hispanorum, per dies anni digestam et concinnatam, ac notis apodicticis illustratam, ad methodum martyrologii romani.* Lugduni, 1651-1659, t. VI, f.

Hieronymum Lombardi, societatis Jesu, auctorem crediderim, qui foliis septem praeviis indicem obtulit.

II. *Compendium martyrologii gallicani, quod ab Andrea de Saussay digestum, Parisiis editum est* a. 1637, vol. II, in folio. Folia 135, cum additionibus et indicis schemate, fol. 149-195.

Eundem auctorem putaverim.

Cod. 116 membr., saec. XII, a. 449, l. 312 [Z. L, CCCLVI].

Legendae Sanctorum, hinc inde sumptae.

1. *Vita s. Joannis evangelistae.* « Melitus servus Christi,
» episcopus Lauditiae universis.... », f. 1-6.

(1) Ita Nicolaus Antonius in *Bibliotheca hispana nova*, t. I, p. 784.

De auctore Jacobus a Voragine in *Legenda aurea*, cap. IX: « Eius vitam Miletus Laodiceae episcopus scripsit, quam Isidorus » in libro de ortu et vita vel obitu sanctorum patrum abbre- » viavit ».

2. *Passio s. Columbae.* « Eodem tempore cum adhuc mun- » dus... », f. 6-9.

3. *Vita s Silvestri.* Prologus: « Historiographus no- » ster...; vita: « Silvester igitur urbis Romae... », f. 9-36.

Est versio graecae narrationis ab Eusebio Caesareensi oblatae.

4. *Mirabilis vita b. Mariae aegiptiacae.* « Maria aegiptia- » ca quae peccatrix appellatur... », f. 36.

Jacobum de Voragine habet auctorem, cap. LVI.

5. *Vita sanctissimi patris Basilii.* « Postquam lucifer ille » procax... », f. 37-55.

Ursus sacerdos, Gregorio ciente, vertit a graeco vitam ab Amphilochio nicomediensi episcopo exaratam.

6. *Passio s. Juliani.* « Beatus Julianus nobili familia... », f. 55-71.

7. *Vita s. Pauli, primi heremitae.* [a b. Hieronymo]. « In- » ter multos saepe dubitatum est... », f. 71-75.

8. *Vita s. Hilarii* [a Fortunato scripta ad Pascentium]. Prologus. « Domino sancto et meritis beatissimo... »; vita: « Igitur beatus Hilarius... », f. 75-82.

9. *B. Hilarii, epistola ad filiam Afram.* « Accepi litteras » tuas... », f. 82-83.

10. *Sequitur narratio vitae et miraculorum b. Hilarii, ex Hieronymo, Gregorio, aliisque,* f. 84-94.

11. *Passio s. Felicis nolani.* « Factum est autem ut post » complexionem... », f. 93-94.

12. *Vita s. Mauri.* Prologus: « Postquam divinitas... », vita: « Beatissimus Maurus clarissimo senatorum genere... », f. 94-108.

13. *Passio s. Marcelli papae.* « Tempore quo Maximianus » Augustus rediit... », f. 108-113.

14. *Vita b. Antonii monachi.* Prologus: « Presbyter Eva- » grius Innocentio... »; vita: « Igitur Antonius nobilibus reli- » giosisque parentibus... », f. 113-124.

15. *Passio sanctorum Marii, Marthae, Audifax et Habacuc.* « Temporibus Claudii, venit quidam vir ... », f. 125-128.

16. *Passio s. Sebastiani.* « Sebastianus vir christianissimus, » mediolanensium ... », f. 128-146.

Passionem hanc paucis perstrinxit Jacobus a Voragine in *legenda aurea*, cap. XXIII.

17. *Passio s. Agnetis virginis.* « Diem festum sanctissimae » virginis celebremus. Hinc psalmi resonent ... », f. 146-150.

Est sermo d. Ambrosii, ex quo plura sumpsit Jacobus a Voragine, l. c., cap. XXIV.

18. *Passio s. Vincentii martyris.* « Probabile satis est ad » gloriam invictissimi Vincentii ... », f. 150-155.

19. *In conversiones s. Pauli.* « f. 155-158.

Constat scriptum **a.** narratione *actuum Apostolorum*, cap. IX, v. 1-31 ; **b.** huius narrationis expositione : « Beato igitur » Job sanctae ecclesiae typum tenenti dicitur ... » ; **c.** sermone s. Augustini episcopi : « Hodie lectio de actibus Apostolorum » pronuntiata est ».

20. *Vita s. Joannis Chrysostomi.* « Defuncto Theodosio, eius » imperium filii susceperunt ... », f. 159-164.

Ex *historia tripartita* narratio extracta est.

21. *Vita s. Geminiani, episcopi et confessoris.* « Nostri offi- » cii, fratres carissimi, est plebi Christi ... », f. 164-171.

22. *Translatio corporis beati Marci, apostoli et evangelistae.* » Post passionem beatissimi Marci evangelistae, transactis » autem ... », f. 172-177.

Narrator : « Primum Aquilegiam civitatem Italiae duxit » [d. Marcus] ad fidem, quae sita est in provincia illa quae ex » antiquo Venetia nuncupatur, *de qua nos orti sumus* ». Hanc translationis historiam Flaminius Cornelius in *Eccles. venetae* misit omnino.

23. *Vita s. Severi, archiep. et confessoris.* « Quotiescumque » virorum gesta fortium, eorumque laudabiles ... », f. 177-184.

24. S. Augustini, episcopi, *sermo in purificatione s. Mariae virginis.* « Hodierna dies, fratres carissimi, magnum nobis con- » tulit gaudium .... », f. 184-185.

25. S. Ambrosii, episcopi, *de eodem.* « Si subtiliter a fid·

» libus quae sit huius diei festivitas perpendatur... », f. 184-186.

26. *Passio s. Blasii.* « Etenim in Sebastia Cappadociae tra-» didit quidam ... », f. 186-190.

27. *Passio s. Agathae virg. et mart.* « Diem festum sacratis-» simae Agathae martyris celebramus ... », f. 190-193.

Huius compendium dedit Jacobus de Voragine, l. c., cap. XXXIX.

28. *Passio s. Julianae mart.* « Martyrum perseverantia » comprobanda eo usque processit... », f. 193-197.

29. *Passio sanctarum Fuscae virg. et Maurae.* « In tempo-» ribus illis cum magnas martyrum victorias ... », f. 197-200.

30. *Passio sancti Valentini.* « Propheta loquitur ad Domi-» num secundum altitudinem suam ... », f. 200-202.

31. *Passio sanctorum martyrum Faustini et Jovitae.* « In » tempore illo quo beati martyres Faustinus et Jovita ... », f. 202-208.

32. S. Leonis papae, *sermo in cathedra s. Petri.* « Hodier-» nae festivitatis sacrosancta celebritas quantum ex dictis ... », f. 208-210.

33. *Sermo in laudem beati Matthiae apostoli, ex dictis sanctorum patrum.* « Inclytam et gloriosam festivitatem beati Mat-» thiae apostoli ... », f. 210-215.

Habet codex [L IX, LXV, f. 28-37].

34. *Passio sanctorum quadraginta martyrum.* « Passio san-» ctorum quadraginta martyrum, qui in civitate Sebastia marty-» rio ... », f. 215-219.

35. *Vita s. Gregorii pp.* « Gregorius, genere romanus, arte » philosophus ... », f. 219-227.

Eius mors et miracula longo sermone excutiuntur. Sepulchri titulus exastico in *legenda aurea* expressus, hic habet versus sexdecim.

36. *Passio sanctorum martyrum Hilarii et Taciani.* « Au-» xiliante Domino nostro Jesu Christo, fratres dilectissimi ... », f. 227-230.

37. *Vita seu transitus sancti Joannis Panariensis.* « Fa-» ctum est autem in diebus illis cum beatus Joannes egredere-» tur ... », f. 230.

38. *Vita sancti Benedicti abbatis.* « Fuit vir vitae venera- » bilis, gratia benedictus . . . », f. 230-232.

39. S. Petri Grisologi. *in annunciatione beatae Mariae virginis.* « Debetur quidem vobis natalicius sermo . . . », f. 232-235.

40. *Vita s. Ambrosii, episcopi.* Prologus. « Hortaris, venera- » bilis pater Augustine, ut sicut beati viri . . . », vita : « Igitur » posito in administratione praefecturae Galliarum . . . . », f. 235-247.

Anonymus, divo Augustino hortante, vitam descripsit.

41. *Passio s. Georgii martyris.* « In illis diebus cum Geor- » gius tribunus militaret . . . », f. 247-250.

42. *Passio b. Marci evangelistae et martyris.* « Post glo- » riosam Domini nostri Jesu Christi in coelum . . . », f. 250-256.

Pars prima, i. e. *apostolatum aquileiensem*, usque ad verba : « cum quo sine fine, aeterna beatitudine regnat in caelo ... », edita est in *Actis Ss. a Bolland,* 25 apr . p. 346-347. In extrema plura sunt quae narrationem in eisdem *actis*, p. 347-349, suppleant.

43. *Passio s. Vitalis martyris.* « Sanctus Vitalis militans » consularianus . . . », f. 256.

44. *Vita s. Philippi apostoli.* « Philippus apostolus Domini » nostri Jesu Christi, post ascensionem . . . », f. 257.

45. *Passio sancti Jacobi apostoli.* « Jacobo apostolo praesi- » dente, cathedram ecclesiae Jerosolimorum . . . », f. 257-258.

46. *Passio sanctorum martyrum Alexandri, Eventii et Theoduli.* « Quinto loco a beato Petro apostolo cathedra sedit Alexan- » der . . . », f. 258-263.

47. *Inventio s. crucis.* « Anno ducentesimo tricesimo tertio » post passionem . . . », f. 263-268.

48. *Hic legitur in die s. Helenae reginae.* « Perrexit au- » tem Helena ad Jerosolimam et requisivit locum . . . . », f. 268-269.

49. *In apparitione sancti angeli* [Michaelis] *homilia.* « An- » gelorum quippe et hominum naturam ad cognoscendum . . . », f. 269-273.

50. *Passio s. Victoris mart.* « Regnante impio Maximiano » imperatore in civitate mediolanensi . . . », f. 273-275.

51. *Passio sanctorum Gordiani et Epimachi.* « Temporibus » Juliani impiissimi imperatoris . . . », f. 275-277.

52. *Passio sanctorum Nerei et Achillei, martyrum.* « Nisi studia Catholicorum securitatis . . . », f. 277-282.

Passionis finem excipit Marcelli epistola eisdem : « Lectis » litteris vestris, gaudio sum repletus . . . ».

53. *Passio s. Pancratii martyris.* « Temporibus illis immanis persecutio fuit Christianis, ut thurificarent idolis . . . », f. 282-283.

54. *Passio sancti Barbari.* « Regnante imperatore Juliano, » anno primo imperii eius . . . », f. 283-286.

55. *In s. Petronillae virginis.* « Petronillam itaque bene » nostis, voluntate Petri apostoli . . . », f. 286-287.

56. *Passio sanctorum Felicis et Fortunati martyrum.* « In » diebus illis sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus . . . », f. 287-288.

57. *Relatio s. Pastoris presbyteri de sancta Potenciana.* « Omnia quae a Sanctis gesta sunt, vel geruntur . . . . », f. 288-290.

58. *Vita et passio ss. Eustachii et filiorum eius.* « In diebus » Traiani imperatoris, daemonum praevalente fallacia . . . . », f. 290-293.

59. *Passio sanctorum Cantii, Catniani et Cantianillae.* « Omnia quae a Sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit » studiose . . . », f. 297-299.

Primae tantum propositiones congruunt principio *relationis s. Pastoris,* n. 57.

60. *Passio sanctorum Marcellini et Petri.* « Benignitas Salvatoris nostri, martyrum perseverantia comprobata . . . », f. 299-301.

61. *Passio sancti Herasmi martyris.* « Facta est persecutio » Christianorum a Diocletiano imperatore, ut si quis . . . », f. 301-305.

62. *Passio sanctorum martyrum Primi et Feliciani.* « Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, saeva fuerat . . . », f. 305-308.

63. *In sancti Cethei martyris et episcopi Aternensium* [alio

nomine *Peregrini*]. « Temporibus beatissimi papae Gregorii, » cum apud Constantinopolim ... », f. 309-313.

64. *In sanctorum martyrum Viti et Modesti.* « In provin- » tia Litia, sub tempore Diocletiani et Antonini imperatorum, » multas virtutes ... », f. 313-317.

65. *In sanctorum martyrum Gervasii et Protasii.* « Am- » brosius servus Christi fratribus per omnem Italiam in Domino » aeternam salutem ... », f. 317-329.

66. *In sanctorum Ioannis et Pauli.* « Sub Constantino » Augusto, a Gallicano duce romani exercitus ..... », f. 319-322.

67. *In sanctorum Petri et Pauli.* « Cum venisset Paulus » Romam, convenerunt ad eum omnes Iudaei dicentes: Nostram » fidem in qua natus es ... », f. 322-339.

68. *In sancti Julii, papae et confessoris.* « Julius papa na- » tione romanus, ex patre rustico ... », f. 330.

Quae sequuntur, aevo recentiori scripta sunt ab amanuensi characteres antiquos male simulante.

69. *De apparitione s. Marci apost. et evang.* Prologus: « Fi- » dei christianae religio ante legem in antiquis patribus praesi- » gnata ... »; *acta atque miracula apparitionis s. Marci*: « Tran- » slato igitur beatissimi Marci gloriosissimo corpore ab Alexan- » dria ... », f. 330-338.

70. *Incipit passio sancti Jacobi intercisi.* « Temporibus His- » degerni, principis Persarum, erat in regione Elura, in civita- » te Alape ... », f. 339-343.

71. *In conceptione Virginis gloriosae.* « Crescente religione » christiana, Dei filius, via veritatis et vitae, qui revelat secre- » ta ... », f. 343-347.

Accedit homilia s. Hieronymi in idem: « Quaerat diligen- » ter lector et dicat: Cum Joseph non sit pater ... ».

72. *In sancti Joannis ante portam latinam, sermo s. Hieronymi, in libro illustrium virorum.* « Joannes apostolus, quem » Jesus amavit plurimum, filius Zebedei ... », f. 347-348.

Accedit Hieronymi homilia in idem: « Unde opinionem ha- » bet ... ».

73. *Incipit vita beati Francisci.* « Apparuit gratia Dei, Sal-

» vatoris nostri, diebus istis novissimis, servo suo Francisco... »,
f. 348-353.

74. *Incipit vita beati Alexii.* « Fuit vir simplex in Roma, » cui nomen erat Eufumianus ... », f. 353-356.

Codicem, litteris initialibus pictis praestantem, fusiori excussi, quam par erat, sermone, quod ex saeculo decimo secundo procedat.

Cod. 117 membr., saec. XII, a. 525, l. 340 [L. IX, XXVIII]. Ya.

Passionale a die s. Nicomedis ad diem praesentationis b. Mariae virginis. Pars autumnalis.

Repeto nominum seriem in historiae liturgicae subsidium. Sancti *Nicomedes*, p. 1-4; *Lucia et Geminianus*, 4-10; *Euphemia v. et m.*, 10-15; *Matthaeus ap. et evang.*, 15-22; *Mauricius et socii*, 22-25; *Thecla virg. et mart.*, 25-27; *Cosma et Damianus*, 27-31; *Cyprianus et Justina virgo*, 31-36; *Michael archangelus*, 36-38, *Hieronymus presb.*, 38-43; *Remigius episc. et conf*, 43-45; *Germanus episc.*, 45-46; *Justina virgo*, 46-48; *Sergius et Bacchus*, 48-55; *Dedicatio ecclesiae s. Marci*, 55-57; *Dionisius, Rusticus et Eleutherius mart.*, 60-61; *Callixtus papa*, 61-64; *Gaudentius ep. et conf.*, 64-65; *Alexander ep.*, 66-67; *Gallus*, 67-72; *Lucas ev.* 72-75; *Hilarion monachus*, 75-76; *Severinus conf.*, 75-79; *Chrisantus et Daria*, 79-85; *Amandus conf.*, 85-91; *Simon et Juda ap.*, 91-98; *Omnes Sancti*, 98-103; *Caesarius m.*, 103-105; *Justus m.*, 105-107; *Vitalis et Agricola*, 107-108; *Leonardus conf.*, 108-114; *Quatuor coronati*, 114-119; *Theodorus m.*, 119-122; *Martinus ep.*, 122-128; *Menna mart.*, 128-131; *Bricius ep.*, 131-133; *Homobonus*, 133-137; *Joannes Chrisostomus*, 137-143; *Platho mart.*, 143-144; *Maurus disc. s. Ben*, 145-152; *Stephanus conf. et sac.*, 152-167; *Maurus m.*, 167-168; *Caecilia v. et m.*, 168-178; *Clemens m.*, 178-182; *Grisogonus.*, 182-185; *Petrus Alexandrinus ep.*, 185-189; *Catarina v. et m.*, 189-196; *Grisogonus m.*, 196-197; *Gerardus ep. et m.* (1); 197-

(1) In margine infer. f. 200 legitur: « Martirizatus est autem beatissimus Gerardus ep. currente anno dom. M. CLXVIII I, VII kal. marcii, praeter beatum Thomam martyrem cantuariensem episc., qui tempore illo fuit.

200; *Thomas m.*, 200-208; *Translatio s. Nicolai,* 208-220; *Prosdocimus conf.*, 221-225; *Andreas ap.*, 227-230; *Barbara v. et m.,* 230-232; *Bassus m.,* 233-236; *Nicolaus conf.,* 236-250; *Ambrosius ep.,* 250-261; *Zeno ep.,* 261-264; *Syrus ep.,* 264-266; *Lucia virgo,* 267-269; *Thomas ap.*, 269-276; *Veneranda v. et m.,* 277-279; *Lazarus m. et ep. Massiliae,* 279-280; *Praesentatio b. Mariae,* 280-283.

Sunt *legendae,* nomine: passionalia, passionaria, vitae, festivitates, miracula, historiae translationum ex homiliis et narrationibus ss. patrum, quae in choro ecclesiae s. Marci praelegi solebant a dominica prima septembris ad primam *Adventus.*

Folio extremo legitur: « L' anno 1675, li 11 novembre. » Ego Petrus Pazzetto vel Petrus Pacificus». Litterae omnes initiales picturis conspicuae sunt, referentibus homines, aves, belluas, frondes, flores.

Codicem anno 1748 Antonius Maria Zanetti a cubiculo superiori sacristiae s. Marci, bibliothecae praesidis nutu, in Marciam transtulit.

Cod. 118 membr., saecc., XIV-XV, a. 540, l. 347 [L. IX, XXVII]. Ya.

Passionale, a die sanctorum apostolorum Petri et Pauli ad s. Thomae de Aquino. Pars aestiva.

Vitae, legenda, acta, gesta, nativitates, passiones, obitus, inventiones, commemorationes, translationes, homeliae ss. patrum.

Nomina Sanctorum haec sunt: *Petrus et Paulus,* 1-8; *Commemoratio s. Pauli,* 8-16; *Vita et transitus s. Marcialis,* 16-33; *Passio ss. mart. Processi et Martiniani,* 33-34; *Vita s. Heliodori ep.,* 34-49; *Passio ss. septem fratrum,* 3-40; *Vita s. Paterniani ep.,* 40-45; *Translatio s. Benedicti abbatis,* 45-47; *Passio ss. mart. Felicis et Naboris,* 47-49; *Passio ss. mart. Hermacorae et Fortunati,* 49-52; *Passio ss. mart. Quirici et Julitae,* 52-57; *Vita s. Marinae v.*, 57-59; *Gesta s. Rofilli ep. et conf.,* 59-62; *Passio s. Margaritae v.* 62-68; *Vita s. Praxedis v.*, 68-70; *Vita s. Mariae Magdalenae,* 70-78; *Adventus sacrati pignoris,* 78-81; *Passio s. Apollinaris mart.*, 81-87; *Passio s. Christinae,* 87-91; *Pas-*

sio s. Iacobi apostoli, 91-94; *Passio s. Christophori mart.* 94-97; *Passio s. Hermolai*, 97-100; *Passio ss. Nazarii et Celsi*, 100-104; *Pantaleo m.*, 104-109; *Passio ss. mm. Simplicii, Faustini et Beatricis*, 110; *Felix m. et pont.*, 110-111; *Passio b. Seraphiae v.*, 111-114; *Passio ss. mm. Abdon et Sennen*, 114-117; *Vita s. Germani ep., f.*, 117-118; *Petrus in vincula*, 118-119; *Passio ss. Machabeorum cum matre eorum*, 119-120; *Passio s. Stephani papae*, 120-125; *Inventio bb. Stephani et Gamalielis*, 125-128; *Passio ss. septem dormientium*, 128-130; *Passio ss. Sixti, Felicissimi et Agapiti mm.*, 130-132; *Transfiguratio Domini*, 132-136; *Passio s. Donati ep. et m.*, 136-138; *Vita s. Donati ep.*, 138-141; *Passio s. Ciriaci m. et sociorum eius*, 141-143; *Passio s. Romani m.*, 143; *Passio s. Laurentii lev. et m.*, 143-146; *Passio s. Tiburcii m.*, 146-148; *Translatio s. Hermacorae*, 148-152; *Passio s. Hippolyti m.*, 152-154; *Passio s. Cassiani m.*, 154-155; *Vita s. Eusebii conf.*, 155-156; *Passio bb. mm. Felicis et Fortunati, f.* 156-157; *Passio sanctae Marinae m.*, 157-162; *Passio s. Agapiti m.*, 162-164; *Passio s. Magni*, 164-166; *Passio s. Simphoriani*, 166-173; *Passio s. Genesii*, 173-174; *Vita vel obitus s. Augustini ep.*, 174-187; *Passio s. Pelagii*, 187-189; *Passio s. Hermetis*, 189; *Decollatio s. Jo. Bapt.*, 190-192; *Passio s. Sabinae*, 192-193; *Passio ss. Felicis et Adaucti*, 193-196; *Transitus s. Aegidii ab. et conf.*, 196-200; *Passio s. Longini*, 200-202; *Passio virg. Euphemiae, Dorotheae, Theclae et Erasmae*, 202-206; *Nativitas b. Mariae v.*, 206-210; *Acta et passio s. Adriani*, 211-219; *Passio ss. Dorothei et Gorgonii*, 219; *Passio ss. Proti, Hyacinthi et Eugeniae v.*, 219-226; *Passio s. Ligorii m.*, 226-227; *Passio s. Cornelii*, 227-228; *Passio s. Cypriani ep.*, 228-229; *Exaltatio s. crucis*, 230-231; *Passio b. Isidori m.*, 232-234; *Huius translatio corporis*, 234-239; *Legenda visitationis Virginis*, 240-247; *Vita s. Mariae Magdalenae*, 248-255; *Vita s. Lazari ep. massiliensis*, 256-260; *Balbina m.*, 260; *Jeremias proph.*, 260-262; *Quiriacus ep. et m.*, 262-263; *Gothardus ep. et conf.*, 263; *Joannes Damascenus*, 263-265; *Ubaldus ep. et conf.*, 265-266; *Joannes pp. et m.*, 266-267; *Bonifacius m.*, 267-268; *Domnus m.*, 268-269; *Januarius ep. et socii mm.*, 269-270; *Demetrius m.* 270; *Martinus pp. et m.*,

270-271; *Marcus papa primus*, 271; *Columbanus abbas*, 271-273; *Damasus papa et conf.*, 273; *Petrus Grisologus*, 273-274; *Eufrosina v.*, 274-275; *Brigida*, 275; *Petrus abbas clarevallens.*, 275-276; *Leo ep. et conf.*, 276-277; *Athanasius ep., et conf.*, 277-278; *Simeon ap. et m.*, 278; *Gabinus m.*, 278; *Soterus pp. et m.*, 278-279; *Gaius pp. et m.*, 279; *Agapitus pp. et m.*, 279-280; *Marinus et Asterius*, 280; *Afrodisius ep. et conf.*, 280; *Pigmenius presb.*, 280; *Ugo Carthus. ep.*, 281; *Ugo abbas Bonaevallis*, 281-282; *Anicetus pp. et m.*, 282; *Eutropius ep. et m.*, 282-283; *Sigismundus rex et m.*, 283-284; *Amianus ep. et conf.*, 284-285; *Amandus ep.*, 285-286; *Petronius ep.*, 286-287; *Amelius et Amitas mm.*, 287-288; *Fortunatus ep.*, 288-289; *Malachias ep.* ,289-292; *Sisinius ep. et conf.*, 292; *Ivo conf.*, 292-294; *Leoncius et Carpophorus mm.* , 294-295; *Quirinus ep. et m.*, 295; *Marinus conf.*, 295-296; *Constancius conf.*, 296-297; *Martinus abbas*, 297-298; *Germanus ep.*, 298-299; *commemoratio s. Pauli ap.*, 299-301; *Amanus ep.*, 301; *Gregorius ep. turon.*, 301-302; *Romanus m. monachus*, 302; *Gelasius papa*, 302-303; *Leo pp. II*, 303; *Evaristus pp. et m.*, 303-304; *Germanus ep.*, 304-305; *Alexander ep., et m.*, 305; *Marcus pp. II*, 305-306; *Leo pp. I.*, 306; *Leo pp. IV*, 306-307; *Catalogus apostolorum*, 307-310; *Transfiguratio Domini*, 310-319; *Antoninus presb. et m.*, 319-323; *Florianus m.*, 323-325; *Mamortinus*, 325-326; *Disma conf.*, 326-327; *Cletus pp. et m.*, 327; *Passio s. Victoris m.*, 328-330.

Codex, qui iamdiu in choro ecclesiae d. Marci legi consueverat, quique ex cubiculo sacristiae eius ecclesiae anno 1748 in Marciam illatus est, bifariam dividitur: pars prima ad fol. 247 saeculo XIV exscripta dat seriem Sanctorum a die vigesima nona iunii ad dimidium septembris; pars altera a folio 248 ad finem saeculo XV exarata, offert historias septuaginta breviores Sanctorum et Sanctarum, nullo, ut puto,ordine exhibitas.

Cod. 119 membr. saec. XIII, a. 205, l. 117 [Z.. L, CCCLV].

I. Jacobi de Voragine, *legenda aurea*. « Universum tempus » praesentis vitae in quatuor dividitur, scilicet in tempus de-

» viationis, renovationis, reconciliationis et peregrinationis ... »,
Folia 496.

Legendae centum septuaginta, fere totidem ac ab auctore editae, eodem servato ordine. Praeit index.

Sub fine legitur: « Iste liber est monasterii d. Salvatoris, « habitus a presbytero Nicolao de Azalis, cum pacto quod nec » alienari, nec concedi, vel de loco isto transferri possit, alias » teneamur pretium eius pauperibus erogare ».

Opus, nominibus quoque *liber passionalis, historia longobardica* [lombardica] *Sanctorum, legenda Sanctorum per anni circulum venientium,* quod saeculo decimotertio ex antiquioribus legendariis collegit Jacobus de Voragine ordinis Praedicatorum, episcopus ianuensis, aevo medio maxime habitum, pluries et latino et exteris idiomatibus publici iuris factum est.

Cod. 120 membr., saec. XIV, a. 180, l. 130 [Z. L, CCCLII]. B.

I. Eiusdem, *legenda aurea.*

Sub fine legitur tetrasticon in impressionibus desideratum.

« Qui legis haec dicta Sanctorum sanguine picta,
» Fac ut sis ita, nec fallax actio vitam
» Alliciat vanis mendacibus et male sanis.
» Plorans exora, patiens sic esse labora.

Desunt nomina, quae in editionibus parent, *sanctorum Sophiae et trium filiorum eius, s. Timothei, virginis cuiusdam antiochenae, s. Fabiani, s. Apolloniae, s. Bonifacii, s. Petronellae, s. Petri exorcistae, ss. Primi et Feliciani, s. Praxedis, s. Joannis Chrisostomi, s. Elisabeth.*

II. *Quaedam legendae ab aliis superadditae.* « Apud Seleu» ciam natalis sanctae Theclae, virginis et martyris Christi, quae » a Paulo ... », f. 315-341.

Sunt legendae ss. Theclae, Fructuosi, Barbarae, Juliani et Basiliscae, Francisci, Annae matris b. Mariae virg., Felicis gerundensis. Unam supra sexaginta dat textus impressus, quibus tamen desunt ss. Theclae [f. 315-324], Fructuosi, Juliani et Basilissae, Felicis gerundensis. Harum lectio quandoque corrupta cum impressis minime confert, Partem hanc serius exscriptam

[*anno Domini M.CCC. nonagesimo*] revelant additiones indici factae a principio.

Folii 46 margine superiori legitur: *circa annum Domini CCCXL.*

Cod. 121 membr., saec. XIV, a. 277, l. 200 [Z. L, CCCLIII]. B.

I. Eiusdem, *legenda aurea*, f. 8-319.

Index dat legendas centum septuaginta septem, numerum fere parem ac in editionibus, ordine tamen parum immutato. Praeit calendarium litteris rubris et nigris.

II. Passiones quaedam compendiose Sanctorum ex *legenda aurea,* que ex eodem fonte, in anteriori parte missa. f. 320-332.

Volumen absolvit sermo *de modo assumptionis beatae Mariae* [pars legendae de eodem festo] ab Jacobo numero 219 exhibitus.

Cod. 122 membr., saec. XIV, a. 250, l. 177 [L. IX, XLV]. Ma.

Jacobi de Voragine, *legenda aurea.*

Legendae, eodem fere ordine ac in editis, concluduntur *chronicis Langobardorum* post vitam s. Grisogoni. Chronica autem haec incipiunt verbis. « Longobardi ergo romano imperio pluri» mum molesti erant .. » quae occurrunt num. 3 cap. 181 *de sancto Pelagio papa.* Desiderantur vitae iam editae *Sophiae et filiarum, Timothei, Feliciani, Apolloniae, Bonifacii, Praxedis, Joannis Chrysostomi, Mauritii, Elisabeth, Barlaam et Josaphat, Pelagii:* supersunt vitae sanctorum *Geraldi et Manialis,* nec in *legendis a quibusdam, aliis superadditis,* occurrentes.

Codex, folior. 161, litteris initialibus coloribus et auro obductis, scatet librarii mendis, quorum plura manus serior emendavit.

Cod. 123 chart., saec. XV, a. 317, l. 210 [Z. L, CCCLIV]. E.

Eiusdem, *legenda aurea.* Folia 295.

Legendae septuaginta quatuor tantum occurrunt ex centumoctoginta duabus auctoris, non eodem ordine. Prologus extremo loco legitur.

Cod. 124 chart., saec. XV, a. 226, l. 156 [L. IX, LXIV]. Z.

Legendae Sanctorum compendio exhibitae ex Jacobi de Voragine legenda aurea. Folia 148.

Sunt nonaginta ex centenis octoginta duabus, eodem fere ordine, cum additionibus marginalibus in principio. Extremo loco legitur vita s. Pelagii ut in editis, quibus potissima pars est breviarium historiae Langobardorum, quod auctor initio admonet: « Tempore igitur primi Pelagii, Longobardi in Italiam ve» nerunt, et quia multi huius historiam ignorare probantur, ideo » eam hic inferendam decrevi, prout in historia Longobardorum, » quam Paulus Longobardorum historiographus compilavit, et in » diversis chronicis explanata habetur ».

Folia a principio et in fine habent *librum omnium denariorum et bladorum repertorum,* a quodam animarum curatore anno 1300 exscriptum, cum inscribantur *denarii viginti de una sponsa — denarii novem in die omnium Sanctorum — solidi sex et denarii tres in die mortuorum — denarii octo pro uno mortuo.* Quae ei exsolvuntur sunt *frumentum, surgum, sigali, fasoli, millium, faba, ciceres, siligo in modiis et stariis ; piperum, cira ; librae, grossi, solidi, parvi, denarii ; vinum in congiis.* Nomina occurrunt : *Albertinus, Armanus, Paganinus, Spinus, Vedramus, Vivianus, Zillius, Zonus — Alda, Armelenda, Bonasia, Caesaria, Sarcus, Vida.*

Cod. 125 chart., saec. XV, a. 312, l. 207 [L, IX, IX]. F.

I. *Legendae Sanctorum* « De decollacione sancti Ioannis Ba» ptistae capitulum.» Decollacio sancti Ioannis Baptistae quatuor » de causis instituta . . . «, f. 1-88.

Pars altera *legendae aureae* Jacobi de Voragine a die *decollationis s. Joannis Baptistae* [cap. CXXV] ad *dedicationem ecclesiae* [cap. CLXXXII].

II. *Vita et passio sacratissimae virginis et martyris quondam victoriosae Eugeniae, ac beatorum Prothi et Hyacinthi eunucho-*

rum. « Septimo consulatu suo Commodus imperator dir
exit Phi-
» lippum illustrem virum ad Aegyptum . . . », f. 89-96.

Differt ab historia Simonis Metaphrastes, legenda in vitis editis sanctorum Lipomani et Surii, die 25 decembris.

III. *Prophetia sibyllae Erithreae ex libro octavo ethimologiarum Isidori, octavo capitulo.* « Exquiritis me, o illustrissima » turba Danaum, quatenus graios adventus frigiasque ruinas » in scriptis referam . . . », f. 96-99.

S. Isidorus loco citato nomen tantum sibyllae Erithreae citat. Ceteroquin de prophetia non sincera, pluries edita, vide Fabricium in *Bibl. gr.*, I, p. 230.

IV. *Praedicatio fratris Gregorii, fratrum s. Augustini, de duodecim sibyllis et duodecim prophetis et duodecim dominis antiqui testamenti,* f. 99-100.

Sibyllae procedunt hoc ordine: Erithrea, Oritisa, Aegyptiaca, Mensithrona, Elamita, Syria, Caldea, Achademica, Carentina, Sicula, Europa, Agrippa; prophetae: Ioel, Amos, Abdias, Micheas, Naum, Habacuc, Jsaias, Jeremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, Oseas; dominae: Sara, Rebecca, Rachel, Jacobet, Ruth, Anna, Ester, Abigail, Jndith, Sunamitis, Assa, Nahel.

Cod. 126 chart., saec. XVIII, a. 200, l. 137 [L. III, CLXV]. N.

Joannis Marangonii, *Sanctorum lipsana, quae universo orbe adservantur, catalogus.*

Nomina Sanctorum incipientia a littera *A*, ordine subiecto alphabetico offeruntur [f. 1-506]. Unumquodque uno vel pluribus foliis inscribitur, quo adnotata, plerumque deficientia, inserantur. His addita appendix [f. 508-532] nominum Sanctorum a variis litteris incipientibus, nullo adhibito ordine.

Auctorem vicetinum, Romae plerumque saeculo proxime elapso morantem, illustrat comes Arnaldus Tornieri, pariter vicetinus, in opere *Memorie biografiche di Giovanni Marangoni* ec. *pubblicate per nozze Malmignati Sartori.* Vicenza, 1856, 8.° In elenco oblato operum tum impressorum tum manuscriptorum, desiderantur non tantum hoc, sed et duo alia Marangonii opera, quae asservamus: 1. *Inscriptiones profanae ac sacrae urbis Ro-*

mae — *Aliquot urbis* [Romae] *ecclesiarum* reliquiae. L. X, 251.— 2. *Memorie intorno ai ss. Apostoli Pietro e Paolo.* I. V, 69.

Cod. 127 chart., saec., XVIII, a. 271, l. 200 [L. IX CLXXXIII].

Catalogus corporum et lipsanorum Sanctorum, quae in Italiae aliorumque locorum ecclesiis asservantur, cum praevio indice locorum ordine alphabeti digesto. Folia 435.

Opus ex variis impressis operibus concinnatum.

Codd. 128-133 membr., saec. XIV, a. 424, l.290 [L. IX, XV-XX]. Mk.

Petri Calo, alias Calorii clodiensis, ord. Praedicat., *legendae de tempore et de Sanctis*, in duos libros, quorum primus continet duobus voluminibus [fol. 412] legendas de tempore; quaedam de ecclesia, coemeteriis, ordinibus sacris, episcopis, sacerdotibus, missis, monialibus, ec., ac legendas de Sanctis. Liber alter cum legendis de Sanctis [cumulatim mille biscentum] bifariam dividitur: pars unaquaeque [folior. 396, 365] duobus voluminus absolvitur.

Auctor qui Massiliae quoque fuit [vol. I, f. 60] sic praefatur: « Quoniam plerique sunt dies festi in sancta ecclesia celebres et solemnes, et plurimi sanctorum illustrium discipulorum Christi vel apostolorum, martyrum, confessorum ac virginum, de quibus nihil omnino est in usitatis legendis; ideo in praesenti opere intendo plenius ponere de praemissis, sicut in libris monasteriorum, vel ecclesiarum, et diversis historiis potui perfectius invenire, nil de sententiis abbrevians vel detruncans, praeter prologos et superfluitatem verborum. Et ut ordo ille qui est congruentior teneatur, qui in breviario et missali nostri ordinis fratrum Praedicatorum habetur, sequar: primo agam de diebus solemnibus qui ad officium *de tempore* pertinent, secundo de Sanctis ponens singulorum passiones et vitas diebus suis quibus habentur in laudem, sicut eos potui reperi-

» re. Alios in fine omnium ponam, quorum dies passionum vel » obitus non potui invenire... ».

Opus ineditum est, iam a Petro de Natalibus in praefatione ad *Vitas Sanctorum*, et a Daudulo ac Laurentio de Monacis in chronicis Venetorum allatum, postmodum vero ex scriptis ab Echardo [*Scriptt. ord. Praedicat.* t. I, p. 511], Tartarotto [*De auctoribus a Dandulo citatis*], Flaminio Cornelio [*Eccl. ven.* t. IV, pag. 169 et alibi], Fuscareno [*Della letteratura venez.* p. 356], Berardello [cod. DCII et segg.] satis notum; quorum posthumus cum indicem festorum, Sanctorumque, de quibus auctor hic disserit, sigillatim dederit, otium hac in re mihi fecit. Multa ex passionalibus ecclesiarum variorum ac ex Bartholomaei tridentini et Jacobi de Voragine operibus eiusdem generis in hoc translati sunt: satis multa quoque scriptorum veterum ac medii aevi testimonia ad litteram allata, et interdum quidem emendatiora, quam in editionibus sint. Neque inutile idem esse ad res venetas illustrandas indicio mihi sunt loca duo de monasterio s. Michaelis archangeli, quod Bronduli erat, quae allatis a Dandulo lib. VII, cap. XIII, part. 16 et cap. XV parte III, ac libro VIII, cap. I, part. 12 respondent: quae auctor hic in legenda de victoria s. Michaelis affert. Horum secundum ita se habet: « Post haec Veneti dicti regis [Pipini] iram incurrunt qui » collecta multitudine exercitus copiosi, fines illos aggressus: et » abbas dicti coenobii cum suis Venetias est ingressus. Obsedit » igitur in Matamaucensium portu, arbitratus se eos per famis » inediam vincere. Sed Veneti Deo fideles et providi confugiunt » ad Dei praesidia et Sanctorum qui quiescunt ibidem: et capto » per divinam providentiam hoc consilio, quod panum arefacto» rum, qui vulgo *terali*, graeco *passimates* vocantur, iacula ho» stibus iniicerent pro lapidibus, et sic se ostenderent bonis om» nibus abundare, et invincibiles esse; collectis innumerabilibus » panibus, turmatim hostes adeunt, panuumque ictibus, ceu » saxis obruunt, invadunt et cum ingenti fugant dedecore. Qui » confinia eorum aggressus, debachando, devastando, cremando, » invasit; et sic cremavit ecclesiam sancti Michaelis ». Sub fine voluminis sexti sequuntur extra ordinem legendae quinque, eodem Calo, uti videtur, auctore; nimirum de s. Donato episcopo

Evoreae, cuius summa apud Petrum de Natalibus est; de s. Donato episcopo aretino; de s. Hilarione abbate; de s. Eustachio m.; de s. Columbano abbate. S. Hilarionis legenda sic absolvitur: « Nunc autem in Cypro est corpus eius integrum in altis» simo castro Veneris a religiosis et presbyteris custoditum, et » honore debito celebratum: quod ego vidi 1342, de gratia spe» ciali, habita clavi et littera a domino rege Cypri; quam nulli » fecerat quatuor anni erant, propter quorundam malitiam, qui » de eo aliud sunt moliti ». Haec ad Calum referri possunt, qui in vita ss. Hermacorae et Fortunati scripserat: « Venerabilis » etiam vir Dominicus patriarcha gradensis multas Sanctorum » reliquias invenit, ut mihi dixit 1330, inter quas putabat esse » horum corpora ». Ex annalibus quoque coenobii patavini a Berardello allatis, Calus ultra annum 1342 vivus cognoscitur. Qui ceterum de auctore plura scire desiderat, adeat *Nuova raccolta d' opuscoli*. Ven. tom. XXXIX, p. 84-144.

Cod. 134 membr., saec. XV, a. 190, l. 126 [L. IX, III].

I. *Historia Barlaami et Josaphat.* « Cum caepissent mona» steria construi ac monachorum congregari multitudines... ». In fine: « Explicit liber historiae sanctorum Barlaam et Josa» phat », f. 1-27.

Antiquam hanc, ex graeco textu Joannis Sinaitae, versionem, non una tantum vice editam, sunt qui Georgio Trapezuntino tribuant; quam sententiam, pluribus nixi argumentis, refutarunt Alaccius, Billius, Rosweidus, Cave. Congruit ex ungue cum translatione itala notae melioris, data Romae anno 1734, typis Joannis Mariae Salvioni.

II. *Explanatio orationis:* Pater noster qui es in caelis, f. 27-28.

Cod. 135 chart., saec. XVI, a. 410, l. 279 [Z. L, CCCLX]. E.

I. *Vita s. Eustachii, patriarchae constantinopolitani, per dominum Fabianum Cretensem, monachum congregationis Cassinensis, alias sanctae Justinae, ex graeco in latinum traducta.* Pro-

logus: « Omnium quidem praeclara gesta Sanctorum, fratres,
» nihil aliud esse probantur... »; vita: « Sanctus itaque pater
» magnusque Eustachius, cuius hodie festa celebramus...... »,
f. 1-2.

Flaminius Cornelius, qui hanc vitam *ex antiquo autographo pergameno in archivo s. Georgii,* protulit (1), putat Fabianum monachum *Eustachium* loco *Eutychii legisse, fortasse vel propter nominis apud Venetos corruptionem, vel quia minus recte nomen graecum sancti patriarchae deduxerit.*

II. *Martyrium gloriosi militis Georgii.* Prologus; « Histo-
» riam divi Georgii licet inter apocryphas, patrum decreto, san-
» cta romana ecclesia... »; martyrium: « Georgius Melitina
» Cappadociae urbe exortus, ex eo pugnatorum illustrium nu-
» mero... », f. 3-8.

III. *Translatio capitis d. Georgii ab Aegina insula Venetias* [1462], *ab Hilarione monacho edita.* « Cogis me, pater Theo-
» phile, idipsum quod datur otii tecum impartiri, eiusque quasi
» alter Cato... », f. 8-10.

Hilarion, monachus s. Georgii Venetiarum, dicat Theophilo Beaqui mediolanensi, iuris utriusque doctori, eiusdemque coenobii abbati.

IV. *Unde et a quo hominum, quove ordine, quibus auspiciis, prodigiisque translatum sit brachium invictissimi martyris Georgii huc Venetias, hinc accipe.* « In ea enim ora Italiae, quae
» Calabria nuncupatur... », f. 10-11.

Flaminii Cornelii dissertatiuncula ex tabulario s. Georgii edita (2) a nostra differt prorsus.

V. *De translatione sancti protomartyris Stephani, de Constantinopoli Venetias.* « Cum de Sanctorum dictis vel gestis ali-
» quid scribimus, aut utcumque aliter agimus... », f. 11-17.

Celeberrimae translationis [a. 1110], de qua paucis Dandulus in *chronico,* l. IX, c. XI, part. XI; historiam hanc, ex codice monasterii s. Georgii Venetiarum antiquiori, protulit Flaminius Cornelius (3).

(1) *Ecclesiae venetae* dec. und. parte post. p. 151-156.
(2) Ibidem, p. 161-163.
(3) Ibidem, p. 96-110.

VI. *Martyrium et confessio sancti Pauli novi, qui passus est sub Constantino Copronymo imperio imperante.* « Jam quidem » malignae haeresis multitudo dissipata erat, et ratio pietatis ... », f. 17-21.

VII. *Translatio corporis sancti Pauli martyris de Constantinopoli Venetias, anno Domini MCCCXXII, in monasterio s. Georgii maioris, quo tempore Veneti ac Franciae proceres Constantinopoli imperabant.* « Gloriosus martyr Paulus, fratres mei » dilectissimi, iustum esse credidi, qualiter e Constantinopoli... », f. 21-23.

Edidit ex tabulario s. Georgii idem Cornelius (1).

VIII. *Vita sancti Cosmae eremitae et confessoris.* « Dilectis» simi, creator et amator noster nobis providit, qui sui diadema» tis ... », f. 24-25.

Item hanc vitam lege in *Eccl. ven. Cornelii* (2).

IX. *Corporis beatae virginis ac martyris Luciae Venetias ex Constantinopoli urbe translatio.* « Cum sanctarum Christi virgi» num Agathae et Luciae ab earum ... », f. 25-26.

X. *Miraculum quod Dominus per beatum Paulum facere dignatus est, quem passum fuisse sub Constantino Copronymo ante diximus.* « Clemens ac misericors Dominus, cum non tam mu» lieri, de qua locuturi sumus ... », f. 26-27.

XI. *De venerando beati apostoli Jacobi, iam olim in hoc nostro coenobio, ut etiam nunc, existente capite.* « Ex sacris constat » historiis, fratres carissimi, beatam Annam tres peperisse fi» lias .. », f. 27.

Additur gentis Jacobi stemma.

Codex, procul dubio in coenobio s. Georgii maioris Venetiarum exaratus et custoditus, antequam in familiam Contarenam inveheretur, ad coelitum praecipue lipsana in eo monasterio adservata se refert.

(1) Ibidem, p. 138-146.
(2) Ibidem, p. 88-92.

Cod. 136 chart., saec. XV, a. 206, l. 140 [L. IX, LXV]. Z.

I Passio beatissimae Justinae, virginis et martiris, edita a protopraesule Paduae, sancto Prosdocimo, ac discipulo beati Petri apostoli. Prooemium : « Quoniam sanctus Raphael nos adhorta- » ri dignatur ut opera Dei . . . »; passio : « In diebus illis beata » igitur Iustina, ex christianis parentibus oriunda . . . », f. 1-4.

II. *Sermo s. Maximi episcopi paduani ac successoris beati Prosdocimi, in honore beatissimae Justinae virginis et martyris.* « Solemnitatem, fratres dilectissimi, beatae Justinae virginis ce- » lebrantes . . . », f. 4-7.

III. *Sermo in honore beatae Justinae virginis et martyris.* « Omnis gloria eius ec. Diem festum sacratissimae virginis Ju- » stinae devotissime celebrantes . . . », f. 7-10.

IV. *Vita sancti Prosdocimi episcopi, edita a beato Maximo episcopo, successore eius.* Prooemium : « Religiosorum virorum, » electorumque Christi athletarum merita . . . » ; vita : « Igi- » tur beatissimus athleta Dei Prosdocimus, nobilissimus siqui- » dem . . . », f. 10-21.

V. *Sermo in laudem sancti Lucae evangelistae.* « Cum in » divinis atque sacris voluminibus studiose lectitando perquire- » rem . . . », f. 21-26.

VI. *Historia de translatione beatorum Lucae evangelistae ac Matthiae apostoli de Constantinopoli ad urbem Patavium.* « Lucas » hebraice, latine ipse consurgens, sive ipse elevans, qui dicitur » Lucius . . . », f. 26-28.

VII. *In festivitate sancti Matthiae apostoli. Sermo venerabilis Bedae presbyteri.* « Inclitam et gloriosam festivitatem beati Mat- » thiae apostoli . . . », f. 28-37.

Cod. 137 chart., saec. XVII, a. 153, l. 100 [L. IX, LXXIX]. N.

I. *Basilii magni vita, e graeco in latinum conversa per rever. dom. Petrum Barocium episcopum patavinum.* « Apud Cappado- » ciam, provinciam nobilem, et non magis equorum quam homi- » num . . . », f. 1-81.

Opellam, certe ineditam, nullus est, nec diligentissimus Mazzuchelli (1), qui memoret. Auctor, pluribus operibus clarus, a bellunensi ad patavinum episcopatum a. 1488 translatus, obiit a. 1507.

II. Sermo perbrevis ac simplex de moribus, virtutibus et miraculis beati Petri Acotanti, nobilis veneti. « Tempore illo, vi- » delicet circa annum Domini millesimum centesimum octua- » gesimum . . . », f. 81-87.

Idem sermo occurrit quoque codice sexagesimo quinto classis undecimae mss. italorum, cum documento notarii Joannis Garzoni Paulini, 25 sept. 1716. « Attestor ego notarius publicus » subscriptus, hoc exemplum hisce tribus paginis contentum fide- » liter sumptum fuisse ex quodam libro chartis membranis con- » structo et caracteribus perantiquis conscripto, existente penes » dominum plebanum parochialis et collegiatae ecclesiae sancti » Basilii huius civitatis, inter scripturas eiusdem ecclesiae et » plebis, mihi ad exemplandum tradito, ac per me restituto, in » quo prius descripta exstat et contenta vita s. Basilii ec. . . . ». Unde infero ex eodem membranaceo codice nostrum quoque sumptum. Sermonem ex archivo s. Basilii edidit Flaminius Cornelius (2).

Cod. 138 membr., saec. XV, a. 142, l. 87 [L. II, XXXIX]. Mk.

1. *Vita Malchi monachi, a beato Hieronymo conscripta*, f. 1-20.

Edidit Vallarsius tom. II, c. 41-48, sub titulo *Malchi monachi captivi.*

2. *Vita beati Pauli primi eremitae, ab eodem Hieronymo presbytero conscripta*, f. 20-44.

Edita in *Actis Sanctor.* a Boll., 10. ian, vol. I, p. 604-607; et in Hieron. operib. a Vallarsio t. II, col. 1-12. Exstat quoque in codicc. [L. II, 35, f. 244-247; III, 153, f. 37-39].

Elegantem codicillum litteris aureis et argenteis membrana

(1) *Scrittori d' Italia.*
(2) Ibidem, dec. pr, p. 97-100.

purpurea exscriptum, dicat anonymus Ludovico Scarampo seu Mediarotae, patriarchae aquileiensi [1439-1465].

« Haec ne sperne, precor, mea munera, magne sacerdos,
» Fortunae fuerit quantulacunque meae.
» Nomine digna tuo non sunt: et parva fatemur,
» Sed parvas reddit parvus agellus opes.
» Ipse equidem maiora libens tibi dona tulissem,
» Si maiora daret faenora noster ager.
» At tamen hunc sumas tota cum messe libellum,
» Nam domini mentem dedicat ipsa sui.
» Non minus accepta est immenso parva tonanti
» Victima, quam centum colla sacrata bovum ».

Cod. 139 chart., saec. XVIII, a. 303, l. 204 [L. IX, LX]. Z.

Benedicti Bacchinii, abbatis sanctae Mariae de Lacroma, ordinis sancti Benedicti, congregationis Cassinensis, ***hypercrises ad crises p. m. Gerhardi Capassii et anticrises tyronis Laderchiani super actis ss. Crescii et sociorum*** [martyrum in agro mugellano in Tuscia], editis a P. Jacobo Laderchio. Accedunt parergon de tollenda scriptorum, maxime theologorum, hybrizomachia, et in fine acta ipsa cum notulis. MDCCIX.

Celebris est controversia de huiusmodi actis, quae licet in *Acta sanctorum* die 24 oct. [t. X, p. 589-597], bis edita, a severioribus logicae legibus abhorrent. Eapropter plures Odoacrem Ilbachium [Jacobum Laderchium] aggressi sunt, quos refellere editor conatus est (1). Acrioribus adnumerandi scriptores *actorum eruditorum lipsiensium* [Mart. 1709, p. 97], qui editionem florentinam anni 1707 proprio subiecerunt iudicio. Sylvam ac de re scripta varia legas in *Giornale de' letterati d' Italia* [Venezia, 1710, p. 194-287], qua occasione praesens Bacchinii opus, p. 222-252, diligenter excussum est. Cosmus Medices III, dux Etruriae, obstitit quominus auctor opus ederet, quod Aposto-

(1) *Lettera de' santi mm. Cresci e compagni, in risposta ad alcune difficoltà contro gli atti de' medesimi santi.* Firenze, 1711, in 4.°

lus Zenus ex hoc suo codice in ius publicum proferendum sibi proposuerat (1).

Cod. 140 chart., saec. XV, a. 200, l. 155 [L. IX, LXI]. Z.

I. *Acta s. Dominici, ordinis Praedicatorum.*

a. *Vita s. Dominici.* « Huius [Didaci] in temporibus fuit » quidam adolescens, nomine Dominicus ... », f. 1-19.

Opus magistri Jordani, Dominici, in ordinis directione, successoris vulgavit Echardus, cum notis, p. 2-23 tomi primi *Scriptt. ord. Praedicat.*

b. *De quibusdam gestis s. Dominici, post eius mortem.* « Iam » exactis his quae de temporibus magistri Dominici commemo- » randa fuerunt ... », f. 19-20.

c. *De annis ante translationem* [corporis s. Dominici]. « Solet divina bonitas sua inindagabali sapientia plerumque bo- » num differre ... », f. 21-23.

Agitur de miraculis post mortem et de festis solemnioribus pro inventione et translatione corporis (1233).

d. *Testimonia recepta super vita, conversatione et transitu beati Dominici, plantatoris et fundatoris ordinis fratrum Praedicatorum.* « F. Ventura Veronensis, presbyter et prior conventus » ordinis fr. Praedicatorum de Bononia ... », f. 23-40.

Sunt testimonia novem ab Echardo ex *codice ms. f. Bernardi Guidonis, in archivio conventus carcassonensis asservato* prolata (2).

e. *Exemplum epistolae quam miserunt quidam abbas et duo archidiacones de Tolosa iudicibus a sede apostolica delegatis super examinatione vitae beati Dominici, de his quae invenerunt et audierunt ab his qui conversati sunt cum praedicto viro Dei, sicut inferius continetur.* « Sicut per vestras litteras nobis, auctoritate » apostolica, mandavistis ... », f. 41-44.

(1) » L'opera del Bacchini ipercrtiica si sarebbe forse stampata sinora, » se l'autore non me n'avesse fatta espressa proibizione ». Lettere d'Apostolo Zeno. Venezia, 1785, vol. II, p. 110.

(2) *Scriptt. ord. Praedic.* I, p. 44-56.

Haec quoque, testimonia de d. Dominici miraculis complectens, ab Echardo l. c., p. 56-57, publici iuris facta est.

II. Petri de Ranzano, *vita b. Vincentii de Valentia.* Libri tres in capitula divisi. « Vincentius a vincendo, qnodam divino » praesagio, nomen sortitus est . . . », f. 49-95.

Praeit epistola auctoris ad magistrum Martialem Auribelli avenionensem, eiusdem ordinis generalem [29^{mum}]. « Si maiorum » nostrorum qui post nostrum inclitam ducem Dominicum . . . . » Ex Panormo, a. 1455 ».

Jo. Franciscus Bern. Maria de Rubeis, haec in hanc codicis ms. partem egregie annotavit : « Hanc Ranzani vitam, pro more » suo innovatam stylo, et interpolatam, suis menoeis inseruit » Surius. At Henschenius et Papebrochius ad diem V aprilis, » qualem Ranzanus confecit, adnotante Echardo, servato primi- » genio stylo, repraesentant ex codice ms. ultraiectino. Immo » vulgata a Bollandi continuatoribus acta, cum codice nostro » diligenter collata, plurimis passim scatent interpolationibus. » Praeterea laudati Bollandiani *librum quartum* distinguunt, cu- » ius cap. I. in codice nostro numeratur caput XXVI libri tertii. » Aliquot etiam capite II recensent iidem auctores miracula, ve- » luti a Ranzano scripta, quae eodem in codice non leguntur. » Adduntur alia denique capite III collecta a Francisco Casti- » lionaeo. Utilis quam maxime foret codex noster, si nova vitae » sancti Vincentii Ferrerii alicubi editio curanda esset » (1).

Auctor, vernacule *Razzano,* siculus, patria panormitanus, in Panormi coenobio ordinem Praedicatorum professus, theologiae doctor renuntiatus, fuit quoque orator, poeta, historicus, obiit a. 1492.

III. *Incipiunt reformationes, quae factae fuerunt tempore magistri Raymundi.* « Notum sit omnibus haec infrascri- » pta legentibus sive audientibus, qualiter circa annum Dom. 1389 . . . », f. 99-118.

Hanc codicis partem perite admodum illustrat Jo. Franc. Bern. M. de Rubeis : « A codice Thomae Senensis [*Tractatus*

(1) *De rebus congregationis sub titulo b. Jacobi Salomonii.* Venet., 1751, p. 332-333.

» *de origine ec. fratrum et sororum ordinis de poenitentia s.* » *Dominici*] differt plurimum. In isto miscentur plura quae » ad ordinem fratrum et sororum de poenitentia beati Domi- » nici in civitate Venetiarum propagatum attinent: in illo ea » tantum quae reformationis opus illustrant, enarrantur ad an- » num usque 1395. Num ergo huiusce operis auctor fuerit » Raimundus de Capua, quod ipse Thomas exscripserit? Ani- » madversione dignissima sunt Hieronymi Albertucci de Bor- » sellis, patria et professione dominicana bononiensis, verba. » Ex codice ms. desumpta accepi ab humanissimo Alexandro » Origono, congregationis s. Sabinae, tum provinciae utriusque » Lombardiae alumno, fideique nunc quaesitore; nempe: *No-* » *tandum est hic quod quia loquuturus sum de reformatione ordi-* » *nis, secundum quod inveni scriptum a Fr. Thoma de Senis,* » *ideo ponam totum illum tractatum, qui continet plures annos.* » Mortem obiit vir illustris anno 1497, eaque verba descripta » puto ex eius *annalibus coenobii bononiensis, ab instauratione* » *vitae regularis ad suam usque aetatem.* Colligendum primo, » *historiam de reformatione ordinis* dubio nullo concinnasse » Thomam Senensem: deinde Hieronymi Albertucci studio prae- » dictam historiam, ceteris praetermissis, quae minime ad rem » attinebant, compendio collectam, suoque *annalium coenobii bo-* » *noniensis* operi insertam: tum vero ex eodem opere partem » hanc historiae desumptam, ex eaque opusculum quodam con- » fectum: ac istud demum esse quod olim Apostolus Zenus pos- » sidebat. Coniecturam confirmat nota marginalis in eodem co- » dice, qui fuisse dicitur *Librariae sancti Dominici de Bono-* » *nia* (1) », non una vice.

IV. Sulpicii Severii, *plura de vita s. Martini.*

a. *Epistola Desiderio fratri carissimo* [de libro vitae s. Martini]. « Ego quidem frater unanimis, libellum, quem de vita sancti Martini scripseram . . . », f. 119.

b. *Vita s. Martini.* Prologus. « Plerique mortalium studio » et gloriae saeculari inaniter dediti . . . »; vita: « Igitur Mar-

(1) *De rebus congregationis sub titulo b. Jacobi Salomonii* Ven. 1751, f. 16.

» tinus Sobariae Pannoniorum oppido oriundus fuit ... », f. 119-123.

c. *Epistola ad Eusebium presbyterum, postea episcopum* [contra aemulos virtutum b. Martini]. « Hesterna die cum ad me » plerique monachi venissent, inter fabulas iuges longumque ser- » monem ... », f. 133-134.

d. *Epistola ad Aurelium diaconum* [de obitu et apparitione b. Martini]. « Postea quam a me mane digressus est, eram resi- » dens solus in cellula ..: », f. 134-136.

e. *Epistola ad socrum suam Bassulam, qualiter sanctus Martinus de hoc mundo recesserit vel qualiter obitum suum longe ante praescivit.* « Si parentes in ius vocari liceret, te plane expi- » lationis furtique ream ... », f. 136-138.

f. *Severi Sulpitii; Postumiani et Galli dialogi tres.* « Cum » in unum locum ego et Gallus noster convenissemus ... », f. 138-171.

Scripta **a-b** nomine libri primi vitae s. Martini veniunt in codice, ut et in editione parisina anni 1511; **c-f** autem veluti libri secundus usque quartum. Omnia **a-e** pluries edita sunt.

V. *Confessio* [tractatus] *sancti Martini de sancta trinitate.* « Clemens trinitas est una divinitas. Ut autem per sacramentum » cognoscatur ... », f. 171.

Edita legitur in editione parisiensi a. 1511, fol. XL.

VI. *De transitu sancti Martini episcopi.* « Arcadio vero et » Honorio imperantibus, sanctus Martinus Turonorum episco- » pus ... », f. 172.

VII. *De transitu eiusdem.* « Beatus autem Severinus, colo- » niensis civitatis episcopus, vir honestae vitae ...... », f. 172-173.

VIII. *Versiculus sancti Ambrosii de transitu sancti Martini episcopi.* « Eo namque tempore beatus Ambrosius, cuius hodie » flores eloqui ... », f. 173.

IX. *De translatione corporis sancti Martini episcopi.* « Ope- » rae pretium est enim etiam illud inserere lectioni ... », f. 173-174.

X. Collectio epigrammatum quae in basilica Martiniana

Turonis olim picta legebantur. « Venimus en isthuc: hic nemo » personat ehu ... », f. 174-177.

Epigrammata, cellulis monasterii maioris inscripta ut et versus ac titulos vel ex eius basilica, vel alibi extantes [f. 174-177] primus edidit Hieronymus da Prato, ex codice veronensi Bivilaquio (1).

Notae marginales pluries inscriptae: *Conventus s. Dominici de Bononia — Librariae s. Dominici de Bononia*, evincunt codicem ei coenobio pertinuisse.

Cod. 141 membr., saec. XIV, a. 233, l. 165 [L. II, CXII]. D.

1. S. Bonaventurae, *vita b. Francisci assisiensis*, f. 1-42.

2. Eiusdem, *incipiunt quaedam de miraculis ipsius post mortem ostensis, et primo de virtutibus sacrorum stigmatum*, f. 42-57.

Utrumque editum est in *Acta Sanctor. a Bolland*, 4 octobr., p. 742-798.

3. *Legenda beatae Clarae virginis*. « Venerabilis Christi » sponsae Deoque dicatae virginis Clarae natalicium diem, fra» tres carissimi, honorificentia debita celebrantes ... », f. 57-61. Hanc quoque d. Bonaventurae tribuunt.

Codicem duplici columna, mendis scatentem, ornat in fronte libri imago s. Francisci genuflexi, stigmata recipientis.

Cod. 142 chart., saec. XVI, a. 195, l. 134 [L. IX, XXXVI]. F.

I. Joannis Tortellii aretini, *vita s. Zenobii episcopi florentini*. « Claram Zenobii extitisse progeniem, sive paternam, seu » maternam intuearis ... », f. 1-48.

Opusculum, saeculo XV exaratum, publici iuris factum est tomo III operis Lippomani: *Vitae Sanctorum*, cum additamentis Surii.

II. *Vita di s. Bruno*. « Nelli tempi di Gregorio VII, ponte» fice romano, e di Henrico IV imperatore ... », f. 50-73.

(1) Sulpicii Severi *opera* Veronae, 1741, t. I, p. 387-391.

Bruno, Cartusensium fundator, obiit a. 1101.

Codicilli partem primam exscripsit Vincentius Borsi.

Cod. 143 chart., 1464, a. 210, l. 154 [L. IX, CLXXXII].

I. Sicconis Polentoni, *vita s. Antonii de Padua, confessoris, ad Modestum filium.* Littera dedicationis: « Desideranti mihi » perdiu ac saepenumero perquirenti aliquid scribere ad te... » ; vita: « Antonio igitur venerabili confessori et sancto patri no- » stro parentes clari . . . », f. 1-52.

Sub fine: *Incontratus*, scilicet cum autographo collatus. « Explicit liber vitae s. Antonii de Padua, compilatus per illu- » strem oratorem dominum Sicconem Polentono, scriptus per me » Franciscum Polentono, fratrem eiusdem domini Sicconis.... » 1464, die mercurii XIIII novembris, circa horam noctis ex- » pletus ».

Edidit Bartholomaeus de Valdezocco Patavii, 1476, die undecima iunii, in 4.°, quibusdam additis in fine.

II. —— *Beatorum Antonii Peregrini ac Helenae monialis vitae, ad Lazarum filium.* Dedicatio: « Sollicitare me » soles precibus, Lazare fili, quod vitas simul ac miracula beati » Antonii Peregrini... ».

a. —— *B. Antonii Peregrini vita.* Mançiorum familia, quae Paduae honesta cum opibus tum vetustate fuit . . . », f. 62-71.

Sub fine: « Explicit per me Franciscum Polentono scriptus » hic liber 1464, die XVII novembris Paduae in stupa mei studii » in contrata sancti Leonardi ».

b. —— *Beatae Helenae monialis vita.* « Helena virgo beata » Paduae oriunda civis fuit. . . », f. 73-82.

Finis: « Explicit per me Franciscum Polentono scripta » haec vita beatae Helenae 1464, die martis XX novembris, hora » circa secunda noctis Paduae, in stupa studii mei, ex libro au- » thentico scripto manu domini dom. Sicconis, confratris mei, » compilatoris ipsius vitae. Incontratus ».

Utramque anecdotam censeo.

III. —— *Clarissimo vetustatis cultori Nicolao floren-*

tino epistola. « Egregia et singularis tui nominis fama saepius » cogitanti mihii . . . », f. 85-90.

In epistola data Patavii, quinto kal. novembris anni 1414, disserit auctor [cancellarius patavinus] de ossibns, quae Titi Livii putabant, repertis, ac de solemniis eapropter celebratis. In fine legitnr: « Sicconis Polentoni epistola de repertione Titi » Livii ad clarum vetustatis cnltorem Nicolanm Nicoli, florenti- » num civem, explicit. Exemplum per me Franciscum Polentono, » eiusdem Sicconis fratrem, die iovis XX decembris 1464 Pa- » duae, in stupa habitationis meae in contrata sancti Leonardi, » silentibus rebus, qno die Benedictus Furlanus suspensus fuit » ad portas Turiselarum, sub regimine secundo domini Andreae » Bernardo; eius vicario d. Guidone de Alano, iudice maleficio- » rum; d. Francisco Scrovato, iudice aquilae; domino Vincentio » de Scledo, et iudice vicetino d. Francisco Anzolelo, et eius » cancellario ser Gregorio Saraceno — Incontrata cum au- » thentico ».

Epistolam publici fecit iuris Laurentius Pignoria in opere: *Le origini di Padova* [Padova, 1625, p. 124].

Codex cum insigniis F. R. [Rizzo], referentibus erinaceos duos prope iaculum, pertinuit serius Joanni Baptistae Ficcheti.

Cod. 144 chart., saec. XVIII, a. 210, l. 151 [L. XIV, CCXLI]. R.

I. *De obitu Caroli cardinalis s. Praxedis, archiepiscopi Mediolani, ad p. f. Ludovicnm Granatensem.* « Significasti mihi » saepius litteris tuis, optime pater, nihil me tibi gratius . . . . » Mediolani, 6 idus novembris 1584 », f. 2-11.

II. Laurentii a Turre, *epistola Bernardo Mar. de Rubeis, qua mittit officium ac vitam ss. Donati et sociorum martyrum ex breviario ms. anni* 1539. Epistola itale inc : « Ho differito per » molto tempo a riverire v. s. ill. con mie lettere . . . . Albona, » 12 ottobre 1729 ». Cetera latine . . . », f. 13-22.

III. Giuseppe Antonio Sassi. *Lettera a Benedetto pp. XIII, colla quale conferma e prova l' esistenza del sacro corpo di s. Bartolomeo in Benevento.* « A pura forza del comando ricevuto a viva

» voce dalla santità vostra, vinco il rossore ... Milano, 1. marzo » 1727 ... », f. 23-45.

IV. *Epistola anonymi scriptoris adversus auctorem operis de vita claustrali, ad amicum intempestive scripta, opportunis scholiis tempestive illustrata.* « Diligentia qua usus es, cum in significando mihi iudicio F. Th. Gundisalvi Carattini ... Veronae, » XI kal. ian. 1743 ». Impressio sine nota urbis, anni, impressoris, habet paginas XII.

Auctor, idem Gundisalvus Carattinus, qui et operis: *De vita claustrali*, agit de monachatu b. Nicolai Justiniani. Marginibus accedunt annotationes manu Bernardi M. de Rubeis, qui auctorem in pluribus refutat, hoc in prooemio scribens: « pro urbanitate respondi, me pagellam accepisse; simulque » adieci, me non probare summam operis, quae votum pauper» tatis vitamque communem spectat ».

Cod. 145 chart., saec. XVII, a. 150, l. 104 [L. IX, LXXX]. N.

I. Joannis Baptistae Mongilardi, *vita Friderici cardinalis Borromaei archiepiscopi mediolanensis.* « Quinquagesimum octa» vum annum agebat excelsus ille Federicus, quando ab Aro» na ... », p. 2-84.

Praeit auctoris prooemium et epistola d. d. primicerio Friderici cardinalis avunculo, cuius nutu vitam [puto ineditam] exaravit [post annum 1631].

Auctor, per septennium medicus et familiaris Friderici cardinalis extitit. Folio 84 adduntur epigrammata duo itala in idem.

II. *Ristretto della vita e virtù prodigiose della ven. madre Anna di Gesù, di Gio. Batt. Mongilardi, medico di camera della seren. infante Maria di Savoja.* Dedicatio [23 dec. 1642]: « Si » compiacque v. a. d' imprestarmi il libro della vita e virtù pro» digiose della ven. madre Anna di Gesù ... »; vita: « Ancor» chè io m' accorga sull' orlo del mio dire e sul principio del » mio discorso ... », f. 87-116.

Cod. 146 chart., saec. XVII, a. 294, l. 203 [L. IX, LVIIII]. Z.

Antilogia, seu nucleus enucleatus historici nuclei Bucelini, celeberrimorum hystoriccrum stylis compactus, contra fabulationes, vanitates, et insanias falsas in eo intrusi deliri anonymi, qui involutis praestigiis, machinationibus, quarta eius parte, folio XXXIX, translationem s. Marci evang. ex urbe Venetorum ad monasterium augiense in Germania deblaterat, ventilatus per Andream de Episcopis, presbyterum, patriae civem ac propugnatorem, tutelaris divi clientulum, Deo duce, comite leone, potestate divini solis, in occidentali plaga surgente, ac in deliquiis occidua in oriente luna, aureo seren. venetarum palmarum saeculo, 1691.

Scriptor antiquissimus exaravit opellam : *Historia de translatione s. Marci evangelistae ex urbe Venetorum ad monasterium augiense. Visiones item revelationesqque, atque aliquot eiusdem sancti miracula, ad probandum eius in Augiam praesentiam,* quam legimus insertam in *Nucleo historico* Gabrielis Bucelini, ascetae theologi ordinis s. Benedicti, imper. monasterii Weingartensis [Francofurti et Ulmae, 1664-1669, vol. IV, 8], partis quartae fol. 39-41. Errorem vulgarunt : **a.** Martyrologium manuscriptum ecclesiae cathedralis pragensis ; **b.** Chronicon b. Hermanni contracti ; **c.** Fragmentum incerti ex Unstitio ; **d.** Sebastianus Munsterus in sua *Cosmographia universali.*

Auctor, presbyter venetus, aliis manuscriptis operibus, non item .hoc, notissimus, in eo totus est ut translationis fabulam, quam anno 830 factam effutiunt, veriloquii viduatam candore evincat. Propterea non tantum ea reiicit quae insigni favent fallaciae, sed auctores quoque domesticos et exteros, qui de re silent prorsus, excutit.

Narratio saeculum redolet ; vocabula enim sesquipedalia, verba obsoleta, insolentes dicendi modi, grammatica structura obvoluta, loca ex bibliis sacris, proverbia, anagrammata plus aequo redundant.

Cod. 147 chart., saec. XVII, a. 293, l. 208 [L. IX, LVIII]. Z.

Hospitis ac sospitalis veneti, in aurea ducali basilica propugnati lares, seu pro Evangelista divo et christianissima republica veriloquium. 1691.

Idem opus ac superius, hoc titulo. Auctor de Episcopis belle manu propria textum universum in ordinem redegit, sine lituris, ac in tres libros distribuit.

Cod. 148 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 210 [L. IX, CXXXII]. MI.

I. P. Hyacinthi Michieletti, ex ordine Praedicatorum, *de sancta Helena matre Constantini imperatoris dissertatio sectionibus quinque conclusa.* « Nihil ad institutae dissertationis propositum sco- » pum referre forte quis iudicaverit, ubinam locorum sancta He- » lena de vita migraverit... », f. 1-20, 31, 47.

Exemplar duplex sectionis primae non absolutae, plerumque manu Bernardi Mariae de Rubeis.

II. — *Continuatio eiusdem operis usque ad principium sectionis quintae.* « Detecta vanitate atque inverisimilitudine narrationis, » quam Bosius et Arrighius commendaverunt... », f. 49-107.

Titulus sectionis quintae et ultimae hic est: « Sectio V in » qua Venetorum de s. Helenae corpore Constantinopoli ad se » translato firmatur traditio, et a nonnullis p. Joannis Pinii ca- » villationibus vindicatur ».

Ubi Flaminus Cornelius in *Ecclesiae venetae* decade duodecima [Ven. 1749, p. 173-179] de corpore b. Helenae Byzantio Venetias translato disserit, haec de auctore et operis scopo ingerit: « Rem fusiori calamo, firmoque criterio discutiendam ex- » hibebit cl. v. Hyacinthus Michieletti, ordinis Praedicatorum, » ut ex ipsius eruditione, praesto sint Bollandiani operis conti- » nuatoribus latiora argumenta Venetis faventia, quibus ex no- » strorum hominum inertia non opportune oblatis, eruditissimi » viri adversariorum partibus adhaerere visi sunt ». Nihilotamensecius ne verbum quidem in actis a Bolland, ubi de eius festo die decimaoctava augusti plura vulgantur.

Cod. 149 membr., saec. XIV, a. 172, l. 114 [Z. L, LVI]. P.

1. *Epistola b. Eusebii cremonensis, ad sanctum Damasium* [sic] *portuensem episcopum et ad Theodosium Romanorum senatorem de morte gloriosissimi confessoris Hieronymi, doctoris eximii.* « Multifarie multisque modis olim Deus loquutus est.... », f. 1-35.

2. *Epistola b. Augustini doctoris eximii ad beatum Cyrillum secundum, hierosolymitanorum episcopum, de magnificentiis eximii doctoris, beati Hieronymi.* « Gloriosissime, christianae fidei » athleta, sanctae matris ecclesiae lapis singularis.... », f. 35-42.

3. *Epistola sancti Cyrilli secundi, hierosolymitani episcopi, ad beatum Augustinum doctorem eximium, de miraculis beati Hieronymi, doctoris magnifici.* Prologus: « Illius cupiens sequi » vestigia, cuius in terris sanctitas radiare non cessat... » ; vita: « Post obitum gloriosi Hieronymi, quaedam haeresis inter » Graecos secta surrexit... », f. 42-74.

Ternam epistolam, omnino adulterinam, pluries editam, frequentius sine auctoris nomine, retulerunt fratres Vallarsi inter supposititia d. Hieronymi opera, Veronae, tom. XI, col. 288-336.

Cod. 150 membr., saec. XV, a. 147, l. 97 [L. II, CXIII]. O.

Epistola beati Eusebii, ut supra. Folia 34.

Codicilli foliis 33-34 inest oratio qua ecclesiae Protestantium, ieiunio coniunctae, in Germania hac tempestate [a. 1546] utuntur.

Cod. 151 membr., saec. XV, a. 134, l. 96 [L. II, XXIX]]. F.

1. *Epistola beati Eusebii,* ut supra, f. 1-80.
2. *Epistola beati Augustini,* ut supra, f. 81-96.
3. *Epistola beati Cyrilli,* ut supra, f. 97-169.

Cod. 152 membr., saec. XV, a. 192, l. 137 [L. IX, XCII]. Ml.

I. B. Eusebii, *epistola,* ut supra, f. 1-53.

II. S. Augustini, *epistola,* ut supra, f. 54-64.

III. S. Cyrilli, *epistola,* ut supra, f. 64-108.

Codicem, cum litteris epistolarum initialibus pictis, possederat iamdiu Hieronymus Justinianus.

Cod. 153 chart., saec. XV, a. 278, l. 200 [Z. L, LV]. B.

1. *Epistola beati Eusebii,* ut supra, f. 1-24.
2. *Epistola s. Augustini, de laudibus,* ut supra, f. 24-28.
3. *Epistola Cyrilli,* ut supra, f. 29-49.

Cod. 154 membr., saec. XV, a. 255, l. 182 [Z. L, LIV]. P.

1. *Beati Hieronymi transitus* f. 1-11.

Tractatus, perperam inscriptus: *de interiori domo seu conscientia aedificanda,* Hugoni a Sancto Victore [apud quem constituit *tertium de anima*] vel monacho cuidam cisterciensi tributus, Bernardo aequali, editus est in *opper. s. Bern.* Venet. 1750, tom. V, c. 379-414.

2. *Epistola beati Eusebii, de morte d. Hieronymi,* ut supra, f. 11-23.

3. *Epistola beati Augustini, de magnificentiis d. Hieronymi,* ut supra, f. 23-26.

4. *Epistola sancti Cyrilli, de miraculis d. Hieronymi,* ut supra, f. 26-30.

5. *Dialogus s. Hieronymi presbyteri rectae fidei contra Pelagium monachum, haeretici dogmatis repertorem, quem sub nominibus Actici et Crithoboli voluit annotari* [f. 30-51].

Dialogus, eodem titulo ac in codice Regio Vaticano 286, communiter appellatur *Dialogus s. Hieron. presb. contra Pelagianos.* Libri tres editi in operibus. Veronae, t. II, col. 683-792.

Codicem duplici columna amanuensis sub fine inscripsit: « Presbyter Faustinus de Osema Valliscamonice, die 27 iulii 1450, anno Jubilei scripsit ».

Cod. 155 chart., saec. XV, a. 343 l. 240 [L. IX, XXIV].

I. Plura de santo Hieronymo, locis propriis frequentius edita.

a. *Vita sanctissimi et gloriosissimi Hieronymi, cardinalis, doctoris, magnifici ecclesiae parentis et rutilantis lampadis.* Prooemium de nomine: « Hieronymus a *Ieran*, quod est san» ctum et *nemus*, quasi *sanctum nemus* . . . »; vita: « Hierony» mus Eusebii viri nobilis filius, ab oppido Stridonis... », f. 1-4.

Huius vitae compendium dedit in *legenda aurea* Jacobus de Voragine, una cum nominis ethymo, quod suspicor auctori huic proprium.

b. *Epistola beati Eusebii*, ut supra, f. 5-23.

c. *Visio mirabilis in morte Hieronymi, gloriosissimi doctoris eximii et confessoris praeclarissimi, cardinalis maximi.* « Hora » namque, charissimi patres et domini, huius transitus gloriosi » diei erat ultima . . . », f. 23-26.

Quaedam post Hieronymi mortem miracula describuntur, et Eusebii planctus ac in gaudium conversio enunciatur.

d. B. Augustini, *epistola*, ut supra, f. 26-30.

e. S. Cyrilli, *epistola*, ut supra, f. 30-49.

f. *Quaedam de miraculis per beatissimum Hieronymum factis in Troia, civitate Apuliae, et primo de ecclesia ordinata.* « Sciendum est quod moderno tempore in Apulia, in provincia » Capitanatae . . . », f. 49-51.

g. *Officium eiusdem celeberrimi eximiique doctoris Hieronymi super utroque vespere decantandum, suis psalmis atque antiphonis*, f. 51-53.

Sub fine amanuensis: » Hieronyme beate
» Mihi qui librum scripsit
» Nicolao accurate
» Assistit gratus tibi
» Et verbis ordinate,
» Divinis nec alibi
» Praestudet nempe grato
» Suscipe eum ibi
» Ubi rate stant angeli ».

Nec unum ex sequentibus hymnis habet Mone in *Lateinische Hymnen.*

Sancti Hieronymi clara praeconia ec.

Laude laudet laxa magnum
Christi plebs Hieronymum.

Caelesti doctus lumine
Hieronymus eximius.

Splendent coeli sedilia ornata
Celso primo sidere.

II. *Regulae artificialis memoriae, quas composuit praestantissimus orator Leonardus Justinianus, venetus patricius.* « In » verbis et rebus collocandis inferiores regulae plurimum adiu» menti afferunt . . . », f. 54-57.

Opella haec diligentissimum Em. Cicogna in *Iscrizioni* II, p. 72-73, effugit; quod eo magis miror, cum codicibus nostris » mss. annos quinquaginta usus sit.

III. Mag. Bene de Busco bononiensis, *computus ecclesiasticus, cum glossis.* Textus: « Computus est scientia certificandi » tempus, secundum usum ecclesiasticum... »; glossae: « Com» putus est duplex, scilicet philosophicus et vulgaris . . . », f. 60-65.

Auctor, quem prorsus ignorat Fantuzzi in *Notizie degli scrittori bolognesi,* exacto prooemio, dat computi doctrinam, hexametris per partes conclusam, cum expositione latiori prosa oratione. Qui fuerit glossarum auctor pariter incompertum. Opellam legere quoque est in codic. mss. bibliothecae gymnasii taurinensis (1).

Cod. 156 chart., saec. XV, a. 340, l. 232 [L. IX, VI]. Ma.

Joannis Andreae, bononiensis, *Hieronymianus, seu de s.*

(1) Codice mss. biblioth. regii taurin. athenaei, tom. II, p. 114.

Hieronymo. « Hieronymnm iugiter allegamus sed modice vene-
» ramur. Admiror in hoc Italiam defeoisse ... ».

Auctor opere universo, quod in quatuor dividit partes, « primo [ut in prooemio] ponit sui admirationem querulosam, » quam verificando iustificat, subdens emendam per eum inchoa- » tam et quid evenit in Troia, et prius in Tuscia et ducatu; se- » cundo ponit beati Hieronymi legendam et miracula per tri- » plex tempus distincta, interserens suae mortis tempus, et spe- » ciem, et ea quae tunc verbo docuit, ac suae sepulturae locum » et translationem ipsius; tertio per Sanctorum et doctorum » auctoritates Hieronymnm gloriosum extollit, de ipso epitaphia, » hymnnm et orationes subdens, et exprimens quos habuit prae- » ceptores; quarto quae memoratu digna lucide sunt ponen- » da .... ipsius scripta et canones transumptos ».

Joannes Andreas, episcopus aleriensis in Corsica, operis propositum sic aperit in epistola nuncupatoria Paulo pp. II, epistolarum Romae ann. 1468, 1470 editarum: « Pontificii iuris de- » cus egreginm, veneratione atque admiratione multa divum » Hieronymum suspiciens et prosequens aegerrime ferebat illota » [ne nugalia dixerim] quaedam tanto doctori tribui, quae ex il- » lius officina nequaquam prodiisse a mediocriter etiam studiis » vel primis labiis imbutis possent indicari ». Partem alteram concludunt versus:

» Hieronymi sancti nondum vulgata latinis
» Haec suus Andreas descripsit mira Joannes ».

Parte quarta breviter de aliquot tractatibus disserit, promissiori sermone epistolarum analisim instituens. Quid alibi de eo dixerit, nuntiat fol. 68: « Habemns etiam intitulata beato Hiero- » nymo in volumine *decretorum* per Gratianum ducenta et octo capitula ... ». Finit:

» Accipe Hieronymum non ex doctoribus unum,
» Nec nimis minimum, sed linguae munere primum.

Exempla habet tabularium basilicae s. Petri Romae, Regia Parisiensis n. 4820; Franciscana Assisii. Editum opus, sine loci et impressoris nota, in fol., titulo in fine: « Explicit Hieronomy- » nianus [sic] domini Jo. Andree decretorum doctoris famosissi- » mi in devotione gloriosi Hieronymi in eiusdem laudem editus.

» In quo Hieronymi vitam : facta : dicta : atque prodigia : ultra » huius vite mortalis perscrutatus est. Consummatus anno Dom. » MCCCCLXXXII, nono die Augusti ». Serius, anno 1514, Ba- » sileae impressum, titulo : Hieronymianus, d. Hieronymi vitae, » mortis, prodigiorum, dictorum ac scriptorum exflorationes » perstringens ».

Codicem, fol. 76, sic inscripsit qui volumen cum propriis insigniis dono dedit a. 1467 coenobio s. Jo. in Viridario Paduae: « 1440. Joannes Marchanova, artium et medicinae doctor, p. s. » pec. fac. curavit ex exemplari compositoris Patavii ».

Cod. 157 chart. saec. XVII, a. 250, l. 178 [L. IX, LXII].

I. *Vita d. Hieronymi Stridoniensis, falso antea ab Erasmo relata, nunc per Marianum Victorium reatinum ex eius scriptis vere edita, et amplissimo cardinali Carolo Borromaeo dicata.* » Hieronymus, quae vox sacrum nomen (1) significat, Stridonis » oppido natus est . . . », f. 1-43.

Exemplum sumptum ex editionis romanae volum., I, cui menda addidit qui folio primo scripsit : « A me Hieronimo Theu- » tonico, feltrensi presbytero, et ecclesiae sancti Iacobi de Luprio » Venetiarum alumno, ex primo tomo operum eiusdem sancti » Hieronymi collecta et compilata, ad laudem Dei sanctissimae- » que Deiparae, nec non sancti Hieronymi, a. Domini MDCLXI, » Venetiis, a mense iulio ».

II. *Exemplum casuum reservatorum* [8] *ill. ac rev. d. d. Joanni Francisco Mauroceno, patr. Venetiarum, Dalmatiaeque primati* [1654-1678]. « Poenitentiae sacramentum relapsis in peccatorum » voraginem esse omnino necessarium . . . », f. 46-47.

Cod. 158 chart., saec. XVI, a. 277, l. 203 [L. IX, XL]. 0.

I. Hermolai Barbari, *vita s. Athanasii, alexandrini episcopi, et eius corporis ad inclytam Venetiarum civitatem translatio, ad venerabiles sanctimoniales sanctae Crucis de Judaica.* Prooemium :

(1) In edit. romana, a. 1565 *sacram legem.*

« Petistis a me, sorores, ac filiae in Christo dilectissimae, ut Atha- » nasii . . . »; vita: « Athanasius alexandrinus episcopus, cum » parentes ex ea civitate . . . », f. 1-10.

Exemplum puto codicis membranacei, iamdiu apud easdem moniales, cum principium una cum prooemio idem sit prorsus, quod ex Ioanne degli Agostini deprehendo, qui prooemium edidit (1). Auctor, *Dei patientia*, episcopus veronensis, latine vertit vitam ab Eusebio graece conscriptam.

II. Eiusdem, *translatio corporis s. Athanasii de constantinopolitana civitate ad inclytam urbem Venetiarum* [1354]: « Verum » cum post exactam longam aetatem, Alexandria, invalescentibus » haereticis . . . », f. 10-18.

Barbarus videtur historiam sumpsisse ex ea quam Flaminius Cornelius italicam et latinam dedit in *Eccles. Ven.* decade prima, p. 13-40.

III. *Officium b. Athanasii, alexandrini episcopi, per devotum sacerdotem et doctum dominum Aegidium de Sarzana, secundum ritum monasticum*, f. 18-31.

Lectiones constant Athanasii vita, quam Eusebio Barbarus interpretatus est, et homilia, a Barbaro eodem scripta. Ex hymnis:

1. « Ecce defensor fidei supernae
2. » Adsis aeternum decus Angelorum
3. » Gaude fidelis concio ».

non unum habet Mone in *Lateinische Hymnen des Mittelalters*.

Eadem habebat codex membranaceus, de quo supra. Sumptum ex hoc est sancti Athanasii officium a. 1543 Venetiis, typis haeredum Lucae Antonii Iuntae editum, cum aliis ad usum monialium sanctae Crucis de Iudaica.

Cod. 159 chart., saec. XVII, a. 298, l. 217 [L. IX, CXXXI]. MI.

Andreae de Episcopis, *niceterium seu victorialis palma propugnati apud Venetos corporis s. Nicolai Magni, quippe Nicolaus Graecis sonat victor populi, quare Nicolaus anagramma Nico Laus idest Victor Laudis Venetorum stans in littoralibus oris,*

(1) *Scrittori veneziani*, t. I, p. 252-253

cunctorum oris nunc celebrandus proponitur. Libelli duo. Titulum uterque habet communem, non autem rem.

Primus inscribitur: *Historiae translationis corporis s. Nicolai Magni, a Myra Lyciae Venetias factae, auctore Fortunato Ulmo veneto, monacho Cassinensi, ex typographia Deuchiniana,* 1626. *Auctarioli pensum velitatim adijcitur postrema ut eiusdem translationis factae anno* 1634 *recolatur memoria, levi adumbrata calamo presbyteri veneti, Andreae de Episcopis, anno MDCLXXXXVII.* « Additamenti appendicem, ubi desiit Ulmus, mihi » nunc liceat attexere . . . ». Paginae 110.

Opus anecdotum puto, etsi eius imprimendi facultas a fratre Raymundo Aspecti, inquisitore generali Venetiarum, die 19 maii 1699, codici adhaerens legatur.

Libellus alter infrascriptus: « *Divi Nicolai Magni, archiepiscopi Myrae, ab utero ad urnam perennis et mira sanctitas: qui sol in Oriente consurgens, perque viam lacteam gyros revolvens, in adriaco littore, sacri sui corporis Occidentem invenit, serenissimo coelo amplior ut maiestas accederet: crassae Minervae ad fumidum lychnum in occiduo aevo frigescentis Hesperi, Andreae de Episcopis, presbyteri veneti, adumbrata locutio, derivans lucem a splendore argumenti.* « Admirabilis divi archiepiscopi myrensis, » nunc in adriacis littoralibus oris hospitis . . . ». Folia 227.

Auctor, presbyter venetus qui, in prooemio *officioso anagnostae* septuagesimum quintum annum se attigisse narrat, capitulis nonaginta, momenta historica s. Nicolai, eiusque corporis translationem ex pluribus auctoribus, longiorum epigrammatum modo, exhibet.

Cod. 160 membr., saec. XV, a. 182, l. 102 [L. IX, XXV]. Ma.

I. *Vita s. Augustini episcopi.* « Administrante rempublicam » Theodosio gloriosissimo ac victoriosissimo imperatore, patre Ar- » cadii atque Honorii imperatorum, qui ob egregiam animi stre- » nuitatem a Gratiano imperator creatus, maximas illas scythi- » cas gentes, hoc est Alanos, Hunos et Gothos, magnis multisque » praeliis vicit, quique quadragesimus secundus a Iulio primo

» Caesare imperium romanum tennit, natus Augustinus est ... »,
f. 1-80.

Differt opella ab iis, que hoc eodem de argumento Philippus ab Eelemosyna, Iordanus Quedlimburgensis, anonymus Cartusiensis a Bollandistis allatus, et Ambrosius Coriolanus scripsere; itidemque ab ea, quam cum officio s. doctoris, Maphaeo Vegio auctore, codex habet, olim Altempsianus, modo Vaticanus, a Papebrochio allatus (1). Auctor, quicumque is fuerit, Augustini gesta, ab eius ortu ad baptismum usque susceptum, ex ipsiusmet *confessionibus* [ex quibus etiam de sancta Monica non pauca] syllabatim sumpsit; cetera usque ad mortem a Possidio. De suo admodum pauca tum initio, tum aliis in locis adiecit. In his index quoque est operum Augustini, qui cum Possidio saepe convenit; alia tamen atque alia opera, etiam supposititia, habet, a Vincentio Bellovacensi, Trithemio, aliisque sancto doctori adscripta.

II. *Officium in festo s. Augustini episc. et confess.* Antiph.: « Laetare mater nostra Ierusalem, quia rex tuus dispensatorem » . . . », f. 81-88.

Hymnus: « Magne pater Augustine, preces nostras suscipe
» Per eas conditori nos placere satage . . . ».

Codicillum, gentis Marchanovae insigniis et littera initiali venuste pictis conspicuum, Io. Marchanova, *a.* 1448, *p. s. pec. fac. curavit Patavii,* donavit autem coenobio s. Ioannis in Viridario.

Cod. 161 membr.-chart., saec. XV, a. 200, l. 144 [L. III, CXXI].

1. *Miracula patrata, meritis et intercessione d. Thomae aquinatis.* Praeit epistola fratris Eliae Raymundi Tolosani magistri generalis ordinis Praedicatorum, *prioribus, provincialibus et conventualibus celerisque fratribus universis ordinis fratrum Praedicatorum,* quae inc.: « Quoniam maiorum suorum gentiles quon- » dam acta conscribebant et erigebant imagines . . . », f. 1-13.

Miracula sunt quadragintanovem, a Raymundo Hugone pleraque conscripta, extracta cura Eliae ex codicibus tolosanis,

(1) Tom. I, Ss. maij, p. 491, edit. ven.

quorum partem retulerunt *Acta Sanctorum,* 7 martii, tom. I, p. 717-724, 735-738. Narrationi tertii miraculi haec praeeunt: « Sequens miraculum vidit frater G. magister in theologia, de or- » dine Praedicatorum, regens in scholis canonicorum sancti Ste- » phani, civitatis Tholosae, et ipsum, ut potuit, compilavit ». Ante alteram miraculorum partem legitur: « Ista vigintiquinque mi- » racula dictavit et compilavit magister Ben. Tholosani ».

2. *De vita et scriptis b. Thomae Aquinatis.* « Thomas bea- » tissimus de Aquino, ortus nobilibus parentibus, Landulpho sci- » licet comite de Aquino eius patre et Theodora eius matre ... », f. 15-21.

Est compendium vitae d. Thomae a Guillelmo de Thoco exarata ac in *Actis Sanctorum,* 7 martii, tomo I vulgata, p. 659-685.

3. *Quaestio de conceptione b. Mariae virginis, qua eam minime sine labe conceptam enuntiat auctor anonimus.* « Quaestio » est utrum beata virgo fuerit concepta in peccato originali ... », f. 23-32.

Cod. 162 chart., saec. XVI, a. 204, l. 146 [L. III, CXXIII]. Mk.

1. Vincentii Baraterii, placentini, ordinis Praedicatorum. *Defensorium pro stigmatibus b. Catharinae Senensis;* latiori titulo in aliquibus codicibus: *Volumen defensorium d. Catharinae Senensis, quo enodantur nodi plurimi theologicales curiosi, et refelluntur obiectae rationes seu nugae et allucinationes veluti figmenta et inania verba, sicuti quadam ira et odio praecipitatae.*

Defensionem duplicem, autographam, auctor *probis ac eruditis omnibus* dicat *Placentiae, in monasterio sancti Joannis in canalibus,* 1521, *decimo calendas decembris.* Cum eam praelegendam dedisset Hieronymo Plegafecta [Pigafetta] vicentino, eiusdem ordinis, hic primam partem laudaverat epistola data Cremonae, tertio idus septembris a 1510, quae in fronte eius partis [f. 1-54] legitur; ad huius finem scripsit auctor: « Placentiae, in » solemnitate divi Benedicti, 1509 ». Altera in quinque libros quorum quisque in dialogos, distributa [f. 59-234], per modum dialogi, procedit, interlocutoribus Animulo, Theonomasto, Vincentio, Nicophoro, et Samuele: ea incipit: « Eo tempore quo de

» legitima filii portione, patre ingresso monasterium, scripsi, erat » mecum Animulus, cui opus ipsum dedicavi . . . ». Huic quoque praecedit epistola Plegaphetae [f. 59], data *Comi*, 11 *cal. novembris a.* 1512, *perquam raptim.*

2. Cyni Adelphi, *adversus Samuelem dialogus, interlocutoribus cane et asino.* « Legi opusculum tuum, imo dicam, quod certe » mereris, tametsi grammatica adversetur, tuum opus . . . », f. 235-242.

Samuel unus est ex interlocutoribus operis praecedentis, quem Baraterius principio defensionis secundae sic pingit: « Ho» mo mordentis lanae atque subnigri coloris vestem indutus, » praecinctus funiculum, qui in ipso domus ingressu ait: Est ne » in monasterio Vincentius placentinus, qui [ut fertur] adversus » stigmata pii patris mei Francisci pro stigmatibus Catherinae » Senensis multa conscripsit, copiosissime delirans . . . » ? Huius in opellam Baraterio contrariam auctor anonymus conviciis insurgit, quod divum *Franciscum alterum sibi Christum constituerit*, quod asseruerit *mulieri licet sanctissimae non posse datum iri stigmata*. Opusculi oeconomiam vero sic aggreditur, f. 237: « Complexio dictionum modo incongrua, modo inconcina, modo » imperfecta. Si verba inspicimus, nullus orationis splendor ni» torve; sin vero sensum considerare libet, nulla penitus eruditio, » ut legentibus stomachum moveat, generet fastidium audien» tibus ».

Operculis antiquis ex ligno avulsae sunt fibulae.

Cod. 163 membr., saec. XV, a. 400, l. 285 [L. IX, XIV]. Mk.

Processus quorundam dictorum et attestationum super celebritate memoriae ac virtutibus, vita et doctrina beatae Catherinae de Senis, publice productarum in curia episcopali castellana de Venetiis, in diversis infrascriptis temporibus, atque depositarum per quosdam infrascriptos venerabiles diversorum ordinum, graduum et locorum religiosos patres, existentes commendabilis vitae, scientiae atque famae. Qui utique processus abstractus est de originali processu existente in cancelleria curiae supradictae, qui originalis processus, de mandato domini episcopi castellani de Venetiis, publi-

catus, scriptus et positus est in dicta cancellaria per quendam ser Franciscum de Viviano, dictae episcopalis curiae notarium, qui etiam istum hic infrascriptum processum, partim per quendam Gerardum de Francia, et partim per quendam fratrem Ioannem de Placentia, ordinis Praedicatorum, fideliter transcriptum et per ipsum ser Franciscum diligenter examinatum, ac concordare per omnia cum originali repertum, manu propria autenticavit et publicavit, ac suis signo et nomine solitis roboravit, ut patet per totum huiusmodi processus decursum, et signanter in fine. « In Christi nomine, » amen. Anno nativitatis eiusdem 1411, indictione quarta, die » vigesimo quarto mensis maii, ad perpetuam rei memoriam, pa- » teat omnibus infrascripta legentibus . . . ». Paginae 152.

Cum in coenobiis ss. Io. et Pauli ac corporis Christi Venetiarum, celebraretur *a magno tempore* memoria *cuiusdam virginis* Catherinae de Senis, in dominica post festum b. Petri martyris, ord. Praedic.; contigit ut anno 1411, die eius virginis festo, concionator fr. Bartholomaeus de Ferraria, inquisitor ferrariensis, in ecclesia ss. Io. et Pauli, eximias eius virtutes ultra modum laudasset, unde murmur in ecclesia obortum, opere eorum *qui virgini aliqualiter detrahebant.* Quidam discreti viri querelam coram episcopo castellano Bernardo Bembo deferunt, ut, *habitis informationibus,* animos *quietare valeret,* et *quodlibet scandalum sedare.* Episcopus proborum virorum sententiae insistens, *post multa concludit quod bonum erat inquirere veritatem et informationem habere de veritate super celebratione dictae commemorationis supradictae virginis Catherinae de Senis, ut sic cunctis patere posset quod decenter fieret dicta commemoratio et praedicatio de virtutibus ipsius virginis, licet nondum canonizata foret.* Exinde processus. Hunc eundem, in fine mutilum [quod quaedam contestationes et attestationes sub fine missae sint], ex codice maioris Cartusiae ediderunt Martene et Durand tomo sexto amplissimae collectionis veterum scriptorum et monumentorum, col. 1238-1386.

Qua anecdotam, in codice enim Cartusiano desideratur, do annotationem libri nostri fronti appositam, eoque opportunius quod historiae singularis huius processus exornandae conferat : « Hic liber publici processus contestationum de sanctitate vitae » et doctrinae beatae Catherinae de Senis, ordinis de poenitentia

» sancti Dominici, ad instanciam venerabilis patris fratris Tho-
» mae etiam de Senis, ordinis Praedicatorum, pro libraria con-
» ventus ss. Io. et Pauli de Venetiis, eiusdem ordinis, scriptus et
» compactus fuit anno Domini MCCCCXVI de mense decembris,
» de pecunia venerabilium virorum dictae virginis singulariter
» devotorum, videlicet nobilis viri domini Bernardi Bembo de Ve-
» netiis et nobilis viri domini Ianotti de Florentia, item ser An-
» tonii Ravagnino et ser Danielis Cyono de Venetiis, ac ser Gui-
» donis et Ioannini Leopardi de Luca, de quibus viris fit mentio
» circa principium dictarum contestationum, utpote hic in se-
» quenti facie; et quia venerabiles viri, licet prius essent devoti
» praecipui praefatae virginis, attamen post dictarum contesta-
» tionum publicationem, longe amplius eidem virgini remanse-
» runt affecti. Unde qui in isto libro legeriut, aliquam orationem
» apud Deum pro supradictis facere digneutur, ac etiam eandem
» virginem, eius attentis virtutibus eximiis, decenter venerari et
» honorare conentur; quatenus ipsius virginis patrociniis atque
» suffragiis, per omnes in praesenti amplior gratia, et in futuro
» felicitas aeternae gloriae ulterius reportetur. Amen, amen,
» amen ».

Cod. 164 membr., saec. XV, a. 248, l. 170 [L. IX, XXXIX]. O.

Pieridum sacri cultoris Philippi Villanii, *de vita, moribus et miraculis gloriosissimi confessoris sancti Andreae Scoti, ad Leonardum Iacobi Bonafedis, devotum suum.* Prologus: « Sanctorum » quorum memoria in benedictione est natalitia solemniter cele- » brari . . . » ; historia : « Andreas vir Dei ex insula fuit Hiber- » niae, quae alio nomine vulgatiori Scotia . . . ». Folia 30.

Opellam inter *Acta Sanctorum Bollandiana* ad diem XXII augusti Guillelmus Cuperus edidit, vitiatis codicibus usus. Emendatur passim editio exemplari nostro, quod, ut elegantissimum est, auro nitens, picturis, ipsisque Bonafidiae gentis insigniis ornatum; ita manu Cauti Bonagii, canonici fesulani, Antonio Bonafidio postulante, accurate descriptum est ex antiquo codice, eodemque probatissimo, cuius in fine legebatur: « Explicit historia » sive legenda gloriosissimi confessoris sancti Andreae Scoti ad

» me Leouardum Iacobi Bouafedis devotum suum transmissa a » celeberrimo sacroque cultore, Pieridum domino Philippo Vil- » lano ». Vulgaribus litteris a Villauio editum libellum, deinde latinis ab iguoto homine douatum, ex codicis romaui et scriptorum quorundam auctoritate, Cuperus prouuutiavit, quod non ego ei abnuam. Illud potius aperiam, quod Cuperus uou vidit, Philippum Villauium eundem omnino esse, qui Matthaei patris historiam prosequntus est, multisqne litteris claruit; Leonardum vero Bouafidium, cui est opella inscripta, non eum fuisse, ut ille putavit, qui cortonensem episcopatum ab anuo 1528 ad 1545, sed alium, qui saeculo XIV exeuute, ac seqnentis initio, atque adeo ipsis Villauii temporibus vixit. Id ut pateat, proferre invat quae iu extremis codicis foliis adscripta sunt [fol. 29-30]: *Indulgentiae vero peccatorumque remissiones, quas habent visitantes eandem cappellam sive idem altare beati Andreae de Scotia, sunt haec.*

« Urbauus papa VI omnibus eleemosyuam facientibus u- » num annum concessit et quadragesimam, nt iu eius patet pri- » vilegio per antedictum Leonardum Bouafedis Iauuae suppli- » cato ».

« Bouifacius papa VIII primo ad instantiam dicti Leonardi, » tuuc eiusdem papae scutiferi houoris, tres auuos et totidem » quadrageuas simili modo concessit ».

« Item idem papa, ad iustantiam domiui A. [Augeli Actiajo- » lii] cardinalis florentini, unum annum dedit et quadragenam ».

« Item idem papa ad preces supradicti Leouardi, tuuc fra- » tris hierosolymitani, et sui militis et ambasciatoris ad partes » lougiuquas, concessit omuibus visitantibus dictum altare et » cappellam, et pro ipsius perfectioue eleemosiuam facientibus » omues iudulgentias et peccatorum remissiones, qnas cousecun- » tur visitantes omnes ecclesias et oratoria fesnla [fesulana] ».

« Item episcopus fesulauus die 26 septemb. MCCCLXXXIX » consecravit altare dictae cappellae; et facta tuuc fuit solemni- » ter sanctarum reliquiarnm dicti b. Audreae translatio, et in » perpetuum omni ultimo die domiuico septembris eiusdem con- » secrationis fieri commemorationem maudavit, elargieus omui- » bus tali die visitautibus dictum altare, quantumcumque potuit, » indulgentiam ».

Supradictus Bonifacius papa VIII donat insignia seu arma nobilitatis suae dicto Leonardo Bonafedis.

« Bonifacins episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio » Leonardo Bonafedis de Florentia, praeceptori domns sancti Io- » annis Ierosolymitani de Albaresio, familiari nostro, salutem et » apostolicam benedictionem ».

« Ob famosae tnae probitatis excellentiam, quam duximus » decorandam, tibi posterisqne tuis omni snb aevo insignia, seu » arma nostra et nobilium de progenie nostra Thomacellorum de » Neapoli, de qua qnidem paterna linea originem traximns, motu » proprio donamus tibi posterisque tuis; nt tu dictique posteri » bniusmodi insignia sive arma in perpetuum in quibusvis acti- » bus publice et privatim deferre, illisque nti pro vestris licite et » libere valeatis ».

Cod. 165 membr., saec. XVI, a. 143, l. 92 [L. IX, XLVI]. Mr.

Bernardi Iustiniani, s. Marci Venetiarum procuratoris, oratoris, *in beati Laurentii Justiniani patrui sui, primi patriarchae Venetiarum vita, ad monacos Cartusienses.* Capitula duodecim. Prooem.: « Etsi non dnbito, venerandi patres, qnin patriarcha » Laurentius sicut vivens solebat... »; vita: « Natus est igitnr » Laurentins Venetiis, Bernardo Iustiniano patre... ». Folia 68.

Opella publici iuris saepins facta est ab anno nsque 1475, itale qnoque versa.

Codicem habnernnt Marinus Sanntus L. filins [n. 785] et Bernardns Manrocenns q. Benedicti iuris doctoris, s. Lucae evangelistae plebanns.

Codd. 166-167 chart., saec. XVIII, a. 300, l. 202 [L. IX, CXXIII-CXXIV]. Ml.

Acta in causa canonizationis b. Benvenutae Boianae, monialis utinensis, ordinis Praedicatorum. Codice centesimo sexagesimo sexo excussa sequuntur:

1. *Animadversiones promotoris fidei Caietani Fortis, super*

dubio an sit signanda commissio introductionis causae ec., Romae typis datae a. 1765, pag. 6.

2. Io. Franc. Bern. Mar. de Rubeis, *responsum autographum animadversionibus promotoris fidei, quo usus est advocatus romanus in prima responsione typis data a.* 1763. fol. 8.

3. Caietani Fortis, *novae animadversiones, Romae anno eodem typis datae, ut et manuscriptae*, pag. 3, fol. 2.

4. Io. Franc. ec. de Rubeis, *responsio autographa ad novas animadversiones, cum revisione Joannis Prunetti subpromotoris fidei,* fol. 25. Occurrunt quoque typis editae ibidem, anno 1763, pag. 35.

5. Dominici Claverini, advocati, *memoriale posthumum ad responsiones datas novis animadversionibus, typis editum ibidem, anno eodem*, pag. 8.

6. Io. Franc. ec. de Rubeis, *alia responsio, item autographa qua editores romani usi sunt in edita responsione tertiis animadversionibus*, fol. 18.

7. —— *observata, ut evincatur fratrem Conradum fuisse a confessionibus b. Benvenutae Boianae,* fol. 2.

8. —— *de instituto sororum de poenitentia s. Dominici, quod beata Benvenuta Boiana de Civitate Foriiulii professa est, Joanni Thomae de Boxadors, magistro generali ordinis Praedicatorum*, fol. 20.

Commentariolum autographum, quod auctor, anno 1765, eodem de Boxadors petente exaraverat, publicam lucem meretur. Exemplari alteri aliena manu exscripto auctor subscripsit.

9. Vincentii M. Lupinacci, *epistolae decem, italae Romae datae Io. Franc. de Rubeis, ann.* 1762-1768.

10. Ios. M. Feroni, cardinalis, *acta varia, mss. et impressa, ann.* 1765, 1767.

11. *Supplicationes de officio et missa b. Benvenutae recitandis, cum concessionis decretis et tribus lectionibus propriis, omnia typis Romae data annis* 1765-1766.

12. Anastasii Comi, *epistola itale data Civit. Foriiulii,* 28 *aug.* 1761 *Jo. Franc. De Rubeis.*

13. Io. Fr. ec. de Rubeis, *ristretto della vita della b. Benvenuta Boiana, monaca del terz' ordine di s. Domenico, publici iuris*

factus [Venetiis, a. 1765, pag. 30, 8.°] *cum icone aere sculpta b. Benvenutae.*

14. *Exemplum epistolae datae a provinciali et capitulo parmensi, ordinis s. Dominici, Francisco Boiano civitatensi,* 22 *april.* 1507.

15. *Monumenta historica b. Benvenutae, ab anno* 1446 *collecta et in sessione vigesima prima processus pro eiusdem canonizatione agitata die* 7 *iulii* 1759.

16. *Vetera necrologia excussa, cum specimine characterum ad dissertationem num.* 8 *datam.*

Codex ventesimus sexagesimus septimus continet:

a. Dominici Claverini, *instructionem breviorem, itale, de processu adparando pro canonizatione b. Benvenutae Boianae,* fol. 6.

b. —— *de eodem instructionem promissiorem,* itale. Additur responsio trina data obiectis ab curia archiep. utinensi; item dubia proposita a Fr. Io. de Rubeis, p. 157.

c. *Risposte fatte dal sig. Chiaverini, avv. romano, alle riflessioni del promotore fiscale della curia arcivesc. di Udine,* fol. 8.

d. *Particula provisionum et ordinationum in visitatione ecclesiarum Civitatis Foriiulii, a.* 1585, *quae spectat ad altare b. Benvenutae, in ecclesia s. Dominici.*

e. Francisci Iusti, *epistolae tres,* a. 1759.

Cod. 168 chart., saec. XVIII, a. 240, l. 186 [L. IX, CLXXXV]. R.

Fr. Io. Franc. ec. de Rubeis, *vita b. Benvenutae Boianae de Civitate Austriae, in provincia Foriiuli.* Venet., 1754, 4.°

Adduntur emendationes et additamenta manu eiusdem auctoris.

Cod. 169 membr. saec. XVI, a. 248, l. 183 [L. IX, VII]. Mb.

Ex libro qui dicitur **epilogus chronicarum,** *edito a Jo. de Nigravalle, bibliothecario romanae ecclesiae, ordinis Praemonstratensis, in libro eiusdem epilogi decimitertii, cap.* 18, *ubi loquitur de ordinibus sive variis religionibus sanctae ac catholicae matris*

ecclesiae benedictae. « Ordo canonicus in veteri testamento a le-» vitis, quorum erat cum ephot lineo in tabernaculo . . . ».

Insunt autem :

a. Opella verbis conclusa : « Haec omnia de verbo ad ver-» bum ex chronica Io. de Nigravalle ordinis Praemonstratensiis, » quae dicitur epilogus chronicarum epil. 13, cap. 18, per vene-» rabilem p. d. Zachariam vincentinum monachum fideliter extra-» cta . . . », f. 1-28.

b. Loca Rosetti, Roberti Holchot, Raphaelis Volaterrani, Iacobi Philippi Bergomensis, in idem argumentum, quibus accedit bulla Alexandri papae IV, f. 28-32, 34-38.

c. *Hymni saphyci tres in die festo divi Augustini, regularium Clericorum instauratoris, ad vesperas, in nocturnis, ad laudes*, f. 32-34.

1. « Laudibus caeli resonet canoris . . . ».
2. « Noctis successus medio soporem . . . ».
3. « Lucifer claro redimitus ore . . . ».

Non unum ex tribus dedit Mone in *Lateinische Hymnen.*

Fere omnia, exceptis hymnis, publici iuris facta sunt Brixiae, per Damianum et Iacobum Philippum fratres, a. 1536, denuo Venetiis a. 1621.

Hunc ipsum Ioannem de Nigravalle passim in medium adducunt Ioannes Philippus Novariensis, Gabriel Pennotus, ac Io. Baptista Siguius, dum historiam ordinis Canonici pertractant; nemo tamen de auctore iudicium ullum prodit. Haec in *sylloge scriptorum ordinis Praemonstratensis* [Aug. Vindelic., 1771, 4.° p. 436] Georgius, abbas roggenburgensis: « De Nigravalle Ioannes, » qui ex canonico regulari Norbertino . . . ordinis Praemonstra-» tensis in Hispania definitor, s r. e. bibliothecarius et postea » cardinalis renuntiatus est. Laudes huius praestantissimi viri » alieno ex calamo, nempe ex Constantini Ghini senensis, cano-» nici s. Salvatoris, quam meo exscribere malo ». Auctoris praeconiis ex Ghino recitatis sequitur: « Huic tanquam genuino pa-» renti debemus epitomen chronicorum et catalogum summorum » pontificum, cardinalium, Sanctorum ordinis Canonicorum regu-» larium . . . ». Ceterum scriptor satis est ineptus et nugax, qui sanctos homines multos, pontifices romanos, scriptores ecclesia-

sticos, reges ac principes ordini Canonico perperam accenset, ac putidis fabulis persaepe indulget: neque vero ultra saeculum decimum quartum procedit.

Consulto deleta epigraphe: « Iste liber est Canonicorum re- » gularium s. Salvatoris . . . ».

Cod. 170 chart., saec. XVIII, a. 237, l. 173 [L, IX, L]. Mg.

I. Beati Ambrosii, abbatis generalis Camaldulensis, *hodaeporicon a Nicolao Bartholini bargensi, c. r. congregationis matris Dei, publicae luci assertum ex bibliotheca Medicaea* ec. Florentiae ac Lucae, sine a., pag. 12, non num. 72, 4°

Chronotaxim annotavit in marginibus Io. Benedictus Mittarellus.

II. Accedit *index personarum alphabeticus*, fol. 1-5.

III. *Variorum notae ad hodaeporicon*, manu laudati Mittarelli, fol. 6-9.

IV. *Acta visitatoria sub generali regimine rev. p. d. Petri Canneti e Cremona, abbatis apostolici classensis, et totius ordinis Camaldulensis generalis, electi anno MDCCXXIX, in capitulo Faventiae.* « Completis generalibus comitiis et publicatis capitu- » laribus actis die 21 maii . . . », f. 12-13.

V. *Acta interregni Camaldulensis.* « Postquam placuit Deo » kal. oct. anno 1730, reverendum patrem generalem nostrum d. » Petrum Cannetum ad se vocare . . . », f. 13-14.

VI. *Acta sub neo-generali Camaldulensi.* « D. Floriano Maria » Arrigono meldulensi, 9 dec., reverend. neo-generalis Faventiam » ingressus est . . . », f. 14-20.

Brevioribus visitationis itineribus non tantum loca describuntur sed et lapides referuntur.

Sub fine amanuensis Io. Ben. Mittarellus notavit: « Hacte- » nus autographum rev. p. visitatoris n. Guidonis Grandi [cre- » monensis], ex quo hoc ipsum exemplar est erutum ».

Cod. 171 chart., saec. XVII, a. 450, l. 291 [L. IX, CLXXVII].

Fortunati Ulmi, *historiarum insulae s. Georgii maioris prope*

Venetias positae, libri tres. Liber primus incip.: « Cultus erga » Deum, apud Venetos semper viguit. Hinc urbis fundatores » quamprimum erigendis basilicis se dedere . . . »; finit: « quae » haud prorsus iniucunde, ut arbitror, audientur », p. 1-116.

Auctor, venetus, abbas Cassinensis in monasterio s. Georgii, sua manu exscripsit ac emendationibus notisque ditavit hanc historiam, cuius tres tantum libri in codice occurrunt, dum in exemplaribus posterioribus [itale quoque ab eodem exaratis] quinque numerantur.

Liber alter titulum de quo tantum actum, praefert. Historia translationis corporis sancti Stephani protomartyris Constantinopoli Venetias anno MCX ad suburbanam insulam s. Georgii cognomento maioris, auctore ec. « Docuit christiana pietas Venetos » Sanctorum reliquias ex veteri quocumque solo novam in urbem » deducere . . . » ; finit: « Michael Alabardus, piisimae Georgia- » nae huius insulae abbas, postea devotissime argentea theca re- » conditum [capitis fragmentum], integri capitis imagine, anno » 1592, posteritati venerandum exposuit », p. 119-249.

Adduntur fragmentum ex libri octavi capitulo quadragesimo primo chronici Andreae Danduli; nec non hymni tres, die festo s. Stephani in sancti Georgii insula, recitari soliti :

1. « Martyr illustri pietate Christum . . . ».
2. « Lux orbe toto fulgida . . . ».
3. « Sacra solemnis colimus diei . . . ».

quorum non unum profert Mone in *Lateinische Hymnen* ec.

Liber tertius inc.: « Tribuno abbati qui quatuor et triginta » annis rerum potitus est, prospera omnia cessere . . . » ; finit anno 1173 : « urbemque ac rempublicam faustissime regeret » ; his ab eodem Ulmo notatis : « Sino a qui ho scritto per dover » stampare: sebbene vi sono molte cose da emendare, nè è per- » fetta l' opera », p. 253-385.

Codex, cum titulis aliena quoque manu appositis, scatet lacunis: paginae etiam 332-377 resectae sunt. Unde autem et quomodo in Marciam delatus sit, narrat Emanuel Cicogna, cuius verba hic repeto : « Questo autografo, legato in vitello, spettava già » alla biblioteca di s. Giorgio maggiore, e l'abate Morelli vi avea » fatto incollare sull' interno della sopracoperta lo stemma della

» repubblica e della biblioteca Marciana, indizio che dovea essere » conservato e tenuto in istima. Ora, soppressa la congregazione, » questo codice restò nelle stanze di don Lio Bembo monaco, pa- » trizio veneto, che sel portò nella sua casa privata, e poscia pas- » sato nel monastero de' Benedettini di Modena, seco il recò per » lasciarlo a quello. Io però che bramava che questo codice tor- » nasse in seno de' Veneziani, lo pregai per lettera di farne ge- » nerosa offerta alla Marciana; e così fu. Il Bembo, poco prima » di morire nel 1836, ordinò che mi fosse consegnato; ed essen- » domi pervenuto col mezzo del chiar. sig. abate don Angelo » Grillo monaco Cassinense, ora [1838] abitante in Napoli, e del » nob. consigliere di appello Giulio Bembo, fratello del defunto, » io il recai nel dì 13 agosto 1836 alla Marciana; della qual co- » sa il cav. ab. bibliotecario Bettio fece memoria negli atti » (1). Quam grati animi tesseram sua manu Bettio operi praeposuit.

« Eruditissimi Emmanuelis Ciconiae — sollicita cura — » hoc opus autographum — Fortunati Ulmi — pater Leo Bem- » bus — monachus Cassinensis — sub regula s. Benedicti — » monasterii mutinensis abbas — r. bibliothecae — dono misit — » A. MDCCCXXXVI ».

Cod. 172 chart., saec. XVII, a. 195, l. 133 [L. IX, LXXII]. N.

Alexandri Rodulphi, *compendium historiae sacri monasterii Cavensis, quo inter cetera, eius origo sive fundatio; sacra dedicatio; abbatum et praelatorum omnium et virorum aliquot illustrium nomina et gesta quaedam; cunctorumque series monachorum qui in eo professionis votum emiserunt; ecclesiarumque et castrorum numerus quae eius ditioni subiecta mensaeque unita fuerunt; aliaque notatu digna, ex authenticis scripturarum monumentis, fidelique maiorum traditione breviter et ordinate digesta sunt.*

Auctor, eius *monasterii alumnus et praepositus monasterii Sublacensis, ordinis sanctiss. patris Benedicti de observantia, congregationis Cassinensis narrationem ad principium saeculi XVII deducit.* Libri titulum prosequitur: *His accesserunt hymni cum*

(1) *Iscrizioni veneziane*, vol. IV, p. 281-282

antiphonis ad **Magnificat** *et* **Benedictus**, ac orationibus in honorem sanctorum patrum Alferii, Leonis, Petri atque Constabilis; auctore r. p. d. Angelo Sangrino, abbate Cassinensi, viro eruditissimo atque piissimo, cui, pro sui reverentia, principem locum in hoc compendio ipsemet compendii auctor attribuit, adiecitque, coronidis vice, seriem sacrarum reliquiarum in cavensi ecclesia et sacrario reconditarum.

Codex, folior. 68, ad monasterium cavense pertinuerat.

Cod. 173 chart., saec., XVI, a. 190, l. 141 [L. IX, II].

Exordium historiae Cisterciensis. « Aeternus Deus, aeterni » Dei filius, Dominus noster Iesus Christus, creator omnium re- » rum . . . ». Libri sex in capitula distributi.

Praeit index foliis I-XII.

Opus ideo historiae exordium appellatum puto, quod miracula a fratribus ordinis perpetrata enarrentur, ac praecepta offerrantur sancte et pie in coenobio vivendi, nulla annorum ratione habita. Quae fusius auctor in libro folior. 448 tractavit sic in fine per anacephaleosim recolligit: « Explicatis hiis quae de initio » Cisterciensis ordinis nec non et de reverendis atque in omni re- » ligione conspicuis viris qui in Cistertio et in Claravalle clarue- » runt scribere necessarium duximus, simul etiam de exem- » plis quae pro rei similitudine non incongrue, ut arbitror, iuxta » finem locis opportunis inseruimus, hanc a lectore nostro vicis- » situdinis gratiam postulamus ut si aliquis in hoc opuscolo in- » venerit unde ad amorem virtutum, odium vitiorum, sanctaeque » devotionis fervorem inflammari se sentiat, Deo, sine quo nihil » boni fit, et patribus quorum industria haec ad nostram noti- » tiam pervenerunt, gratias agat, nobis vero quorum non parvo » labore compilata et in unum corpus compacta sunt, piae ora- » tionis suffragium impendere dignetur »..

Eius auctorem monachum anonymum Clarevallensem, ad episcopatum assumptum asserit Manrique (1), qui frequenter loca ex *Exordio magno* utpote et *parvo* recitat. Folia 450.

(1) *Annales Cistercienses*. Lugduni, 1642, t. I, p. 54.

Cod. 174 membr., saec. XV, a. 165, l. 118 [L. IX, LXXXII]. N.

I. *Chronica priorum maioris domus Cartusiae.* Prologus inc.: « Quoniam, attestante scriptura, Eccl. XXXIX, sapientiam anti- » quorum sapiens exquiret, ideo Spiritus sancti adiutorio . . . » ; operis textus: « Anno domin. incarnationis MLXXXII, dum so- » lemne studium floreret Parisiis . . . », f. 1-27.

Historiam originis domus maioris Cartusiae [f. 1-6] exci- piunt gesta viginti quatuor priorum eius ordinis, quotquot nu- merantur ab anno 1083 ad 1379.

II. *Primi priores a principio ordinis Cartusiensis usque ad sextum* [exclusive] *in domo Cartusiae.* « Primus. Magister Bruno, » natione theutonicus, ex praeclara urbe Colonia, parentibus non » obscuris . . . », f. 28-29.

Sunt hi Bruno, Landuinus Franciscus, Ioannes Tuscus, Io- annes Guigo, de quorum gestis, vario ac in opella antecedenti sermone narratis, notitiae *in pluribus chronicis reperiuntur,* dum successores eorum *tali fuerunt oblivioni demandati, quod nulla ex eis memoria per aliquam scripturam habeatur.*

III. *Consuetudines Cartusiae veteres, sub domino Guigone, priore.* Prologus inc.: « Amicis et fratribus in Christo dilectissi- » mis, Bernardo Portarum, Huberto Sancti Sulpicii, Miloni Maio- » revo prioribus et universis . . . . fratribus Cartusiae, prior voca- » tus Guigo . . . » ; consuetudines vero: « A kalendis itaque no- » vembris usque ad octavam Pentecostes . . . », f. 29-59.

Praeit index novem supra septuaginta capitulorum, inscri- ptus: « Ista capitula sunt falsa propter exemplar corruptum ».

Guigo, prior quintus, *carissimi ac reverendissimi nobis pa- tris Hugonis gratianopolitani episcopi . . . . iussis et monitis obtemperantis, dat consuetudines domus nostrae scriptas, memoriae mandandas.*

IV. *Cartusiae eiusdem consuetudines recentiores, numero de- cem.* « Commemorationem de sancto Ioanne Baptista et de omni- » bus Sanctis . . . », f. 60-63.

Vide Valent., *biblioth. ms.*, t. II, p. 349-351.

Codicem possederat saeculo decimo octavo domus Montelli ordinis Cartusiani, in ditione tarvisina.

Cod. 175 chart., saec. XVIII, a. 258, l. 192 [L. IX, CXXXIII]. Ml.

I. *Apparatus ad annales ordinis Excalceatorum sanct. Trinitatis, redemptionis captivorum.* « Quantum a protoparentis nostri » lapsu humana sit vitiata natura, et eius infirma constitutio- » ne . . . », f. 1-30.

Auctor anonymus agit de origine reformationis ordinis ss. Trinitatis in Hispania [a. 1594]: quid egerit pater Ioannes Baptista Rico ad sedem vallisrupensem ei familiae asserendam; quo modo Romae a pontifice erectionem Discalceatorum ordinis ss. Trinitatis obtinuerit. Signa et vaticinia praevia. Pontifices et principes eum ordinem laudibus prosequuntur.

II. *Annales ordinis Excalceatorum ss. Trinitatis redemptionis captivorum, quidquid in eo memoria dignum gestum est referentes, et sub adiunctis corollariis illustres eius viros memorantes. Tomus primus, omnia complectens quae desiderari possunt ab anno* 1599 *usque* 1639, *auctore* . . . . . . « Postquam Deus tanquam » aurum in fornace persecutionum, aviditatum et laborum n. v. » p. Ioannem Baptista Rico . . . », f. 32-163.

Partem hanc, paragraphis 487 absolutam, sic auctor concludit: « Sed iam haec pro primo tomo *annalium* nostri ordinis » Excalceatorum ss. Trinitatis sufficiant, dum secundum tomum, » ab anno 1640 usque 1680 paramus, et postmodum tertium ab » illo usque 1720 . . . . Haec scribebam 26 maii, feria sexta » ante vigiliam Pentecostes anni 1719 ».

III. *Continuatio praecedentis historiae ordinis ss. Trinitatis redemptionis captivorum* [annis 1640-1658]. « Quotidie in n. or- » dine Excalceatorum ss. Trinitatis redemptionis captivorum, » zelus n. sacri instituti succrescebat . . . », f. 166-326.

Capitulis centum gesta enarrantur Francisci a s. Iosepho, antiquioris; Ioannis Evangelistae; Petri a Resurrectione; Hieronymi a s. Trinitate; Hilarionis a Matre Dei; Michaelis a Conceptione; Alphonsi a s. Ioanne Baptista; Iusti a Iesu; Michaelis a s. Hieronymo; Petri a Spiritu sancto; Ioannis a Virgine; Francisci a s. Trinitate; Macarii a s. Bartholomaeo; Philippi a s. Iacobo; Michaelis a Sancta Maria; Ioannis ab Annuntiatione; Io-

annis a Conceptione; Annae a s. Paulo, monialis; Andreae a Resurrectione; Ioannis a Matre Dei; Petri a Conceptione; Martini a sanctiss. Trinitate; Francisci a s. Sacramento; Ioannis Baptistae a Conceptione [fundatore ordinis, de quo supra]; Petri a Iesu Maria; Thomae a Virgine, seu de Villanova; Hermenegildi a s. Ioanne; Francisci a Virgine; Sebastiani a Regibus; Ioannis a Pace; Didaci et Ambrosii a Iesu; Ioannis a Cruce; Bartholomaei a Iesu; Iosephi a Virgine; Franciscae a s. Sacramento, monialis; Thomae a Sancto Gregorio; Ioannis ab Incarnatione; Ludovici a sancta Trinitate; Martini a Resurrectione; Isidori a s. Martino; Hieronymi a Nativitate; Angeli a s. Christophoro; Francisci a sancto Petro; Petri a Matre Dei; Casparis a Iesu; Martini ab Assumptione; Iosephi a Matre Dei; Emmanuelis ab Annuntiatione; Francisci a Cruce; Melchioris a Matre Dei; Didaci a Matre Dei; Michaelis a sancto Ioseph; Lucae a Conceptione; Ioannis a sancto Bonaventura; Ioseph a Iesu Maria. Agitur praeterea de erectione coenobiorum, capitulis generalibus, redemptionibus captivorum; reliquiis ss. martyrum, in Hispania.

Cod. 176 chart., saec. XVI, a. 310, l. 211 [L. IX, LXXXIV]. N.

Valerii Muschettae, *historia coenobii s. Augustini de Padua.* « Celeberrimi templi d. Augustino sacri aedificium longe insigne » patres nostri . . . ».

Auctor patavinus eius monasterii, siti *prope flumen, non longe ab oratorio sancti Joannis a navibus*, prior annis 1587-1588, historiam universam sibi tractandam proposuerat: « Primum de » templo, de sacellis, aris, sepulchris verba faciam, deinde mox » de coenobio, praeclarisque viris qui in eo sub instituto ratio- » neque vivendi a sanctiss. patriarcha Dominico excogitata atque » tradita Domino servientes mirifice ecclesiae Christi profuerunt » ec. » Horum omnium, seu quod auctor opus interceperit, seu quod reliqua desiderentur, codici inest tantum pars prima, f. 1-30, verbis conclusa: « Hactenus de templo et de aris deque re- » ligiosis hominibus qui templum condiderunt; atque de ceteris, » qui id ipsum sacellis, aris donariisque coluerunt et auxerunt »; de reliquiis [sacris lipsanis] actum f. 14-22; altera habet in prin-

cipio titulum: « Inter cetera commemorandi sunt dies, quibus » maiori religione et frequentia populus patavinus ad basilicam » nostram accedit. Et cur ceteris nobis sint solemniores et ce» lebriores; et id pro mensium serie exequentes, paucis, ut omnis » absit orationis prolixitas, dicetur a nobis, f. 30-48. Privilegia » quoque et indulgentiae recitantur. Folio extremo exstat initium » partis *de sepulchris templi sancti Augustini et eorum inscri» ptionibus*, quo epitaphium non absolutum Ubertini de Carraria, » iam a Salomonio relatum (1) ». Praetereo nomina eorum qui in templum et monasterium extruendum, vel dono, vel testamento, symbolam contulerunt, non item artificum, quod artium historiae exornandae prosint. Fol. 10: « Picta est resurrectio » Christi cum dd. Augustini, Dominici, Andreae apostoli, Magda» lenae et sodalium simulacris, opus Dominici Campagnolae pa» tavini.... »; fol. 14: « Franciscus Vicoaggeris huius operis » conditor »; fol. 23: « Chorus caeptus est aedificari anno 1566, » cum vetus pene collapsus et carie confectus esset. Opus est » Bartholomaei Fabri lignarii veneti haud vulgaris .... »; fol. 25: « Pinxit Federicus Germanus pictor venetus, anno 1424, » multas in ea divorum imagines sed praecipue d. patris nostri » Dominici »; fol. 26: Opus est Marci Antonii Gordi, patavini » sculptoris eximii ... » — « labore et ingenio Guglielmi scul» ptoris seu lapicidae veronensis opus factum est .... ». Addo vocabulum hodiernum in usu Venetiis *Cecendelo* saeculo decimosexto Patavii quoque adhibitum. Reapse folio 22 lego: « Cicendulum accensum dominicis ceterisque diebus feriatis cu» stos sacrarii olio fovet.

Cod. 177 chart., saec. XVIII, a. 306, l. 220 [L. IX, LXXXIX]. R.

Monumenta varia ad historiam spectantia ordinis Praedicatorum s. Dominici. Ceteris praestant:

a. Thomae Antonii senensis, *historia disciplinae regularis instauratae in coenobiis venetis ordinis Praedicatorum, nec non*

(1) *Urbis patav. inscript.* Patavii, 1701, p. 43.

tertii ordinis de poenitentia s. Dominici, in civitate Venetiarum propagati, f. 26-67.

b. Io. Franc. ec. de Rubeis, *notae et emendationes ad indicem codicum mss. graecorum bibliothecae ss. Joannis et Pauli, Venetiis*, f. 81-82.

c. *Notae in codicem manuscriptum in quo agitur de origine ac incrementis ordinis et statu fratrum et sororum de poenitentia s. Dominici*, f. 83-93.

Rito miror in *Ecclesiae venetae Flaminii Cornelii* tom. VI opellam desiderari, dum auctor sua manu notat: « Typis editae » tomo VI inter *ecclesias venetas*, ubi aliquae alio modo a me » expositae sunt: paucissimas alias addidit Cornelius ».

d. *Breve racconto delle croniche del venerando monasterio del Corpo di Cristo di Venezia, descritto dal r. p. Gio. Dominici, allora frate in ss. Gio. e Paolo di Venezia, dappoi vescovo e cardinale di santa chiesa.* « Richiedi da mi instantemente fiol dilecto » chio te descrivi lo principio . . . . », f. 106-135.

Auctor ex ordine Praedicatorum s. Dominici in coenobio ss. Ioannis et Pauli Venetiar., episcopus demum et cardinalis, instituit Venetiis monasterium sororum de poenitentia s. Dominici, *Corporis Christi* appellatum.

e. *Lettere spirituali, copiate dalle originali di detto Beato, esistenti nel monastero del Corpus Domini di Venezia*, f. 136-151.

Edidit Biscionius in collectione: *Lettere di Santi e Beati fiorentini.* Firenze, 1736, 8.°

f. Io. Franc. ec. de Rubeis, *syllabus codicum mss. monasterii Corporis Christi*, cum aliis de eo monasterio, f. 152-167.

g. *Fragmenta duo epistolarum Ioannis Dominici sororibus Corporis Christi Venetiarum.*

Principium epistolae datae Florentiae, 12 apr. 1402 [a Biscionio num. 15] diagrammate communicavit conlega meus Ioannes Veludo professori Donato Salvi florentino, qui illud saxo expressit folio CLXXII operis: *Regola del governo di cura famigliare, compilata dal b. Giovanni Dominici.* Firenze, 1860, 8.°

h. *Monumenta coenobii Praedicatorum s. Dominici, Civitatis Austriae*, f. 174-190.

i. Io. Franc. ec. de Rubeis, *osservazioni sopra alcuni luoghi*

de' tre primi libri della vita del glorioso patriarca s. Domenico, i quali si stimano degni o di correzione o di più diligente esame, f. 191-194.

Auctor annotat opellam ei datam Florentia a p. Seraphino Lodi a. 1724, quam restitutam hic emendavit et edidit.

k. Iacobi Facciolati, *notitia autographa fr. Bartholomaei Spina, pisani, sacri palatii magistri a pontifice dicti a.* 1545, pluribus de eodem adiectis, f. 218-225.

l. *Catalogus inquisitorum adversus haereticam pravitatem in inclyta civitate totoque serenissimo Venetiarum dominio*, annis 1301-1763, f. 237-240.

m. *Catalogus inquisitorum Bononiae, ab anno* 1273 *ad* 1762, f. 243-250.

n. Matthaei Veyer, soc. Iesu, *epistolae binae Coloniae datae a.* 1726 *Benedicto pp. XIII et inquisitoribus contra haereticam pravitatem Romae*, f. 255-258.

Fere omnia autographa sunt Io. Franc. Bern. Mar. de Rubeis.

Cod. 178 chart., saec. XVIII, a. 316, l. 215 [L. IX, XC]. R.

Jo. Franc. ec. de Rubeis, *monumenta autographa varia ad historiam spectantia ordinis fratrum Praedicatorum, et ad eius monasteria*, latine et itale. Potiora refero.

a. *Origine della congregazione Osservante, nell' ordine di s. Domenico.* « La religione di s. Domenico fino dal suo princi- » pio . . . », f. 12-28.

b. *Sommario d'arringa della provincia di s. Domenico, colle risposte della congregazione Osservante del b. Giacomo, nell' eccellent. consulta, l' anno* 1731 18 *marzo.* « Si dice di non voler » trattar causa, ma solo . . . », f. 29-36.

c. *Institutio monasterii ordinis s. Dominici, congregationis Observantiae s. Mariae a cella.* « Mulieres religiosae, sorores We- » rempurch, Helisabeth, Blaseta et Adaleita . . . », f. 58-60.

d. *Varia de monasterio monialium eiusdem congregationis Observantiae, ss. Erasmi et Secundi*, f. 64-76.

e. *De fundatione monasterii conservatorii tituli s. Catharinae senensis, positi in pertinentiis et villa Farrae*, f. 77-79.

f. *Regola delle verginelle secolari, che vivono in Farra di Gradisca, sotto la protetione di s. Caterina da Siena,* f. 80-89, 165-166.

g. *Monumenta varia historica coenobii fratrum Praedicatorum s. Dominici de Iustinopoli,* f. 90-108.

h. *Eadem coenobii s. Dominici de Aemona,* f. 109-116

i. *Eadem coenobii fratrum servorum s. Mariae, ordinis s. Augustini, de Valvasono,* f. 117-120.

k. *De institutione coenobii monialium s. Dominici, Sacili,* f. 123-124.

l. *Epistolae encyclicae vel manu vel typis descriptae, in obitum fratrum collegii ordinis Praedicatorum s. Dominici de Observantia, Venetiarum, ab anno* 1652 *ad* 1762, f. 187-230.

m. *Compendio di tutto ciò che fu operato da' Veneziani per riguadagnare dagli Austriaci Aquileia, a vantaggio di que' patriarchi,* f. 259-268.

n. *Epistolae encyclicae vel manu vel typis descriptae, in obitum fratrum exterorum ex Praedicatorum ordine,* f. 271-315.

Insunt passim epistolae autographae, plerumque itale, Ioannis Brunacci, Angeli Calogerà, Benedicti Tagliapietra, Casparis episcopi aemonensis, Riccardi Zambertani, Friderici Fabricii de Cordovado, Prosperi Piccoli, Alexandri Origni, Bartholom. Giacomazzi, Ioann. Franc. Mar. Contarini, Thomae Ripolli, Ioannis Pauli Oliva.

Codd. 179-183 chart., saec. XVIII, a. 212, l. 150 [L. IX, CXIV-CXVIII]. MI.

Iacobi Antonii Tagliapietra, *monumenta ad monasteria fratrum ordinis Praedicatorum spectantia.*

Quae codice superiori breviter excussa sunt, his fusius retractantur; exhibentur enim excerpta per capitula, bullae, diplomata, inscriptiones, partes testamentorum, epistolae fratrum ordinis, opuscula quoque impressa. Volumen quintum dat operi universo supplementum.

Cod. 184 chart., saec. XVIII, a. 310, l. 217 [L. IX, CXXXIV]. Ml.

Eiusdem, *origo et series monasteriorum tum fratrum, tum monialium ordinis Praedicatorum s. Dominici.* Opus partibus octo distributum.

1. *De monasteriis provinciarum Hispaniae, Aragoniae et Boeticae,* f. 1-126.
2. —— *Tolosae et Franciae,* f. 127-205.
3. —— *Italiae et insularum adiacentium,* f. 206-401.
4. —— *Hungariae, Teutoniae, Bohemiae,* f. 402-504.
5. —— *Angliae, Scotiae et Hiberniae,* f. 505-535.
6. —— *Poloniae, Russiae, Lituaniae,* f. 536-583.
7. —— *Daciae, Graeciae, Terrae Sanctae, Dalmatiae, Portugallie et Nesciovanensis,* f. 584-641.
8. —— *monialium universis,* f. 642-742.

Auctor ex ordine Praedicatorum, in domo Iesuatorum Venetiis degens, annotat patienter loca singula ex bullario eius ordinis, actis capitulorum, constitutionibus, diplomatibus, litteris episcoporum et praelatorum, historiis ecclesiasticis et profanis, quas inter extrema est: *De rebus congregation is sub titulo b. Jacobi Salomonii.* Venetiis, 1751, 4.° Insunt quoque documenta ex anno 1755.

Codd. 185-202 chart., saec. XVIII, a. 214, l. 150 [L. IX, XCIII-CX]. Ml.

Eiusdem, *documenta ex libris impressis et manuscriptis quae historiam summorum pontificum, cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, aliarumque ecclesiae dignitatum ex ordine Praedicatorum s. Dominici attingunt.*

Insunt diplomata, testamenta, vitae, elogia, epistolae, opellae ex codicibus manuscriptis et libris impressis exscriptae. Codices C et CV [a. 300, l. 102] offerunt indices rerum in anterioribus pertractatarum; extremus [a. 300, l. 210] habet operis universi appendicem.

Codd. 203-205 chart., saec. XVIII, a. 220, l. 150 [L. IX, CXI-CXIII]. MI.

Einsdem, *appendix exhibens ordinis fratrum Praedicatorum cardinales, patriarchas, archiepiscopos et legatos.*

Terno volnmine loca varia auctorum excntiuntur, eornmque opernm vel citata vel fragmenta afferuntnr qnae ad illustrandam virorum in titulo renunciatorum historiam faciunt. Quod haec nullo ordine exhibita sint, rite collector *miscellanea* appellavit. Voluminis primi initio exemplum occnrrit documenti quo probatum quare diligens auctor in sui ordinis historiam stndia contulerit. Id est encyclica epistola Antonini Cloche, ordinis Praedicatornm magistri generalis, data Romae die 30 maii an. 1714, hortatoria *ad ea colligenda quae digerendis annalibus nostris opportuna et necessaria* videntur. Volumini altero insnnt epistolae datae Romae ann. 1753-1757, bullae pontificnm, notitiae hinc inde collectae: tertio necrologium virorum minime ex ordine Praedicatorum. Omnia sunt varia manu exscripta, additis quibusdam impressis.

Cod. 206 chart., saec. XVIII, a. 296, l. 120 [L. IX, CIX]. MI.

Eiusdem, *series virorum qui ex ordine Praedicatorum claruerunt, una cum locis auctorum, apud quos de illis est mentio.*

Sunt autem summi pontifices, cardinales, patriarchae, capellani pontificii legati sedis apostolicae, poenitentiarii papales, bibliothecarii apostolici, oratores, confessarii, cappellani, praedicatores, eleemosinarii, consiliarii, legati regum et principum, inquisitores, legati ad curiam romanam missi.

Cod. 207 chart., saecc. XVII-XVIII, a. 300, l. 205 [L. IX, XXXIV].

Acta varia tum manuscripta tum impressa, quae ad ordinem Lateranensem Canonicorum regularium, saeculis XVII-XVIII se referunt.

Insunt **a.** bullae pontificum Pii V, Gregorii XIII, Pau li V,

Urbani VIII, Innocentii X et XII; **b.** acta congregationum et abbatiarum bononiensium s. Salvatoris, s. Ioannis in Monte, s. Mariae de Monteveglio, s. Mariae caritatis Venetiarum, s. Mariae in portu ravennatensi, s. Andreae vercellensis, s. Mariae gratiarum de Regio, s. Georgii de Monteclaro, s. Mariae insulae Diomedeae [Tremiti]; urbium Diessen, Griess, Creülingen; **c.** relata ab abbatibus, vicariis, procuratoribus, provincialibus, commissariis, oratoribus, custodibus, praepositis, visitatoribus; annorum 1557, 1566, 1581, 1606, 1612, 1615, 1629, 1634-1635, 1641, 1644-1645, 1648, 1652, 1654-1656, 1661-1662, 1665, 1667-1668, 1672, 1678-1679, 1681-1682, 1686, 1693-1694, 1696, 1699-1702, 1705-1706, 1722-1724, 1727, 1729-1732.

Cod. 208 chart., saec. XVI, a. 295, l. 195 [L. IX, IV].

Historia Canonicorum regularium sanctae Mariae Renanae et sancti Salvatoris Bononiae. « Clericorum sive Canonicorum » regularium ordinem, si primam eius originem spectes, in ve- » teris legis umbra . . . ». Folia 219.

Ab anonymo quodam eiusdem congregationis Canonico, qui tempore Pii papae IV, cum de praecedentia inter Canonicos illos et Benedictinos Cassinenses agebatur, opus conscriptum est, cuius partem priorem codex hic habet, auctoris manu emendatam. Bullae pontificum aliaque privilegia insunt quae Trombellius in historia coenobiorum eorundem, maxima ex parte, vulgavit.

Cod. 209 chart., saec. XVI, a. 210, l. 153 [L. IX, VIII].

Ioannis Philippi Novariensis, Canonici regularis lateranensis, *chronica Canonici ordinis.* « Cogitante ac diu tacite sollicitequе » considerante quid in domo Dei commodius . . . ».

Exscripta, ex editione cremonensi anni 1535, annotatiunculis nonnullis adiectis.

Cod. 210 membr., saec. XV, a. 205, l. 143 [L. IX, XLVII]. Mr.

Modus erectionis et confirmationis Canonicorum congrega-

tionis sancti Georgii in Alga Venetiis; item gratiae, immunitates, exemptiones iisdem concessae a summo pontifice Bonifacio IX usque ad Innocentium VIII, nec non legatis pontificiis aut ad id depotatis, ab anno 1404 ad annum 1495. Praestant numero bullae Eugenii papae IV.

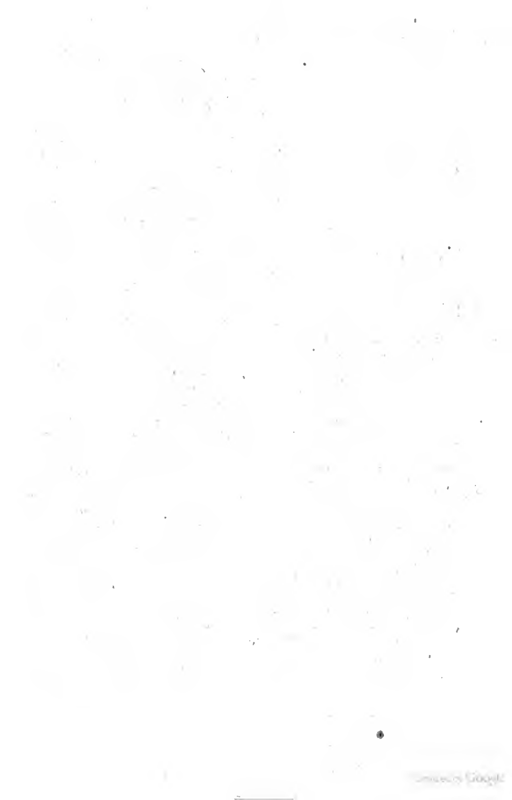
Documentum confirmationis erectionis Canonicorum eorundem, f. 3-5, legere est in *s. Justiniani opp.* Ven., 1751, p. XXVI-XXVII.

Codicem nitidissimum, folior. 62, ornat elegans pictura auro illita, cum figuris et insigniis familiae Condulmeriae ex qua Gabriel eius congregationis extitit fundator.

Cod. 211 membr., saec. XV, a. 210, l. 153 [L. X, CCXXXII]. N.

Andreae Angeli Comneni, *constitutio historica ordinis equestris Constantiniani.*

Auctor bulla quae incip.: « Andreas Angelus . . . . . . Cum » decens et conveniens sit testimonium veritati perhibere . . . », Romae data die 1 martii 1569, proponit *summarium rubricarum genealogiae filii Dei nec non respective progeniei Andreae Philippi cognominati Angeli, alias Silvii, moxque Aemilii atque Aemiliani, deinde Flavii, postmodum Comneni, atque Angeli; et omnium eiusdem cognationis*, f. 1-14. Folio 15 exstant insignia aquilae bicipitis aureae, seu *flavae* in campo purpureo, nigrae in campo aureo seu *fulvo*, superpositis tiara pontificia et duabus coronis regiis. Eiusdem Andreae Angeli declarationem *quod milites alias equites nostri aureati . . . . . . originem habuerunt a serenissimis regibus . . . . . post diluvium Noe patriarchae* ec. datam Romae, 14 sept. 1551, excipiunt partes historicae eiusdem ordinis, f. 16-19.

I.

INDEX PERSONARUM.

II.

INDEX RERUM.

NAPOLI

